

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TDE-YL-2006-0002**

**SÂLİM DÎVÂNÎ'NDA (GAZELLERDE) EDEBÎ
SANATLARIN KULLANIMI**

HAZIRLAYAN: NİLÜFER TANÇ

DANIŞMAN: PROF. DR. ADNAN İNCE

AYDIN-2006

ÖZ

Bu çalışmada, XVIII. yy. divan şairlerinden Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi'nin gazelleri *edebî sanatlar* yönünden incelenerek şairin edebî kişiliği hakkında sonuçlara ulaşılmıştır. Dîvân'da kullanılan *edebî sanatlar* konuyla ilgili kaynaklar temel alınarak tanımlanmış ve Dîvân'dan örneklerle açıklanmıştır. Çalışmamız Giriş, Sonuç ve Kaynaklar dışında iki bölümden oluşmaktadır.

ABSTRACT

In this study, as being one of 18th century poets Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi's gazelles have been examined from the point of view of *literary arts* and results about the poet's literary personality have been achieved. Assuming the resources as the basis related to topic; *literary arts* used in Dîvân are defined and they are explained with examples from Dîvân. Our study consists of two chapters apart from Introduction, Conclusion and Resources.

ANAHTAR SÖZCÜKLER / KEY WORDS: Sâlim Dîvânı, gazeller, edebî sanatlar / Sâlim's Dîvân, gazelles, literary arts,

İÇİNDEKİLER

ÖZ-ABSTRACT.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
GİRİŞ.....	1

I. SÂLİM DÎVÂNÎ’NİN GAZELLER BÖLÜMÜNDE KULLANILAN EDEBÎ SANATLARIN DÎVÂN’DAN ÖRNEKLERLE AÇIKLANMASI.....4

1. TEŞBÎH.....	4
1.1. Teşbîh-i belîğ.....	5
1.2. Teşbîh-i mufassal.....	6
1.3. Teşbîh-i mücmel.....	8
1.4. Teşbîh-i müekked.....	9
2. TECRÎD.....	11
3. İSTİÂRE.....	11
3.1. Açık İstiâre.....	12
3.2. Kapalı İstiâre.....	13
4. NİDÂ.....	15
5. İSTİFHÂM.....	16
6. MECÂZ-I MÜRSEL.....	17
7. TEŞHÎS ve İNTÂK.....	18
8. KİNÂYE.....	19
9. HÜSN-İ TA ‘LÎL.....	20
10. TELMÎH.....	21
11. MÜBÂLAĞA.....	23
12. LEFF Ü NEŞR.....	24
13. TENÂSÜB.....	25
14. TEZÂD.....	26
15. İRSÂL-İ MESEL.....	28

16. İSTİHDÂM.....	29
17. TEKRÎR.....	30
18. İHÂM.....	30
18.1. İhâm-ı tenâsüb.....	31
18.2. İhâm-ı tezâd.....	32
19. TA ‘RÎZ.....	33
20. RÛCÛ‘.....	33
21. TECÂHÛL-İ ÂRİF.....	34
22. MUGÂLATA-İ MA ‘NEVİYYE.....	35
23. CİNÂS.....	36
24. TEVRİYE.....	36
25. İSTİDRÂK.....	37
26. MÜŞÂKELE.....	37
27. ALİTERASYON.....	38
28. İKTİBÂS.....	38
29. İŞTİKÂK.....	39
30. TAZMÎN.....	39
31. TERDÎD.....	40

II. SÂLİM DÎVÂNÎ’NDA EDEBÎ SANATLARIN KULLANIMI.....41

SONUÇ.....	350
ÖZET.....	352
SUMMARY.....	353
TEŞEKKÜR.....	354
KAYNAKLAR.....	355
ÖZ GEÇMİŞ	

GİRİŞ

Tezimizin konusu, **Sâlim Dîvânı**’nda kullanılan *edebî sanatların* incelenmesidir. Amacımız, *edebî sanatlardan* yola çıkarak şairin üslubu hakkında sonuçlara ulaşmaktır. Çalışmamız, **Sâlim Dîvânı**’nın Prof. Dr. Adnan İnce tarafından oluşturularak 1994 yılında Ankara’da basılan tenkitli metni esas alınarak hazırlanmıştır.

Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi, on sekizinci yüzyılın tanınmış şair ve yazarlarından. İstanbul’da doğmuş; medrese hocalığında müderrisliğe kadar yükselmiş; müderrislikten kadılığa geçmiş; kadılık mesleğini yürütürken gerek tayinler gerekse sürgünler sebebiyle Selanik, Siroz, Trabzon, Mekke ve Şam gibi çeşitli yerlerde bulunmuştur. Divanı ve kendisine şöhret kazandıran **Tezkiretü’ş-şuarâ**’sı dışında değişik konularda yirmiye yakın telif ve tercüme eseri vardır. Çalışmamıza konu olan Dîvân’da 22 kaside, 3 mesnevi, 14 musammat, 11 mektup ve tezkere, 6 lügaz, 23 tarih, 36 dörtlük, 39 muamma, 174 matla ve müfred, 293 gazel vardır.¹ Çalışmamız, Dîvân’da yer alan 293 gazeli kapsamaktadır. Bu tercihimizin sebebi gazelin, divan şiirinde *edebî sanatların* en yoğun olarak kullanıldığı nazım biçimi olmasıdır.²

Düzgün ve yerinde söz söyleme yöntem ve kurallarını inceleyen *belagat* ilminin³ ifadeyi güzelleştirme esaslarından bahseden *bedi* kısmında incelenen⁴ *edebî sanatlar* “ edebî eserde ifadeyi gerek söz ve gerekse mana yönünden daha kuvvetli, etkili ve parlak hâle getirmek için kelimeleri düz mana ve kullanışlarının dışında kullanmak suretiyle gösterilen anlatım incelik ve biçimlerinin toplu adıdır.”⁵. Daha yalın bir ifadeyle *edebî sanatlar* “kusursuz sözün süsleridir.”⁶ *Edebî sanatlar*, genel olarak manayla ve sözle ilgili olmalarına göre iki kısımda incelenir. Fakat edebiyat teorisi alanında çalışma yapanlar arasında *edebî sanatların* tanım ve tasnifi hakkında

¹ bk. Adnan İnce, **Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı**, s. IX, 1994, Ankara

² Cem Dilçin, **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II**, S. 415-416-417, Ankara, 1986, s.102

³ Hulusi Kılıç, “Belâgat”, **TDVİA**, 1992, İstanbul, C. 5, s. 381

⁴ Nasrullah Hacımüftüoğlu, “Bedî”, **TDVİA**, 1992, İstanbul, C. 5, s. 320

⁵ Mehmet Vanlıoğlu – Mehmet Atalay, **Edebiyat Lügati**, Erzurum 1994

⁶ Tahirü'l-Mevlevî, **Edebiyat Lügati**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s. 40

tam bir fikir birliği yoktur.⁷ Örneğin *istifhâm*, bazı bilim adamları tarafından edebî sanat olarak görülmemiş, bazıları tarafından da *tecâhül-i ârifle* aynı sanat olarak kabul edilmiştir. Yaygın olan görüş ise *istifhâm* ve *tecâhül-i ârifin* farklı *edebî sanatlar* olduğu yönündedir. Bununla beraber söz konusu iki sanat birbirine çok yakındır ve bazen her ikisi aynı anda bir arada bulunabilmektedir.⁸ *Îhâm* ve *tevriye* hakkında da benzer fikir ayrılıkları mevcuttur.⁹ Değindiğimiz bu husus, çalışmamızda karşılaştığımız zorluklardan biridir.

Biz bu çalışmamızda, üzerinde hâlen tartışılan ve bir fikir birliğine varılamayan bu tür konular üzerinde durmadık; bunlara işaret etmekle yetindik. *Edebî sanatlar*a yeni tanımlar da getirmedik. Bu konuda yazılmış eserlerden aşağıda sıraladığımız dört tanesini kaynak olarak kullanarak tezimizi oluşturduk:

1. **Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belâgat**, M. Kaya Bilgegil, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989
2. **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Cem Dilçin, TDK Yayınları, Ankara, 2004
3. **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, M. A. Yekta Saraç, Gökkuşbu Yayınları İstanbul, 2004
4. **Açıklamalı Edebî Sanatlar**, İsa Kocakaplan, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.

Bu eserler dışında çalışmamızın çeşitli aşamalarında yararlandığımız kitap, ansiklopedi maddesi, makale ve *edebî sanatlar*la ilgili önceden yapılmış tezlerden ulaşabildiklerimize tezimizin “Kaynaklar” kısmında yer verdik.

*Edebî sanatlar*la ilgili bu çalışmamız, esere bağlı bir çalışma olduğundan; sayıları ellinin üzerinde olan *edebî sanatlar*dan sadece **Sâlim Dîvânı**’nın gazeller

⁷ “Her halk kendi ikliminin şarkısını söyler.” sözü dil için olduğu kadar onun malzemelik ettiği edebî üretimler için de geçerlidir. Hemen hemen bütünü mecaza yani çok anlamlılık yahut anlam değişmesi köprüsüne dayalı edebî sanatların tarif, tasnif ve tefrikinde büyük yaklaşım farklılıkları oluşmaktadır. Greimas’la başlayıp son çalışmalarla geniş bir atmosfere sahip olan yaklaşımlara göre kelimeler bile anlamsızdır ve “anlam” denen şey belli bütünlükler içindeki geçici kullanımlardan ibarettir. İşte edebî sanattaki anlamın kelimeyi hatta edimini de aşan kullanıma bağlı bir geçici çekim adlandırması olduğu düşünülürse edebî sanatlardaki yaklaşım farklılıklarının sebebi anlaşılabilir.

⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. M. Fatih Köksal, “Belâgat Kitaplarında İki Sanat: Tecâhül-i Ârif ve İstifham”, **Klâsik Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s.195-210

⁹ Menderes Coşkun, *Edebî Sanatlardan İham’ın Tanım Problemi İle İlgili Düşünceler*, **Türk Dili** , S 600, 2001, s. 882

bölümünde kullanılmış olanlar çalışmamıza dâhil edilmiş ve söz konusu eserdeki kullanım sıklığına göre sıralanmıştır. Sıralama konusundaki tercihimiz, amaca ulaşmamızda kolaylık sağlamıştır.

Çalışmamız “Giriş” ve “Sonuç” dışında iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; **Sâlim Dîvânı**’nın gazeller bölümünde kullanılan *edebî sanatlar*, yukarıda kaydettiğimiz eserlerden yararlanılarak tanımlanmış ve **Sâlim Dîvânı**’ndan örneklerle açıklanmıştır. Bu bölümde her sanat ayrı bir başlık altında incelenmiş, sadece *teşbih* ve *intak* sanatlarına tek bir başlık verilmiştir. İkinci bölümde Dîvân’da yer alan 293 gazel ve her bir beytin düz cümleye aktarılmış şekli yer almıştır. Beyitlerde kullanılan *edebî sanatlar*, kullanıldıkları yerde parantez içinde belirtilmiş; genellikle aynı anda bir arada bulunanlardan beyit içinde ön planda olanın gösterilmesiyle yetinilmiştir. Gazellerin imlasında transkripsiyon işaretlerinin tamamı kullanılmamış; sadece *uzun ünlüler* ile *hemze*, *ayın* ve *nazal nun* harfleri gösterilmiştir. *Edebî sanatlar*la ilgili terimlerin yazımında da transkripsiyon harflerinden yararlanılmıştır. İmla hususunda Türk Dil Kurumu tarafından 2005 yılında yayımlanan **Yazım Kılavuzu** esas alınmıştır. Kılavuzun Kısaltmalar bölümünde yer almayan gazel kelimesi “G” şeklinde kısaltılmıştır.

Bu çalışmamız sonunda elde ettiğimiz bulgular çalışmamızın “Sonuç” kısmında yer almaktadır.

I. SÂLİM DÎVÂNÎ'NİN GAZELLER BÖLÜMÜNDE

KULLANILAN EDEBÎ SANATLARIN DÎVÂN'DAN

ÖRNEKLERLE AÇIKLANMASI

1. TEŞBÎH

Sözü daha etkili bir duruma getirmek için, aralarında gerçek veya mecaz türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyin birini diğerine benzetmektir. *Teşbih*, bir mecaz sanatı değildir. Çünkü sözcükler gerçek anlamlarında kullanılır. Fakat *teşbihte* kelimelerin meydana getirdiği anlam bütünlüğü mecazi bir kimlik kazandığı için bu sanat, kelimenin mecazi manası ile yapılan sanatlar grubuna girer. *Benzetmede erkân-ı teşbîh (benzetme ögeleri)* adı verilen dört unsur vardır. Bunlar:

Benzeyen (müşebbeh): Birbirine benzetilen şeylerden nitelik bakımından daha güçsüz olanıdır.

Kendisine benzetilen (müşebbehün bih): Birbirine benzetilen şeylerden nitelik bakımından daha güçlü olanıdır.

Müşebbeh ve *müşebbehün bihin* ikisine birden *arafeyn-i teşbîh* denir. Bu ikisi *teşbihte* asıl unsurdur.

Benzetme yönü (veh-i şebeh): Birbirine benzetilen şeyler arasındaki ortak ilgi ve benzeyiştir. Bu ilgi, nitelik bakımından ussal (akli), duyusal (hissî), imgesel (hayalî), düşsel (vehmî) olmak üzere 4 türlü; nicelik bakımından müfred, mürekkeb, müteaddid olmak üzere 3 türüdür.

Benzetme edatı (edât-ı teşbih): Sözcükler veya kavramlar arasında benzetme ilgisi kuran edatlardır. Edebiyatımızda edatların dışında birtakım fiil ya da fiilimsiler de edat görevinde kullanılmıştır. Bunlar, M. Kaya Bilgegil tarafından “*Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belâgat*” adlı kitabında “doğrudan doğruya teşbih edatı olan lafızlar, benzerlik ifade eden başka çeşit lafızlar” olarak iki gruba ayrılmış; doğruya teşbih edatı olan lafızlar kendi arasında “Türkçe asıllı olanlar ve yabancı asıllı olanlar” şeklinde iki başlık altında incelenmiştir. Gibi, tek, nitekim, sanki, -veş,

-âsâ, çün, -var, mânend, gûyâ, gûne, gûnâ, sıfat, misâl, misl, dönmek, benzetmek, sanmak, demek, andırmak, -cesine, -casına, -cileyin, cılayın, -leyin, -layın bunlardan bazılarıdır.¹⁰

Teşbîh, benzetme ögelerinin sayısına göre: *teşbîh-i mufassal* (mufassal teşbîh/ayrıntılı benzetme), *teşbîh-i mücmel* (mücmel teşbîh/kısaltılmış benzetme), *teşbîh-i müekked* (müekked teşbîh/pekiştirilmiş benzetme), *teşbîh-i belîğ* (belîğ teşbîh/uz benzetme/güzel benzetme); **benzeyen ve kendisine benzetilenin kullanımına göre:** *teşbîh-i temsîlî* (sembolik/yaygın benzetme) *teşbîh-i teselsülî/teşbîh-i cem* (toplu benzetme), *tesviyeli teşbîh* (düzenlenmiş benzetme), *teşbîh-i mefûf* (dürülmüş benzetme), *teşbîh-i mefrûk*, *teşbîh-i maktûb*; **benzetme yönünün ilk anda anlaşılacak derecede açık olup olmamasına göre** de *teşbîh-i bâîd/garîb*, *teşbîh-i karîb/mübtezel* gibi çeşitli adlar alır. Ayrıca *edât-ı teşbîhin* zikredilmediği *teşbîhler* *teşbîh-i mürsel*; *müşebbeh* ile *müşebbehün bih* arasında mizah, yergi veya latife gibi bir ilgi bulunan *teşbîhler* *teşbîh-i tehekkümî* ve *teşbîh-i temsîlî* diye adlandırılır.

Bu gruplandırmalar içinde en temel olanı *benzetme* ögelerinin sayısına göre yapılandır. Buna göre dört türlü *teşbîh* vardır. Bunlar, aşağıda ayrı ayrı başlıklar altında örneklerle açıklanmıştır.

1.1. Teşbîh-i belîğ: Yalnız *benzeyen* ve *kendisine benzetilen* unsurlarla yapılan *benzetme*dir.

Örnekler:

“Berât ile dediler mâlik oldu hüsn ü âna ol

Gören tuğrâ-yı ebrûsun hat-ı ‘âlî-nişân içre” G 260: 3

“Onun yüce nişanlı tüyleri içinde kaş tuğrasını görenler, bu fermanla onun güzelliğe malik olduğuna karar verdiler.”

Bu beyitte sevgilinin tüyleri *teşbîh-i belîğ*le fermana, kaşları da yine *teşbîh-i belîğ*le bu fermanın içindeki tuğraya benzetilmiştir. Böylece, sevgilinin bir ferman kadar kesin olan güzelliği, yüzünü görenlerce anında idrak edilmektedir denmiştir.

¹⁰ *Benzetme edatları* hakkında ayrıntılı bilgi için bk. M. Kaya Bilgegil, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belâgat**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989, s. 138-143

benzeyen: ebrû

kendisine benzetilen: tuğrâ

“Ârzû-yı gül-‘izâr u kâkülünle ey perî

Gönlün egler bu dil-i âşüfte-hâlin rûz u şeb” G 16: 2

“Ey peri! Bu düşkün gönül, gül yanağının ve saçının arzusuyla, gece gündüz gönlünü eğler. ”

Bu beyitte şair, sevgilisine “ey perî” diye seslenerek *açık istiâre* ve *nidâ* sanatlarını kullanmıştır. Gönlünün, *teşbîh-i belîğ*le güle benzettiği sevgilisinin yanağı ve saçıyla gece gündüz kendini eğlediğini söyleyerek *tecrîd* ve *kinâye* yapmıştır. “izâr, kâkül- rûz, şeb” kelimeleri arasında *leff ü neşr* vardır.

benzeyen: ‘izâr

kendisine benzetilen: gül

“Cihânda kâmına nâ’il olam diyen kişi cânâ

Mücerrebdir zen-i dünyâyâ mağlûb olmaga muhtâç” G 28: 3

“Ey can! Tecrübe edilmiştir ki, dünyada muradıma erişeyim diyen kişi, dünya kadınına mağlup olmaya mahkûmdur.”

Şair, “cânâ” diye *nidâ* ve *tecrîd* yaparak kendine seslendiği bu beyitte *teşbîh-i belîğ*le bir kadına benzettiği dünyada arzu ve isteklere ulaşmanın mümkün olmadığını söylemiştir.

Benzeyen: dünya

Kendisine benzetilen: kadın

1.2. Teşbîh-i Mufasssal: Dört ögesi de bulunan benzetmedir.

Örnekler:

“Hemân sohbet gibidir meclis içre âşinâlarla

Hücûm-ı vahşet-i dûrî-i yâri def’ eder kâgaz” G 40: 3

“Kâğıt, sevgilinin uzaklığından duyulan korkuyu giderir. Mecliste dostlarla sohbet etmek gibidir.”

Bu beyitte kâğıt, *mecâz-ı mürsel* yoluyla sevgiliden gelmiş bir mektuptur ve mecliste dostlarla sohbet etmeğe benzetilmiştir. Âşık, sevgilisiyle dopdoludur ve hasret içinde bulunduğu bir zamanda mektup sayesinde tıpkı dost ve arkadaşlarının yanında olduğu gibi sevgiliden söz etme, onu anma imkânı bularak kavuşma ümidiyle teselli olur.

benzeyen: kâgaz (mektup)

kendisine benzetilen: mecliste dostlarla sohbet etmek

benzetme yönü: ayrılık üzüntüsünü gidermek

benzetme edatı: gibi

“Tûde tûde kâkülün ruhsârın üzre rû-nümâ

Sünbül ile goncalar gûyâ ki deste destedir.” G 43: 2

“Yanağının üzerinde duran küme küme kâkülün, deste deste sümbül ile goncalar gibi görünmektedir.”

Mufassal teşbihin benzeyen ve benzetilen öğeleri bu beytin iki dizesinde birbirine paralel olarak bulunmaktadır.¹¹ Kâkül, gürlüğü sebebiyle sümbüle benzetilmiştir. Goncanın yanağa benzeyen yönü söylenmeyerek *teşbih-i müekked* yapılmıştır. Ayrıca sünbül, gonca ve deste kelimeleri bir *tenâsüb* meydana getirmektedir.

benzeyen: kâkül

kendisine benzetilen: deste deste sünbül

benzetme yönü: gür olması

benzetme edatı: gûyâ

“Yolunda sâyeveş pâ-mâl-i hâk-i gerd-i râh olsak

Yine ol gonca-femden bir selâm almak ne mümkündür” G 100:2

“Yolunda gölge gibi yolunun tozu toprağı olsak o gonca ağızlıdan bir selam almak mümkün müdür?”

Bu beyitte, sevgilinin âşığa ilgi göstermemesinden şikâyet ediliyor. Şair, *teşbih-i belîğ* yoluyla gonca ağızlı diye andığı sevgilisini toza toprağa karışarak her

¹¹ Bu beyitteki *benzetme benzeyen ve kendisine benzetilenin* kullanımına göre *teşbih-i melfuftur*.

an bir gölge gibi takip ettiği halde ondan bir selam bile alamadığından yakınıyor.

Beytin *istifhâm* şeklinde düzenlenmiş olması da etkileyciliğini artırıyor.

benzeyen: âşık

bendisine benzetilen: sâye

benzetme yönü: pâ-mâl-i hâk-i gerd-i râh

benzetme edatı: -veş

1.3. Teşbîh-i mücmel: Benzetme yönü söylenmemiş olan *benzetme*dir.

Örnekler:

“Ne dem ol kaşı yâ ile zarûrî iftirâk oldu

Firâk-ı kâmetiyle kaddimiz mânend-i tâk oldu.” G 286: 1

“Ne zaman ki o kaşı ya ile ayrılmaya mecbur olduk; boyunun ayrılığından belimiz bina kemeri gibi büküldü.”

Şair bu beyitte *teşbîh-i belîğ* yoluyla “kaşı yâ” diye andığı sevgilisinin ayrılığı sebebiyle çektiği üzüntüyü *mübâlağa* ile dile getirerek belinin büküklüğünü bina kemerine benzetiyor. Burada şairin, sevgilisini başka özellikleriyle değil de ya harfi gibi olan kaşıyla tarif etmesi de ayrıca anlamlıdır. “Firâk” ve “iftirâk” kelimelerinde de *iştikak* vardır.

benzeyen: kadd

kendisine benzetilen: tâk

benzetme edatı: oldu

“Fikr-i tafsîli eyleyip ihrâc

Aklı bir muhtasar kitâb edelim” G 200: 4

“Tafsilat fikrini atıp; aklı kısa bir kitap yapalım.”

Bu beyitte soyut bir kavram olan akıl, kısa ve öz bir kitaba benzetilmiş. Her türlü düşüncenin bir tarafa bırakılması ve hayata karşı kayıtsızlık önerilmiş.

benzeyen: akıl

kendisine benzetilen: bir muhtasar kitâb

benzetme edatı: edeli

“Geçinmekde ser-i kûyunda zahmet çekmez âvâre

Göñül dâğ-ı gamıñ ser-mâye-i sûz u güdâz eyler” G 86: 6

“Başiboş kişi köyünün köşesinde geçinmekte zorluk çekmez. Gönlündeki gam yarasını yanıp yakılma sermayesi eder.”

Bu beyitte şair, kendinden bahsederken *açık istiâre*yle avare kelimesini kullanmıştır. Soyut bir kavram olan gönlündeki gam yarasını, yanıp yakılma sermayesi olarak kullanarak işsiz güçsüz bir avare de olsa sevgilinin köyünde geçinebileceğini dile getirmiştir. Yanıp yakılmak için elbette sermayeye gerek yoktur. Şair *istidrâk* sanatından faydalanarak içinde bulunduğu durumu nükteli bir şekilde anlatmıştır.

benzeyen: göñül dâğ-ı gamı

kendisine benzetilen: ser-mâye-i sûz-ı güdâz

benzetme edatı: eyler

“Saklamam dâğ-ı derûnum lâleâsâ sevdiğim

Sad hezârân derdimiz var derd cânâ bir midir” G 69: 1

“Sevdiğim! Gönlümün lâle gibi olan yarasını saklamam; ey sevgili! Derdimiz bir değil yüz binlercedir.”

Bu beyitte şair, sevgilisine laleye benzettiği aşk yarasını saklamadığını ve derdinin bir değil yüz binlerce olduğunu söylüyor. Beyitte *teşbîh-i mücmel*, *nidâ* ve *istifhâm* sanatları kullanılmıştır.

benzeyen: dâğ-ı derûn

kendisine benzetilen: lâle

benzetme edatı: -âsâ

1.4. Teşbîh-i Müekked : Benzetme edatı bulunmayan benzetmedir.

Örnekler:

“Tâlib-i bûy-ı vefa-yı zülf-i hûbân-ı zamân

Ejder-i bî-merhametden şefkat ümmîdindedir” G 83: 4

“Zamanın güzellerinin zülfünden vefa isteyenler, acıması olmayan ejderden şefkat ummaktadırlar.”

Bu beyitte şair içinde bulunduğu zamanın güzellerinin vefasızlığını, onlardan bağlılık beklemeyi acımasız bir ejderhadan şefkat dilemeğe benzeterek anlatıyor. Kaldı ki sevgiliden istenen vefanın kendisi bile değil *mecâz-ı mürselle* kokusudur.

benzeyen: zülf

kendisine benzetilen: ejder

benzetme yönü: acımasızlık

“Biz ki bir sâkî-i bezm-i ‘işretiñ meftûnuyuz
Neşve-dâr-ı bûse-çînî-i leb-i mey-gûnuyuz” G 138: 1

“Biz, içki meclisinin sakisine meftunuz; şarap renkli dudağını öperek neşelenmekteyiz.”

Bu beyitte şair, sakiye meftun olduğunu, onun şarap gibi kırmızı dudağının öperek neşelendiğini söylemektedir. Sakinin dudağı renk itibarıyla şaraba benzetilerek *teşbîh-i müekked* yapılmıştır.

benzeyen: leb

kendisine benzetilen: mey

benzetme yönü: -gûn

“Etmez terahhum üftâdegâna
Cevr âdeti kâfir-mâ-cerânîñ” G 184: 2

“O kâfir maceralı, düşkünlerine acımaz; onun âdeti eziyet etmektir.”

Bu beyitte şair sevgilinin acımasızlığını anlatmak için onun tavrını Tanrı’yı inkâr eden ve acımasız olduğu düşünülen kişilere benzetmektedir.

benzeyen: sevgili

kendisine benzetilen: kâfir kişi

benzetme yönü: acımasızlık

2. TECRÎD

Söz söyleyenin canını, gönlünü, aklını, benliğini ayrı bir şahıs gibi kabul etmesi, kendine seslenmesidir. Ayrıca insan dışındaki bir canlıya veya herhangi bir nesneye insanmış gibi hitap etmek de *tecrîddir*. Nesnelere ve konuşma kabiliyeti olmayan varlıklara hitap ederken *tecrîd*le birlikte *teşhîs* sanatı da gerçekleşmiş olur.

Örnekler:

“Gûş eylemedi hîç pendimi bu dil-i bî-kayd

Hak’ dan dilerim ‘aşk ile benden beter olsun” G 237: 3

“Bu ilgisiz gönül nasihatimi hiç dinlemedi; Tanrı’ dan dilerim ki aşkla benden beter olsun.”

Bu beyitte şair, ne olursa olsun aşktan vazgeçmediğini, bu konuda kendine söz geçiremediğini tecrit sanatını hoş bir şekilde kullanarak anlatıyor.

“Ser-i zülfün dil-i bî-çâreye cây-ı safâ oldu

Gönül dûr olmuyor senden ne olduysa bânâ oldu” G 291: 1

“Zülfün, çaresiz gönle safa yeri oldu; gönül senden uzaklaşmıyor, ne olduysa bana oldu.”

Divan şiirinde âşîğın gönlü sevgilinin saçında asılıdır. Şair, *tecrîd* sanatıyla gönlünü kendinden ayrı tutarak sevgiliden ayrı olmaktan duyduğu üzüntüyü anlatmıştır.

3. İSTİÂRE

Bir şeyi, çeşitli yönlerden benzediği başka bir şeyin adıyla anmaktır. Dört ögesi (*erkân-ı istiâre*) vardır:

Müste‘ârun leh: *Teşbîhteki müşebbehin istiâredeki karşılığıdır.*

Müste‘ârun minh: *Teşbîhteki müşebbehün bihin istiâredeki karşılığıdır.*

Müste‘âr: *İstiârede ödünç alınan kelimedir.*

Câmi‘: *Teşbîhteki vech-i şebihin istiâredeki karşılığıdır.*

İstiârenin gerçekleşmesi için *müste'âr* kelimenin gerçek anlamının dışında herhangi bir nesneye ya da kavrama ad olması; benzetme amacının bulunması ve bu kelimenin gerçek anlamda kullanılmasını engelleyen bir ipucu (*karîne-i mâni'a*) bulunması gerekir. *Karîne-i mâni'a* *istiâreyi mecâzdan* ayırır. *İstiâreyi teşbîhten* ayıran ise *istiârenin müste'ârun minh* ve *müste'ârun leh* ögelerinden sadece biriyle yapılmasıdır.

İstiâre, lafzın tek veya çok oluşuna göre *müfred istiâre*, *mürekkeb/temsîlî istiâre* olarak ikiye ayrılır. *Müfred istiâre*, *açık (musarrah)* ya da *kapalı (meknî)* olur.

3.1. Açık istiâre: Sadece *müste'âr* kullanılarak yapılan *istiâredir*. Klasik Türk edebiyatındaki kalıplaşmış mecazların çoğu *açık istiâre* şeklindedir.¹²

Örnekler:

“Gerek nîk u gerek bed yâd etsinler beni a‘da

O şâhın meclisinde ârzû mezkûr olmakdır” G 51: 4

“Düşmanlar beni gerek iyi, gerek kötü ansınlar. İstenen, o padişahın meclisinde anılmaktır.”

Bu beyitte “şâh” diye bahsedilen *açık istiâre* yoluyla sevgilidir. Şair sevgilisinden bir şekilde ilgi görebilmek ümidiyle onun meclisinde kötü de olsa anılmayı istemektedir.

Müste'ârun leh: sevgili

Müste'ârun minh: şâh

“Gelmedi gitdi benim serv-i çemânım bâğa

Neyleyem o gülü ser-mest-i mey-i nahvetdir” G 57: 5

“Yeşil servim bâğa bir türlü gelmedi. Ben o gülü ne yapayım, kibir şarabından sarhoştur.”

¹²bk. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 2004 s. 412

Bu beyitteki *açık istiâre*ler klasik Türk şiirinde çok kullanılan klişe benzetmelerle yapılmıştır. Birinci dizedeki servi de ikinci dizedeki gül de sevgilidir. Sevgili endamı ve güzelliği sebebiyle bu bitkilere benzetilir. Şair, sevgilisinin ilgisizliğinden yakınıyor ve onun çimenliğe gelmemesini şarap gibi sarhoş edici bir şey olan kibre bağlıyor.

Müste‘ârun leh: sevgili

Müste‘ârun minh: servi, gül

“Hezâr-ı bâğ-ı ‘aşkım rûy-ı dil-ber gülsitânımdır

Benim nahl-i gülüm ol serv-kadd-i dil-sitânımdır” G 70: 1

“Aşk bağının bülbülüym, gönül götürenin yüzü gül bahçemdir. Benim gül fidanım o gönlümü götürenin servi boyudur.”

Bu beyitte şair *teşbîh-i belîğ*le aşkı bağa, kendini de bu bağın bülbülüne benzetmiş, *açık istiâre*yle “dil-ber” dediği sevgilisinin yüzünü yine *teşbîh-i belîğ*le gül bahçesine, boyunu da serviye ve gül fidanına benzetmiştir.

Müste‘ârun leh: sevgili

Müste‘ârun minh: dil-ber

“Ferâgat dilde her şeyden günâha kandığındandır

Göñül âb-ı nedemle cümleten yıkandığındandır” G 46: 1

“Gönlün her şeyden feragat etmesi günaha kandığından ve pişmanlık suyuyla tamamen yıkandığındandır.”

Şair, dünya zevklerinden tamamen elini eteğini çektiğini çünkü bu şekilde yeterince yaşadığını, artık tövbe ettiğini ve pişmanlık gözyaşları döktüğünü söylemektedir. Beyitte “âb-ı nedem” gözyaşı yerine kullanılmıştır. *Tecrîd* ve *açık istiâre* yapılmıştır.

Müste‘ârun leh: gözyaşı

Müste‘ârun minh: âb-ı nedem

3.2. Kapalı istiâre: *Benzeyenin* açıkça söylendiği, *kendisine benzetilenin*se sadece ilgili bir özelliğinin söylenerek gizlendiği *istiâre*dir.

Örnekler:

“Çerâgân eylerim her şeb benim sînemde dâğımla

Fezâ-yı gülşen-i âşıkda bundan gayrı zîb olmaz.” G 121: 4

“Her gece, göğsümdeki yarayla etrafı aydınlatırım. Âşığın gül bahçesinin içinde bundan başka süs olmaz.”

Bu beyitte şair göğsündeki aşk yarasını hem *kapalı istiâre*yle kandile hem de *açık istiâre*yle gül bahçesine benzetmiştir. Görünürde böyle bir yara yoktur. Soyut bir kavram, nesne ve varlıklara benzetilerek somutlaştırılmıştır.

Müste‘ârun leh: gönül yarası

Müste‘ârun minh: kandil

“Evc-i istiğnâda pervâz eyler iken nâgehân

Dâmgâh-ı kâkül-i dil-dâre düşdü gönlümüz” G 124: 2

“Gönlümüz, ihtiyaçsızlığın en üst noktalarında uçarken gönül alanın kâkülünün tuzağına düştü” diyen şair, gönlünden ayrı bir kişi gibi bahsederek *tecrîd* yapmıştır. Burada sevgilinin kâkülü tuzaktır, gönül de kuştur ama kuş sözcüğü kullanılmamıştır. Gönlün kuşa benzetildiği hem “pervaz eylemek” fiilinden hem de tuzak kelimesinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla *kapalı istiâre* yapılmıştır. “Pervaz eyleme”yi mecazi manası olan “seviçli olmak” şeklinde kabul ettiğimizde de beyit anlamlı olmaktadır, *istihdâm* yapılmıştır. Ayrıca “dâmgâh-ı kâkül”de *teşbîh-i belîğ*; “dil-dâr” da ise *açık istiâre* vardır.

Müste‘ârun leh: gönül

Müste‘ârun minh: kuş

“Hatt âyet-i cemâliñi gûyâ ki şerh eder

Yokdur bu bâbda kıl kadar iştibâhımız” G140: 5

“Tüyler, yüz ayetini açıklar. Bu konuda kıl kadar şüphemiz yoktur.”

Bu beyitte sevgilinin yüzü *teşbîh-i belîğ*le üzerinde Kur’an-ı kerim’den ayetler bulunan bir sayfaya; tüyleri de *kapalı istiâre*yle sayfa üzerindeki yazılara

benzetilmiştir. “şerh ve âyet” kelimeleriyle “hatt” kelimesinin kastedilmeyen anlamı olan “yazı” arasında tenâsüb vardır. Dolayısıyla *îhâm-ı tenâsüb* yapılmıştır.

müste‘ârun leh: hatt

müste‘ârun minh: yazı

4. NİDÂ

Nazımda yahut nesirde duygulanma ve heyecan sonucu muhataba “ey, hey” gibi ünlemlerle ya da olumlu ve olumsuz fiillerin emir şekilleriyle seslenmektir. Seslenilen varlık her zaman insan olmayabilir, bazen kişi kendine seslenebilir, bazen de *nidâ* tekrar edilir. Bu gibi durumlarda *nidâ*; *teşhîs*, *tecrît* ve *tekrîr* sanatlarıyla birlikte kullanılır.

Örnekler:

“Nasîb olur mu ki âyâ görüşmemiz Hak’dan

Budur niyâzımız ey mâh-ı dil-sitân ancak” 172: 2

“Ey gönül götüren ay! Acaba görüşmemiz nasip olur mu? Tanrı’dan tek dileğimiz budur”

Bu beyitte şair, *nidâ* ve *açık istiâre* sanatlarını kullanarak sevgilisine “ey mâh-ı dil-sitân” diye seslenmiştir. İfade, soru şeklinde düzenlenerek *istifhâm* sanatının etkileyiciliğinden yararlanılmıştır.

“Dilâ karşı durup ol gamze-i fettâne neylersin

Hedefâsâ siper edip teniñ peykâne neylersin” G 221: 1

“Ey gönül! O fitneci yan bakışa karşı durup ne yapıyorsun? Nasıl olup da tenini hedef tahtası gibi oka siper ediyorsun?”

Bu beyitte şair, *tecrîd* ve *nidâ* sanatlarını bir arada kullanarak gönlüne “dilâ” diye seslenmiş; *açık istiâre*yle sevgilisinin bakışlarını oka, *teşbih-i mufassalla* bedenini hedef tahtasına benzetmiş; *istifhâm* sanatını kullanarak beyti soru şeklinde düzenlemiştir.

5. İSTİFHÂM

Sözü, daha etkili bir şekilde ifade edebilmek için soru biçiminde söylemektir. Burada sorulara cevap isteme gibi bir amaç bulunmaz; okuyucunun dikkati anlatılmak istenen şey üzerine çekilir. Bazen şair duygu ve heyecanın etkisiyle cansız varlıklara ya da konuşma yeteneği olmayan canlılara ya da nesnelere seslenerek sorular sorabilir veya kullandığı soru edatlarını tekrar edebilir. Bu durumda *istifhâm* sanatı *teşhîs* ve *tekrîr* sanatlarıyla iç içe bulunur.

Örnekler:

“Bir seniñ gibi bu vâdî-i melâhatde ‘aceb

Saçı sünbül yüzü gül gözleri âhû var mı” G 282: 5

“Bu güzellik vadisinde senin gibi saçı sümbül, yüzü gül, gözleri ahu gibi olan biri var mı?”

Bu beyitte *teşbîh-i belîğ*le güzellik, bir vadiye; sevgilinin saçı sümbüle; yüzü güle; gözleri ceylana benzetilmiştir. Şair bu şekilde tarif ettiği sevgilisinin eşsiz olduğunu düşünmektedir. “Böyle bir güzel var mı?” diye sorarak *istifhâm* sanatının yardımıyla bu düşüncesini etkili bir biçimde anlatmıştır.

“O zülf-i ejderi etdi beni zehr-i firâka dūş

‘Aceb mi istesem tiryâk-ı vaslñ olmaga ihyâ” G 9: 4

“O sevgilinin yılan zülfü, beni ayrılık zehrine düşürdü. Hayat bulmak için kavuşma panzehirini istememe şaşılır mı?” denilen bu beyitte şair sorusuna bir cevap aramamakta bilakis cevabını gayet iyi bildiği hâlde düşüncesini etkili kılmak için soru şeklinde ifade etmektedir. Beyitte *teşbîh-i belîğ*le sevgilinin zülfü, yılan; ayrılık, zehre; kavuşma ise panzehire benzetilmiştir.

“Âfitâb-ı âsumâna bakmaga hâcet mi var

Sîne-i pür-dâğ-ı Sâlim şimdi yer yer âfitâb” G 12: 6

“Gökyüzündeki güneşe bakmaya gerek var mı? Salim’in yaralarla dolu sinesi şimdi güneş gibidir.” diyen şair göğsünü *teşbîh-i müekkedle* güneşe benzetmiş; bu düşüncesini pekiştirmek için ifadeyi soru biçiminde düzenlemiştir.

6. MECÂZ-I MÜRSEL

Bir sözü benzerlik dışında parça-bütün, neden-sonuç, özel-genel... gibi bir ilgi (*alâka*) sebebiyle gerçek anlamı dışında kullanmaktır. *Mecaz*, benzetme ilgisiyle yapılırsa *istiâre* olur. *Mürsel mecaz*da sözün gerçek anlamının dışında kullanıldığının anlaşılmasını sağlayan engelleyici ipucu (*karîne-i mânia*) bulunur. Mecazlar dilin yapısında tabii olarak bulunduğu¹³ günlük dilde de kullanılır. Bu sebeple bir mecazın sanat olarak kabul edilebilmesi için *mecâz-ı örfî* (*örfî mecaz/halk mecazı*) diye adlandırılan dildeki hazır malzeme olmaması gerekir.¹⁴

Örnekler:

“Cihânı kıldı lerzân tîğ-ı cevher-dâr-ı müjgânî

Hayâl edip o tîğ-ı âteşîniñ mevc urur deryâ” G 3: 4

“Senin mücevherle süslü bir kılıca benzeyen kirpiklerin dünyayı titretmiştir. Derya da o ateşten kılıcı hayal ederek korkudan titremektedir.”

Bu beytin ilk dizesinde sevgilinin kirpikleri, *teşbîh-i belîğ* yoluyla mücevherle süslü bir kılıca benzetilmiştir. Dünyayı titreten, kılıcın kendisi değil, üzerinde değerli taşlar bulunmasıyla bir padişah olduğu akla gelen sahibidir, *mecâz-ı mürsel* yapılmıştır. İkinci dizede ise *hüsn-i ta‘lîl* yapılarak; denizin, bahsi geçen kılıcı hayal ederek dalgalandığı söylenmiştir.

“Erişdirmez merâma ehl-i tab‘ı Sâlimâ gerdûn

Ser-i erbâb-ı ‘irfâna muhassal bir belâdır çarh” G 33: 5

¹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Şahin Baranoğlu (2000), “Dil, Mecaz ve Gramer”, **Journal of Turkish Studies/Türklük Bigisi Araştırmaları**, S. 24 Harvard Üniversitesi ABD, s. 65-76

¹⁴ bk. M. A. Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2004, s. 104; İsa Kocakaplan, **Açıklamalı Edebi Sanatlar**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 103-104

“Ey Salim! Dünya, iyi yaradılışlıları arzusuna kavuşturmaz. Sözün kısası dünya, irfan erbabının başına bir beladır.”

Bu beyitte şair, “Ey Sâlim” diye kendine seslenerek *nidâ* ve *tecrîd* sanatlarını bir arada kullanmıştır. Dünyanın, “ehl-i tabiat” olan iyi, temiz yaradılışlı rintlere isteklerine ulaştırmadığından yakınmış; başlarına bela olduğunu söylemiştir. Hakikatte insanları engelleyen ve başa bela olan dünya değil; dünya hayatıdır, *mecâz-ı mürsel* yapılmıştır.

“Ele alır hâtırım gâhî de eyler pây-mâl

Bu siphr-i tâs-bâz biñ dürlü san‘at gösterir” G 73: 2

“Talih, gönlümü bazen ele alıp, bazen ayaklar altına atarak benimle oynar.”

Bu beyitte, “ele almak” ve “pây-mâl etmek” lafızlarıyla *mecâz-ı mürsel* yapılmıştır.

7. TEŞHÎS VE İNTÂK

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıklara insana has özellikler yüklemeye *teşhîs*, bu varlıkları konuşturmaya *intâk* denir. *Teşhîs* terimi “*Talim-i Edebiyat*” tan önceki edebiyat nazariyesi kitaplarında yer almamaktır. Muhtemelen bunun sebebi her *teşhîs*in aslında bir *istiâre*, *mecâz-ı mürsel* veya *teşbîh* olmasıdır.¹⁵

Örnekler:

“Harc eder bâd-ı hevâ nakd-i metâ‘-ı sabrı

Eylemiş kişver-i efkârı musahher ümmîz” G 37: 4

“Ümit, fikir atını ele geçirmiş, sabır parasını bedava harcamaktadır.”

Bu beyitte şair, soyut kavramları somutlaştırarak duygularını anlatmıştır: *Belîğ teşbîh*le düşünce bir ata, sabır paraya benzetilmiş; ümit duygusu *teşhîs* sanatıyla bu serveti hesapsızca harcayan kişi olmuştur. Böylece şair, sevgilinin

¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. M. A. Yekta Saraç, age. , s. 112-113; İsa Kocakaplan, age. , 178-179

ayrılığına sabrettiğini fakat sürekli onu düşündüğünü ve kavuşmayı şiddetle arzuladığını dile getirmiştir.

“Aceb miksîr durur vâ‘iz gibi bülbül de gülşende
Seher etfâl-i bâğı nâlesiyle bî-dimâğ eyler” G 53: 3

“Niçin bülbül gül bahçesinde sözü vaiz gibi uzatmaktadır? Seher vakti bu inleyişiyle çiçeklerin aklını almaktadır.”

Bu beyitte *teşhîs*, *intâk* ve *teşbîh-i mufasssal* sanatları kullanılarak bülbülün cıvıltısı vaizin sözü uzatmasına benzetilmiştir. Çiçekler, “etfâl-i bâğ: bağ çocukları” diye anılarak *açık istiâre* yapılmıştır.

“Bî-hûde sanma dîdede her dem nişîn olur
Gamzen helâk-ı ‘âşık için der-kemîn olur” G 55: 1

“Yan bakışın gözde boş yere oturur sanma, âşığı yok etmek için pusuda durmaktadır.”

Bu beyitte *teşbîh-i mücmel* ve *teşhîs* sanatları kullanılarak sevgilinin yan bakışı bir kâtile benzetilmiştir.

8. KİNÂYE

Bir sözü hakiki manasıyla anlamaya bir engel bulunmaksızın mecazi anlamını kastederek kullanmaktır. *Kinâyede* ifade edilmek istenen şey dolaylı olarak anlatılır ve gerektiğinde sözün gerçek anlamına kaçma imkânı bulunur.

Örnekler:

“Delîl-i sûzi-i hicrân yeter bu âyet-i vâzih
Ki hamrâ şem‘-i sûzâna serinde etdi yer kâgaz” G 40: 4

“Mektup, yanan kırmızı muma başının üstünde yer vermiştir. Ayrılık ateşinin ispatı olarak bu açık delil yeter.”

Beyitte *teşhîs* sanatıyla kişileştirilen kâğıt, *mecâz-ı mürselle* mektup anlamında kullanılmıştır. Buradaki mektup, ayrılık hakkındadır ve kâğıdı katladıktan

sonra üzerine damlatılarak mühür olarak kullanılan mumun kırmızılığı bunu ispatlamaktadır. Mumun, mektubun başının üzerinde yeri olmasından *kinâye*, bu ayrılık acısını taşımaktan memnun olmasıdır.

“Fenâ dünyâda hiçbir vakt hâlî var mıdır anda

Mukaddem ettiğim zevkîn humârın çekmeyem cânâ” G 5: 3

“Ey sevgili! Fani dünyada önceden zevk aldığım şeyin baş ağrısını çekmediğim bir an var mıdır?”

Bu beyitte şair, *nidâ* sanatını kullanarak sevgilisine “cânâ” diye seslenmiş, “baş ağrısı çekmek” i *kinâyeli* kullanmıştır: Aşk derdine teselli olarak içtiği şarap, baş ağrısı yapmaktadır. Dünyada zevk veren her şey, şarap gibi sonradan acı çekmeye sebeptir. Bu durum soru şeklinde ifade edilerek *istiḥâm* sanatı yapılmıştır.

“Gülsitân-ı dünyeden bâd-ı ferah gitmiş gönül

Şimdi yerinde neşât u ülfetiñ yeller eser” G 65: 2

“Gönül! Dünya gül bahçesinden sevinç rüzgârı gitmiş. Şimdi neşe ve kaynaşmanın yerinde yeller eser.”

Tecrîd sanatını kullanarak gönlüne hitap ettiği bu beyitte şair, *teşbîh-i belîğle*, dünyayı gül bahçesine benzetmiş; rüzgârı da bu bahçenin sevinç unsuru olarak ele almıştır. Rüzgârın ortadan kaybolmasıyla dünyada sevinç, neşe ve kaynaşmanın da yok olacağını, yerinde yeller esmek deyimiyle anlatarak *kinâyeden* faydalanmıştır.

9. HÜSN-İ TA‘LÎL

Bir şeyin meydana gelmiş olmasına kesin bir yargıyla hayali ve güzel bir sebep göstermektir. *Hüsn-i ta‘lîl*le birlikte genellikle teşbîh sanatı da bulunur. *Hüsn-i ta‘lîl* kesinlik bildirmiyor, kuşku ifade ediyorsa *şibh-i hüsn-i ta‘lîl* olur. Bu sanata *hüsn-i tevcîh* de denmiştir.

Örnekler:

“Serlerin tahrîk etdikçe sabâdan Sâlimâ

Gâfilân-ı bâğı nahl-i tâzeler tehdîd eder” G 89: 6

“Ey Salim! Taze fidanlar rüzgâr başlarını hareket ettirdikçe bağdan gafil olanları tehdit ederler.”

Bu beyitte şair, *nidâ*, *tecrîd*, *teşhîs* ve *açık istiâre* ve *hüsn-i ta’lîl* sanatlarını kullanarak bağda bulunan fidanların, rüzgâr estikçe hareket etmelerini bağın farkında olmayanları uyarma maksadına bağlamıştır.

“Devr eyleyip meh ruhsârın eyler

Her şeb temâşâ ol meh-likânîñ” G 184: 3

“Ay, her gece dolaşıp o ay yüzlünün yüzünü seyreder.”

Bu beyitte, sevgilinin yüzü *teşbîh-i belîğ*le aya benzetilmiş; gökteki ayın devri, sevgilinin yüzünü seyretme sebebine bağlanarak *hüsn-i ta’lîl* yapılmıştır

“Sanmañız taraf-ı lebin âzüredir tebhâleden

Çâk çâk olmuş dehânı lezzet-i ta’bîrden” G 216: 2

“O sevgilinin dudağının ucunu uçuktan incinmiş sanmayın; onun ağzı, sözünün lezzetinden parça parça olmuştur.”

Bu beyitte “uçuk” gibi hoş olmayan bir şeye hoş bir sebep bulunarak *hüsn-i ta’lîl* yapılmıştır.

“Nazra-sâz oldukça ‘uşşâkıñ meger ağlar m’idi

Rûy-ı pür-tâbîñ begim hurşîd-i ahşân olmasa” G 266:3

“Beyim! Eğer aydınlık yüzün parlak güneş olmasaydı baktıkça âşıkların ağlar mıydı?”

Bu beyitte şair, açık istiâreyle “beyim!” diye seslendiği sevgilisinin yüzünü *teşbîh-i mufassalla* güneşe benzetmiştir. İnsan, çok parlak olan cisimlere bakamaz, bakarsa gözü yaşarır. Beyitte âşıkların ağlamasına sebep olarak sevgilinin yüzünün güneş kadar parlak olması gösterilerek *hüsn-i ta’lîl* yapılmıştır.

10. TELMÎH

Metin içinde tarihi bir olaya, belli bir döneme, önemli bir şahsiyete, bilinen bir atasözüne, ayete, hadise işaret etmektir. *Telmîh* yaparken işaret edilen konu etraflıca anlatılmaz, sadece anımsatılır. Ayet, hadis ve atasözleri de *iktibas* ve *irsâl-i meselde* olduğu gibi alıntı yapılmaz, sadece hatıra getirilir.

Örnekler:

“Hîç benim gibi felekde kimse giryân olmadı

Eşk-i gam ülfet edelden dîde-i Ya‘kûb ile”

“Gözyaşı, Yakup’un gözüyle arkadaşlık ettiğinden beri dünyada hiç kimse benim kadar ağlamadı.”

Bu beyitte şair ne kadar çok ağladığını anlatmak için *mübâlağa* ve *mecâz-ı mürsel* sanatlarından da faydalanarak oğlu Yusuf için ağlamaktan gözlerini kaybeden Yakup peygamber kıssasına *telmîh* yapmıştır.

“Sâlim bize bir derd-i ser oldu gam-ı kâkûl

Mansur’u budur işte çeken zirve-i dâre” G 256: 5

“Salim! Kâküle kavuşamama gamı başımıza dert oldu. Mansur’u darağacına çeken de işte budur.”

Klasik Türk şiirinde âşğın gönlünün sevgilinin saçında asılı olduğu düşünülür. Mansur da “ene’l-Hak” dediği için darağacına asılmıştır. Aradaki ilgi dolayısıyla Mansur’a *telmîh* yapılmıştır. Beyitte *tecrîd* ve *kinâye* sanatları da kullanılmıştır.

“Gönül ser-menzil-i maksûduna elbet erer bir gün

Velî katlanmaga dil sabr-ı Eyyûb olmaga muhtâc” G 28: 2

“Gönül, elbet bir gün maksadına ulaşır fakat eziyetlere katlanma hususunda Eyüp peygamber kadar sabırlı olmalıdır.”

Bu beytin ilk dizesinde şair, *tecrîd* yaparak kendinden ayrı tuttuğu gönlünün maksadına ulaşabileceğini söylüyor. İkinci dizede ise, bunun ancak pek çok dert hastalığa göğüs germesiyle bilinen Eyyüp peygamber kadar sabırlı olmasıyla mümkün olabileceğini söyleyerek *rücû‘* ve *telmîh* yapıyor.

11. MÜBÂLAĞA

Sözün etkisini arttırmak için bir şeyi olduğundan eksik veya fazla gösterecek şekilde abartarak anlatmaktır. *Mübâlağa* akla ve göreneğe uygunsu *tebliğ*; akla uygun fakat olduğu görülmemiş ise *iğrak*; akla da göreneğe de uygun değilse *guliiv* adını alır. *Mübâlağa* sanatı *teşbîh*, *istiâre* ve *kinâye* sanatlarıyla iç içedir. *Mübâlağa*, eski belagatçiler tarafından *mübâlağa-i makbûle* diye de adlandırılmıştır. Bu da *mübâlağanın* makbul olmayanının da bulunduğunu gösterir.¹⁶

Örnekler:

“Yûsufistân-ı bahâ hüsnüñe hem-vezn olmaz

İşte sen cümle güzel işte terâzû var mı” G 282: 4

“Güzellik Yusufistanı senin güzelliğine denk delmez. İşte sen, işte bütün güzeller, terazi var mı?”

Bu beyitte şair, *telmîh*, *teşbîh-i belîğ* ve *istîfhâm* sanatlarını kullanarak sevgilisinin güzellikte eşsiz olduğunu ve bunu ispatlayabileceğini söylemiştir.

“Sâlim mu‘attar etdi midâdıyla ‘âlemi

Yâd eyleyip cihâna o zülf-i mu‘anberi” G 288: 5

“Salim, o güzel kokulu zülfü anarak mürekkebiyle âlemi kokulandırdı.”

Şair bu beyitte, kendinden “Sâlim” diye bahsederek *tecrîd* sanatı yapıyor. Gerçekte kendisiyle yazılan yazıya göre koku değiştirmesi düşünülemeyen mürekkebin, divan şiirinde sümbül gibi güzel kokulu bitkilere benzetilen sevgilinin saçını överken kullanıldığında, bütün dünyayı kokulandırdığını söyleyerek *mübâlağa* ediyor.

“Bulmadı bu gazel-i tâze-i şeş-beyt gibi

Şeş cihâtı götürü Sâlim’e gösterdi firâk” G 170: 6

¹⁶ bk. M. A. Yekta Saraç, age. , s. 40; Tahirül- Mevlevi, **Edebiyat Lügati**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 105

“Ayrılık, Salim’i beş yönde dolaştırdı ama bu beş beyitli taze gazel gibisini bulamadı.”

Bu beyitte şair *mübâlağa* ile dünyanın her tarafını dolaştığını ama yazdığı şiirin bir benzerini bulamadığını söyleyerek sanatını övmüştür.

12. LEFF Ü NEŞR

Sözlük anlamı toplamak ve yaymak olan *leff ü neşr*, iki veya daha fazla söz ya da kavramı birinci dizede söyleyip, bunlara karşılık mahiyetinde söz veya kavramları ikinci dizede sıralamak demektir. *leff ü neşr*, benzetme amacıyla yapılmaz¹⁷; önceden söylenen kavramların daha belirgin bir şekilde ortaya konmasını sağlar. *leff ü neşr* le birlikte *tenâsüb* sanatı da bulunur.¹⁸

Et-tay ve’n-neşr ve *et-tertib* diye de adlandırılan *leff ü neşr*; *tafsîlî leff ü neşr* ve *İcmâlî leff ü neşr* olmak üzere iki kısımda incelenir. *Tafsîlî leff ü neşr*de birinci dizede söylenen söz veya kavramların karşılıkları ikinci dizede tek tek sıralanır. Bu da kendi içinde: “Birinci dizede söylenen söz veya kavramların karşılıklarının ikinci dizede verilirken aynı sıranın takip edildiği” *düzenli leff ü neşr* (*leff ü neşr-i mürettep*) ve “Birinci dizede söylenen söz veya kavramların karşılıklarının ikinci dizede karışık olarak dizildiği” *düzensiz leff ü neşr* (*leff ü neşr-i gayr-i mürettep/leff ü neşr-i müşevveş*) olarak ikiye ayrıldıktan sonra kendi arasında tekrar *ma’kûs leff ü neşr* ve *muhtelif leff ü neşr* olmak üzere ikiye ayrılır.¹⁹ *İcmâlî leff ü neşr* ise birinci dizede söylenen söz veya kavramların karşılığı olarak ikinci dizede tek bir sözün söylendiği *leff ü neşrdir*. *Leff ü neşr*in bu türü konuyla ilgili son dönem kitaplarda yer almamaktadır.²⁰

Örnekler:

“Geh hayâl-i zülfüñ eyler gâh fikr-i ‘ârızîñ

Bu hevâda ‘âşıkîñ şâm u seher olmaz halâs” G 158: 4

¹⁷ İsa Kocakaplan, **Açıklamalı Edebi Sanatlar**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 96

¹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. M. A. Yekta Saraç, age. , s. 148

¹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Kaya Bilgegil, age. , s. 292

²⁰ bk. M. Kaya Bilgegil, age. , s.292

“Kâh zülfünü hayal eder, kâh yanağını düşünür; âşığın, bu isteğinden gece gündüz kurtulamaz.”

Bu beyitte birbiriyle alakalı kelimeler olan “zülf, ‘ârız; şâm, seher” iki dizede aynı sırada verilerek *leff ü neşr-i müretteb* yapılmıştır.

“Eşk-i terimi dîde rûh-ı yâre düşürdü

Üftâdeligi şeb-nemi gülzâre düşürdü” G 281: 1

“Göz, taze gözyaşımı sevgilinin yanağına düşürdü; düşkünlüğü, çiğ tanesini gül bahçesine düşürdü.”

Bu beyitte birbiriyle alakalı kelimeler olan “eşk, rûh; şeb-nem, seher” iki dizede aynı sırada verilerek *leff ü neşr-i müretteb* yapılmıştır. Ayrıca şair, gözünü kendinden ayrı tutarak *tecrîd* yapmıştır.

“Kâkülün etmez hevâdan ictinâb

Eylemez sünbül sabâdan ictinâb” G 14: 1

“Kâkülün rüzgârdan kaçınmaz. Sümbül sabadan çekinmez.”

Bu beyitte de birbiriyle alakalı kelimeler olan “kâkül, hevâ; sünbül, sabâ” iki dizede aynı sırada verilerek *leff ü neş-i müretteb* yapılmıştır.

“Öpmege ‘ârız-ı gül-gûnunu tâkat gelmez

Göz göre âteşe el sunmaga cür’et gelmez” G 133, 1

“Gül renkli yanağını öpmeğe güç yetmez; göz göre göre ateşe dokunmaya cesaret edilmez.”

Bu beyitte birbiriyle alakalı olan “öpmek, ârız-ı gül-gûn; âteş, el sunmak” iki mısırda karışık olarak dizilerek *leff ü neş-i gayr-i müretteb* yapılmıştır.

13. TENÂSÜB

Tenâsüb, aralarında karşıtlık dışında çeşitli ilgiler bulunan iki ve daha fazla kelimeyi bir ibarede toplamaktır. *Tenâsüb* sanatına *mürâât-ı nazîr*, *cem'iyet*, *telfîk*, *tevfîk*, *itilâf*, *mütenâsib* gibi adlar da verilmiştir.

Örnekler:

“Sad dil ü cân ile nice sevmeyem sultânımı

Âdemiñ göñlünce yokdur biñ melek-sîmâda bir” G 93: 2

“Sultanımı yüz dil ve canla sevmeme şaşılır mı? Bin melek yüzlü içinde gönlüme göre bir tane yoktur.”

Bu beyitte şairin, *açık istiâre*yle “sultânım”dediği sevgilisinin, *teşbîh-i belîğ*le meleğe benzettiği güzellerin içinde bir tane olduğunu; bu sebeple onu çok fazla sevmesine şaşılmaması gerektiğini söylerken kullandığı “sad, biñ, bir” kelimeleri *tenâsüb* meydana getirmiştir. Ayrıca istifhâm sanatından yararlanılarak ifade soru şeklinde düzenlenmiştir.

“Hikmetin fehm etmedik mâhiyyet-i cânâneviz

Güft (ü) gûy-ı fenn-i ‘aşkıñ biz ki Eflâtun’uyuz” G 138: 1

“Biz aşk bilimi üzerine söz söyleme Eflatun’u olduğumuz halde sevgilinin mahiyetinin hikmetini anlamadık.”

Bu beyite şair *teşbîh-i belîğ*, *teşbîh-i mücmel* ve *telmîh* sanatlarını kullanarak, aşkı bir bilim dalına, bu konusundaki bilgisinden dolayı kendisini de Eflatun’a benzetmiş; yine de sevgilisinin nasıl bir varlık olduğunu anlayamamaktan yakınarak *mübâlağa* etmiştir. “hikmet, fenn, Eflâtun” kelimeleri arasında *tenâsüb* vardır.

“Nâ’il-i ‘îd-i visâliñ olmak olmaz her zamân

Bir zamân da rûze-dâr-ı hicriñ olmak niyyetim”

“Her zaman kavuşma bayramına ermek olmaz. Niyetim bir müddet de ayrılık orucu tutmaktır.”

Bu beyitte *teşbîh-i belîğ*le ayrılık oruca, sevgiliye kavuşma da bayrama benzetilmiş; “îd, rûze, niyyet” kelimeleriyle *tenâsüb* yapılmıştır.

14. TEZÂD

Tezâd, aralarında karşıtlık ilgisi bulunan kelimeleri bir ibarede toplamaktır. *Tezâd* sanatının meydana gelmesi için sadece zıt anlamlı sözcükleri art arda sıralamak yeterli değildir. Bu kavramlar ortak bir noktada birleşmelidir. *Tezâd* sanatı *mutâbakat*, *tıbâk*, *tatbîk*, *mütezâd*, *tekâfû* gibi bir çok şekilde adlandırılmıştır. Eski belagatçiler *tezâd* sanatında aralarında zıtlık bulunan kelimelerin cinslerine göre gruplandırmışlar; hatta fiillerle yapılan *tezâd*, *tıbâk-ı celbî*, *tıbâk-ı selb* şeklinde ikiye ayırmışlardır. “*Sâlim Dîvânı*” nda başarıyla kullanılmıştır.

Örnekler:

“Gönül dırâzi-i dest-i recâdan eyle hazer

Nasîb olan gelir elbet bizim ayağımıza” G 274: 3

“Gönül! El açarak rica etmekten sakın; nasip olan elbette ayağımıza gelir.”

Bu beyitte “el açmak” ve “ayağına gelmek” mecazları bir arada kullanılarak el ve ayak kelimeleriyle *tezâd* yapılmıştır.

“Nihânî rûh sıhhatde görölmez deyü lecc etme

Gözümle gördüm oldu dîdeden ol dil-sitân gâ'ib” G 13: 4

“Gizliliğe ait olan ruh hayattayken görölmez diye düşünmekte inat etme. Gözümle gördüm o gönül götüren gözden kayboldu.”

Bu beyitte sevgili, *açık istiâre*yle “dil-sitân” şeklinde anılarak; berrak güzelliğiyle gözle görülemeyen bir varlık olan ruha benzetilmiş ve “gözden kaybolduğunu gözümle gördüm” denilerek hoş bir *tezâd* yakalanmıştır.

“Da‘vet etdik bezme ol hurşîd-i rahşân gelmedi

Bir tenezzül eyleyip ben hâke cânân gelmedi” G 292: 1

“Meclise davet ettik, o parlak güneş gelmedi. O sevgili, ben toprağa tenezzül edip, gelmedi.”

Bu beyitte şair sevgilisini, *açık istiâre*yle “hurşîd-i rahşân” şeklinde anmış; kendisini de *teşbîh-i belîğ*le toprağa benzetmiştir. Lügat anlamlarıyla yer-gök;

mecazi olarak da değerli-değersiz zıtlığını ifade eden “hurşîd” ve “hâk” kelimeleriyle *tezâd* sanatı yapılmıştır.

“Nesîc-i nazmîna yemler de leb-teşne seniñ Sâlim

Görüp emvâc-ı satr-ı dil-nişîniñ mevc urur deryâ” G 3: 5

“Salim! Nazmının dokunuşuna denizler de susamıştır. Derya, senin gönülde yer alan satırlarının dalgalarını gördükçe dalgalanmaktadır.”

Pek çok sanatı bir arada kullandığı bu beyitte şair, ilk olarak “Sâlim” diye kendisinden bahsederek *tecrîd* yapmıştır. *Kapalı istiâre*yle şiirini, kumaşa; *teşbîh-i belîğ*le denizin dalgalarını satırlara benzetmiştir. Deryanın kendi şiirini beğenmek ve ona öykünmek sebebiyle dalgalandığını söyleyerek *teşhîs* ve *hüsn-i ta’lîl*; “deryâ” ve “leb-teşne” kelimeleriyle de *tezâd* yapmıştır.

15. İRSÂL-İ MESEL

Bu sanata *îrâd-ı mesel* de denir. Şiirde veya nesirde ifadeyi daha inandırıcı kılmak için metne atasözü veya atasözü değerinde hikmetli bir söz, vecize katmaktır. İfade edilen fikri destekleme ve muhatabı ikna gayesiyle atasözü gibi ifade edilen hikmetli düşünceler de bu sanata dâhildir.²¹ Şiire katılan atasözleri vezin kaygısıyla bir takım değişikliklere uğrayabilir.

Örnekler:

“Su uyur düşman uyumaz mesel-i sâdıkdır

Olsa der-hâb bile olma emîn dâr-ı ‘adû” G 242: 2

“Su uyur düşman uyumaz doğru bir atasözüdür; düşman yurdunda uykuda bile olsa emin olma.”

Bu beyitte, “su uyur düşman uyumaz” atasözü kullanılarak *irsâl-i mesel* yapılmıştır.

“Ey murg-ı seher sabr edegör zahmına hârîñ

‘Âşık geçinen sîne gerer tîrine yârin” G 189: 1

²¹ bk. Yekta Saraç, age. , s. 249

“Ey seher kuşu! Dikenin eziyetine sabret. Âşık geçinen yârin okuna sinesini gerer.”

Bu beyitte şair seher vakti ortaya çıkan kuşu kişileştirerek ona dikenlerin acısına katlanmasını öğütlüyor. Gülü seven dikenine katlanır atasözüne karşılık gelebilecek “Âşık geçinen yârin okuna sinesini gerer.” sözüyle *irsâl-i mesel* yapıyor.

16. İSTİHDÂM

Beyit ya da mısra içinde bir sözcüğün gerçek ya da mecaz farklı anlamlarıyla değerlendirilebilecek şekilde kullanmaktır. Bu sözcük, ikinci anlamıyla tekrar edilebildiği gibi yerini bir zamir de alabilir. Metinde kelimenin her iki anlamı için de işaret vardır.

Örnekler:

“Sensiz baña ey mihr-i cihân-sûz Selânîk

Hicrânî ile oldu hemân bir şeb-i tarîk” G 178: 1

“Ey dünyayı ısıtan güneş! Sen olmayınca, ayrılığınla Selanik karanlık bir gece oldu.”

Bu beyitte şair, *açık istiâre*yle güneşe benzettiği sevgilisinin ayrılığında Selanik şehrinin gece kadar karanlık olacağını *teşbîh-i mufassalla* anlatmıştır. Zaten güneş battığında gece olmakta, etraf kararmaktadır. Dolayısıyla “âfitâb” kelimesi gerçek manasıyla da beyte uymaktadır.

“Meclis-i meyde otursak kalksa ortadan hicâb

Baña bûs etmege verseñ geh ayag u gâh el” G 193: 3

“İçki meclisinde otursak, ortadan utanma kalksa; bana öpmem için bazen ayak bazen el versen.”

Bu beyitte “ayak” kelimesi hem “kadeh”, “yürüme organı” anlamlarıyla beyte uymaktadır.

“Goncaveş Sâlim açılmaz gülşen-i takrîrde

Ol dehânî kim zebânı hem-dem-i esrâr olur” G 48: 10

“Salim, bahar ayında gül bahçesinde gonca gibi açılmaz; Onun dile getirmedeği pek çok sırrı vardır.”

Bu beyitte “açılmak” fiili hem “ortaya çıkmak” hem de “açıklamak” anlamında kullanılmıştır. İlk anlamına işaret “Sâlim” kelimesi; ikinci anlamına işaret de “gonca” kelimesidir.

17. TEKRÎR

Bir ibarede ifadeyi daha etkili kılmak için anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözleri art arda yinelemektir. Bu sanata *tekrâr* ve *hüsn-i tekrâr* da denmiştir. Anlamı etkilemeyen gereksiz tekrarlar *kesret-i tekrâr* veya *tekerrür* adını alır ve kusur sayılır. *Tekrâr* sanatıyla yazılan gazellere *gazel-i mükerrer* denir. Bu sanat *istifhâm* ve *nidâ* sanatlarıyla aynı anda bulunabilir. Dîvân’dan seçtiğimiz aşağıdaki *gazel-i mükerrer* bu sanata güzel bir örnektir:

“Dil-i zârım benim devr edeli mey-hâne mey-hâne
Gezer oldu şehâ dillerde ol bîgâne bîgâne

O mest-i nâzımı gördüm yine pür-neş’e-i bâde
Bakınca ‘aklım aldı gözleri mestâne mestâne

Unutdum zevk-ı nûş-â-nûş-ı vasl-ı şimdilik cânâ
Seniñ dürd-i gamıñdır çekdiğim peymâne peymâne

Hele bir bü’l-‘aceb ma‘nâ dil-i şeydâ ne meşrebdir
Ki bir yerde karâr etmez gezer cânâne cânâne

Tekellüf yoğise eş‘ârımızda Sâlimâ nola
Bu vâdîye ayak basan basar merdâne merdâne” G 264

18. İHÂM

Sözlük anlamı şüpheyi düşürmek olan *îham* birden fazla gerçek anlamı olan bir kelimenin kastedilmeyen anlamlarıyla okuyucuyu tereddütte bırakmaktır. *Îham* sanatı *kinâye*, *müşâkele*, *istihdâm*, *mugâlata* ve *tevriye* ile karışabilir.²²

Örnek:

“Be-her-şeb âh-ı serdim nola efzûn etsem ‘âlemde

Perîşân gönlümüñ sevdâsı kalmıştır o perçemde” G 261: 1

“Ahımı her gece dünyaya yaymama şaşılır mı? Perişan gönlümün sevdası o perçemde kalmıştır.”

Bu beyitte *istihdâm* ve *tecrîd* sanatlarının yanı sıra “sevdâ” kelimesiyle de *îham* yapılmıştır: Şair, perişan gönlünün duyduğu aşkla sevgilinin perçeminde kaldığını söylemektedir fakat “sevdâ” kelimesinin karalık anlamı da vardır. Sevgilinin saçları da karadır. Bu sebeple okuyucu, kelimenin hangi anlamıyla kullanıldığı konusunda şüpheyi düşmektedir.

18.1. Îhâm-ı tenâsüb: Birden fazla anlamı olan bir kelimenin metinde kastedilmemiş anlamıyla, diğer kelimeler arasında karşıtlık dışında bir anlam ilgisi bulunmasıdır.

Örnekler:

“Nem kalır âb-ı revândan benim ey nûr-ı basar

Eşk-i hûnînter-i çeşmim gibi bir cû var mı” G 282: 2

“Ey gözümün nuru! Akarsudan neyim eksik? Çok kanlı gözyaşım gibi bir ırmak var mı?”

Bu beyitte şair sevgilisine “ey nûr-ı basar” diye seslenerek *nidâ* ve *açık istiâre* sanatlarını kullanmıştır. Kanlı gözyaşı *teşbîh-i mufassalla* ırmağa benzeterek *mübâlağa* etmiştir. “Nem” kelimesinin beyitte kastedilmeyen ıslaklık anlamıyla “âb-ı

²² Menderes Coşkun, “Edebî Sanatlardan İhamın Tanım Problemi İle İlgili Düşünceler”, *Türk Dili*, S 600, s. 882-890, TDK Yayınları, 2001, Ankara

revân ve cû” kelimeleri arasındaki ilgiyle *îhâm-ı tenâsüb* meydana gelmektedir. Beyitte *istifhâm* sanatı da kullanılmıştır.

“Vasf-ı zülfüñ dillere düşdükçe olma dil-şikest

Kâküliyçün dil-beriñ incinme kıl ü kâl olur” G 80: 2

“Gönül götürenin zülfü herkesin diline düştükçe incinme; bunlar dedikodudur.”

Bu beyitte “kıl” kelimesinin kastedilmeyen anlamıyla “zülf” ve “kâkül” kelimeleri arasında *îhâm-ı tenâsüb* vardır.

“Hevâ-yı ‘aşk ile eşkim götürdü ‘unsur-ı hâki

Beni Mânî fakat âteş yazardı etseler tasvîr” G 76: 3

“Aşk arzusuyla gözyaşı selim toprak unsurlarını götürdü. Mani suretimi çizseydi ancak ateş olarak tasvir edebilirdi.”

Maniheizmin kurucusu ünlü nakkaş Mani’ye *telmîh* yapılan beyitte “hevâ” kelimesi, “arzu, istek” anlamında kullanılmıştır. Kelimenin beyitte kastedilmeyen anlamıyla *anâsır-ı erba’*anın diğer unsurları olan “eşk, hâk ve âteş” kelimeleri arasında *îhâm-ı tenâsüb* vardır.

18.2. Îhâm-ı tezâd: Birden fazla anlamı olan bir kelimenin metinde kastedilmemiş anlamıyla, karşıt anlamlı kelimeler arasında ilgi kurmaktır.

Örnek:

“Beyâza çıkmaz idi müşkilât-ı âyet-i hüsnüñ

Sevâd-ı hattıñ anı etmeseydi mû-be-mû tefsîr” G 76:4

“Tüylerinin yazısı onu ince ince açıklamasaydı, güzellik ayetin beyaza çıkmazdı.”

Bu beyitte şair, sevgilinin güzelliğine Kur’an kadar iman ettiğinden onu, *teşbîh-i belîğle* ayete benzetmiştir. “sevâd” kelimesinin kastedilmeyen “karalık” anlamıyla “beyâz” kelimesi arasında karşıt anlam ilgisi kurmuştur.

19. TA‘RÎZ

Bir kişiyi ya da durumu alaya almak ve iğnelemek amacıyla söylenen sözün tersini kastetmektir.

Örnekler:

“Etmede gâhî perîşân zülfü gibi hâtırım

Geh ser-i mû ‘âşıkâ mihr ü mahabbet gösterir” G 73: 3

“Sevgilinin saçının teli âşık gönlümü kâh zülfü gibi perişan etmekte; kâh ona kıl ucu kadar sevgi göstermektedir.”

Bu beytin ilk dizesinde şair, sevgilinin saçının dağınıklığını *teşbîh-i mufassalla* gönlünün dağınıklığına benzetmiş; ikinci dizede bu perişanlığa sebep olan zülfün âşığa zaman zaman kıl ucu kadar sevgi gösterdiğini, yani hiç sevgi göstermediğini söyleyerek *ta‘rîz* yapmıştır.

“Visâline dil ü cân birbirin tekaddüm eder

Derûni ‘âşıkîñ ârzû ile tena‘‘um eder” G 101: 1

“Gönül ve can ona kavuşmak için birbirlerine öncelik tanırırlar; samimi âşığın arzu ile nimetlenir.”

Bu beyitte şair, gönlünü ve canını *tecrîd* ederek, her ikisinin sevgiliye kavuşmak için birbirlerine öncelik tanıdığını anlatmış; elde ettikleri nimetinse bu arzudan ibaret olduğunu söyleyerek *ta‘rîz* yapmıştır.

“Eder ikrâmını teksîr-i mihnet ser-te-ser zâyi‘

Sipihriñ var ise lutfu bize mihnetledir ancak” G 175: 2

“Talihin iyiliği eziyetini artırmasıyla yok olur; iyiliği varsa da eziyetle birliktedir.”

Bu beyitte şair talihten şikâyet etmektedir; talihin kendinden yana olmadığını, bir iyiliği dokunsa da bunun eziyetle birlikte olduğunu söyleyerek *ta‘rîz* yapmıştır.

20. RÜCÛ‘

Söylenen bir sözü geri alıp, aynı manayı daha güçlü bir şekilde yeniden ifade etmektir. Bazen bu dönüş “yok, yok”, “hata ettim” gibi sözlerle yapılır. *Rücû‘*, okuyucunun dağılan dikkatini toplar ve metinde anlatılan düşünceyi pekiştirir; ortaya konan fikri kuvvetlendirir.

Örnekler:

“Hirâsım gamzelerdendir netîce sevdiğim yohsa

Seniñ ol çeşm-i şûhuñdan bize havf ü hatar gelmez” G 145: 3

“Korkum gamzelerdendir; yoksa senin o şuh gözünde bizim için korkulacak bir tehlike yoktur.”

Bu beyitte şair, sevgilinin gözünden değil; yan bakışlarından korktuğunu söyleyerek aslında aynı şeyi söylemiş oluyor fakat *rücû‘* sanatını kullanarak sevgilinin yan bakışlarının etkileyiciliğini vurgulamış oluyor.

“Dirîğ ey meh seniñ ağyâr misliñ gül kıyâs etmiş

Kıyâsı lîk bî-hûde degildir iktibâs etmiş” G 153:1

“Ey ay! Yazık ki yabancılar seni güle benzetmiş. Ama düşüncesi yanlış değildir; olduğu gibi aktarmış.”

Bu beyitte şair, sevgilisine “ey meh” diye hitap ederek *açık istiâre* ve *nidâ* sanatlarını kullanmıştır. Birinci dizede, yabancıların onu güle benzetmesini, hem sevgilisini onlardan kıskanmasından; hem de bu tarifi onun güzelliğini anlatmakta yetersiz olduğunu düşünmesinden esefle karşılamıştır. İkinci dizede ise gerçekten sevgilisinin güzellikte gül gibi olduğunu itiraf etmiştir.

21. TECÂHÜL-İ ÂRİF

Bir nükteye bağlı olarak bilinen bir şeyi bilmiyormuş gibi ifade etmektir. Burada bilmezlikten gelinecek şey herkes tarafından bilinen bir gerçektir ve şairin bunu aslında bildiği ancak övgü, yergi, kınama, neşelendirme vb. gayelerle bilmiyormuş

gibi davrandığı açıktır. *Tecâhül-i ârif, teşbîh, mübâlağa* ve *istifhâm*²³ sanatlarıyla birlikte bulunur. Bu sanata *tecâhül, tecâhül-i ârifâne* ve *tecâhül-i ârifîn* de denir.

Örnek:

“Sâlim sebeb ne ol mehe âyâ tegâfüle

Bilmem murâdı bizlere bundan cefâ mıdır” G 113: 5

“Salim! Acaba o ayın görmezden gelmesinin sebebi bize eziyet çektirmek istemesi midir?” diyen şair, aslında *açık istiâre*yle “meh” dediği sevgilisinin görmezden gelmesinin sebebinin cefa çektirmek olduğunu bilmekte ama bilmezden gelmektedir.

22. MUGÂLATA-İ MA‘NEVİYYE

Birden fazla anlamı olan kelimelerin beyit içinde beytin birkaç şekilde açıklanmasına imkân verecek biçimde kullanılmasıdır.

Örnekler:

“Benim bu giryemi cânân ‘aceb nemden kıyâs eyler

Benim bir hâl-i zârım görmemişken künc-i firkatde”

“Sevgili, ayrılık köşesinde ağladığımı görmemişken benim ağladığımı acaba nereden anlar? / acaba nemden, ıslaklıktan mı anlar?”

Görüldüğü gibi beyte iki şekilde anlam verilebilmektedir.

“Mâ-cerâ-yı dîde-i giryânımı görüp dilâ

Bahr acıyıp ağlaşırlar hâlîme Nîl ü Fırât” G 23: 6

Beyit, “Ey gönül! Ağlayan gözümün akıttığı yaşı gören deniz hâlîme acır; Nîl ve Fırât da hâlîme bakıp ağlaşırlar.” şeklinde ve “Ey gönül! Ağlayan gözümün macerasına tanık olan deniz suyu acılaştır; Nîl ve Fırât da hâlîme bakıp ağlaşırlar.” şeklinde açıklanabilmektedir.

²³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. M. Fatih Köksal, “Belâgat Kitaplarında İki Sanat: Tecâhül-i Ârif ve İstifhâm”, *Klâsîk Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s.195-210

23. CİNÂS

Söylenişçe ve yazılışça aynı ya da çok yakın; anlamca farklı iki kelimeyi bir arada kullanmaktır. *Cinâs*lı kelimeler arasındaki benzerlik bu sözleri meydana getiren harflerin cinsi, sayısı, hareketi ve sırası bakımından olur. Pek çok şekli bulunan *cinâs*, Temelde *cinâs-ı tâm* (*tam cinas*) ve *cinâs-ı gayr-ı tâm* (*tam olmayan cinas/yarı cinas*) olarak ikiye ayrıldıktan sonra çeşitli yönlerden incelenerek gruplandırılır.

Örnekler:

“Şem‘-i dil âteş-i aşkıñla yanar bir er idi

Tünd-bâd-ı gam-ı hicrânıñı gördü eridi” G 283: 1

“Gönül mumu aşkının ateşiyle yanan bir er idi. Ayrılık gamının kasırgasını gördü, eridi.”

Mufasssal teşbîh, teşbîh-i belîğ ve *tecrîd* sanatlarının kullanıldığı bu beyitte “er idi” ve “eridi” sözleriyle *tam cinâs* yapılmıştır.

“Erbâb-ı nefes nâlem ederler neye teşbîh

Bense neye döndüğünü bilmem dil-i zârıñ” G 189: 5

“Nefes erbabı inlememi neye benzetirler. Bense ağlayan gönlün neye döndüğünü bilmem”

Gönlün *teşbîh-i mufasssalla* neye benzetildiği beyitte, bir çalgı olan “ney” ile soru edatı olan “ne” kelimeleri arasında *tam cinâs* yapılmıştır.

24. TEVRİYE

Bir beyit ya da mısrada iki ya da daha fazla anlamı olan bir sözün yakın anlamını söyleyip uzak anlamını kastetmektir.

Örnek:

“Kendi hâliyle takayyüd eyleyen sâlim olur

Tolsa da bezm-i cihân ger fitne vü âşûb ile” G 245: 5

“Dünya meclisi fitne ve karışıkla dolsa da kendi halinde olan kişi salim olur.”

Bu beyitte şair adını *tevriyeli* kullanmıştır.

25. İSTİDRÂK

İstidrâk birini över gibi görünüp yermek (*te’kîdü’z-zem bimâ yüşbihü’l-medh*) ve yerer gibi görünüp övmektir. (*te’kîdü’l-medh bimâ yüşbihü’z-zem*) *Kinâye* ve *ta’rîze* yakın bir sanattır.

Örnek:

“Geçinmekde ser-i kûyunda zahmet çekmez âvare

Göñül dâğ-ı gamıñ ser-mâye-i sûz u güdâz eyler” G 86: 6

“Başiboş kişi köyünün köşesinde geçinmekte zorluk çekmez. Gönlündeki gam yarasını yanıp yakılma sermayesi eder.”

Bu beyitte, *açık istiâre*yle başiboş kişi diye anılanlar, sevgilinin âşıklarıdır. Dünyaya boş vermiş bir şekilde, sevgiliye yakın olma ümidiyle, onun civarında dolaşmakta olan ve başka bir işle meşgul olup, geçimlerini bile temin edemeyen âşıklar hakkında, sevgiliye hitap edilerek: “Senin köyünde onların gönüllerindeki gam yarası sermayedir.” denmesi, över gibi yerme suretiyle *istidrâktır*.

26. MÜŞÂKELE

Genellikle “fiil” olmak üzere bir kelimenin farklı anlamlarıyla aynı ibarede tekrar edilmesidir. M. Kaya Bilgegil “*Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belâgat*” adlı kitabında bu sanatın “*Belâgat-i Osmaniye*”de “bir şeyi sohbetle bulunduğu şeyin ismiyle zikretmektir.” şeklinde tarif edildiğini aktarmıştır.²⁴ *Müşâkele* sanatına konu olan kelime metinde ilk kullanıldığı anlamından başka bir anlamıyla mutlaka tekrar edilir. *Müşâkele* sanatı söze incelik ve nükte katar.

²⁴ M. Kaya Bilgegil, age., s.200

Örnekler:

“Ta‘nı ko zâhid bir iki sâgar-ı hûy-kerde çek

Çekmez iseñ ger humâr-ı sıkleti her yerde çek” G 191: 1

“Zahit! Kınamayı bırak, bir iki kadeh çek. Eğer içmezsen bu baş ağrısını her yerde çek.”

Bu beyitte şair “çekmek” fiilini tekrar ederek hem yudumlamak hem de “katlanmak” anlamında kullanmıştır.

“Neden böyle açılmaz goncaveş ol fem baña lutf et

Açıl râz-ı derûnuñ saklama ey meh-likâ söyle” G 259: 4

“Ey ay yüzlü! Neden o ağız gonca gibi açılmaz? Gönlünün sırrını aç, söyle.”

Bu beyitte açılmak fiili “açılmak” fiili hem “ortaya çıkmak” hem de “açıklamak” anlamında kullanılmıştır.

27. ALİTERASYON

Şiirde art arda gelen mısralarda ünsüz seslerin tekrarlanarak bir ahenk oluşturmaya denir.

Örnek:

“Ne dem ol kaşı yâ ile zarûrî iftirâk oldu

Firâk-ı kâmetiyle kaddimiz mânend-i tâk oldu.” G 286: 1

“Ne zaman ki o kaşı ya ile ayrılmaya mecbur olduk; boyunun ayrılığından belimiz bina kemeri gibi büküldü.” beytinde “k” ünsüzünün tekrarı bir ahenk oluşturarak *aliterasyon* sanatını meydana getirmektedir.

28. İKTİBÂS

Şiirde veya nesirde ifadeyi güçlendirmek için ayet veya hadislerden alıntı yapmaktır. Alıntı yapılan ayet veya hadislerde vezin kaygısıyla anlamı bozmayacak

şekilde bir takım değişiklikler yapılabilir. “*Sâlim Dîvânı*”nın gazeller bölümünde sadece bir beyitte bu sanattan yararlanılmıştır:

Örnek:

“من عرف remzin tuyan ‘ârif bulur Mevlâ’sını

Mahzen-i kalb-i beşerdir cilvegâh-ı nûr-ı zât” G 24:3

“Men ‘arefe nefsehû fekad ‘arefe rabbehû”²⁵ işaretini duyan ârif, Mevla’sını bulur. Tanrı’nın zatının nurunun görünme yeri insanoğlunun kalbinin derinlikleridir.”

Bu beyitte “Kendini bilen Rabbini bilir.” kutsi hadisinden *iktibâs* yapılmış; Tanrı’yı bulmak isteyen, onu kendi kalbinde aramalıdır denmiştir.

29. İŞTİKÂK

Kökteş kelimelerin aynı ibarede kullanılmasıyla yapılır. Aynı kökten olmamakla birlikte telaffuzları birbirine benzeyen kelimelerin bir ibarede toplanmasına ise *şibh-i iştikâk* denir.

Örnek:

“Ne dem ol kaşı yâ ile zarûrî iftirâk oldu

Firâk-ı kâmetiyle kaddimiz mânend-i tâk oldu.” G 286: 1

“Ne zaman ki o kaşı ya ile ayrılmaya mecbur olduk; boyunun ayrılığından belimiz bina kemeri gibi büküldü.”

Teşbîh-i mücmel bahsinde açıkladığımız bu beyitte aynı kökten türemiş olan “firâk” ve “iftirâk” kelimeleriyle iştikak yapılmıştır.

30. TAZMÎN

²⁵ İsmail b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerâhî, **Keşfü’l Hafâ**, , Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 1988, C 1-2, s. 262

Bir başka şairin şiirinden alıntı yapmaktır. *Tazmîn* yapılan manzumede şiirinden alıntı yapılan şairin ismi de anılır fakat alınan parça meşhur ise buna gerek duyulmaz. *Tazmîn* edilen parçada değişiklik yapılmasına müsamaha gösterilmiştir. “*Sâlim Dîvânı*”nın gazeller bölümünde bu sanat için bir örnek vardır.

Örnek:

“Visâle toymasam nola be-kavl-i Bâkî-i merhûm

Kerem gördükçe sultânım gedâlardan recâ artar” G 58: 3

“Merhum Baki’nin dediği gibi kavuşmaya doymasam ne olur? “Sultanım! İyilik gördükçe dilencilerin istekleri artar.”

Bu beytin ikinci dizesi, “*Bâkî Divanı*”ndaki 64. gazelin 7. beytinden küçük bir değişiklikle *tazmin* edilmiştir. Aslı: “Kerem gördükçe ey Bâkî gedâlardan recâ artar” şeklindedir.²⁶

31. TERDÎD

Sözü, devamının ne olacağını sezdirmeden muhatabın merakını canlı tutarak sürdürürken beklenmedik bir anda etkileyici bir şekilde sonuçlandırmaktır.

Örnek:

“Dîdâr-ı yâre dilde olan şevk u hâhişi

Tursun ifâde etmeyelim imtinân olur” G 56: 4

“Gönlümüzde sevgilinin yüzüne duyduğumuz şiddetli arzuyu ifade etmeyelim; başa kakmış oluruz.”

Bu beyitte şair, sevgilisini gücendirme, onun başına kakmış olma korkusuyla ona karşı duyduğu aşkı ifade etmekten kaçındığını söylüyor. Aslında aşkını dile getirmesi sevgilisini gücendirmez ama onu incitmemek hususunda aşırı titizlik göstermesinden kaynaklanan bu beklenmedik düşüncesini dile getirerek *terdîd* sanatı yapıyor.

²⁶ Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*, TDK Yayınları, Ankara, 1994, s. 140

II. SÂLİM DÎVÂNÎ'NDA EDEBÎ SANATLARIN KULLANIMI

1

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün

- 1 Olalı fikr-i ruhuñ gülşen-i şâd-âb baña
Yok değil bûy-ı vefâ ey gül-i sîr-âb bana

“Ey taze gül! (**nîdâ; açık istiâre**) Yanağının düşüncesi bana taze güllerin bahçesi (**teşbîh-i mücmel**) olduğundan beri vefa kokusu (**teşbîh-i belîğ**) yok değildir. (**ta‘rîz**)”

- 2 Eyledi kesr-i dil-i nâziki gurbet itmâm
Neylesin bast-i dil-i hâtır-ı ahbâb baña

“Gurbet, nazik gönlü (**tecrîd**) tam olarak kırdı. (**kapalı istiâre**) Dostların tesellisi bana ne yapsın? (**istifhâm**)”

- 3 Gözlerim nûru sakın ta‘n u melâmet etme
‘Âşıkım olsa harâm olmaz ‘aceb hâb bana

“Gözlerimin ışığı! (**açık istiâre**) Sakın beni kınama. Âşık olduğum için uykunun bana haram olmasına şaşılmaz. (**hâb, göz, nûr: tenâsüb**)”

- 4 Bu televvün-kün-i uşşâkıña mâ‘il olduñ
Olalı ‘aks-i ruhuñ eşkile dürr-âb baña

“Yanağının aksi (**kapalı istiâre**) gözyaşıyla bana inci tanesi (**teşbîh-i mufassal**) olduğundan beri âşıklarının bu renklenmelerine meyleder oldun.”

- 5 Hilkatiñ câmi‘-i ahlâk-ı hamîde olmak
Lutf-ı Mevlâ görünür ey kaşı mihrâb baña

“Ey kaşı mihrap! (**nîdâ; teşbîh-i belîğ**) Yaradılışında övülecek huyların toplanmış olması Mevlâ’nın bana bir lütfudur.”

- 6 Der-i Hak bâz-ı dil-i gurbet enîsân iken
Gayrı bir dergehe varmak degül a bâb baña

“Gurbet dostu olan gönül şahinim (**teşbîh-i belîğ**) Tanrı’nın kapısı (**mecâz-ı mürsel**) iken başka bir dergah bana uygun değildir.”

- 7 Sâlimâ sarf-ı irâdet durur ancak yohsa
Cümle bir tavrı’adır hâsılı esbâb baña

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Amaç, gönlün isteğini sarf etmektir; yoksa bütün vasıtalar maksadı destekleyecek yönde önceden söylenmiş sözlerdir.

2

Mefâ’lün mefâ’lün mefâ’lün mefâ’lün

- 1 Ne dem nâlâni-i dilden ola sûz-ı nihân peydâ
Olur farkımda âhımdan hemân bir sâyebân peydâ

“Ağlayan gönülde (**tecrîd**) ne zaman gizli bir ateş (**mecâz-ı mürsel**) ortaya çıksa; ahımdan başımın üzerinde hemen bir gölgelik (**teşbîh-i mücmel**) meydana gelir.”

- 2 Şerî’at zâhire hükm etmenin timsâlidir gûyâ
Dil-i mir’at-ı râ’îye göre etmek cihân peydâ

“Güya şeriat, dış görünüşe göre karar vermektir. Gören gönül aynasından (**teşbîh-i belîğ**) dünyaya bakmaktır.”

- 3 Tezâhum eyledikçe dûd-ı âhı halka-ber-halka
Nola olsa ser-i âşıkda şekl-i âsumân peydâ

“Ahının dumanı halka halka toplandıkça âşığın üzerinde gökyüzünün şeklinin oluşmasına (**hüsn-i ta’lîl**) şaşılır mı? (**istifhâm**)”

- 4 Hayâl-i ârızınla rû-nümâ oldukça her dâğım
Olur gülşen-fezâ-yı sînede bir gülsitân peydâ

“Yanağının hayaliyle gönlümdeki yaralar birer birer yüz gösterdikçe (**kinâye**) gül arttıran göğsümde bir gül bahçesi (**teşbîh-i mücmel**) meydana gelir.”

- 5 Sezâvâr-ı hezârân müjdegân-ı bî-tevakkufdur
Eden dilden ser-i kûyunda bir nâm u nişân peydâ

“Senin mekânında gönülden bir alamet olan bülbüllere, hemen bahşış vermek uygundur. (**teşbîh-i mücmel**)”

- 6 Dü çeşmimden benim cân gibi ey Salim nihân oldu
Ser-i zülfünde murg-ı dil edelden âşiyân peydâ

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Gönül kuşu (**teşbîh-i belîğ; tecrîd**) sevgilinin zülfünün ucunda yuva yaptığından beri (**mecâz-ı mürsel**) can (**kapalı istiâre**) gibi (**teşbîh-i mufassal**) gözüme görünmez oldu.”

3

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Añıp her üstühân-ı nâzenîniñ mevc urur deryâ
Ya gördü mevce-i zülf-i güzîniñ mevc urur deryâ

“Derya, ya senin nazik tokanı andıkça; (**teşhîs; intâk**) ya da seçkin zülfünün kıvrımını gördükçe dalgalanmaktadır. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 2 Görüp her bir şikenc-i nâfe-i nâfa esîr oldu
Temâşâ etdi nâf-ı bihterînin mevc urur deryâ

“Derya, (**teşhîs**) senin güzel kokulu saçının (**açık istiâre**) kıvrımlarını görünce her birine esir olmuş; en güzel kıvrımı (**açık istiâre**) temaşa ettiği için dalgalanmaktadır. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 3 Çıkınca seyr-i deryâya şehâ deryâyı hâreyle
Görüp bu hâlet-i behcet-karîniñ mevc urur deryâ

“Ey padişah! (**nidâ; açık istiâre**) Sen deryayı seyretmek için kayaya çıkınca, güzelliğini yakından gören deniz (**teşhîs**) dalgalanır. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

4 Cihânı kıldı lertzân tîğ-ı cevher-dâr-ı müjgânî
Hayâl edip o tîğ-ı âteşîniñ mevc urur deryâ

“Senin mücevherle süslü bir kılıca benzeyen (**teşbîh-i belîğ**) kirpiklerin dünyayı titretmiştir. (**mecâz-ı mürsel**) Derya (**teşhîs**) da o ateşten kılıcı hayal ederek korkudan titremektedir. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

5 Nesîc-i nazmıña yemler de leb-teşne seniñ Sâlim
Görüp emvâc-ı satr-ı dil-nişîniñ mevc urur deryâ

“Salim! (**tecrîd**) Nazmının dokunuşuna (**kapalı istiâre**) denizler de susamıştır. (**tezâd**) Derya, (**teşhîs**) senin gönül çeken satırlarının dalgalarını (**teşbîh-i belîğ**) gördükçe dalgalanmaktadır. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

4

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Bâğ-ı ‘aşkı ol gülün mâdâm meskendir baña
Dil hezâr u eşk cûy u rûy gülşendir baña

“Mademki benim bulunduğum yer o gülün (**açık istiâre**) aşk bağıdır (**teşbîh-i belîğ**); gönül, bülbül; (**teşbîh-i belîğ**) gözyaşı, ırmak; (**teşbîh-i belîğ**) yüz, gül bahçesidir. (**teşbîh-i belîğ**)”

2 Câm-ı devlet nûş edip soñra humârın çekmeden
Gûşe-i uzlet-nişîn olmaklık ehvendir baña

“Bana göre, uzlet köşesine çekilmek, mutluluk şarabını (**teşbîh-i belîğ**) içip; sonra baş ağrısını çekmekten daha iyidir.”

- 3 Nola bulmazsam rehâ tîr-i müjeñden bahtveş
Gamze-i cellâd-ı bî-rahmîñ da düşmendir baña

“Senin kirpik okundan (**teşbîh-i belîğ**) kurtulma bahtına eremememe şaşılır mı? (**istifhâm**) Acımasız bir cellât (**teşbîh-i belîğ; teşhîs**) olan yan bakışın da zaten bana düşmandır.”

- 4 Rûz-ı ‘îde olsa şâyeste şeb-i vaslîñ ‘adîl
Âfitâbım hüsn ü ânîñ pertev-efkendir baña

“Güneşim! (**açık istiâre**) Senin kavuşma gecen bayram gününe eşit olsa da, güzelliğın benim için yere yıkan güneştir. (**teşbîh-i müekked**)”

- 5 Nola cânı gibi hıfz eylerse Sâlim yâreñi
Ber-güzâr-ı dâğ-ı sînem cümle sendendir baña

“Salim’in (**tecrîd**) senin aşkın sebebiyle meydana gelen yarasını (**kapalı istiâre**) canı gibi korumasına (**hüsn-i ta‘lîl**) şaşılır mı? (**istifhâm**) Göğsümde seni anmanın hediyesi olan yaralar (**teşbîh-i belîğ**) hep sendendir.”

5

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Yine bir zâlimiñ zülfüne bend oldu dil-i şeydâ
Benim baht-ı siyâhımdan kime etsem ‘aceb şekvâ

“Âşık gönül (**tecrîd**) yine bir zalimin zülfüne dolandı. Kara talihimden (**mecâz-ı mürsel**) acaba (**istifhâm**) kime şikâyet etsem? (**zâlim, zülf, kara: tenâsüb**)”

- 2 Nasîhat şöyle tursun göz göz etsen sînemi vâ‘iz
Baña gelmez habâbı medh etmeklikten istifâ

“Ey vaiz! (**nidâ**) Değil nasihat etmek sinemi göz göz etsen (**mecâz-ı mürsel**) bile hava kabarcığını (**açık istiâre**) övmem.”

3 Fenâ dünyâda hiçbir vakt hâlî var mıdır anda
Mukaddem ettiğim zevkîn humârın çekmeyem cânâ

“ Ey can! (**nidâ; tecrîd**) Fani dünyada önceden zevk aldığım şeyin baş ağrısını (**kinâye**) çekmediğim bir an var mıdır? (**istifhâm**)”

4 Benim ol rind-i ser-mest-i mey-i ‘aşkıñ cihân içre
Elimden düşmemiştir sâgar-ı hicr-i keder-peymâ

“Ben, bu dünyada ayrılık ve keder ölçen kadeh (**mecâz-ı mürsel**) elinden düşmeyen; (**kinâye**) senin aşkının sarhoşu (**mecâz-ı mürsel**) olan rindim.”

5 Benim ol nâzım-ı elfâz-ı bî-hemtâ ki şi‘rimden
Eder kesb-i tarâvet sû-be-sû yek-ser dür-i yek-tâ

“Ben, benzersiz sözler söyleyen ve şiirimle eşsiz inciye (**açık istiâre**) baştan aşağı tazelik kazandıran bir şairim. (**mübâlağa**)”

6 Benim ol rind-i bî-kayd-ı tekâpû-yı taleb Sâlim
K’akan hûn-âbe-i çeşmimden aldı rengini sahbâ

“Salim! (**tecrîd**) Ben, her şeyle alakayı kesmiş; hiçbir şey için dalkavukluk yapmayan bir rindim. Kadeh bile rengini benim akan kanlı gözyaşımından almıştır. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

6

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Vasl-ı dil-ber devlet-i câvîd düşmendir baña
Kanda kaldı kâm-ı dil ümmîd düşmendir baña

“Sonsuz mutluluk olan dilbere (**açık istiâre**) kavuşmak bana düşmandır.
Gönlün arzusuna kavuşmak nerede? (**istifhâm**) ümit de bana düşmandır.”

2 Etdigimçün ben şarâb-ı la‘lîni her şeb hayâl
.....

3 Gamze tekrîr-i ‘itâb ile beni şâd eylemez
Bu emirde hâsılı te’kîd düşmendir baña

“Yan bakış (**teşhîs**) azarlamayı (**mecâz-ı mürsel**) tekrarlayarak beni
mutluluktan alıkoyuyor. Bu işte bütün pekiştirmeler bana düşmandır.”

4 Sen şeh ile Rumeli bayramlaşır şâyed deyü
Bu cihân mülkünde mâh-ı ‘îd düşmendir baña

“Sen padişah ile (**açık istiâre**) Rumeli belki bayramlaşır diye bu yeryüzünde
bayram ayı benim düşmanımdır.”

5 Rûy-ı pür-tâb-ı ziyâ-bahşîñ hayâl eyler deyü
Âfitâbım gökdeki hurşîd düşmendir baña

“Güneşim! (**açık istiâre**) Parlaklık ve aydınlık veren yüzünü hayal ettiği için
gökteki güneş (**teşhîs**) benim düşmanımdır. (**hüsn-i ta‘lîl; âfitâb, tâb, ziyâ, hurşîd:
tenâsüb**)”

6 Vuslatı der-hâtır etmek nice kâkil Sâlimâ
Kanda kaldı kâm-ı dil ümmîd düşmendir baña

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Kavuşmayı hatırlamak nasıl mümkün olsun?
(**istifhâm**) Gönlün arzusuna kavuşmak nerede? (**istifhâm**) ümit bana düşmandır.”

- 1 Yâd-ı zülfüñ dilde tesbîhim durur her şeb baña
Bir nefes gitmez hayâliñ fikri hem-meşreb baña

“Zülfünü her gece anar dururum; senin hayalinin düşüncesi bir nefes bile yanımdan gitmez, bana arkadaşır.(**ta‘rîz**)”

- 2 Âşinâ-yı vasl olurdum âfitâbım neyleyim
Âsumân-ı dilde tâli‘ bir ‘adû kevkeb baña

“Güneşim! (**açık istiâre**) Gönül gökyüzünde (**teşbîh-i belîğ**) talih bana düşman bir yıldız (**teşbîh-i mufassal**) olmasaydı kavuşmaya aşına olurdum. (**âfitâb, âsumân, tâli‘, kevkeb: tenâsüb**)”

- 3 Her kaçan bûs eylese dil tûtî-i gûyâ olur
Sâgarâsâ neş‘e bahş eyler o la‘lîn leb baña

“O lal dudak, (**teşbîh-i belîğ**) bana kadeh gibi neşe verir; sevgili ne zaman öpse gönül, (**tecrîd**) konuşan papağan (**teşbîh-i belîğ**) olur.”

- 4 Pâdişâh-ı ‘âlem olsam zevk-yâb olmam yine
Yâr ile dil hem-‘inân olmak durur matleb baña

“Dünyaya padişah olsam yine de mutlu olmam; (**mübâlağa**) benim istediğim sevgili ile birlikte olmaktır.”

- 5 Dâmen-i Sâlim bu çirk-âb-ı emelden pâk olup
Eyle cûdunla müyesser maksadım yâ Rab baña

“Salim’in (**tecrîd**) eteği arzu çirkefine (**teşbîh-i belîğ**) bulaşmamıştır. (**mecâz-ı mürsel**) Ey Rabbim! (**nidâ**) Cömertliğinle beni maksadıma ulaştır.

- 1 Sahn-ı gülşen mâye-i tekdîrdir sensiz baña
Bülbülün feryadı gam-te'sîrdir sensiz baña

“Sensiz gül bahçesi, üzüntü kaynağıdır. Bülbülün feryadı (**teşhîs; intâk**) da üzüntümü artır.”

- 2 Neyleyim bâğ u bahârın gülsitân-ı ‘âlemiñ
Verdi gûyâ bir gül-i tasvîrdir sensiz baña

“Dünya gül bahçesinin (**teşbîh-i belîğ**) bâğ ve baharını ne yapayım? (**istifhâm**) Sen olmayınca o bahçenin gülü bir gül resmi (**teşbîh-i mücmel**) mesabesindedir.”

- 3 Nutk-ı hâli bî-makâl-i kâle kıldım ben bedel
Ârzû sedd-i reh-i ta'bîrdir sensiz baña

“Ben, halimi anlatmayı sözsüz konuşmaya bedel kıldım. Sensiz arzu, tabir yolunu kapatmıştır.”

- 4 Kat'-ı ümmîd eyledim hicriñle seyr-i bâğdan
Berg-i sûsen sûret-i şemşîrdir sensiz baña

“Senin ayrılığınla bâğı seyretmekten ümidimi kestim. Sensiz, susam yaprağı bana kılıç gibi (**teşbîh-i mufassal**) görünmektedir.”

- 5 Sâlimâsâ def'-i sevdâ eylemem gülşende ben
Gerdiş-i cû halka-i zincirdir sensiz baña

“Salim gibi (**tecrîd**) gül bahçesinde sevdâyı gidermem. Sensiz akarsuyun dönüşü bana zincir gibi (**teşbîh-i mufassal**) görünmektedir.

- 1 Yeni başdan döşendim râh-ı ‘aşka ey dil-i şeydâ
Hayâl-i yârime nola edersen cebhemi fersâ

“Ey âşık gönül! (**nîdâ; tecrîd**) Yeni baştan aşk yoluna (**teşbîh-i belîğ**) düştüm. Yârin hayaline alnımı fersah etmeme şaşılır mı ? (**istifhâm**)”

- 2 Cemâliñ şem‘ine pervâne-i bî-tâkatiñdir dil
Yanaldan âteş-i ‘aşk-ı ‘izârınla seniñ cânâ

“Ey sevgili! (**nîdâ**) Gönül (**tecrîd**) senin yanağının aşkının ateşiyle (**teşbîh-i belîğ**) yandığından beri yüz güzelliğinin mumuna (**teşbîh-i belîğ**) tutulmuş güçsüz bir kelebektir. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 3 Hayâl-i nâzenînimle nola ekşim revân etsem
Kenâr-ı vasla ermez sirişk olmayıcak deryâ

“Nazlı hayalimle gözyaşımı akıtmama şaşılır mı? (**istifhâm**) Gözyaşı derya olmayınca (**mecâz-ı mürsel**) kavuşmanın yanına yaklaşamaz. (**kinâye**)”

- 4 O zülf-i ejderi etdi beni zehr-i firâka dûş
‘Aceb mi istesem tiryâk-ı vaslîñ olmaga ihyâ

“O sevgilinin yılan zülfü (**teşbîh-i belîğ**) beni ayrılık zehrine (**teşbîh-i belîğ**) düşürdü. Hayat bulmak için kavuşma panzehirini (**teşbîh-i belîğ**) istememe şaşılır mı? (**istifhâm**)

- 5 Bilirse kadr-i eş‘ârı yine âşık olan bilir
Riyâ ehli ne mümkün Sâlimâ şî‘r eylemek ısgâ

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Şiirlerin kıymetini sadece âşıklar. Riya ehlinin şiire kulak verip söz dinlemesi mümkün müdür? (**istifhâm**)

- 1 Görünmez oldu ser-tâ-ser remedden çeşmime dünyâ
Baña şâm-ı firâk u rûz-ı vaslîñ şimdi nâ-ber-câ

“Göz ağrısından gözüme dünya görünmez oldu; artık ayrılık akşamı da kavuşma günü de benim için birdir.”

- 2 Nihân oldu gözümden mihr-i rûyu nice demlerdir
Karîrû'l-‘ayn-ı vaslî şimdi kimdir ol mehin âyâ

“Ne zamandır gözümden yüzünün güneşi (**teşbîh-i belîğ**) gizlendi. Şimdi o aya (**açık istiâre**) kavuşma göz aydınlığına (**kinâye**) erişen acaba kimdir? (**istifhâm**)”

- 3 Hayâlîñ etdi pinhân kendini cânâ dü çeşmimden
Nola çengâller ile aransa dîdemiz her câ

“Ey sevgili! (**nidâ**) Senin hayalin iki gözümden kendini gizledi. Gözümüzün her yeri çengellerle aransa ne fayda? (**istifhâm**)”

- 4 Nihândır şem‘-i ruhsârîñ gözümden şem‘e hâcet yok
Degil şem‘i remedden etmek istiskâl biz cânâ

“Ey sevgili! (**nidâ**) Yüzünün mumu (**teşbîh-i belîğ**) gözümden gizlidir; muma ihtiyacımız yoktur. (**hüsn-i ta‘îl**) Yoksa biz mumu göz ağrısından dolayı istememiş değiliz.”

- 5 Sevâd-ı fikr-i zülfüñ ile müjgânın nikâb etmiş
Siyeh-pûşîdedir sanma görüp ey âşık-ı şeydâ

“Ey düşkün âşık! (**nidâ**) Sevgilinin zülfünü düşünmenin karalığı (**mübâlağa**) ile kirpiklerini görüp yüzünü siyah örtü ile gizlemiş zannetme. (**teşbîh-i mufassal; sevâd, zülf, müjgân, nikâb, siyeh pûşîde: tenâsüb**)”

- 6 Nice demdir ki kan ağlar remedden çeşmim ey Sâlim
Gözüm yollardadır gelmez mi zârın görmeğe âyâ

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Ne zamandır gözüm göz ağrısından kan ağlar. Gözüm yollardadır. (**mecâz-ı mürsel**) Acaba sevgili, kendisi için ağlayanı görmeye gelmez mi? (**istifhâm**)”

11

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Gamiñla ser-girân-ı meclis-i rindâneym cânâ
Re’îs-i halka-i devr-i dem-i peymâneym cânâ

“Ey sevgili! (**nidâ**) gamınla rintler meclisinin büyük ağır kadehine benzedim; (**teşbîh-i müekked**) Şarap kadehinin döndüğü halkanın da reisiyim.”

- 2 Nola müşkil-güşâ-yı ‘ukde-i uşşâk-ı zâr olsam
Ser-i zülf-i dil-âvîz-i nigâra şâneym cânâ

“Ağlayan âşıkların düğümlerini (**kapalı istiâre**) çözmeme şaşılır mı? (**istifhâm**) Ey can! (**nidâ; tecrîd**) Ben, gönül çeken süslü güzelin (**açık istiâre**) saçının tarağıyım. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 3 Benim bâzâr-ı mihr içre visâle râğbetim yokdur
Hırîdâr-ı nigâh-ı ‘ârız-ı cânâneym cânâ

“Ben, güzellik pazarında (**teşbîh-i belîğ**) içinde kavuşmaya râğbetim etmem. Ey can! (**nidâ;tecrîd**) Ben, sevgilinin yan bakışının müşterisiyim.”

- 4 Sakınmam perr ü bâlim şu‘le-i nâr-ı mahabbetden
Cemâliñ şem‘ine ez-dil seniñ pervâneym cânâ

“Ey sevgili! (**nidâ;**) Ben, senin yüzünün mumuna (**teşbîh-i belîğ**) tutulmuş bir kelebeğim; (**teşbîh-i belîğ**) Muhabbet ateşinin (**teşbîh-i belîğ**) kıvılcımından kol ve kanadımı sakınm.”

- 5 Nola murg-ı dilim kalsa ser-i zülfünde ey sâkî
Habâb-ı sâgar-ı rahşân döker mestâneym cânâ

“Ey saki! (**nidâ**) Gönül kuşumun (**teşbîh-i belîğ**) zülfünde kalmasına şaşılır mı? (**istifhâm**) Ey sevgili! (**nidâ**) Ben, parlak kadehin hava kabarcığını döken sarhoşum.”

- 6 Riyâ ber-dûş olup hergiz sakîl olmam cihân içre
Bisât-ı hüsne mâ’il Sâlim-i ferzâneym cânâ

“Ey sevgili! (**nidâ**) Asla gösteriş içinde olup çirkinleşmem; ben, güzellik örtüsüne (**teşbîh-i belîğ**) meyletmiş bilgili Salim'im!”

12

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Gitmiyor pîş-i nigâhından ser-â-ser âfitâb
Saña cânâ âşık-ı dîdâra beñzer âfitâb

“Ey can! (**nidâ**) Güneş, gözünün önünden hiç gitmiyor; sana göre güneş sevgilinin yüzüdür. (**teşbîh-i mücmel**)”

- 2 Âsitânın tâ şeb olunca be-her gün devr eder
Pertev-i hüsnüne nisbetle kemter âfitâb

“Güneş, her gün gece olana kadar senin eşiğinin etrafında dolaşır; (**hüsn-i ta'il**) senin güzelliğinin parlaklığı karşısında sönük kalır. (**mübâlağa**)”

- 3 Âfitâba ben cemâlin nice teşbîh eyleyim
Zerre olmaz hüsnüne nisbetle kemter âfitâb

“Ben, senin güzelliğini güneşe nasıl benzetebilirim? (**istifhâm**) Senin güzelliğinin karşısında güneş zerre bile değildir. (**mübâlağa**)

- 4 Yine bulmaz sen mehe beñzer miyân-ı çarhda
Eylese her zerresin bir dîde-i ter âfitâb

“Güneşin (**teşhîs**) her zerresi bir göz olup, seni arasa (**mübâlağa**) dünyada sen aya (**açık istiâre**) benzer birini bulamaz. (**çarh, meh, âfitâb: tenâsüb**)”

5 Kâse-i çeşmimde bî-hûde değildir cümbüşü
Eşk-i çeşm-i âşîka bakdıkça ditrer âfitâb

“Güneşin gözümün kâsesinde (**teşbîh-i belîğ**) cümbüşü boş yere değildir; âşığın gözyaşına baktıkça titremektedir.” (**hüsn-i ta‘lîl**)

6 Âfitâb-ı âsumâna bakmaga hâcet mi var
Sîne-i pür-dâğ-ı Sâlim şimdi yer yer âfitâb

“Gökyüzündeki güneşe bakmağa gerek var mı? (**istifhâm**) Salim’in (**tecrîd**) yaralarla dolu sinesi şimdi güneş gibidir. (**teşbîh-i müekked**)”

13

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Yine müjgânı câna erdi âşûb-ı nihân gâ’ib
Eder tîr-i sitem te’sîr ‘uşşâka kemân gâ’ib

“O sevgilinin kirpikleri gizlice cana ulaşarak ortalığı karıştırdı. Keman (**açık istiâre**) olmasa da sitem oku (**teşbîh-i belîğ**) âşıklara tesir eder.

2 Egerçi oldu yâdımdan der-âgûş-ı miyânıñ dûr
Dü çeşmimden hayâliñ olmaz ammâ her zaman gâ’ib

“Her ne kadar seni kucaklamayı düşünemesem de gözümün önünden hayalin hiçbir zaman gitmez. (**tezâd**)”

3 Şu rütbe mest-i nûş-â-nûş etdiñ beni sâkî
Kim oldu dîde-i terden zemîn-i âsumân gâ’ib

“Ey saki! (**nîdâ**) İçtikçe beni o kadar sarhoş ettin ki yaşlı gözümden yer gök kayboldu. (**kinâye**)”

- 4 Nihânî rûh sıhhatde görölmez deyü lecc etme
Gözümle gördüm oldu dîdeden ol dil-sitân gâ'ib

“Gizliliğe ait olan ruh hayattayken görölmez diye düşünmekte inat etme.
Gözümle gördüm o gönül götüren (**açık istiâre**) gözden kayboldu. (**kinâye; tezd**)

- 5 Nice fehm eylesin harf-i visâli Sâlimâ âdem
Tekellümde suhan gerçi ‘ayân ammâ dehân gâ'ib

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) İnsan kavuşma sözünü nasıl anlasın? (**istifhâm**)
Konuşma sırasında söz ortada, ama ağız kayıp. (**mübâlağa; tezd**)

14

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Kâkülün etmez hevâdan ictinâb
Eylemez sünbül sabâdan ictinâb

“Kâkülün rüzgârdan kaçınmaz. Sümbül sabadan çekinmez.” (**leff ü neşr**)

- 2 Tâ ezelden kalma âdetdir bu kim
Hûblar eyler vefâdan ictinâb

“Ezelden beri güzellerin vefadan kaçınması âdettir.”

- 3 Elde tesbîh ü ‘asâsı var iken
Eylemez sûfî riyâdan ictinâb

“Sofî, elde tespihi ve asasıyla gösterişten kaçınmaz.”

- 4 Pây-mâl-i gerd-i râh-ı ‘aşkıñım
Etme şâhım ben gedâdan ictinâb

“Şahım! (**açık istiâre; nîdâ**) Aşkının yolunun toprağıyım. Ben kulundan
(**teşbîh-i belîğ**) yüz çevirme. (**kinâye**)”

- 5 Eylemem Sâlim bu tab'ı pâk ile
Tâze tarh-ı hoş-edâdan ictinâb

“Salim! (**tecrîd**) Bu temiz yaradılış, yeni tarz ve hoş edadan feragat etmem.”

15

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Ser-i zülfünde cânânın bizimle âşinâdır hep
Anıñçün böyle diller mâ'il-i bâd-ı sabâdır hep

“Zülfünün ucunda sevgililerin hep bizimle birliktedir; Onun için gönüller daima sabah rüzgârına meyledicidir. (**hüsn-i ta'lîl**)”

- 2 Eğer mesrûr olam derseñ neşâtı etme der-hâtır
Zuhûrât-ı felek ser-cümle 'aks-i müdde'âdır hep

“Eğer mesut olmak istersen sevinci aklına getirme; kaderin bütün işleri aksi yöndedir.”

- 3 Ma'ârif ehli âzâde-ser olmaz bir felâketten
Bu derde cümle erbâb-ı tabî'at mübtelâdır hep

“Tanrıyı bilenler felaketlerden kurtulmaz; bütün iyi yaradılışlılar bu derde müptelâdır.”

- 4 Gönül ol serv-kaddim seyr edip bûy-ı vefâ umma
Benim gülzâr-ı mihrimden kopan nahl-i cefâdır hep

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) O servi boylumu (**teşbîh-i belîğ**) seyrederek vefa kokusu (**teşbîh-i belîğ**) umma. Benim sevgi gül bahçemden (**teşbîh-i belîğ**) kopan hep cefa fidanıdır. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 5 Vefâ me'mûl edip Sâlim melûl olmam cefâlarla
Benim sevdiklerim bezm-i fenâda bî-vefâdır hep

“Salim! **(tecrîd)** Vefa umarak cefalarla üzülmem; fani dünyada benim sevdiklerim hep vefasızdır.”

16

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Çâr-sû-yı ‘âlem içre kâm alırdık bî-ta‘ap
Râyic olsa nakd-i eşk-i ‘âşıkân-ı bî-edep

“Edebi olmayan âşıkların gözyaşı parası **(teşbîh-i belîğ)** geçerli olsaydı dünya çarşısı **(teşbîh-i belîğ)** içinde yorulmadan isteğimize ulaşırdık.”

- 2 Ârzû-yı gül-‘izâr u kâkülünle ey perî
Gönlün egler bu dil-i âşüfte-hâlin rûz u şep

“Ey peri! **(nidâ; açık istiâre)** Bu düşkün gönül, **(tecrîd)** gül yanağının **(teşbîh-i belîğ)** ve saçının arzusuyla gece gündüz kendini oyalar. **(leff ü neşr)**”

- 3 Gayrılar sünnet bilirse vaslını farzâ senin
Bana hep vâcibdir visâlin eylemek cânâ talep

“Ey sevgili! **(nidâ)** Başkaları, sana kavuşmayı farz edelim sünnet bilirse de bunu istemek, benim için vaciptir.” **(sünnet, farz, vâcib: tenâsüb)**

- 4 Zülfüne ağyâr nâ‘il oldular bî-renc hayf
Anlara bu şefkatin bâd-ı hevâdan çıkdı hep

“Ne yazık ki yabancılar zülfüne **(mecâz-ı mürsel)** kolayca kavuştular; onlara bu şefkatin hep bedavadan çıktı.”

- 5 Bâ‘is-i hicrân hele ‘âşıklığımdır kendüye
Lutf-ı vasla ol perîde Sâlimâ yokdur sebep

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Ayrılığa sebep kendisine âşık olmamdır; o periye (**açık istiâre**) kavuşma lütfüne ermem için bir sebep yoktur.”

17

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Derûn-ı sîne dâğımla çerâgân etmede her şeb
Göñülde âteş-i ‘aşkıñ nümâyân etmede her şeb

“Bütün geceler gönlümün içindeki yarayla aydınlanmaktadır; (**kapalı istiâre**) her gece göñülde aşkının ateşi (**teşbîh-i belîğ**) görünmektedir.” (**çerâgân, şeb, âteş: tenâsüb**)

- 2 Göñül fikr-i hayâl-i hatt-ı hûbân etmede her şeb
Bahârı bizlere tâlî‘-i zemistân etmede her şeb

“Göñül, (**tecrîd**) her gece sevgilinin yüzündeki ince tüyleri (**açık istiâre**) hayal etmektedir. Talih, her gece baharı bizler için kış mevsimi yapmaktadır. (**teşbîh-i mücmel; mecâz-ı mürsel**)

- 3 Sevâd-ı merdüm-i çeşmiñ mi eyler imtihan her dem
Dü dîdem geşt-i sahrâ-yı gazâlân etmede her şeb

“İki gözüüm (**tecrîd; teşhîs**) her gece ceylanların bulunduğu sahrayı gezerek senin gözbebeğinin karalığını mı imtihan etmektedir. (**tecâhül-i ârif; sevâd, merdüm-i çeşm, dîde, şeb: tenâsüb**)”

- 4 Perîşân-târ-ı fikr-i zülfüñ oldukça göñül cânâ
Hemîn gül-geşt-i etrâf-ı gülistân etmede her şeb

“Ey sevgili! (**nidâ**) Göñül, (**tecrîd**) zülfünün düşüncesiyle perişan oldukça her gece gül bahçesinin etrafını gezinmektedir.”

- 5 Nazîriñ var mıdır deyü gezip Sâlim cihân içre

Ser-â-ser imtihân-ı Yûsufistân etmede her şeb

“Salim (**tecrîd**) bu dünyada bir benzerin var mı diye her gece dolaşp, Yusuf’un diyarını (**telmîh**) araştırmaktadır.”

18

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Anıp zülfün baña âh etmedir her şeb hemîn âdet
Beni kıldı perîşân tâlî‘-i nâdir-bihîn-‘âdet

“Benim âdetim, her gece zülfünü anıp ah etmektir; nadiren gülen talihim beni perişan etti.”

- 2 Derin etse netîce kudsiyân ile tavâf ‘âşık
Müselmâna bakar mı yâ o şûh-ı kâfirîn-‘âdet

“Âşık, sevgilinin kapısını meleklerle birlikte tavaf etse; (**kapalı istiâre**) o kâfir âdetli güzel müslümana bakar mı acaba?” (**tezâd; istifhâm**)

- 3 Yıkıldık pâ-y-mâl olduk derinde hâk-i râh olduk
Edelden nahvet ü nâzı bize ol nâzenîn âdet

“O nazlı güzel bize karşı naz edip kibir gösterdiğinden beri yıkıldık; yerle bir olduk; kapısında yolun toprağı (**mecâz-ı mürsel**) olduk.”

- 4 Saña âyîn olduysa dil-i uşşâka cevır etmek
Bize de oldu künc-i gamda âh ile enîn âdet

“Sana, âşık gönüllere eziyet etmek âdet olduysa bize de gam köşesinde ah ile inlemek âdet olmuştur.”

- 5 Garîbe dil-nüvâz olmak ne mümkün Sâlimâ eller
Yakıp kül eyledi ekser bizi bu âteşîn-âdet

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Yabancıların garibin gönlünü okşaması mümkün müdür? (**istifhâm**) Bizi asıl bitiren âdeti ateş gibi yakıp yok etmek (**mecâz-ı mürsel**) olan (**teşbîh-i müekked**) sevgilidir.”

19

Mef‘ûlü mefâ‘îlü mefâ‘îlü faûlün

- 1 Sûfî garazın tâ‘at ise bûd (u) ne-bûd et
Ya‘nî ki der-i Hak’da hemân mahv-ı vücûd et

“Ey sofi! (**nidâ**) Maksadın ibadet etmekse putları (**mecâz-ı mürsel**) yok et; yani hemen Tanrı’nın kapısında vücudunu yok et”

- 2 Maksûdun eger bilmek ise rütbe-i zühdün
Sûfî-i riyâ-menkabete ‘arz-ı sücûd et

“Eğer maksadın zühdünün rütbesini bilmekse riyakâr zahite secde sun.”

- 3 Zülfünde olan dillere sor gönlümü cânâ
Keyfiyyet-i ahvâlimi tezkîr-i şuhûd et

“Ey sevgili! (**nidâ**) Gönlümü zülfünde asılı olan gönüllere sor; ne durumda olduğumu onlardan iyice öğren”

- 4 Nezzâre eden seyr ede tâ sun‘-ı Hudâ’yı
Kâküllerini ber-taraf-ı çeşm-i kebûd et

“Kâküllerini mavi gözlerinin önünden çek ki bakanlar Tanrı’nın neler yarattığını görsünler.”

- 5 Ey nâle garaz ‘arz-ı mahabbet ise yâre
Var sen de der-i dil-bere isbât-ı vücûd et

“Ey inleme! (**nîdâ; tecrîd**) Maksadın yâre sevgini göstermekse, sen de gönül götürenin (**açık istiâre**) kapısına git, kendini göster.”

6 Lutf eyle begim Sâlim-i dil-teng ü hazîne
Bir pâre medet rağm-kün-i kalb-i hasûd et

“Beyim! Gönül kırık ve incinmiş olan Salim’e (**tecrîd**) lütfeyle! Kıskaç kalpli rakibe karşı bir parça yardım et.”

20

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Olalı gamzeñ ser-â-ser sulh-düşmen ceng-dûst
Oldu mihriñ içre diller sulh-düşmen ceng-dûst

“Yan bakışın (**teşhîs**) düşmanla barışık, dostla savaşır olduğundan beri güzelliğin, gönüller içinde düşmanla dost dostla düşman oldu. (**tekrîr**)”

2 ‘Âlemi âsûde etmez tâ-be-rûz-ı rüstahîz
Bu nigâh-ı fitne-reh-ber sulh-düşmen ceng-dûst

“Bu fitnelik peşinde koşan; düşmanla dost, dostla düşman olan yan bakış (**teşhîs**) kıyamete kadar dünyayı rahat bırakmaz.”

3 Kim eder cânın nişâne tîğ-ı ser-tîze o yâr
Geldi almış deste hançer sulh-düşmen ceng-dûst

“Düşmanla dost, dostla düşman olan yâr eline hançeri almış, geldi. O keskin kılıca (**kapalı istiâre**) canını nişan edecek kimdir? (**istifhâm**)”

4 Sad-hazer ol gamzelerden çeşm-i efsûn-sâzda
‘Akl u sevdâyı ederler sulh-düşmen ceng-dûst

“O büyüleyici yan bakışlardan (**teşhîs; mecâz-ı mürsel**) yüz kere sakınırım akıl ve sevdâyı düşmanla barıştırır; dostla savaştırırlar.”

5 Kâkülünde dil ederdi istirâhat dâ'imâ
Olmasa Sâlim ol dil-ber sulh-düşmen ceng-dûst

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) O dilber (**açık istiâre**) düşmanla dost, dostla düşman olmasaydı; gönül (**tecrîd**) daima kâkülünde istirahat ederdi.”

21

Mefâ'îlün mefâ'îlün faûlün

1 Derûnumda benim ey 'aşk câ et
Kudûmuñla dile bahş-ı safâ et

“Ey aşk! (**nidâ; teşhîs**) Benim içime yerleş; gelişinle gönlümü neşelendir.”

2 Cilâ-yı dâmen-i şevkîñla her dem
Dili âyîne-i 'âlem-nümâ et

“Arzu eteğinin (**teşbîh-i belîğ**) şevkiyle gönlü (**tecrîd**) cihanı gösteren ayna (**telmîh**) yap.”

3 Dil-i mahzûn-ı firkatkârımı sen
O bîgâneyle yâ Rab âşinâ et

“Ey Rabbim! (**nidâ**) Ayrılıkla mahzun olan gönlümü (**tecrîd**) o ilgisize (**açık istiâre**) yakınlaştır.”

4 Gam-âlûde olursam da olam tek
Beni bir mübtelâ-yı dil-rübâ et

“Gama bulaşırsam da bulaşayım yeter ki beni bir gönül götürüne (**açık istiâre**) müptela et.”

- 5 Derûn-ı Sâlim'e gâhî gel ey 'aşk
Kudûmuñla dile bahş-ı safâ et

“Ey aşk! (**nidâ**) Salim'in (**tecrîd**) içine ara sıra gel de ayak basmanla gönlü neşelendir.”

22

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Râhat istersen eger olma cihânda câh-dûst
Câha bakmazlar olanlar sıdk ile Allâh-dûst

“Dünyada rahat etmek istersen makam sevgisi taşıma; Allah'a gerçekten dost olanlar makama aldanmazlar.”

- 2 Şânıña vermez nakîsa ülfetiñ ednâ ile
Keh-rübâ kıymetden inmez olmagile kâh-dûst

“Senden aşağı olanlar ile yakınlık kurnan şanını eksiltmez; samanın yanında bulunmakla kehrüba değer kaybetmez. (**irsâl-i mesel**)”

- 3 Bir gece haşr olmaz idik âh ile biz lîk âh
Âdemi nâ-çâr eder endûh-ı dünyâ âh-dûst

“Biz, bir gece bile ahla haşr olmazdık ama aha dost olan dünya kederleri insanı çaresiz bırakmaktadır.”

- 4 Vâdî-i gamdır gönül pehnâ-yı mihr-i âşıka
Olmaya bu yolda hergiz reh-reve hem-râh dûst

“Gönül, (**tecrîd**) âşığın engin sevgisini içine alan gam vadisidir. (**teşbîh-i müekked**) Bu yola koyulana aynı yolda giden asla dost olmaz.”

- 5 Mihrine mağrûr olma olsa ihvânıñ dahı
Âdemi gâhî hased eyler cihânda câh-dûst

“Kardeşin bile olsa sevgisiyle gururlanma. Dünyada makam sevgisi taşıyanlar insanlara zaman zaman haset ederler.”

- 6 Vaz’-ı nâ-şayeste-i ihvâna bakma Sâlimâ
Böyledir de’b-i zamâne gâh düşmen gâh dûst

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Kardeşlerin uygun olmayan davranışlarına bakma. Feleğin âdeti böyle bazen düşman bazen dost olmaktır.”

23

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Bu fenâ mihnet-serâdan istemez miydim necât
Gâyet-i za‘fımdan ammâ bulamaz çeşmim necât

“Bu eziyet çektiren fani dünyadan (**açık istiâre**) kurtulmayı istemez miydim? (**istifhâm**) Ama gözüm (**mecâz-ı mürsel**) zayıflıklarımın kurtulamaz.”

- 2 Remz-i Mevlâ’dan hayât-ı câvidânı fehm edip
Ölmege cânlar verir cism-i nizârımda hayât

“Hayat, Tanrı’nın işaretinden ebedî hayatı anlayıp zayıf bedenimde (**tecrîd**) ölmeye canlar verir.(**tezâd**)”

- 3 Mebde’-i asl-ı vücûduñ iki katra âb iken
Gırre olma ey gönül su üzre yok naksa sebât

“Ey gönül! (**nîdâ; tecrîd**) Vücudunun aslı iki damla su iken gururlanma. Su üzerine yazı yazılmaz. (**irsâl-i mesel**)”

- 4 Terk-i vârin eyledim ben döymeği terk eyleyip
Mahv-ı yâr ol çık aradan kalmasın zât u sıfât

“Ben, varlığı terk ederek dünyadan vazgeçtim. Yârı yok et; aradan çık; zat ve sıfat kalmasın.”

5 Neylesin huld-i berîni ‘ârif-i bi’llâh olup
Yârini bugün bulan ağyâra etmez iltifât

“Allah dostu olan kişi kutsal cenneti ne yapsın? **(istifhâm)** Sevdiğini bugün bulan kişi başkalarına iltifat etmez.”

6 Mâ-cerâ-yı dîde-i giryânımı görüp dilâ
Bahr acıyıp ağlaşırlar hâlîme Nîl ü Fırât

Ey gönül! **(nidâ; tecrîd)** Ağlayan gözümün **(tecrîd)** akıttığı yaşı **(mugâlata-i ma‘neviyye)** gören deniz **(teşhîs)** hâlîme acır; Nil ve Fırat da hâlîme bakıp ağlaşırlar. **(hüsn-i ta‘lîl; teşhîs)** / Ey gönül! **(nidâ; tecrîd)** Ağlayan gözümün **(tecrîd)** macerasına **(mugâlata-i ma‘neviyye)** tanık olan deni acılaşı; Nil ve Fırat da hâlîme bakıp ağlaşırlar. **(hüsn-i ta‘lîl; teşhîs)**”

7 Hâle ermekse murâdın Sâlimâ kâli koyup
Mürşid-i kâmil önünde varlığını ardına at

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** İstedğin sözleri aşip, uygulamaya ulaşmaksa kâmil bir mürşidin önünde varlığını arkana at.”

24

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Rûy-ı tevîde nikâb olmak ne mümkün kâ’inât
Mahv olupdur nûr-ı zât-ı Zü’l-celâl-i mümkünât

“Kâinatın, tevhit yüzüne **(teşbîh-i belîğ)** örtü **(teşbîh-i belîğ)** olması mümkün müdür? **(istifhâm)** Yaratılmışlar Celal sahibinin zatının nuruyla yok olmuştur.”

Her neye baksam görünen neş'e-i dîdâr-ı yâr
Çün te'ayyündür muhakkak mazhar-ı zât u sıfât

“Neye baksam görünen sevgilinin yüzünün neşesidir. Çünkü zat ve sıfatın zahir olduğu yerde o belirlemektedir.”

3 من عرف remzin tuyan 'ârif bulur Mevlâ'sını
Mahzen-i kalb-i beşerdir cilvegâh-ı nûr-ı zât

“ ‘Men ‘arefe’* işaretini duyan (**iktibâs**) arif Mevla'sını bulur. Tanrı'nın zatının nurunun görünme yeri insanoğlunun kalbinin derinlikleridir.”

4 Sırr-ı Mevlâ'dan eger olduñsa âgâh ey gönül
Zulmet-i zâtında buldun şübhesiz âb-ı hayât

“Ey gönül! (**nîdâ; tecrîd**) Eğer Mevla'nın sırrına erdiysen şüphesiz ki zatının karanlığında ölümsüzlük suyunu bulmuş oldun.”

5 Zâhidâ ağyâra meylîñ büt-perestliktir saña
Añlasañ hubb-ı sivâ ma'nîde Lât ile Menât

“Ey zahit! (**nîdâ**) Tanrı'dan başkasına yönelmen senin için putperestliktir. Anlasan Tanrıdan başka şeylere duyduğun sevgi mana âleminde Lât ile Menat'tır. (**teşbîh-i müekked; telmîh**)

6 Magz-ı ma'nâ-yı netâyicdir makâl-i ârifân
Zübde-i akvâl budur pes gayrısı hep türrehât

“Âriflerin sözleri neticelerden çıkan öz manadır. Sözlerin özü budur; gerisi hep saçma sapan sözlerdir.”

7 Sâlimâ mey-hâne-i 'aşk-ı nişîmen kıl müdâm
Bulmak isterseñ eger âlâm-ı dünyâdan necât

* “من عرف نفسه فقد عرف ربه” (Nefsini bilen, Rabbini bilir.)

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Eğer dünyanın üzüntülerinden kurtulmak istersen daima aşk meyhanesinde (**teşbîh-i belîğ**) bulun.”

25

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Neşât-ı ‘âleme fasl-ı bahârdır bâ‘is
Güşâyîş-i dile zevk-ı kenârdır bâ‘is

“Doğayı şenlendiren bahar mevsimidir; gönlü ferahlatan sevgiliyi kucaklama zevkidir.”

- 2 Komaz huzûra sabâ kâkülünde dilleri hiç
Bu rütbe nâlîşe hep rûzgârdır bâ‘is

“Sabah rûzgârı gönülleri kâkülündeki gönülleri dağıtır; işte inlemelerin sebebi rüzgarın bu yaptığıdır.”

- 3 Zücâc-ı hâtırımı cevır ile şikest etdi
Melâl-i tab‘ıma bu inkisârdır bâ‘is

“Sevgili, çektirdiği eziyetlerle gönül şişemi (**teşbîh-i belîğ**) kırdı; tabiatımın hüznü oluşuna sebep bu kırılmadır.”

- 4 Ki keşf-i râza bu rütbe cefâ-yı bî-hadde
Zebân-ı nâle-i bî-ihyârdır bâ‘is

“Sırları keşfetmek için katlanılan hadsiz eziyetler dilin (**tecrîd**) istek dışı inlemelerine sebep olmaktadır.”

- 5 Şikâyet eyleme Sâlim cefâ-yı dil-berden
Bu rütbe cevre de bu baht-ı zârdır bâ‘is

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) O gönül götürenin (**açık istiâre**) eziyetlerinden şikâyet etme; bu kadar eziyete sebep sevgili değil, bu kötü talihtir.”

26

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Meded tahrîk-i zülfe olmasın bâd-ı sabâ bâ‘is
Cünûn-ı ‘âşîka olur nesîm-i cân-fezâ bâ‘is

“Eyvah ki sabah rüzgârı sevgilinin saçlarını hareket ettirmesin. Can veren rüzgâr âşîğın aklını kaybetmesine (**mecâz-ı mürsel**) sebep olur.”

- 2 Perîşân olmaga hâli dil-i âşüftenin her şeb
Hayâl-i kâkülün oldu seniñ ey dil-rübâ bâ‘is

“Ey gönül alan! (**açık istiâre**) Düşkün gönlün (**tecrîd**) her gece perişan olmasına sebep, senin kâkülünün hayalidir.”

- 3 Hasîrâsâ ayaklarda koduñ câm-ı meyi vâ‘iz
Leked-kûb olmaña olur seniñ de bu riyâ bâ‘is

“Ey vaiz! (**nidâ**) Şarap kadehini hasır gibi ayaklar altına attın. (**kinâye**) Senin tekme yemene sebep bu riyadır.”

- 4 Ederdim nahl-i ümmîdi pür-evrâk-ı taleb ey dil
Olaydı meyve-i vasl-ı dil-ârâya recâ bâ‘is

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Eğer rica, o gönül alana (**açık istiâre**) kavuşma meyvesini (**teşbîh-i belîğ**) elde etmemize sebep olsaydı ümit fidanını (**teşbîh-i belîğ**) yapraklarla donatırdım.”

- 5 O seng-dil zâlîme Sâlim eser etmeğe feryâdım
Olur elbet dü çeşmimden akan seyl-i cefâ bâ‘is

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) İki gözümden akan cefa seli (**açık istiâre**) o katı gönüllü zalime (**açık istiâre**) feryadımın tesir etmesini elbette sağlar.”

27

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- 1 Vasf-ı müjeñ bu kilik ile tahrîr olur mu hîç
Tatlı diliñ zebân ile ta‘bîr olur mu hîç

“Kirpiğin bu kalemle tarif edilebilir mi? Tatlı dilin dille anlatılabilir mi? (**istifhâm; mübâlağa**)”

- 2 Bihzâd olursa ‘âciz-i resm-i femi nola
Yâriñ dehân-ı ma‘dumu tasvîr olur mu hîç

“Behzad’ın (**telmîh**) o ağzı resmetmekten aciz olmasına şaşılır mı? Yârin yok denecek kadar küçük olan ağzı (**mübâlağa**) hiç tasvir edilebilir mi? (**istifhâm**)”

- 3 Bir kez ‘izâr-ı pâkiñi görmekle biz seniñ
Çeşm-i gürisnemiz ey perî sîr olur mu hîç

“Ey peri! (**nidâ; açık istiâre**) Senin pak yanağını görmekle aç gözümüz (**mecâz-ı mürsel**) doyar mı hiç? (**istifhâm**)”

- 4 Bî-hûde dökme dâne-i eşkiñi ey gönül
Vahşî gazâl âdeme teshîr olur mu hîç

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Gözyaşını boş yere dökme. Yabani ceylan (**açık istiâre**) insan eline geçer mi hiç? (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 5 Âzürde olma hışmına sen Sâlimâ anıñ
‘Âşık itâb-ı yârine dil-gîr olur mu hîç

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Sen onun öfkesinden dolayı kırılma. Âşık olan sevgilisinin azarlamasından gücenir mi hiç? (**istifhâm**)”

28

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Tahammül etmege cevrine yâr hûb olmaga muhtâc
Kişiniñ dil-beri mahbûb-ı mergûb olmaga muhtâc

“Eziyetine katlanabilmek için sevgilinin güzel olması gerekir. Kişinin dilberi (**açık istiâre**) herkes tarafından sevilen ve arzu edilen bir güzel olmalıdır.”

- 2 Göñül ser-menzil-i maksûduna elbet erer bir gün
Velî katlanmaga dil sabr-ı Eyyûb olmaga muhtâc

“Gönül, (**tecrîd**) elbet bir gün maksadına ulaşır fakat eziyetlere katlanma hususunda Eyüp peygamber kadar sabırlı (**telmîh**) olmalıdır.”

- 3 Cihânda kâmına nâ’il olam diyen kişi cânâ
Mücerrebdır zen-i dünyâyâ mağlûb olmaga muhtâc

“Ey can! (**nidâ; tecrîd**) Tecrübe edilmiştir ki, bu dünyada muradına ermek isteyen, dünya kadınıyla (**teşbîh-i belîğ**) baş edemez; mağlup olur.”

- 4 Felek pâk-dâmene lutf u mürüvvet eylemez hergiz
Nazar-kerde-i çarh olmağa ma’yûb olmağa muhtâc

“Talih, (**teşhîs**) asla namuslu kişiden yana olamaz. Dünyada (**teşhîs**) işi rast gidenler hoş olmayan işler yapanlardır.”

- 5 Neşât-âver gazeller söylemek âsân idi ammâ
Derûnda Sâlimâ bir ‘aşk-ı mahbûb olmağa muhtâc

“Neşeli gazeller söylemek kolaydı ama Salim (**tecrid**) gönlünde bir aşk olmasına ihtiyaç duyar.”

29

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 ‘Aceb mi ey Mesîhâ-dem bize rûh olsa her câ
Seniñ ruhsâr-ı ‘âlû’l-âliñ ile oldu hem-tâ râh

“Ey mesih nefesli! (**nidâ; teşbîh-i belîğ; telmîh**) Şarabın her yerde ve her zaman bize ruh olmasına şaşılır mı? Senin yüksek şerefli yanağın ile şarap müsavidir. (**teşbîh-i mücmel**)”

- 2 Görüp meyde kıyâs etme habâbın eylemiş tertîb
Donatmış sînesin dâğ-ı firâkıñla ser-â-pâ râh

“Şarabın üzerinde hava kabarcıklarının bulunmasını sıradan bir olay zannetme; şarap, sinesini baştan aşağı ayrılığının yaralarıyla donatmıştır. (**hüsn-i ta‘lîl**)

- 3 Tolar peymâne-i şevkım ne dem ki meclis-i meyde
Suna ol sâki-i gül-çehre bir câm-ı musaffâ râh

“O gül yüzlü sâki (**teşbîh-i belîğ**) ne zaman parlak bir kadeh uzatsa istek kadehim (**teşbîh-i belîğ**) dolar.

- 4 Bugün meydânı vâ‘iz hürmetiyle toptolu etmiş
Bu renginden yine şermende olmuştur dirîgâ râh

“Bugün vâiz hep yasaklardan söz etmiş, eyvahlar olsun! (**nidâ**) Şarap, bu renginden yine utanmıştır. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 5 Gül-i sad-berg ile tev’em olur ruhlar tarâvetde
Ne dem kim gül ‘izârın ide Sâlim reng-i bâlâ râh

“Salim (**tecrîd**) sevgilinin gül yanaklarını (**teşbîh-i belîğ**) yüce şarap gibi kızarttığına yanaklar tazelikte yüz yapraklı güle benzer. (**teşbîh-i mufassal**)”

30

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Feyzdir neş’e-i her sâgar-ı Rahşân-ı sabûh
Genc-i nakdîne-i devrân durur ihsân-ı sabûh

“Sabah parlak kadehle içilen şarap büyük bir neşe kaynağıdır; verdiği sarhoşluk talihin sunduğu bir hazinedir. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 2 Mevc-ber-mevc-i yem-i neş’e-i hikmetdir kim
Dil-pesendîde-i ‘âlem durur ‘unvân-ı sabûh

“Dalga dalga hikmet neşesinin denizi (**teşbîh-i belîğ**) olan sabah içkisi cümle âlemin gönlünü çeler.”

- 3 Şu kadar hâleti var belki keder cism olsa
‘Ayn-ı şevk eyler idi anı nümâyân-ı sabûh

“Şarabın tesiri o kadar güçlüdür ki eğer keder cisim olsaydı onu arzunun ta kendisi gibi gösrerirdi.”

- 4 Cûşîş-i gerdiş-i gird-âb-ı gama olsa nola
Sâhil-i emn ü emân gûşe-i dâmân-ı sabûh

“Gam girdabının coşmasında kurtuluş sahilinin şarap kadehinin köşesi olmasına şaşılır mı? (**mecâz-ı mürsel**)”

- 5 Sâlimâ dâ’ire-i bezmine hîç gam girmez
Dâ’imâ şâd durur cümle-i yârân-ı sabûh

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Şarap yârenleri daima mutludurlar; onların meclisine üzüntü hiçbir zaman girmez.”

31

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Nûş edip meclis-i meyde bir iki dâne kadeh
Etdi âhir o şeh-i nahveti mestâne kadeh

“Kadeh, içki meclisinde bir iki kadeh içen o genç padişahı (**açık istiâre**) sonunda sarhoş etti.”

- 2 Neş’emend eyledi ol seng-dili meclisde
Etdi te’sîr muhassal dil-i cânâne kadeh

“Kadeh, sevgilinin gönlüne tesir etti ve mecliste bulunan o taş kalpliği (**mecâz-ı mürsel**) neşelendirdi.”

- 3 Destine herkes alıp sâgarı olmuş meşgûl
Bizde alsak ele cânâ yine rindâne kadeh

“Ey can! (**açık istiâre**) Herkes eline kadehi almış; onunla meşgul olmuş biz de rintliğe yakışır bir şekilde kadehi elimize alalım.”

- 4 Vâ‘iz eşvâk-ı neşât-ı meyi olmuş münkir
Ele alsa getirirdi anı î mân kadeh

“Vaiz, şaraba duyulan arzuyu inkâr etmiş; kadehi eline alsaydı (**kinâye**) o da imana gelirdi. (**münkir, î mân: tezâd**)”

- 5 Gösterir sûretini herkese Sâlim bî-reyb
Nola mir’ât-ı avâlim ise devrâne kadeh

“Şüphesiz Salim (**tecrîd**) suretini herkese gösterir. Ellerde dolaşan kadehin, âlemlerin aynası (**teşbîh-i belîğ; telmîh**) olmasına şaşılır mı? (**istifhâm**)”

32

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Müttakîne nola tâ‘atde olur ise felâh
Âdemi zühd ü kanâ‘at eder elbet ıslâh

“Kurtuluşun itaatte olması iyice bilenleri niçin şaşırtıyor? (**istifhâm**) Elbette insanı züht ve kanaat ıslah eder.”

- 2 Olma der-beste-i ümmîd gönül bir gün ola
Açıla bâb-ı emel saña kerîmdir Fettâh

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Ümidini kesme; Fettah olan Allah kerimdir; bir gün arzu kapısı (**teşbîh-i belîğ**) sana da açılır.”

- 3 Mushaf-ı ‘ârızına hâşiyedir hatt-ı siyeh
Vechi var dikkat ederlerse o yerde şurrâh

“Siyah tüy, yüz mushafına (**teşbîh-i belîğ**) haşiyedir. (**teşbîh-i belîğ**) Şerh edenler dikkat ederlerse bu münasebeti görürler. (**vech; mushaf, şurrâh: iham-ı tenâsüb**)”

- 4 Çeşm-i mestiñle cebîniñ seherî vasf ettim
Mey kadar neş’e verir âdeme her feyz-i sabâh

“Mest eden gözlerinle alnını seherî diye vasıflandırdım; sabahın bereketi insana şarap kadar neşe verir.”

- 5 Şu kadar haste-i firkat durur âvâre gönül
Her nefes olsa tabîb olmaya Sâlim iflâh

“Perişan gönül (**tecrîd**) ayrılık sebebiyle o derece hastasıdır ki, her bir nefes doktor olsa; Salim (**tecrîd**) iflah olmaz. (**mübâlağa**)”

33

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Hemîn cevır etmege ehl-i kemâle mübtelâdır çarh
Ser-i erbâb-ı ‘irfâna muhassal bir belâdır çarh

“Dünya (**teşhîs**) olgunluk sahibi kişilere eziyet çektirir. Sözün kısası dünya (**teşhîs**) irfan erbabının başına bir belâdır.”

- 2 Eder nahl-i ümîdin nâ-kesîñ pür-bâr-ı kâm elbet
Merâm-ı hâm-tab‘âna hemîşe reh-nümâdır çarh

“Dünya yaradılıştan boş hayal sahiplerine daima yol göstericidir. Kimsesizlerin ümit fidanını da elbette arzu meyveleriyle doldurur. (**ta‘rîz**)”

- 3 Der-i devlet-me’âbindan nola bîgâne olsak biz
Gürûh-ı bî-dilân ile ezelden âşinâdır çarh

“Saadetli kapına (**açık istiâre**) yabancı olmamıza şaşılır mı? Talih, ezelden beri âşıklar topluluğu ile âşinadır.”

- 4 Erer erbâb-ı dil kâma deyü pür-dâğ olmuşdur
Nücûm ile kıyâs etme görüp revnak-fezâdır çarh

“Dünya, gönül ehli arzusuna kavuşur diye yaralarla dolmuş (**teşbîh-i belîğ**), ve parlaklığı artmıştır. Unu görüp yıldızlarla kıyaslama.”

- 5 Erişdirmez merâma ehl-i tab‘ı Sâlimâ gerdûn
Ser-i erbâb-ı ‘irfâna muhassal bir belâdır çarh

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Dünya, iyi yaradılışlıları arzusuna kavuşturmaz. Sözüün kısası dünya, irfan erbabının başına bir beladır. (**mecâz-ı mürsel**)”

34

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Dimâğ-ı câna gelir mi ‘aceb şemîm-i murâd
Eser mi gülşen-i ümmîdime nesîm-i murâd

“Arzu kokusu (**teşbîh-i belîğ**) can dimağına gelir mi acaba? (**istifhâm**) Ümit gül bahçeme (**teşbîh-i belîğ**) istek rüzgârı eser mi? (**istifhâm**)”

- 2 Eder mi hâtırmı tesliyet felek âyâ
Olur muyuz acebâ nahrem-i harîm-i murâd

“Felek (**teşhîs**) gönlümü teselli eder de arzu hareminin (**teşbîh-i belîğ**) mahremi olur muyuz acaba? (**istifhâm**)

- 3 Kenâr-ı kulzüm-i kâma nîgehdeyiz bilmem
Çıkar mı bahr-i hevesden dürr-i yetîm-i murâd

“İstek denizinin (**teşbîh-i belîğ**) kenarına bakmaktayız. Heves denizinden (**teşbîh-i belîğ**) arzu incisi (**teşbîh-i belîğ**) çıkar mı bilmem” (**istifhâm**)

- 4 Zamânede ‘acebâ şimdi kim durur bilsek
Karîn-i bezm-i safâ hem-dem-i nedîm-i murâd

“Bilsek, dünyada zevk ve arzuya yakın olan şimdi kimdir acaba? (**istifhâm**)”

- 5 Olursa feyz-i Hudâ Sâlimâ bize reh-ber
Murâdımızca olur bahtımız mukîm-i murâd

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Tanrı’nın bereketine nail olabilirsek istediğimiz gibi bahtımız açık olur.”

35

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Verme ruhsat gamze-i cellâda sultânım meded
Kıl terahhum dökmesin nâ-hak yere kanım meded

“Sultanım! (**açık istiâre**) Cellat yan bakışın (**teşhîs; teşbîh-i belîğ**) haksız yere kanımı dökmesine (**kinâye**) izin verme; bana acı ve yardım et.”

- 2 Gel kümeýt-i tab‘a tahmîl eyleme hicriñ yeter
Kalmadı bâr-girân-ı derdedermânım meded

“Ayrılığın vebalini tabiat denizine yükleme; yeter, gel artık. Dert beygirine (**teşbîh-i belîğ**) dermanım kalmadı; bana yardım et”

- 3 Zümre-i üftâdegân-ı ‘aşkı esb-i mihnete
Pây-mâl etme eyâ âşûb-ı devrânım meded

“Ey dünyayı karıştıran sevgilim! (**açık istiâre**) Aşk düşkünleri zümresini eziyet atının (**teşbîh-i belîğ**) ayakları altına atma. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 4 Bende-i efkendene ser-keşlik et tek kâ‘ilim
Gayr ile salınma ey serv-i hırâmân meded

“Ey salınan servi! (**nidâ; açık istiâre**) Düşkün kölene (**teşbîh-i belîğ**) dik başlılık etmene razıyım; yeter ki başkalarıyla gezinme.”

- 5 Bî-huzûr olmagla her dem nâle-i şeb-gîrden
Sâlim’e etme ‘itâb ey şûh-ı fettânım meded

“Ey fettan güzelim! Geceleri inlemeleriyle seni rahatsız eden Salim’i (**tecrîd**) azarlama”

36

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Hurûşân bir yem-i sıdk-ı revândır halka-i tevhîd
Hemîn gird-âb-ber-gird-âb-ı cândır halka-i tevhîd

“Tevhit halkası coşkun akan bir denizdir; **(teşbîh-i müekked)** girdap içinde can girdabıdır.”

- 2 ‘Arak-rîzân olursa nola ashâb-ı ciger-sûzu
Dür-i nâ-yâb-ı nûr-ı dıdk-ı kândır halka-i tevhîd

“Tevhit halkasında ciğerlerini yakmış **(mecâz-ı mürsel)** olanların ter dökmelerine şaşılır mı? **(istifhâm)** Tevhit halkası, eşsiz inci; **(teşbîh-i belîğ)** doğruluk madenidir. **(teşbîh-i belîğ)**”

- 3 Ser ü pâdan geçer ehli ser-â-pâ bezm-i cûşîşde
Mahall-i terk-i lezzât-ı cihândır halka-i tevhîd

“Tevhit halkası dünyanın lezzetlerini terk etme yeridir. Ona katılanla coşma anında her şeyden vazgeçerler.

- 4 Nola zincir-i pâ-y-ı fikr-i âlâm olsa
Sebîb-i dest-res-yâb-ı emândır halka-i tevhîd

“Tevhit halkası kurtuluş fırsattır; dünya kederlerinin ayağına **(teşhîs)** zincir **(teşbîh-i belîğ)** vurmasına şaşılır mı?”

- 5 Nola erbâb-ı zikru’llâh olsa zinde ey Sâlim
Tevânâyî-dih-i her-nâ-tevândır halka-i tevhîd

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Zikir erbabının zinde olmasına şaşılır mı? **(istifhâm)** Tevhit halkası güçsüzlere güç verir.”

- 1 Olalı menzil ü maksûduna reh-ber ümmîz
Eyledi âşıkı çâk hâke ber-â-ber ümmîz

“Âşık, ümitle maksadına ermeye çalışırken ümit onu parça parça dağıtıp toprakla bir etti. (**kapalı istiâre**)”

- 2 Cânımı tâ ser-i hulkuma getirdi cânâ
Hâlimi gâyet ile etdi mükedder ümmîz

“Ey can! (**nidâ; tecrîd**) Ümit, beni daha kederli yaptı; canımı boğazıma kadar getirdi. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 3 Göricek târ-ı ser-i zülfünü yârîñ pür-pîç
Rişte-i cânıma sarıldı ser-â-ser ümmîz

“Ümit, yârin kıvrım kıvrım saçını görünce can ipliğine (**teşbîh-i belîğ**) sarıldı. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 4 Harc eder bâd-ı hevâ nakd-i metâ‘-ı sabrı
Eylemiş kişver-i efkârı musahher ümmîz

“Ümit, (**teşhîs**) fikir atını (**teşbîh-i belîğ**) ele geçirmiş, sabır parasını (**teşbîh-i belîğ**) bedava harcamaktadır.

- 5 Bî-tevakkuf baña lutf eyler idiñ görseñ eger
Künc-i firkatde dil-i zâra ne eyler ümmîz

“Ümidin (**teşhîs**) ayrılık köşesinde ağlayan gönle (**tecrîd; teşhîs**) neler ettiğini görseydin hemen bana acır, iyilik ederdin.”

- 6 Saña mâ‘il olalı Sâlim-i şeydâyı şehâ
Kays-ı mihnet-zededen eyledi bedter ümmîz

“Âşık Salim sana meylettiğinden beri ümit yüzünden çok çile çeken Kays’tan (**telmîh**) beter oldu.”

38

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 Fem-i nigârdan olsa nola 'itâb lezîz
Gelir derûnuna uşşâkın ıztırâb lezîz

“O süslü güzelin ağzından çıkan söz azarlama da olsa hoşla gider; lezzetlidir.
(istifhâm) Âşıklar acı çekmekten zevk alır.”

- 2 Sirişke çeşmimiz olmazsa sîr hicriñde
Olur harâret-i rencûr-ı tebde âb lezîz

“Ayrılığında gözümüzün yaşa doymaması sıtma ateşine sırasında insana
suyun hoş gelmesindendir. (hüsn-i ta'lîl)”

- 3 Be-her-seher nola sâgar elimden olmasa dûr
Humâr def'ine cânâ şer-ı nâb lezîz

“Ey can! (açık istiâre) Her seher kadeh elimden düşmese (kinâye) ne olur?
(istifhâm) Baş ağrısını gidermek için şarap iyidir.”

- 4 Ne denlû zâhid-i dûna olursa telh-â-telh
Gelir o mertebe bâña şerâb-ı nab lezîz

“Halis şarap, alçak zahide ne kadar acı gelirse bana da o kadar lezzetli gelir.”

- 5 Der-i nigâra nola sür'at eylesen Sâlim
Reh-i merâma hemîşe olur şitâb lezîz

“Ey Salim! (nidâ; tecrîd) Süslü güzelin (açık istiâre) kapısına varmak için
acele etmene şaşılır mı? (istifhâm) Arzu ettiğin şeye kavuşmakta acele etmek
zevklidir.”

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 Ne mertebe saña cânâ gelirse nâz lezîz
O rütbe bana gelir rütbe-i niyâz lezîz

“Ey can! (**nidâ; açık istiâre**) Naz sana ne kadar hoş gelirse niyaz da bana o kadar lezzetli gelir.”

- 2 Olur hemîn dil-i uşşâk-ı zâr u şeydâyâ
Niyâz-ı dûr u dîrâz u zamîme-sâz lezîz

“Ağlayan düşkün âşıklara uzaklığı artıran niyaz hoş gelir.”

- 3 Şerâb âdeme bir bir mahabbetin dedirir
Olur nigârına mestâne keşf-i râz lezîz

“Şarap insana sevgisini bir bir söyletir. Sevgilinin (**açık istiâre**) güzelliğinden sarhoş olana sırrını açıklamak hoş gelir.”

- 4 Gelir hemîşe bün-i gûş-ı sohbeta cânâ
Safâ-yı meclis-i ‘ayş u tarabda sâz lezîz

“Ey can! (**nidâ; açık istiâre**) Neşe ve sevinç meclisinde saz, sohbet kulağının temeline hoş gelir.”

- 5 ‘Aceb mi menzil-i kâma tehâlüküm Sâlim
Lezîzdir hele akrândan imtiyâz lezîz

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) muradıma ermeye can atmama şaşılır mı? (**istifhâm**) rakiplerden ayrıcalıklı olmak daha bir hoştur.”

- 1 Sirişk ile nola âlûde olsa ser-te-ser kâgaz
 Ser-i müjgânı ile âşık-ı şeydâ yazar kâgaz

“Kâğıdın baştanbaşa gözyaşına bulaşmış olmasına şaşılır mı? Düşkün âşık kâğıda kirpiğinin ucuyla (**açık istiâre**) yazar.”

- 2 Gehî mahv u gehî isbât mâ-beyninde dâ’irdir
 Nola gâhî güşâde olsa gâhî beste-ser kâgaz

“Kâğıdın bazen açılmış bazen bağlanmış olmasına şaşılır mı? Kâğıt, (**teşhîs**) yok olma ve ortaya çıkma arasında dönmektedir. (**hüsn-i ta’lîl**)”

- 3 Hemân sohbet gibidir meclis içre âşinâlarla
 Hücûm-ı vahşet-i dûr-i yâri def‘ eder kâgaz

“Mektup, (**mecâz-ı mürsel**) sevgilinin uzaklığından duyulan korkuyu giderir; mecliste dostlarla sohbet etmek gibidir. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 4 Delîl-i sûzi-i hicrân yeter bu âyet-i vâzıh
 Ki hamrâ şem‘-i sûzâna serinde etdi yer kâgaz

“Mektup, (**teşhîs; mecâz-ı mürsel**) yanan kırmızı muma başının üstünde yer vermiştir. (**kinâye**) Ayrılık ateşinin ispatı olarak bu açık delil yeter.”

- 5 Bu nüsha ‘arz-ı hâl-i âşık-ı bî-çâreye beñzer
 Sarılmaz rişte-i cân ile ser-tâ-ser her kâgaz

“Bu yazıda çaresiz âşık durumunu anlatmışa benziyor. (**teşbîh-i mufassal**) Her mektup, (**mecâz-ı mürsel**) baştan başa can ipiyle (**teşbîh-i belîğ**) sarılmaz.”

- 6 Yazıp mestâne Sâlim ‘arz-ı hâl-i renciş-i hicri
 O şâh-ı tahtgâh-ı mülket-i hüsne sunar kâgaz

“Aşk sarhoşu olmuş Salim, (**tecrid**) ayrılık acısını yazıya dökerek mektupla (**mecâz-ı mürsel**) o güzellik ülkesi başkentinin padişahına (**açık istiâre**) sunar.”

41

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Bakarsañ lutf edip cânâ sana ifhâm eder kâgaz
Derûn-ı âşıkı şerh eyleyip i‘lâm eder kâgaz

“Ey can! (**nidâ; açık istiâre**) Lütfedip bakarsan mektup (**mecâz-ı mürsel**) âşığın iç dünyasını açıklayıp sana bildirir.”

- 2 Binip esb-i nesîme kûy-ı cânâna şitâb eyler
Varır tâ menzil-i dil-dârda ârâm eyler kâgaz

“Mektup (**mecâz-ı mürsel; teşhîs**) rüzgâr atına (**teşbîh-i belîğ**) binip sevgilinin bulunduğu yere doğru yol alır; gönül alanın (**açık istiâre**) evine varıp onu arar.”

- 3 Hevâ-yı rûy u zülfünle çü erbâb-ı sefer gûyâ
Seher kalkıp yerinden Çin’de ahşam eder kâgaz

“Mektup, (**mecâz-ı mürsel; teşhîs**) bir yolcu gibi zülfünün ve yüzünün arzusuyla seher vakti yola çıkıp akşam Çin’e varır. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 4 Derûnunda nice esrârı cânı gibi hıfz eder
Hele peygâm-ı ahbâba ‘aceb ikrâm eder kâgaz

“Mektup, (**mecâz-ı mürsel; teşhîs**) içinde nice sırları cânı gibi saklar; hele dostların haberine çok ikramda bulunur.”

- 5 Ne var Sâlim o mâha sen de kâgaz eylesen îsâl
Açarsa lutf edip râz-ı derûnuñ râm eder kâgaz

“O aya (**açık istiâre**) sen de mektup (**mecâz-ı mürsel**) göndermelisin. Sevgili lutf edip onu açarsa mektup senin gizli sırlarını sevgiliye iletmış olur.”

42

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Gamze-i ser-tîzden kat‘-ı nazar
Sâye-i zülfünde diller hoş geçer

“Âşıkları keskin bakışlarından (**açık istiâre**) koruyan zülfünün gölgesinde gönüller hoşça yaşar.”

- 2 Hiç mülâyim-tab‘-ı pâkîze-dile
Lutfu yokdur rüzgârın ser-te-ser

“Yumuşak tabiatlı temiz gönle (**tecrid**) rüzgârın hiçbir iyiliği dokunmaz.”

- 3 Dil be-nâhun-dest deşt-i rahnedir
Pençe-i berg üzre dâ‘im meyveler

“Gönül üzerinde tırnak izleri gedikler açmıştır; meyveler de daima yapraklar üzerinde bulunur. (**leff ü neşr**)”

- 4 Mâl-ı dünyâ âdeme bir bâdır
Nola kim kaddin dü-tâ etse meger

“Dünya malı insana yüküdür, boyunu iki kat etmesine (**hüsn-i ta‘lîl**) şaşılır mı? (**istifhâm**)”

- 5 Meh cemâliñ fikr edip lâle-sıfat
Dâğ-ı hicrin sînem üzre yer eder

“Ayrılığının yarası (**teşbîh-i belîğ**) ay yüzünü (**teşbîh-i belîğ**) düşünmekten lale gibi sinemde yer etmektedir. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 6 Sunma destîñ pay-bûsa Sâlimâ
Gamzelerden gâfil olma el-hazer

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Elini ayak öpmek üzere uzatma. (**kinâye**) Sakın yan bakışlardan gafil olma.”

43

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Dest-mâl ile cebîn-i pâk-i dilber bestedir
Yine besbelli ki fart-ı nazardan ol hastedir

“Gönül alanın (**açık istiâre**) temiz alnı mendille bağlanmıştır. (**telmîh**) Besbelli yine fazla nazdan hastalanmıştır. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 2 Tûde tûde kâkülün ruhsârîñ üzre rû-nümâ
Sünbül ile goncalar gûyâ ki deste destedir

“Yanağının üzerinde duran küme küme kâkülün deste deste sümbül ile goncalar gibi görünmektedir. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 3 Kudsiyânı nâlem etse nola her şeb bî-huzûr
Hasret-i kaddiñle âhım göklere peyvestedir

“Endamının hasretiyle ahım göklere ulaşmıştır (**mübâlağa**); inleyişimin her gece melekleri huzursuz etmesine şaşılır mı? ”

- 4 ‘Ukdelerle sanma pîçîde şikenc-i kâkülün
Va‘deler ile retîme zülfe reste restedir

“Sevgilinin kâkülünün kıvrımı düğümlerle bükülmüş sanma; onun saçındakiler verdiği sözleri hatırlaması için zülfe bağlanmış ipliklerdir. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 5 Hîç söz olmaz Sâlimâ bu penc beyt-i tâzeye
Vâkı‘â tahmîs olunsa bu gazel şâyestedir

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Bu beş yeni beyte hiçbir kusur bulunamaz. Hatta bu gazelin tahmis olunması uygundur.”

44

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Zemistân-ı mahabbet çîn-i ebrû-yı cevânândır
Güzellik çağının fasl-ı bahârı hatt-ı hûbândır

“Sevginin kış mevsimi (**teşbîh-i belîğ**) gençlerin kaşlarının kıvrımlarıdır. (**teşbîh-i belîğ**) Güzellik çağının bahar mevsimi (**teşbîh-i belîğ**) güzellerin tüyleridir. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 2 Egerçi tâli‘iñ şimdi riyâ burcunda dâ’irdir
Döner bir gün seniñ de bahtıñ ey zâhid bu devrândır

“Ey zahit! (**nidâ**) Her ne kadar talih şimdi riya burcunda dönmekteyse de bu dünya dönücüdür, bir gün senin bahtın da döner. (**kinâye; tâli‘, burc, devrân: tenâsüb**)”

- 3 Vefâ şeklinde tebdîl olsa gezse bulmaya gamzeñ
Harîm-i sînede dâğ-ı nihânım şöyle pinhândır

“Gönül haremimde (**tecrîd**) gizli yaram (**mecâz-ı mürsel**) öyle saklanmıştır ki yan bakışın (**teşhîs**) vefa kılığına girip gezse onu bulamaz.”

- 4 El ermez sâhil-i vasla hemîn gark-âb-i gamda
Kulûzm-i hicr-i dil-ber ‘âlem içre bahr-i ummândır

“Gam suyunda (**teşbîh-i belîğ**) boğulmaktan kavuşma sahiline ulaşılmaz; gönül götürenin (**açık istiâre**) ayrılık denizi (**teşbîh-i belîğ**) bahr-i ummandır. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 5 Sakınma Sâlim-i âzâr-keşden tuhfe-i cevriñ
Efendim sevdiğim cânım bu ikrâma o şâyândır

“Azarlanmaya düşkün Salim’den **(tecrîd)** eziyet hediyesi sakınma. Efendim, sevdiğim, canım! **(nidâ)** O, bu ikrama layıktır. **(ta‘rîz)**”

45

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Safâ-yı hâtıra bir inkisâr der-peydir
Neşât-ı câm-ı şerâba humâr der-peydir

“Gönlün sefasının ardından bir kalp kırıklığı gelir. Şarap kadehinin neşelendirmesinin ardından baş ağrısı gelir. **(leff ü neşr)**”

- 2 Teb-i firâk ile beñzim sarardı soldu deme
Hazân-resîde nihâle bahâr der-peydir

“Ayrılık hastalığıyla **(teşbîh-i belîğ)** benzim sarardı soldu deme. Fidan sonbahara ulaşınca ardından bahar gelir. **(teşbîh-i müekked)**”

- 3 Cefâ-yı yâre melûl olma ey gönül zîrâ
‘Îtâb-ı gamzesine i‘tizâr der-peydir

“Ey gönül! **(nidâ)** Yârin eziyetinden dolayı hemen mahzun olma; Çünkü yan bakışının kınamasının ardından bir de azarlama gelir.”

- 4 Mukaddimât-ı firâka netîce vuslattır
Kıyâs budur ki mesâya nehâr der-peydir

“Nasıl ki gecenin ardından gündüz gelir; ayrılığın sonu da kavuşmadır. **(leff ü neşr)**”

- 5 Ne dem ki yâre gide Sâlim-i bihîn-ta‘bîr
Yanınca bir gazel-i âb-dâr der-peydir

“Eşsiz bir ifade gücüne sahip olan Salim, **(tecrîd; mübâlağa)** ne zaman sevgilisine doğru yola çıksa güzel bir gazel de yanında gider.”

46

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Ferâgat dilde her şeyden günâha kandiğındandır
Göñül âb-ı nedemle cümleten yıkandığıındandır

“Gönlün (**tecrîd**) her şeyden feragat etmesi günaha kandiğından ve pişmanlık suyuyla (**açık istiâre**) tamamen yıkandığıındandır.”

- 2 Derûnî istemez gayre nigâh etdiklerim ol meh
Bize bîgâne bu vâdî bütün kıskandığıındandır

“O ayın (**açık istiâre**) bana ilgisiz davranma yolunu seçmesi tamamen başka bir tarafa bakmamı içten içe kıskanmasındandır.”

- 3 O şûhu der-kenâr etmek hevâsıyla bu nâlişler
Yem-i firkatde fülk-i ârzû çalkandığıındandır

“O güzeli öpme arzusunun sebep olduğu bu inleyişler Ayrılık denizinde (**teşbîh-i belîğ**) arzu gemisinin (**teşbîh-i belîğ**) çalkalanmasındandır. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 4 Dil-i bî-çareye böyle hüçûm-ı nâgehân etmek
O kâfir gamzeler hûn-ı şehîde kandiğındandır

“Çaresiz gönle (**tecrîd**) böyle ansızın hücum etmesi o kâfir yan bakışların (**teşhîs**) şehit kanına doyduğıındandır.”

- 5 Dil-i pâkîzeye böyle ferâgat gâlibâ Sâlim
Göñül âb-ı nedemle cümleten yıkandığıındandır

“Salim! (**tecrîd**) Temiz gönlün (**tecrîd**) her şeyden vazgeçmesine pişmanlık suyuyla (**açık istiâre**) baştanbaşa yıkanması sebep olmuş olabilir.”

47

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 ‘Âşık-ı va‘de-i vaslî da hemân lâf mıdır
Yohsa bî-çârelere bu revîş insâf mıdır ?

“Âşığa verilen kavuşma sözü sadece laftan mı ibarettir? Çaresiz âşıklara böyle yapmak insaf mıdır? (istifhâm)”

- 2 Nakşını saklayamaz âyîne de olsa rakîb
Her derûn âşık-ı bî-çâre gibi sâf mıdır

“Rakip, ayna olsa senin güzelliğini yansıtamaz. Herkesin gönlü çaresiz âşığı gibi saf mıdır? (istifhâm)”

- 3 Baña geldikde neden böyle sükûtuñ âyâ
Yohsa ey şeyh du‘â bizlere isrâf mıdır

“Ey şeyh! (nidâ; açık istiâre) Bana gelince böyle susman acaba nedendir? Yoksa bize dua etmek boşuna mıdır? (istifhâm)”

- 4 ‘Ayn-ı insâf ile bak ey büt-i nev-reste hele
Böyle bir tâze gazel vâdi-i eslâf mıdır

“Ey taze güzel! (nidâ; açık istiâre) Hele bir insaf gözüyle bak; bu hoş gazel öncekilerin söylediklerine benziyor mu? (istifhâm)”

- 5 Sâlim-i dil-şudeñe lutfuñu bezl et cânâ
O garîbe kerem-i vuslatuñ itlâf mıdır

“Senin aşkına gönlünü kaptırmış Salim’e (tecrîd) iyiliklerini sergile. O garibe kavuşma iyiliğinde bulunman boşuna mıdır? (istifhâm)”

48

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Çeşm-i hâb-âlûdumuz kim hâbdan bî-dâr olur
Şüş ü şû-yı rûya eşk-i dîde katra-bâr olur

“Uykulu gözümüz (**tecrîd**) uykudan uyandığında, yüzünü yıkamak için gözyaşı damlalarını kullanır. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 2 ‘Âşık-ı bî-mâr-ı hicr-i ser-girân-ı mihnete
Merg-i râhat-sâz cânâ derdine tîmâr olur

“Ey can! (**nîdâ; açık istiâre**) Eziyet sarhoşu ve ayrılık hastası olan âşığın derdine derman, rahata kavuşturan ölümdür.sar”

- 3 Sende bu hâsiyyet-i te’sîr-i behcet var iken
Her gören meh rûyun elbet âşık-ı dîdâr olur
“Sende bu cazibe varken ay yüzünü (**teşbîh-i belîğ**) her gören âşık olur”

- 4 Biñ garîb-i dil-şude bî-çâreyi eyler helâk
Çeşm-i mekkârîñ ki fart-ı nâzdan bîmâr olur

“Bin zavallı gönlü gitmiş çaresiz âşığın mahveden hileci gözün, (**teşhîs**) fazla nazdan hasta olur. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 5 ‘Âşıkın ser-mâye-i dîrînekârıdır elem
Teng teng-i hâce-i ‘aşkı gam-ı dil-dâr olur

“Elem, âşığın ezelden sermayesidir; (**teşbîh-i belîğ**) ender bulunan aşkının hocası, gönül alanın gamıdır.”

- 6 Şehr-bend-i ârzûda deng-ber-deng-i heves
Hep metâ‘ı bu diyârîñ tâze dâğ-ı yâr olur

“Arzu kalesinde (**teşbîh-i belîğ**) heves diyarından elde edilecek şey taze aşk yarasıdır. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 7 Zîb-i âb u tâb ile revnak-fezâ-yı hüsnsün
Kangı dil-ber tâ bu rütbe âteşîn-ruhsâr olur

“Parlaklığının süsü ile güzelliğini daha da arttırmaktasın; hangi dilber (**açık istiâre**) bu kadar kırmızı yanaklıdır? (**istifhâm**)”

- 8 Kâkülünde kaldı dil gâhî kerem et sevdiğim
Çeşm-i ser-mesti garîbîñ lutf ile hûşyâr olur

“Sevdiğim! Gönül (**tecrîd**) kâkülünde kaldı ona iyi davran; gözlerinin sarhoşu garip âşığın iyilik ile aklını hoş eder. (**mübâlağa**)”

- 9 Yek nigâhı kaldırır ednâları a‘lâlara
İltifât-ı mihr ile zerre Süreyyâkâr olur

“Tek bir bakışı aşağı mertebede olanları yüceltir. Işığın yönelmesiyle zerre Süreyya gibi olur. (**irsâl-i mesel**)”

- 10 Goncaveş Sâlim açılmaz gülşen-i takrîrde
Ol dehânîñ kim zebânı hem-dem-i esrâr olur

“Salim (**tecrîd**) bahar ayında gül bahçesinde gonca gibi açılmaz; (**istihdâml**) Onun dile getirmediği pek çok sırrı vardır.”

49

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Neden dâğ-ı derûnun âşık-ı pür-gam nihân eyler
Anı hod çâk-şâd-çâk girîbânı ‘ayân eyler

“Gamla dolu âşık gönlünün yarasını (**mecâz-ı mürsel**) neden gizliyor ki? (**istifhâm**) Onu yüz parçaya ayrılmış yakası zaten belli eder. (**kinâye**)”

- 2 Sebâtın fehm için silker döker her târ-ı gîsûsun
Nezâketle dil-i ‘uşşâkı dil-ber imtihân eyler

“Gönül götüren (**açık istiâre**) saçının her zülfünü silkip dökerek (**hüsn-i ta‘lîl**) sebatlarını anlamak için âşıkların gönüllerini nazik bir şekilde sınar.”

- 3 Hemîşe meh-cemâl-i yâre hasret etmedir kârı
Ne vech ile bize bu çarh âyâ imtinân eyler

“İşi bizi yârin ay yüzüne (**teşbîh-i belîğ**) daima hasret bırakmaktır; acaba ne hakla dünya (**teşhîs**) bize başa kakmaktadır. (**istifhâm**)”

- 4 Zebânın itminânın çekmemişlerdir cihân içre
Zebân-ı hâlini anlar ki kâle tercemân eyler

“Yeryüzünde söylenmeyen tercüman olan hal dilini anlayanlar, dil yüzünden ceza çekmezler.”

- 5 Ruhunda hat belirdikçe nola nâlân olursak biz
Bahâr erdikçe Gülşen içre bülbüller figân eyler

“Sevgilinin yüzünde tüyler belirmeye başladığında ağlamamıza şaşılır mı? Bahar geldiğinde gül bahçesi içinde bülbüller ötüşür. (**leff ü neşr**)”

- 6 Hümâ-yı ‘akl erişmez evc-i esrâr-ı İlâhî’ye
Niçün murg-ı gönül bî-hûde dâmen der-miyân eyler

“İlahi sırların inceliklerine akıl kuşu (**teşbîh-i belîğ**) ulaşamaz. Gönül kuşu (**teşbîh-i belîğ; tecrîd**) boş yere niçin eteğini ortaya dökmektedir? (**mecâz-ı mürsel; istifhâm**)”

- 7 Tevekküldür medâr-ı kâr-ı tâlib Sâlimâ hergiz
Murâd eylerse Bârî bir gedâyı kâm-rân eyler

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) İsteklere kavuşmanın çaresi tevekkül etmektir. Tanrı dilerse bir dilenciye murada erdirir.”

- 1 Niçün bî-çâre âşık vasl-ı yâri ihtimâl eyler
Neden bî hûde böyle fikr-i ümmîd-i muhâl eyler

“Çaresiz âşık sevgiliye kavuşmaya nasıl ihtimal verir? Niçin boş yere böyle imkânsız bir düşünceye kapılır? (**istifhâm**)”

- 2 Sirişk-i çeşm-i müjgânımla âha yazdırıp nâme
Derûnum pâdişâh-ı mülk-i hüsne ‘arz-ı hâl eyler

“Gönlüm, (**tecrîd**) gözümün ve kirpiğimin yaşıyla âha mektup yazdırıp, (**kapalı istiâre**) güzellik ülkesinin padişahına (**açık istiâre**) durumunu bildirir.”

- 3 Gül-i sad-berg ile tev’em olur ruhlar tarâvetde
Ne dem kim bir iki sâgarla kendin âl âl eyler

“Sevgilinin yanakları bir iki kadeh şarapla al al olduğunda yüz yapraklı gül kadar taze ve çekici görünür. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 4 Sezâdır nâle dönsem mû-miyânıñ fikr edip cânâ
Hayâlîñ âşık-ı zârı hayâl-ender-hayâl eyler

“Ey can! (**açık istiâre**) Kıl ucu kadar ince olan belini (**açık istiâre**) düşünüp kamaşa dönsem yeridir. Senin hayalin inleyen âşığı hayal içinde hayale düşürür.”

- 5 Mükedder olmam ahvâl-i zamâna sabrdır kârım
Derûnum fikr-i eltâf-ı Cenâb-ı Zü’l-Celâl eyler

“Dünyada başıma gelenlerle kederlenmem; sabrederim. Gönlüm Tanrı’nın iyiliklerini düşünür.”

- 6 Felekden gördüğüm çevre tahammül eylerim Sâlim
Hudâ elbet beni bir gün ferah-bahş-ı visâl eyler

“Salim! (**tecrîd**) Kaderin çektiği eziyetlere katlanırım. Tanrı elbet bir gün bena sevgiliye kavuşma mutluluğunu ihsan eder.”

51

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Ne kurb-ı devlet-i vaslîñ ne senden dûr olmaktır
Derûnum fikr-i rûyuñla garaz pür-nûr olmaktır

“Gönlüm (**tecrîd**) sana kavuşma mutluluğundan ya da senden uzak olmaktan dolayı değil, nurla dolmak maksadıyla yüzünü düşünmektedir.”

- 2 Cihân zu‘munca ser-tâ-ser sehâda Bermekî’yim der
Hüner ‘âlemde ammâ cûd ile meşhûr olmaktır

“Bütün dünya, Bermek (**telmîh**) soyundan olduğunu söylemekle cömert olacağını zanneder oysa dünyada asıl hüner cömertlikle şöhret bulmaktır.”

- 3 Şu rütbe sür‘at eyler mevsim-i ‘işret güzârında
Neşâtı bâdenin ancak hemân mahmûr olmaktır

“İçki meclisinde şarabın tesiri ve neşelendirmesi hemen sarhoş olmaktan ibarettir.”

- 4 Gerek nîk ü gerek bed yâd etsinler beni a‘dâ
O şâhın meclisinde ârzû mezkûr olmaktır

“Düşmanlar beni gerek iyi, gerek kötü ansınlar ama yeter ki o padişahın (**açık istiâre**) meclisinde benden bahsetsinler.”

- 5 Felekde ‘âdet-i dirînekâr-ı dil-berân yek-ser
Gurûr-ı âb u tâb-ı hüsn ile mağrûr olmaktır

“Yeryüzünde gönül alanların (**açık istiâre**) âdeti sadece güzellikleriyle gururlanmalarıdır.”

- 6 Niyâz-ı dergehiñden Sâlim-i nâ-çîz ü mahzûnuñ
Nigâh-ı dîde-i lutfuñ ile manzûr olmaktadır

“Değersiz ve mahzun Salim’in (**tecrid**) senin dergâhından isteği lütuf
gözünün bakışıyla seyredilmektedir.”

52

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Tâli‘im olsa müsâ‘id baña olmaz yâr yâr
Yâri tenhâ bulsam olmaz baht-ı nâ-hemvâr yâr

“Talihim müsait olsa sevdiğim bana yâr olmaz; sevdiğimi yalnız bulsam kötü
kaderim bana yâr olmaz. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 2 Girye dûr olmaz hayâl-i ‘ârızın etdikçe biz
Şeb-nemâsâ eşk-i çeşmimdir aña her bâr yâr

“Yanağını düşündükçe gözyaşım uzak olmaz. Hayaline yâr olacak (**mecâz-ı
mürsel**) şebnem gibi (**teşbih-i mücmel**) gözyaşımıdır.”

- 3 Âşinâya eylemek bîgâne vâdî gam degil
Olmasın ağyâr ile hergiz hemân dil-dâr yâr

“Aşına olduklarına ilgisiz davranması beni üzmez; yeter ki o gönül alan
yabancılarla birlikte olmasın.”

- 4 Gark-ı hûn oldu remedden dîdeler hicrân ile
Görmege gelsin beni ger eylemezse ‘âr yâr

“Gözlerim, ayrılık sebebiyle meydana gelen göz ağrısından kanla doldu. Eğer
utanmazsa yar beni görmeğe gelsin.”

- 5 Çîn-ber-çîn-i cebîn-i hayret olsak biz nola
Şevk düşmen Sâlim-i bî-çâreye efkâr yâr

“Bizim hayret alnının kıvrımları olmamıza **(teşbîh-i mufassal)** şaşılır mı?
(istifhâm) Çaresiz Salim’e **(tecrîd)** neşe düşman, kederler dosttur.”

53

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

- 1 Derûnum âteş-i ‘aşk ile her şeb dâğ dâğ eyler
Komaz üftâdesin hâlî o meh elbet çerâğ eyler

“O ay yüzlü **(teşbîh-i belîğ)** düşkün âşığını başıboş bırakmaz: **(ta‘rîz)**
Gönlümü aşk ateşiyle **(teşbîh-i belîğ)** yaralar ve her gece mum gibi yakar. **(teşbîh-i mufassal)**”

- 2 Bahâr-ı hüsnünü fikr eyleyip ol çâr-ebrûnuñ
Hayâlin yine dil reşk-i fezâ-yı Çâr-bâğ eyler

“Gönül! **(tecrîd)** O dört kaşlı gencin güzellik baharını **(teşbîh-i belîğ)**
düşünme hayalin Çâr-bâğ’ı kışkandırır.**(telmîh)**

- 3 ‘Aceb miksîr durur vâ‘iz gibi bülbül de gülşende
Seher etfâl-i bâğı nâlesiyle bî-dimâğ eyler

“Niçin bülbül **(teşhîs; intâk)** gül bahçesinde sözü vaiz gibi **(teşbîh-i mufassal)** uzatmaktadır? Seher vakti bu inleyişiyle bağ çocuklarının **(açık istiâre)** aklını almaktadır.”

- 4 Degil bîgâne-rû cümle degildir âşinâ cânâ
Şu rütbe râzını sînemde mihriñ güm-sürâğ eyler

“Ey can! **(nidâ)** Sevgin, gönlümde sırrının izini o derece gizler ki hiç kimse onu bulamaz.”

- 5 Hücûm-ı gamla hâhiş kalmadı tab‘ımda ey Sâlim
Ne meyl-i bâğ eder gönlüm ne hod gül-geşt-i râğ eyler

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Üzüntülerin art arda gelmesiyle hiçbir şeye karşı isteğim kalmadı. Gönlüm (**tecrîd**) ne bağa meyleder ne de bahçelerde gezer.”

54

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Derûn-ı sîne dâğ-ı ‘aşk ile sûzân âteşdir
Bu bâğın sebzezârı muttasıl cûşân âteşdir
“Gönlüm (**tecrîd**) aşk yarası (**mecâz-ı mürsel**) ile yanan bir ateştir; (**teşbîh-i belîğ**) Bu bağın yeşilliği alev alev yanan bir ateştir. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 2 Yakar erbâb-ı ‘aşkı bülbülün feryâdı ser-tâ-ser
Dehân-ı ‘âşık-ı sûzânda elhân âteşdir

“Bülbülün inlemesi (**teşhîs**) aşk erbabını baştan başa yakar. (**mecâz-ı mürsel**)
Yanan âşığın dilindeki nağme ateşdir. (**leff ü neşr**)”

- 3 Sirişk-i dîde söndürmez fetîl-i dâğ-ı hicrânı
Derûn-ı ‘âşık-ı bî-çârede hicrân âteşdir

“Gözyaşı, ayrılık yarasının (**mecâz-ı mürsel**) kandilini (**teşbîh-i belîğ**)
söndürmez; çaresiz âşığın gönlünde ayrılık ateştir. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 4 Koyulma tâ bu rütbe câm-ı sahbâ-yı dil-âvîze
Sakın cânâ sakın kim sâgar-ı rahşân âteşdir

“Ey can! (**nidâ; tecrîd**) Gönül çeken şarap kadehine bu kadar düşme. Dikkat et! Parlak şarap ateştir. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 5 Mebâdî-i cünûnun hiç bilir yok Sâlimâ ‘aşkın
Hayâlimde netîce ârzû pinhân âteşdir

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Bu aşk deliliğinin ne zaman başladığını bilen kimse yoktur ama son arzum gizli bir ateş gibi hayalimdedir.”

55

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- 1 Bî-hûde sanma dîdede her dem nişîn olur
Gamzen helâk-ı ‘âşık için der-kemîn olur

“Yan bakışın gözde boş yere oturur (**teşhîs**) sanma, âşığı yok etmek için pusuda durmaktadır. (**teşbîh-i müekked**)”

- 2 Fırsat bulur mu düzd-i ‘adû nakşın almaga
Genc-i derûn-ı âşık-ı pür-gam emîn olur

“Hırsız düşmanın nakşını (**açık istiâre**) almak için hiç fırsat bulabilir mi? Gamlı âşığın gönül hazinesi (**teşbîh-i belîğ**) emniyetlidir.”

- 3 Nezzâreden ne deñlü ba‘îd olsa dil yine
Sen çeim-i dûr-bîn ile baksañ yakîn olur

“Gönül, (**tecrîd**) bakanlardan ne kadar uzak olsa da sen dürbünle baksan yakın olur.”

- 4 Sâlim olursa küşte-i zehr-âb-ı firkatiñ
Hâk-i mezârı sürme-i ‘ayn-i enîn olur

“Salim ayrılık zehriyle (**teşbîh-i belîğ**) ölürse inleyen gözünün (**tecrîd**) sürmesi mezarının toprağı olur. (**teşbîh-i belîğ**)”

56

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- 1 ‘Arz eyleyince râzını dil nâ-tüvân olur

Yâ Rab o tıfl-ı işve ne şûh-ı cihân olur

“Gönül (**tecrîd**) sırrını söyleyince güçsüz kalır. Ey Rabbim! (**nîdâ**) O işve çocuğu (**mecâz-ı mürsel**) ne kadar güzeldir. ”

2 Kalmaz nihâl-i nahl-i bendde ser-keşîdelik
Gül-berg-i bâğ-ı mihr ü mahabbet hazân olur

“Hurma budayıcının fidanında ser-keşlik kalmaz. Sevgi bağının (**teşbîh-i belîğ**) gül yaprağı solar.”

3 Âyâ olur mu meyve-i ümmîd dinmesin
Ger bir zamân olmaz ise bir zamân olur

“Ümit meyvesinin (**teşbîh-i belîğ**) hiç bitmemesi mümkün müdür? Bir müddet bulunmaz; sonra yine olur.”

4 Dîdâr-ı yâre dilde olan şevk u hâhişi
Tursun ifâde etmeyelim imtinân olur

“Gönlümüzde sevgilinin yüzüne duyduğumuz şiddetli arzuyu ifade etmeyelim; başa kakmış oluruz. (**terdîd**)”

5 Gör baht-ı şûmu rûy-ı merâmım görünmedi
Biz ağladıkça tâli‘imiz şâmdân olur

“Şu uğursuz kader, isteklerimim yüzünü bile göstermedi; biz ağladıkça talihimiz gülmehtedir. (**tezâd**)”

6 ‘Akl u karâr u şevk u tefekkür de sendedir
Bir dil değil yanımda hemân mihmân olur

“Sadece gönül değil; akıl, karar, şevk, tefekkür hepsi sende misafirdir. (**tecrîd**)”

- 7 Gurbet deminde gördüğümüz derd ü mihneti
Yazsam netîce ‘âleme bir dâstân olur

“Gurbet zamanında çektiğim dert ve sıkıntıyı yazsam ortaya bir destan çıkar.
(mübâlağa)”

- 8 Elbet hulûs-ı Sâlim’i añlar o mest-i râz
Ol bârgehde ki her şey ‘ayân olur

“Naz sarhoşu (açık istiâre) her şeyin aşikâr olduğu mecliste Salim’in
samimiyetini elbette anlar. (telmîh)”

57

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Cân u bâş üzre gamıñ âşika gam râhatdır
Fikr-i zülfüñ baña bir mâye-i cem‘iyyetdir

“Senden gelen sıkıntı can ve başım üzerindedir. (mecâz-ı mürsel) Zülfünün
düşüncesi beni kendime getirir.”

- 2 Değişirsem gamıñı âleme nâ-merd olayım
Derdiñ uşşâka begim hâsılı bir devlettir

“Gamını dünyaya değişirsem namert olayım. Beyim! (nidâ) Âşıklar için
bütün dertler bir devlettir.”

- 3 Olma âlûde eger ister iseñ râhatıñı
Münfa‘il olmamanıñ çâresi çün ‘uzlettir

“Rahatını istersen halka karışma. Çünkü incinmemenin çaresi uzlet etmektir.”

- 4 İhtilâf üzre olan bulmaya te’sîr-i hulûs
Cümleden hâsılı maksûd u murâd ülfetdir

“Gönlü karışık olanlar teslimiyet üzere olmayı anlayamazlar. Her şeyden asıl maksat ülfettir.”

5 Gelmedi gitdi benim serv-i çemânım bâğa
Neyleyem ol gülü ser-mest-i mey-i nahvetdir

“Yeşil servim (**açık istiâre**) bâğa bir türlü gelmedi. Kibir şarabından (**teşbih-i belîğ**) sarhoş olan o gülü (**açık istiâre**) ben ne yapayım? (**istifhâm**)”

6 Bize hûşyâr-ı safâ olmak olurdu Sâlim
Beni ser-mest-i gurûr eyleyen ol âfetdir

“Salim! (**tecrîd**) Biz zevk sarhoşu olurduk ama o âfet, gururuyla bizi zaten sarhoş etmiştir.”

58

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Dokundukça dil-i mağmûmuma cânâ nevâ artar
Leked-horde olan fağfûrda elbet sadâ artar

“Ey sevgili! (**nidâ**) Tekme yiyen fağfûrda ses nasıl artarsa, gamlı gönlüme dokunuldukça benim de inlemem artar. (**irsâl-i mesel**)”

2 Figân eyler görünce hatt-ı ruhsârıñı âşıklar
Bahâr erdikçe bülbülden nevâlar câ-be-câ artar

“Bahar geldikçe bülbülün; (**teşhîs; intâk**) yüzünün tüyünü gördükçe âşıkların inlemeleri artar. (**leff ü neşr**)”

3 Visâle toymasam nola be-kavl-i Bâkî-i merhûm
Kerem gördükçe sultânım gedâlardan recâ artar

“Merhum Baki’nin dediği gibi kavuşmaya doymasam ne olur? ‘Sultanım! (**nidâ; açık istiâre**) İyilik gördükçe dilencilerin istekleri artar.’ (**tazmîn**)”

- 4 Zamân-ı devlet-i neşv ü nemâyâ i‘tibâr olmaz
Ziyâd oldukça câh u rütbe hergiz âşinâ artar

“Makam ve mevki devleti ne zaman ele geçerse geçsin fark etmez; kişinin mevkisi yükseldikçe dostları da daima artar.”

- 5 Olur rûşen dil-i âşık fûrûzânî-i mihrinden
Fetîl-i şem‘ yandıkça murâd üzre ziyâ artar

“Mumun yandıkça etrafa aydınlık vermesi gibi âşığın gönlü senin ışığının parlaklığıyla aydınlanır. **(teşbîh-i mufassal)**”

- 6 Belâgat-senc olur Sâlim nigeş-sâzende-i dikkat
İhâta eyledikçe fenn ü ma‘nâ-yı edâ artar

“Salim! **(tecrîd)** Dikkat gözüyle bakan, belagatli söz söyler; bilgisi ve kavrama gücü artan kişi söz söyleme konusundaki ustalaşır.”

59

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fa‘ûlün

- 1 Dil ol şeh-i hûbânına bî-gâne degildir
Zerre hûr-ı rahşânına bîgâne degildir

“Gönül, **(tecrîd)** o güzellerin padişahına **(açık istiâre)** karşı kayıtsız değildir. Zerre **(açık istiâre)** parlak güneşinden **(açık istiâre)** habersiz değildir. **(leff ü neşr)**”

- 2 Hep mahrem-i esrâr-ı dem-i mülket-i derdiz
‘Âlem gam-ı hicrânına bîgâne degildir

“Biz dert ülkesinin **(teşbîh-i belîğ)** bütün sırlarını biliyoruz. Dünya ayrılık üzüntüsüne yabancı değildir.”

- 3 Pâ best-i cihân olmagile dûr tutulmaz
Sâye meh-i tâbânına bîgâne degildir

“Gölge, (**açık istiâre**) parlak aya (**açık istiâre**) karşı ilgisiz değildir. Dünyanın ayağını bağlasan da ondan ayrı tutamazsın.”

- 4 Vâkîf durur esrâr-ı dil-i dil-bere şâne
Ol zülf-i perîşânına bîgâne degildir

“Tarak, (**teşhîs**) gönül alanın (**açık istiâre**) gönlünün sırlarını bilmektedir; dağınık zülfüne yabancı değildir.”

- 5 Ol gül-ruha Sâlim degiliz dûr cihânda
Bülbül çemenistânına bîgâne degildir

“Salim! (**tecrîd**) Dünyada o gül yanaklıya uzak değiliz. Bülbül, bahçesine yabancı değildir. (**leff ü neşr**)”

60

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Tahtgâh-ı kalbe kim mihriñ seniñ teşrîf eder
Makdemiyle gerd-i gamdan hâtırım tanzîf eder

“Senin aydınlığın, gönül tahtıma (**teşbîh-i belîğ**) adım atıp onu şereflelendirmesiyle; kalbimi gam tozundan (**teşbîh-i belîğ**) arındırır.”

- 2 Yâdıma geldikçe nakşıñ eyleme bî-hûde âh
Nâlemiz a‘yân-ı şehr-i ‘aşkımız ta‘rîf eder

“Nakşın aklıma geldikçe boş yere ah etmem; feryadım, aşk ülkemin (**teşbîh-i belîğ**) ileri gelenlerini tarif eder. (**kapalı istiâre**)”

- 3 Dîdelerde başlamış tarh-ı girişme cünbişe
Gamze-i bî-dâdıña bilmem neler teklîf eder

“Gözlerinde kaş göz işaretleriyle bir hareket var. Acımasız yan bakışa neler teklif ediyor bilmem. **(teşhîs)**”

- 4 Dest-dırâzî eyledikçe goncaya bülbülleri
Çûbek-i gülün ile bâd-ı sabâ tahvîf eder

“Sabah rüzgarı **(teşhîs)** goncaya el uzatan bülbülleri **(teşhîs)** gül fidanının değneyle korkutur. ”

- 5 Hattına ta‘lîk edip vaslîñ o şûh-ı kîne-cû
Âşıkîñ ferdâ-yı subh-ı mahşere tevkîf eder

61

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Fikr-i ebrû ‘âşıkâna Sâlimâ hep derd olur
Çille-i ‘aşk u mahabbet tâ ezelden serd olur

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Kaşının düşüncesi âşıklara her zaman dert olur. Aşk ve muhabbet çilesi ezelden kararlaştırılmıştır. **(telmîh)**”

- 2 Zerrece makbûle geçmez hidmeti üftâdeniñ
Tâ-be-key ‘âşık rehinde pür-gubâr-ı gerd olur

“Düşkünlerin hizmeti zerre kadar makbule geçmez. Âşıkdaha ne zamana kadar yolunda yerin toprağı olacak? **(mecâz-ı mürsel; istifhâm)**”

- 3 Seyr ederdi destine girse eger Rüstem anın
Kahramân-ı ‘aşk ‘âlemde ne gûne merd olur

“Eğer Rüstem, **(telmîh)** aşk kahramanının **(teşhîs; teşbîh-i belîğ)** eline düşseydi ne kadar güçlü olduğunu görürdü.”

- 4 Baht-ı zârîñ ger müsâ‘id olmasa saña çi sûd
Gâh olur üstâdlar mağlûb-ı lu‘b-ı nerd olur

“Kötü kaderin senin için elverişli değilse de ne zararı var? Çok usta olanlar bile zaman zaman tavla oyununda yenilir. **(teşbîh-i belîğ)**”

5 Pây-bûs-ı züll ile sevmem recâyı nâ-kese
Hayf ol kâma mekânı dâmen-i nâ-merd olur

“Ayak öpme alçaklığıyla insaniyetsiz kişiden bir şey istemeyi sevmem;
namerdin eteğini öpmekle saadete eren kişiye yazıklar olsun.”

62

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Geh güleryüz ‘âşıkâ geh çîn-i ebrû gösterir
Dil-firîbân-ı cihân elbette bir hû gösterir

“Tüm dünyanın kendisine âşık olduğu sevgili (**açık istiâre**) âşığa bazen güler yüz bazen de çatık kaşını gösterir”

2 Tarf-ı ruhsârında cânân sanma gîsû gösterir
Çîn çîn-i mevc-i hüsn ü ânı bir cû gösterir

“Sevgilinin yüzünün yan taraflarından görünen saçlarıdır zannetme. Onun kıvrım kıvrım güzeliği bir ırmağa benzemektedir. **(teşbih-i mufassal)**”

3 Kıl kadar meylin tırâş u hâhiş etmezdik velî
Bu reh-i nâ-rastî ‘uşşâka ebrû gösterir

“Senin kıl kadar meyletmeni istemezdik ama bu kötü talih âşıklara çatık kaş gösteriyor. **(kinâye; kıl, tırâş, ebrû: tenâsüb)**”

4 Yâd-ı rûyuñla nezâre eyledikçe cismime
Dâğ-ı sînem baña kendin verd-i hod-rû gösterir

“Yüzünü anarak bedenime baktıkça yüreğimin yarası (**mecâz-ı mürsel**) gül gibi **(teşbîh-i mücmel)** görünüyor.”

- 5 Hâle-i âgûşa çekdim dün gece ol mâhı ben
Pehlevânı ‘aşk lâ-büd zûr-ı bâzû gösterir

“Aşk pehlivanı (**teşbîh-i belîğ; teşhîs**) elbette zor kullanacaktır; ben de dün gece o ayı (**açık istiâre**) kucak halesine (**teşbîh-i belîğ**) çektim”

- 6 Hazret-i mahdûma pey-revlik edip ahhâbına
Sâlim-i şîrîn-edâ bir şi‘r-i dil-cû gösterir

“Hoş edalı (**iham**) Salim (**tecrîd**) hanımefendinin ardınca gidip sevenlerine çok hoş bir şiir söyler.”

63

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Resm-i müjgânıñ kaçan kim sînede pinhân olur
Bu dil-i hasret-keşe her biri bir peykân olur

“Kırığının şeklini hasret çeken gönlümde bir ok gibi taşımaktayım. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 2 Râzı olmam sen gözü şehbâzı ağıâr saydına
Cünbüşin böyle giderse nâzenînim kan olur

“Nazlı güzelim! Dikkatli ol, böyle hareket edersen kan çıkmasından (**kinâye**) korkuyorum; Sen şahin gözlüyü (**teşbîh-i belîğ**) yabancıların avlamasına razı olamam.”

- 3 Cüst (ü) cû etdim tabîbân-ı cihânı bulmadım
Ben gedâ bî-çâre ‘âşık derdine dermân olur

“Aradım, benim gibi çaresiz aşk kölesinin (**teşbîh-i belîğ**) derdine derman olacak bir doktor dünyanın hiçbir yerinde bulamadım.”

- 4 Ben ki pür-hicrim o şâh-ı tahtgâh-ı behcetiñ
Bir selâm-ı vasl-encâmıyla dil şâdân olur

“Ayrılıkla doluyum; o güzellik tahtının şahı olanın (**açık istiâre**) sadece selamına kavuşsam gönlüm (**tecrîd**) mesut olur.”

- 5 Bir nazar et nâzenînim Sâlim-i dil-hasteye
Böyle kalırsa derûnum külbe-i ahzân olur

“Nazlı güzelim! Aşk hastası olan Salim’e (**tecrîd**) bir nazar et; böyle giderse gönlü külbe-i ahzan olacak. (**telmîh**)”

64

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Neşât-ı ‘âleme bâ‘is senâ-yı hüsnüñdür
Müdâmi her nazarımda medâ-yı hüsnüñdür

“Dünya halkı senin güzelliğini anarak neşelenmektedir; (**hüsn-i ta‘lîl**) gözümün baktığı her yerde senin güzelliğin görünmektedir.”

- 2 Cihânda etmez idik istirâhat ammâ kim
Bu istirâhata bâdî hevâ-yı hüsnüñdür

“Dünyada rahat etmezdik ama bu rahatı başlatan güzelliğinin arzusudur.”

- 3 Neden olurdu nümâyân olmasa efgân
Seni de gösteren ey meh nevâ-yı hüsnüñdür

“Eğer âşıkların feryatları olmasaydı güzelliğin nasıl anlaşılırdı? Ey ay! (**nidâ; açık istiâre**) Seni gösteren güzelliğinin sebep olduğu seslerdir. (**telmîh**)”

- 4 Eden gedâları bende garîbi âzürde
Evâmir-i şeh-i fermân-revâ-yı hüsnüñdür

“Dilencileri köle, garibi düşkün yapan, ferman buyuran padişah **(teşbih-i müekked)** güzelliğindir. **(teşhîs)**”

5 Ne deñlü bizleri tekdîr eder iseñ cânâ
Alınmazız aña biz muktezâ-yı hüsnüñdür

“Ey sevgili! **(nidâ)** Bizleri ne kadar kederlendirsene de güzelliğinin gereğidir; alınmayız.”

6 Cihânda gayrı bizi ağladır da güldürmez
Bize netice safâ mâ-cerâ-yı hüsnüñdür

“Bu dünyada güzelliğin bizi ağlatır; güldürmez; bizim ulaşmak istediğimiz mutluluk da zaten senin yolunda acı çekmektir.”

7 Ne mümkün eyleme hüsnüñ garîbîni tekdîr
Bizi mükedder eden mâ-sivâ-yı hüsnüñdür

“Güzelliğinden yoksun olanı azarlamamak mümkün mü? **(istifhâm)** Bizi kederlendiren güzelliğinin dışında kalan şeylerdir.”

8 Kapuñdan eyleme lutf eyle Sâlim’i mehcûr
O derdmend deriñde gedâ-yı hüsnüñdür

“Lütfet, güzelliğinin dilencisi olan **(teşbih-i mücmel)** dertli Salim’i **(tecrîd)** kapından kovma.”

65

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Bî-kesânı nola ilhâk etse âlâm u keder
Çarh öyle çarh mıdır kim etdigin noksân eder

“Elem ve kederlerin kimsesizleri helak etmesine şaşılır mı? Felek, **(teşhîs)** ettiğini noksan eder mi?”

2 Gülsitân-ı dünyeden bâd-ı ferah gitmiş gönül
Şimdi yerinde neşât u ülfetiñ yeller eser
“Gönül! (**tecrîd**) Dünya gül bahçesinden (**teşbîh-i belîğ**) sevinç rüzgârı
(**teşbîh-i belîğ**) gitmiş. Şimdi neşe ve kaynaşmanın yerinde yeller eser. (**kinâye**)”

3 Seng-i cevriñ atma cânâ gel zücâc-ı hâtıra
İnkisâr-ı ‘âşıkândan gâfil olma el-hazer

“Ey sevgili! (**nidâ**) Âşıkların kırılmasını (**mecâz-ı mürsel**) umursamayıp
gönül sırçasına (**teşbîh-i belîğ**) eziyet taşını (**teşbîh-i belîğ**) atma”

4 Nice gündür âfitâbım görmedim mihriñi gel
Mihri ‘âlem-sûz-ı hüsnüñle şeb-i hicrim gider

“Güneşim! (**açık istiâre**) Nice gündür ışığını görmedim, gel de âlemi yakan
güzellik güneşinle (**teşbîh-i belîğ**) ayrılık gecemi (**teşbîh-i belîğ**) aydınlat.”

5 Neyleyem şâdî-i vaslı Sâlimâ verdi baña
Fîrkat-i ârâyîş-i hüsn ü bahâ vü zîb ü fer

“Ey Sâlim! (**nidâ; tecrîd**) O bana süs ve güzelliğinin ayrılığını verdi;
kavuşma mutluluğunu ne yapayım? (**istifhâm**)”

66

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Hasretiñle lâleveş ben dâğ-dârım kim bilir
Sînede zahm-ı dil-i nâ-şâd u zârım kimbilir

“Hasretinle lâle gibi dağlandığımı kim bilir? (**teşbîh-i mücmel**) Sinede
mutsuz ve ağlayan gönlün (**tecrîd**) yarasını kim bilir? (**istifhâm**)”

2 Saymayıp âh u figânım hâtırım kırma benim
Belki te’sîr ede cânâ inkisârım kimbilir

“Ey can! (**nidâ; tecrîd**) Ah edip inlemelerimi dikkate almayıp kalbimi kırma. (**kapalı istiâre**) Belki de gönül kırıklığım sana tesir eder. (**rücû‘**)”

3 Cüst u cûdan fâriğ olsunlar karâr u ‘akl u hûş
Kandadır şimdi dil-i zâr u nizârım kim bilir

“Aklım ve kararım (**tecrîd**) ağlayan gönlümü (**tecrîd**) aramasınlar. Onun nerede olduğunu kim bilir? (**istifhâm**)”

4 Bir haber al var gülistândan sabâ lutf et baña
Kimse görmüş mü o yâr-i gül-‘izârım kim bilir

“Ey sabah rüzgarı! (**nidâ; teşhîs**) Gül bahçesinden bir haber getir; o gül yanaklı (**teşbîh-i belîğ**) sevgilimi gören var mı acaba? (**istifhâm**)”

5 Hokka-i la‘liñde gûyum anlamazlarsa nola
Şâ‘ir-i sihr-âferînim hurde-kârım kim bilir

“Lal dudağın (**teşbîh-i belîğ**) hakkında söylediklerimi anlamamalarına şaşılır mı? Ben sanatımla büyüleyen bir şairim, (**mübâlağa**) işimin inceliklerini kim bilebilir? (**istifhâm**)”

6 Bilmedi gitdi o yâr-i ser-keşim Sâlim beni
Bense derd-i hasretiyle bî-karârım kim bilir

“Salim! (**tecrîd**) O başına buyruk sevgilim bir türlü bana yüz vermiyor; artık hasrete tahammülüm kalmadı, derdimi kim anlar? (**istifhâm**)”

67

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fa‘ûlün

1 Kemân ebrûlarıñ müjgânlarıñ tîr
Kazâ gamzeñ nigâhıñ ‘ayn-ı te’sîr

“Kaşların yay, **(teşbîh-i belîğ)** kirpiklerin ok, **(teşbîh-i belîğ)** süzgün bakışın kaza, **(teşbîh-i belîğ)** yan bakışın tesirin ta kendisidir **(teşbîh-i belîğ)**”

2 Olur her bir müjem bir kıl-ı takrîr
Sirişkim mâ-cerâyı kılta tahrîr

“Gözyaşım **(teşhîs)** macerayı yazmaya başlasa **(kapalı istiâre)** her bir kirpiğim kalem **(teşbîh-i belîğ)** olur.”

3 Niyâz etmekde ey dil etme te’hîr
Ede şâyed dil-i dil-dâra te’sîr

“Ey gönül! **(nidâ; tecrîd)** Gönül götürenin **(açık istiâre)** gönlüne tesir edene kadar yalvarmayı sürdür.”

4 Tabîb-i hâzık-ı üftâdegânsın
Ne var kıltañ dil-i bî-mâra tedbîr

“İşinin ehli bir hekimsin. **(teşbîh-i belîğ; kinâye)** Benim hasta gönlüme de çare bulsan ne olur? **(istifhâm)**”

5 Şikenc-i kâkülün dâm-ı kazâdır
‘Aceb mi murg-ı diller olsa nahcîr

“Kâkülünün kıvrımı kaza tuzağıdır. **(teşbîh-i müekked)** Gönül kuşlarının **(teşbîh-i belîğ)** av olmasına şaşılır mı? **(istifhâm)**”

6 Gönül sabr eyle düşnâm-ı nigâha
‘Îtâbından o şûhuñ olma dil-gîr

“Gönül! **(tecrîd)** Yan bakışın azarlamasına **(teşhîs)** sabret. O şuhun kınamasıyla gücenme.”

7 Hayâl-i kâkülü bir nev-cevânî
Beni Sâlim cihânda eyledi pîr

“Salim! (**tecrîd**) Bu dünyada beni ihtiyarlatan bir gencin kâkülünü hayal etmektir.(**tezâd**)”

68

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Zebân-ı şâ‘ire ma‘nâ te‘âkub üzre gelir
Kenâra mevce-i deryâ te‘âkub üzre gelir

“Dalgaların sahile vurması gibi mana, şairin diline art arda gelir. (**leff ü neşr**)”

- 2 Hazer hazer ki sakın rüzgârdan ey dil
Sitemleri bize her câ te‘âkub üzre gelir

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Rüzgârdan sakın ki sitemleri art arda getiririr.”

- 3 Cefâsı gelmede dehriñ bize gelince gönül
Tekâsül eylemez aslâ te‘âkub üzre gelir

“Gönül! (**tecrîd**) Dünyanın eziyeti bize gelmek için hiç beklemez; hemen art arda gelir”

- 4 Şikeste dillere etmez müsâ‘ade tâli‘
Marîza nüks ser-â-pâ te‘âkub üzre gelir

“Hastaya hastalıkların art arda gelmesi gibi talih kırık gönülleri hiç dertsiz bırakmaz.”

- 5 Nigâha ruhsat olur mu o yâre ey Sâlim
Sirişk-i dîde-i bînâ te‘âkub üzre gelir

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Gözümün yaşı hiç durmadan akıyor; o yâri görmeye müsade olur mu acaba? (**istifhâm**)”

69

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Hicr-i cânân ile vasl-ı şevk-bahşâ bir midir
Sadme-i telh-ı humâr u zevk-ı sahbâ bir midir

“Sevgilinin ayrılığı ile neşe veren kavuşma bir midir? Şarabın verdiği zevk ile baş ağrısı bir midir? (**leff ü neşr; istifhâm**)”

- 2 Kimseler olmaz tevâzu‘dan cihânda münkesir
Rûy-ı handân ile evzâ‘ı hod-ârâ bir midir

“Dünyada hiç kimse alçakgönüllülükten incinmez; güleryüzle, kendini beğenme aynı şey midir? (**istifhâm**)”

- 3 Bir iken biñ eylemezdi derdini âşıkların
Gamze-i âşûb dil-berlerde ammâ bir midir

“Gönül götürenlerde (**açık istiâre**) fesat çıkaran yan bakış (**teşhîs**) âşıkların derdi birken bin eylemezdi ama hepsi bir midir? (**istifhâm**)”

- 4 Saklamam dâğ-ı derûnum lâleâsâ sevdiğim
Sad hezârân derdimiz var derd cânâ bir midir

“Sevdiğim! Gönümün lâle gibi olan yarasını saklamam; (**teşbîh-i mücmel**) ey sevgili! (**nidâ**) Derdimiz bir değil yüz binlercedir. (**istifhâm**) ”

- 5 Nice mümkün her birin tatyîb etmek lutf ile
Dergeh-i dil-berde Sâlim zâr u şeydâ bir midir

“Salim! (**tecrîd**) Gönül götürenin dergâhında ağlayan bir değildir ki her birinin gönüllerini iyilikle hoş etmek mümkün olsun? (**istifhâm**)”

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Hezâr-ı bâğ-ı 'aşkım rûy-ı dil-ber gülsitânımdır
Benim nahl-i gülüm ol serv-kadd-i dil-sitânımdır

“Aşk bağının bülbülüym, (**teşbîh-i belîğ**) gönül götürenin (**açık istiâre**) yüzü gül bahçemdir; gülfidanım o gönlümü götürenin (**açık istiâre**) servi boyudur. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 2 Perîşân eyleyen 'aklım gibi her şeb dil-i zârım
Hayâl-i kâkül-i ser-der-hevâ-yı mihribânımdır

“Her gece aklım gibi gönlümü de perişan eyleyen o güzel huyluya duyduğum arzu; kâkülünün hayalidir.”

- 3 Dil-i şeydâ nice kâbil ki rû-gerdân-ı cevır ola
Beni dil-gîr eden rûz u şebân âh u figânımdır

“Âşık gönlün (**tecrîd**) eziyete yüz çevirmesi nasıl mümkün olsun? (**istifhâm**) Beni gönlü kırık âşık yapan gece gündüz ah edip inlemelerimdir.”

- 4 Şikest olsun sebû bâde bâña sensiz harâm olsun
Benim firkatde râhım eşk-i çeşm-i hûn-feşânımdır

“Şarap kabı kırılsın; sensiz şarap bana haram olsun. Ayrılık zamanı benim içkim, kan akıtan gözümün (**teşbîh-i belîğ**) yaşıdır.”

- 5 Cihân mülkünde ansız neyleyim cân u teni Sâlim
Benim ol serv-kad rûh-ı revânım bâña cânımdır

“Salim! (**tecrîd**) Yârim olmadan canı ve bedeni ne yapayım? (**istifhâm**) O servi boylu (**teşbîh-i belîğ**) benim ruhum ve canımdır.”

- 1 Fikr edersem ser-güzeştim dîdelerden nem gelir
Zahmımı açsam baña bu eşk-i çeşmim dem gelir

“Maceramı düşünürsem gözlerimden yaş gelir; yaramı açsam bu yaşlı
gözümünden kan gelir. (**mübâlağa**)”

- 2 ‘Aks-i meşreb üzredir vaz’-ı felek çün bu dile
Zevkı mergûb durur gelmez gamı sevmem gelir

“Kaderin ortaya koyduğu meşrebimin tam tersidir. Çünkü bu gönöl (**tecrid**)
zevke rağbet edip, gamı sevmediğı halde zevk değıl gam içindedir.”

- 3 Sen tenezzöl eylemezsiñ gerçi bu gam-hâneme
Ey perî ammâ hayâlin kalbime her dem gelir

“Ey peri! (**nidâ; açık istiâre**) Gerçi sen bu gam evine (**teşbîh-i belîğ**)
tenezzöl etmezsin ama hayalin kalbime her zaman gelir.”

- 4 Tâ ezelden bu vücûdum hâne-i derd ü elem
Günde saysań nice kez sad kârbân-ı gam gelir

“Ezelden beri bu vücudum dert ve elem yeridir. Saysan kim bilir günde kaç
defa gam kervanı (**teşbîh-i belîğ**) gelir.”

- 5 Vasl için etdikçe Sâlim va’d-i kemmûnun baña
Ellere zâhir benim bu sevdiğim cânım gelir

“Salim! (**tecrid**) O sevgili, kavuşma sözü vererek beni oyalamakta ve galiba
yabancılara gitmektedir.”

72

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

- 1 Gönöl pervâneveş şem’-i ruhuyla nâre düşmüşdür
Yakılmış âteş-i ‘aşkile bir âvâre düşmüşdür

“Gönül (**tecrîd**) yanağının mumuna (**teşbîh-i belîğ**) tutulup pervane gibi (**teşbîh-i mufassal**) ateşe düşmüştür; aşk ateşiyle (**teşbîh-i belîğ**) yanmış, perişan olmuştur.”

- 2 Olur muydu esîr-i bend-i zülfüñ ey perî ammâ
O dâma murg-ı dil meftûn olup bî-çare düşmüştür

“Ey peri! (**nidâ; açık istiâre**) Gönül kuşu (**teşbîh-i belîğ**) zülfünün başına esir olmazdı ama o tuzağa (**teşbîh-i belîğ**) düşüp çaresiz duruma gelmiştir.”

- 3 El ermez bâr-ı vasla ol nihâl-i tâzeden zîrâ
Gönül bir serv-kadd ü ser-keşîn dil-dâre düşmüştür

“Kavuşma fidanına (**teşbîh-i belîğ**) el ermez. (**kinâye**) Çünkü gönül (**tecrîd**) servi boylu, (**teşbîh-i belîğ**) inatçı bir gönül alana (**açık istiâre**) düşmüştür.”

- 4 Nola dil zevrâkı eylerse sîm-i çeşmi efşânî
Şeb-i zülfüñde cânâ lücce-i efkâre düşmüştür

“Ey can! (**nidâ; tecrîd**) gönül kayığının (**teşbîh-i belîğ**) gözünün gümüşünü (**açık istiâre**) saçmasına şaşılır mı? Zülfünün gecesinde (**teşbîh-i belîğ**) düşünce denizine (**teşbîh-i belîğ**) düşmüştür.”

- 5 Yanıp yakılsa bu dil âteş-i ‘aşka nola Sâlim
Gönül pervâneveş şem‘-i ruhıyla nâre düşmüştür

“Salim! (**tecrîd**) Gönülün (**tecrîd**) aşk ateşiyle (**teşbîh-i belîğ**) yanıp yakılmasına şaşılır mı? Yanağının mumuna (**teşbîh-i belîğ**) tutulup pervane gibi (**teşbîh-i mufassal**) ateşe düşmüştür.

73

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Ehl-i ‘aşka gâh zillet gâh rif‘at gösterir

Her devirde bu felek bir başka hâlet gösterir

“Bu dünya (**mecâz-ı mürsel**) aşk ehline bazen zelillik bazen yücelik gösterir; her devirde bir başka hal gösterir.

- 2 Ele alır hâtırım gâhî de eyler pâ-y-mâl
Bu sipîhr-i tâs-bâz biñ dürlü san‘at gösterir

“Talîh, gönlümü bazen ele alıp, (**mecâz-ı mürsel**) bazen ayaklar altına (**mecâz-ı mürsel**) atarak benimle oynar.”

- 3 Etmede gâhî perîşân zülfü gibi hâtırım
Geh ser-i mû ‘âşîka mihr ü mahabbet gösterir

“Sevgilinin saçının teli âşık gönlümü kâh zülfü gibi (**teşbîh-i mufassal**) perişan etmekte; kah ona kıl ucu kadar sevgi göstermektedir. (**ta‘rîz**)”

- 4 Geh semend-i nâz ile eyler leked-kûb ‘âşîkî
Geh licâm-ı rahmı alıp deste şefkat gösterir

“Kâh naz atıyla (**teşbîh-i belîğ**) tekmelemekte; kâh ele rahmet gemini (**teşbîh-i belîğ**) alıp, ona şefkat göstermektedir.”

- 5 Her nigâh-ı hasret-âmuzum o şûh-ı ‘îşvenin
Sâlimâ rûyunda sad hüsn ü letâfet gösterir

“Ey Sâlim! (**nîdâ; tecrîd**) O işveli güzelin bana hasret öğreten her bir bakışı çehresine yüzlerce güzellik katar.”

74

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Hatîñla bece-i ruhsâr gayrı yüzdendir
Çemenle zînet-i gülzâr gayrı yüzdendir

“Ayva tüylerin, yüzüne bir başka güzellik katar;  emen, g l bahçesini bir başka süsler. **(leff   neşr)**”

2 Cemâl-i pâkine her bir giy h-ı t ze g v h
Egerçi nak -ı nakı k r gayrı yüzdendir

“Her ne kadar nak edenin **(açık istişare)** nak ı başka sebeple olsa da yeni çıkan her bir tüy pak cemaline delildir.

3 Gub r-ı hattile mu ber kıyâs etme beni
Ruhumda s ret-i efkâr gayrı yüzdendir

“Yüzümdeki karal k yazının tozu değil; derin düşünceler sonucu oluşan çizgilerdir. **(teşbih-i mufassal)**”

4 Degil m l haza-i   r-ebrû-y  dil-d r
Fel ket-i dil-i nâ-  r gayrı yüzdendir

“ aresiz gönlümün **(tecrîd)** başına gelen felakete sebep, taze bıyıkl  gönül g t reni **(açık istişare)** düşünmek değil, başka bir şeydir.”

5 Yüzüme bakmad  c n n deme gönül y r n 
Nev zi i sa a her b r gayrı yüzdendir

“Gönül! **(tecrîd)** Sevgili yüzüme bakmad  deme; onun iltifat  başka şekildedir.”

6 Cem li zi t ise de etme peykerin tahkîr
Ceb n-i sun da env r gayrı yüzdendir

“ irkin olan insanları hor görme; Tanrı katındaki değerlendirme farklıdır.”

7 Nakiyy-i hadle d   r baht-ı z r tali de
Tefe  l mde de etv r gayrı yüzdendir

“Bizim talihimize güzel yüzlü bir sevgili düşer fakat tavırları farlıdır.”

8 Hudâ bilir aña Sâlim neler demiş a‘dâ
 Yine bize revîş-i yâr gayrı yüzdendir

“Salim! **(tecrîd)** Tanrı bilir, düşmanlar ona neler demiş, yârin bize karşı olumsuz tutumu yine bu sebeptedir.”

75

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

1 Gönül firâkıñ ile hem-nişîn-i ‘uzlettir
 Safâ-yı hâtırımız der-kemîn-i ‘uzlettir

“Gönül **(tecrîd)** senin ayrılığınla yalnızlık köşesinde **(teşbîh-i belîğ)** oturmaktadır; beni mulu eden budur.”

2 Hezâr bülbül-i bâğ olsa eylemem râğbet
 Bizim teranemiz ey gül enîn-i ‘uzlettir

“Ey gül! **(nidâ; açık istiâre)** Bin bağın bülbülü ölse râğbet etmem; bizim nağmemiz yalnızlık inlemeleridir. **(gül, bülbül, bâğ: tenâsüb)**”

3 Safâya hasret olur rûy-ı sohbeta müştâk
 O dil ki künc-i gamda gamîn-i ‘uzletdir

“Senin aşkınının ayrılık tasasıyla gam köşesinde **(teşbîh-i belîğ)** oturan gönül **(tecrîd)** mutluluğa hasret kalır; görüşüp konuşmaya can atar.”

4 Sarîr-i kilik-i belâgat-karînemiz şimdi
 Hemîşe nağme-i nâzikterîn-i uzlettir

“Uzlet köşesinde nağmemiz, **(teşbîh-i belîğ)** belagat sahibi kalemimizin **(mecâz-ı mürsel)** gıcirtısıdır.”

- 5 Garîb olursa nola her edâsı ey Sâlim
Bu penç beyt-i gazel zemîn-i ‘uzletdir

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Beş beyti de yalnızlık hakkında olan bu gazelin her haliyle garip (**iham**) olmasına şaşılır mı? (**istifhâm**)”

76

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Eger te’sîr-i gamzeñ olmayaydı düşmen-i te’hîr
Nigâhın âşîka mergin ederdi câmesin tağyîr

“Eğer arkadan gelen düşman yan bakışın (**teşhîs**) olmasaydı; bakışın âşîğa ölümün elbisesini ters giydirirdi. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 2 Degildir çâr ebrû mushaf-ı pâk-i cemâliñde
Yed-i kudret cemâliñ hıfza etdi çâr gül tahrîr

“Temiz yüzünün sayfasındaki (**teşbîh-i belîğ**) dört kaş değildir; kudret eli (**mecâz-ı mürsel**) senin kaş ve bıyığını dört gül (**teşbîh-i belîğ**) olarak hafızalara yazmıştır.”

- 3 Hevâ-yı ‘aşk ile eşkim götürdü ‘unsur-ı hâki
Beni Mânî fakat âteş yazardı etseler tasvîr

“Aşk arzusuyla gözyaşı selim toprak unsurlarını (**mecâz-ı mürsel**) götürdü. Mani (**telmîh**) suretimi çizseydi ancak ateş olarak tasvir edebilirdi. (**hevâ, hâk, eşk, âteş: iham-ı tenâsüb**)

- 4 Beyâza çıkmaz idi müşkilât-ı âyet-i hüsnüñ
Sevâd-ı hattın anı etmeseydi mû-be-mû tefsîr

“Tüylerinin yazısı (**teşbîh-i belîğ**) onu ince ince açıklamasaydı, güzellik ayetin (**teşbîh-i belîğ**) beyaza çıkmazdı. (**kinâye; sevâd, beyâz: iham-ı tezâd**)”

- 5 Ser-â-pa dest-bürd-i şâh-ı gamzeñdir dil-i âşık
‘Aceb mi etseñ iklîm-i derûnu kendiñi teshîr

“Âşığın gönlü baştan aşağı yan bakış hükümdarının (**açık istiâre**) zaferleriyle doludur. Gönül ülkeni (**teşbîh-i belîğ**) kendiliğinden teslim etmene şaşılır mı?”

- 6 Tolar ilhâm-ı feyz-â-feyz ile şi‘rim benim Sâlim
Cebîninde o şûhuñ eylesem pâkîze ta‘bîr

“Salim! (**tecrîd**) O şuhun alnını anlatsam, şiirim feyzle dolar.”

77

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Nesîm-i dırâz eyler kadiñ gâhî dü-tâ eyler
Nihâl-i tâzeler gülşende tâ‘lîm-i cefâ eyler

“Taze fidanlar (**teşhîs**) gül bahçesinde boylarını kâh rüzgârla uzatıp kâh iki kat ederek cefayı öğrenirler.”

- 2 Komaz hâlî derûnum bir kederden gerdiş-i gerdûn
Beni mağmûm gördükçe felek gûyâ safâ eyler

“Dünyanın gidişatı gönlümü hiç kedersiz bırakmaz; beni gamlı gördükçe sevinir gibidir. (**teşhîs**)”

- 3 Urur kendi eliyle hân (ü) mân-ı sabrına âteş
Kaçan bî-çâre ‘âşık dil-beriyle merhabâ eyler

“Çaresiz âşık gönül götürüle (**açık istiâre**) ne zaman selamlaşsa sabrın evini barkını (**mecâz-ı mürsel**) kendi eliyle yakar.”

- 4 Rehâ-yâb olmaz endûh-ı fenâdan şâh-ı ‘asr olsa
Bu dehriñ ‘âlemin eylese ‘âlemde gedâ eyler

“Zamanın padişahı bile olsa dünyanın (**mecâz-ı mürsel**) üzüntüsünden kurtulamaz. Bu dünyanın sefasını süren varsa dilencilerdir.”

5 Sıtanbul’uñ kapılma mâh-rûyânına şehrîdir
Şebinde mihr ederse rûz elbette fedâ eyler

“İstanbul’un ay yüzlülerine (**teşbîh-i belîğ**) kapılma, onlar şehirlidir; gece sever, gündüz terk ederler.”

6 ‘Aceb mâ’ildir esrâr-ı derûnum keşfe ey Sâlim
Sirişkim dem-be-dem ol şûha nakl-i mâ-cerâ eyler

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Gönlümün sırlarının rtaya çıkmasına şaşılır mı? Gözyaşım (**teşhîs; intâk**) başından geçenleri o güzele sık sık anlatır.”

78

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

1 Deme Mecnûn göçüp ‘aşk içre bir îcâdı kalmışdır
O fenni yeg bilir ben gibi bir üstâdı kalmışdır

“Mecnun, (**telmîh**) bu dünyadan ayrıldı gitti; ardında sadece icadı olan aşk kaldı zannetme. Burada o bilimi (**teşbîh-i belîğ**) ondan daha iyi bilen (**mübâlağa**) benim gibi bir aşk üstadı vardır.”

2 Nigâhı nev-be-nev hâşâ tehî olmak derûnumda
Ser-i peykân-ı tîr-i gamze-i bî-dâdı kalmışdır

“Tövbeler olsun! Aman gönlüm o sevgilinin bakışlarından boş kalmasın! Acımasız yan bakış okunun (**teşbîh-i belîğ**) temreni hâlâ üzerimizdedir.”

3 Nola sî-murga teşbîh eylesem gönlüm benim zîrâ
Der-i kûyunda cânânıñ hemân bir adı kalmışdır

“Gönlümü Simurg’a **(telmîh)** benzetmeme **(teşbîh-i mufassal)** şaşılır mı? **(istifhâm)** Sevgilinin evinin kapısında adından başka bir şeyi kalmamıştır.”

4 Kesilmez nâleden etmekle ‘aşkından ferâgat dil
Figânı tâ ezelden ey perî mu‘tâdı kalmıştır

“Ey peri! **(nidâ; açık istiâre)** Gönül, **(tecrîd)** aşkından vazgeçse de ah etmeyi bırakmaz; inlemek, onun ta ezelden âdetidir.”

5 Nice mihr etmesin senden ziyâde dil hayâlîne
Fırâkıñda benim bu çeşmimiñ hem-zâdı kalmıştır

“Gönlün **(tecrîd)** senin hayalini senden fazla sevmesine şaşılır mı? **(kinâye)** Ayrılığında gözüme **(tecrîd)** arkadaş olarak hayalin kalmıştır.”

6 Bize hep bûs-ı la‘l-i dil-rübâ idi ezel meşreb
O zevkîñ şimdi Sâlim bendeñizde dadı kalmıştır

“Ezelden beri alışkanlığımız gönül alanın **(açık istiâre)** lalini **(açık istiâre)** öpmektir. Salim! **(tecrîd)** O zevkin tadı hâlâ damağımdadır. **(kinâye)**”

79

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Olanlar bâ‘is-i hicriñ dile cânında bulsunlar
Edenler anı gam-âlûde dâmânında bulsunlar

“Gönlün **(tecrîd)** ayrılığına sebep olanlar canlarından bulsunlar; onu kedere bulaştırırlar eteklerinde bulsunlar. **(mecâz-ı mürsel)**”

2 Çekenler kuhl-i firkat dîde-i hûn-bârıma yâ Râb
Mihen mîlin dem-â-dem çeşm-i giryânında bulsunlar

“Rabbim! (**nidâ**) Kan döken gözüme (**tecrîd; kapalı istiâre**) ayrılık sürmesini (**teşbîh-i belîğ**) çekenler eziyet milini (**teşbîh-i belîğ**) ağlayan gözlerinde bulsunlar.”

- 3 Olanlar bâd-ı firkatle hazân-ı şevkıma bâ‘is
Hemîn ecrin nihâl-i vuslatın şânında bulsunlar

“Beni ayrılık rüzgârıyla (**teşbîh-i belîğ**) arzu sonbaharına (**teşbîh-i belîğ**) düşürenler karşılığını hemen kavuşma fidanından (**teşbîh-i belîğ**) bulsunlar.”

- 4 Edenler bu dili zehr-âb-nûş-ı câm-ı hicrânıñ
O kâr-ı kesb-i destin cümlesi nânında bulsunlar

“Bu gönle (**tecrîd**) ayrılık kadehinin (**teşbîh-i belîğ**) zehrini içirenler yaptıklarının cezasını ekmeklerinde bulsunlar.”

- 5 Çü açdıñ Sâlimâ ahabâba bâb-ı mülket-i derdiñ
Mahal-i rencişi yine felek yanında bulsunlar

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Dert ülkenin (**açık istiâre**) kapısını dostlara açarak dünyada ne eziyetler olduğunu göstermiş oldun.”

80

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Neş’e-i meyle o dem kim rûyu ‘âlû‘l-âl olur
Gamze-i âşık-küşü kanlar saçar kattâl olur

“Sevgilinin yüzü şarabın verdiği neşeyle kızardığında âşık öldüren yan bakışı (**teşhîs**) kanlar saçar bir katile döner. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 2 Vasef-ı zülfüñ dillere düşdükçe olma dil-şikest
Kâküliyçün dil-beriñ incinme kıl ü kâl olur

“Gönül götürenin (**açık istiâre**) zülfü herkesin diline düştükçe (**kinâye**) incinme; bunlar dedikodudur. (**kîl ü kâl, zülf, kâkül: iham-ı tenâsüb**)”

- 3 ‘Arz-ı ahvâlin eder âmâde ma’sûka velî
Vasla erince hemân bî-çâre ‘âşık lâl olur

“Çaresiz âşık halini sevdiğine anlatır ama kavuşunca hemen dilsiz olur.”

- 4 Olmasın dil-gîr o meh-rû pîç ü tâbımdan benim
Kâkülün fikr eyleyen böyle perîşân olur

“O ay yüzlü (**teşbîh-i belîğ**) benim ıstırabımdan gücenmesin; onun kâkülünü düşünen böyle perişan olur. (**pîç ü tâb, kâkül, perîşân: tenâsüb**)”

- 5 Çeşm-i bâdâmıñ tasavvur eyledikçe Sâlim’iñ
Dîdesi hûn-âbe-i hasretle mâl-â-mâl olur

“Senin badem gözünü (**teşbîh-i belîğ**) düşündükçe Salim’in gözü hasretin kanlı yaşıyla dolar. (**açık istiâre**)”

81

Mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün

- 1 Gül-gonca fart-ı hüsn ile gerçi yegânedir
Bülbül de lîk şâhid-i şîrîn-fesânedir

“Gonca gül, güzelliğiyle eşsizdir ama bülbül de hoş hikâyeler anlatan bir sevgilidir. (**teşhîs; intâk**)”

- 2 Gadr-ı dırâz-ı dil-bere bâ’is nedir deme
Gelmek hemân murâdı degil bir bahânedir

“Gönül alanın (**açık istiâre**) eziyetlerine sebep, gelmemek için bahane yaratmaktır.”

- 3 Pâ-mâl-i râh-ı ‘aşkına bunca sitem ile
Maksûdu cevır ü nâz değil de yâ nedir

“Aşkının yolunda ayaklar altında kalanlara (**mecâz-ı mürsel**) bu kadar sitem etmekle sevgilinin maksadı eziyet ve naz değilse nedir? (**istifhâm**)”

- 4 Erbâb-ı fakr-ı hor u zelîl ü zebûn eder
İkbâl-i dehr-i dîn u denî kâm-rânedir

“Yokluk içinde olanları alçak, güçsüz ve aciz bırakan alçak dünya (**teşhîs**) bu şekilde mutlu olmaktadır.”

- 5 Yokdur mecâl kimsede inkâra Sâlimâ
Hakkâ ki bu penç gazeliñ şâ‘irânedir

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Bu gazelin beş beytinin de hoş olduğunu inkâra kimsenin gücü yetmez.”

82

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Safâ-yı hâtır-ı ‘âşık vefâ değil de nedir
Cefâ dedikleri ‘ayn-ı ezâ değil de nedir

“Âşığ-ı mutlu eden vefa değil de nedir? (**istifhâm**) Cefa dedikleri eziyet değil de nedir? (**istifhâm**)”

- 2 Tılsım-ı genc-i mahabbet hulûs-ı âşıkdır
Du‘â-yı subh-demî kîmyâ değil de nedir

“Muhabbet hazinesinin **(teşbîh-i belîğ)** tılsımı âşığın gönlünün temizliğidir. Âşığın sabah akşam ettiği dua kimya **(teşbîh-i belîğ)** değil de nedir? **(istifhâm; tılsım, genc, kîmyâ: tenâsüb)**”

- 3 Mukaddemât-ı tefekkür hayâl-i bâtıldır
Netîce-kârî-i ‘âlem hebâ değil de nedir

“Bütün düşünceler, boş hayallerdir; zaten dünyada ele geçen her şey boş değil midir?”

- 4 Garîk-ı bahr-i günâhız buña güvâh du‘â
Dırâz-ı dest-i temennâ recâ değil de nedir

“Günah denizinde **(teşbîh-i belîğ)** boğulmuşuz; dualarımız buna şahittir; el açmamız, affımızı istemek içindir.**(istifhâm)**”

- 5 O gamzeden nigeş-i lutf ümîdi ey Sâlim
Bakılsa ‘âşıkâ ‘ayn-ı hatâ değil de nedir

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Âşığın hâline bakılırsa o yan bakıştan **(teşhîs)** iyilik ümit etmenin hata olduğu hemen anlaşılır. **(istifhâm)**”

83

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Dehr-i dîn-meşrebdan ol kim devlet ümmîdindedir
Gûyyâ zehr-âbdan hâsıyyet ümmîdindedir

“Alçak dünyada mutluluk arayan, zehirli sudan şifa beklemektedir. **(teşbîh-i müekked)**”

- 2 Vasl-ı yâr ile tesellî bulmaga tâlib olan
Penbenîñ âteşle bî-şek ülfet ümmîdindedir

“Sevgiliye kavuşma ile teselli bulmayı isteyen pamuğun ateşle beraber olmasını ümit etmektedir. **(teşbîh-i belîğ)**”

3 Gark eder fülk-i dilin bahr-ı gumûm-ı çarhda
Rüzgârdan ol ki ey dil himmet ümmîdindedir

“Ey gönül! **(nidâ; tecrîd)** Gönül kayığın **(teşbîh-i belîğ)** dünya kederleri denizinde **(teşbîh-i belîğ)** rüzgârdan bir iyilik ummaktadır.”

4 Tâlib-i bûy-ı vefâ-yı zülf-i hûbân-ı zamân
Ejder-i bî-merhametden şefkat ümmîdindedir

“Zamanın güzellerinin zülfünden vefa kokusu **(teşbîh-i belîğ)** isteyenler acıması olmayan ejderden **(teşbîh-i müekked)** şefkat ummaktadırlar.”

5 Nakd-i şevkı bahş-ı kâlâ-yı hümmûm etdim neden
Hâce-i çarh dahı benden rağbet ümmîdindedir

“İstek akçesini **(teşbîh-i belîğ)** iyilik kumaşına **(teşbîh-i belîğ)** vermişken, neden dünya hocası **(teşbîh-i belîğ)** bile benden bir şey ummaktadır? **(istifhâm)**”

6 İntizâr âteşlerine yansın ol kim Sâlimâ
Bir perîyi hânesine da‘vet ümmîdindedir

“Ey Salim! **(nidâ; açık istiâre)** Bir periyi **(açık istiâre)** hanesine davet ümidinde olan kişi bekleme ateşlerine **(teşbîh-i belîğ)** yansın.”

84

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Hayâl-i zülfün ile yine bî-tûş olmamız yegdir
Bize âsûdelikden bir gama dûş olmamız yegdir

“Bizim için rahat olmaktansa bir üzüntüye düşmemiz; zülfünün hayaliyle olmamız daha iyidir.”

- 2 Gumûm-âlûde olmakdan humâr-ı dehri çekmekden
Varıp pîr-i mugâna yine ser-hûş olmamız yegdir

“Üzüntülere karışıp dünyanın baş ağrısını çekmektense meyhaneciye gidip sarhoş olmamız daha iyidir.”

- 3 Olur safvet hemîn ‘ayn-ı küdüret bu cihân içre
Yem-i mihriz bize ‘âşk ile pür-cûş olmamız yegdir

“Bu dünyada saflık kederin ta kendisidir. **(teşbîh-i belîğ)** Sevgi deniziyiz, **(teşbîh-i belîğ)** bize aşkla coşmamız yeter.”

- 4 Helak etdi bizi gamzeñ saña ‘uşşâk lâzımsa
Beni lütfuñla ihyâ kıl bizim hoş olmamız yegdir

“Yan bakışın **(teşhîs)** beni helak etti. Sana âşık lazımsa beni lütfünle canlandır; bu daha iyidir.”

- 5 Nola endîşe-i zülfü baña hoş gelse ey Sâlim
Bize âsûdelikden bir gama dûş olmamız yegdir

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Zülfünün endişesinin bana hoş gelmesine şaşılır mı? **(istifhâm)** Bizim için rahat olmaktansa bir üzüntüye düşmemiz daha iyidir.”

85

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Nola bahtım remedden perde çekse dîdeme yer yer
Beni küstâh-ı nazra eyledi her bir nigh yek-ser

“Talihin, göz ağrısından dolayı gözüme perde çekmesine şaşılır mı? Her bakışıyla beni küçümsedi.”

- 2 Yine sorsañ nedir bilmez netîce bezm-i ‘âlemde
Bilen der dâstân-ı sırr-ı ‘aşkı bilmeyen söyler

“Dünya meclisinde (**teşbîh-i belîğ**) bilen de bilmeyen aşk destanından (**teşbîh-i belîğ**) söz eder ama sonuçta kimse ne olduğunu bilmez.”

- 3 O bir âyînedir olmaz mükedder degme bir şeyden
Cemâl-i pâkine vermez nakîsa hatt-ı tâbişger

“O bir aynadır (**teşbîh-i belîğ**) herhangi bir şeyden bulanık olmaz. Onu parlatanın tüyleri temiz yüzüne noksanlık vermez.”

- 4 Ruhuñ da revnakı hatt-ı siyâh-ı revnak-efzâdır
Kenârı olmasa bir nüsha olmaz şöhrete mazhar

“Çerçevesi olmayan yazılar şöhret kazanamaz: Yanağın güzelliği de güzelliği arttıran siyah tüyler sebebiyledir. (**irsâl-i mesel**)”

- 5 O Leylî añlamazken ‘âşıkıñ pâ-mâli-i hicrin
Beni bî-hûde Mecnûn eyleyip Sâlim ‘aceb neyler

“O Leyla, (**açık istiâre**) ayrılık sebebiyle âşığın ayaklar altında (**mecâz-ı mürsel**) olmasını umursamazken Salim’in (**tecrîd**) beni boş yere Mecnun (**telmîh**) etmesine ne gerek var? (**istifhâm**)”

86

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Ne dem kim gamzeler sâ mân u sabra türk-tâz eyler
İner tâ rûyuna müjgânı istikbâl-i nâz eyler

“Kırpikleri yüzüne kadar inerek nazlandığı zaman, yan bakışlar (**teşhîs**) gücü ve sabrı yağma eder.”

2 Göñül dil-dâde-i cevri ü ‘itâbındır hemîn nâzîñ
Derûnî sevdiğim senden recâ eyler niyâz eyler

“Gönül (**tecrîd**) senin eziyet ve azarlamalarına âşıktır.

3 Kadeh-ser-şâr-ı sâ mânım ne rütbe eylesem pinhân
Figânım korkarım ol şûha bir gün keşf-i râz eyler

“Ağzına kadar dolu olan sabır kadehini (**teşbîh-i belîğ**) ne kadar gizlesem de korkarım ki figânım bir gün o güzele sırrımı açıklar.”

4 Fesâd-ı ‘âlem-i kevn ü fesâda cümle vâkıfdır
Hakikat üzre ol kim seyr-i pehnâ-yı mecâz eyler

“Var olma ve bozulma dünyasına herkes vakıftır; hakikat üzre olan mecaz çöllerinde seyrederek.”

5 Verâ-yı ebr-i zülfünde ruhun pinhân eder görsem
Niçün âyâ o meh bî-hûde bizden ihtirâz eyler

“Zülûf bulutunun (**teşbîh-i belîğ**) gerisinde sakladığı yanağını bir görebilsem!
O ayın (**açık istiâre**) bizden saklanmasına ne gerek var? (**istifhâm**)”

6 Geçinmekde ser-i kûyunda zahmet çekmez âvare
Göñül dâğ-ı gamıñ ser-mâye-i sûz u güdâz eyler

“Başiboş kişi (**açık istiâre**) senin oturduğun yerde geçinmekte zorluk çekmez. Gönülündeki gam yarasını (**mecâz-ı mürsel**) yanıp yakılma sermayesi (**teşbîh-i mücmel**) eder. (**istidrâk**)”

7 Murâdın añlar üstâd-ı nigâhıñ bir nigâhında
Niçün dil ser-güzeşt-i hicr-i kûyunda dırâz eyler

“Yan bakışının üstadı olan kimse bir bakışta isteğini anlar. Gönül, **(tecrîd)** sevgilinin bulunduğu yerden ayrılık macerasını neden uzatır? **(istifhâm)**”

8 Tevekküldür medâr-ı tesliyet gam çekme ey Sâlim
Murâd eylerse Mevlâ bir gedâyı bî-niyâz eyler

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** İnsanın avutan tevekküldür, üzülme; Tanrı isterse bir dilenciye bile ihtiyaçsız kılar.”

87

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Hele incindigim yerler gönül ol yâre pek çokdur
Bilinmez dâğ-i sînem gerçi ammâ yâre pek çokdur

“Gönül! **(tecrîd)** O yârdan incinme sebebim çoktur; gönlümün yarası **(mecâz-ı mürsel)** gerçi bilinmez ama çoktur.”

2 Tasaddur eylemiş sadr-ı mu‘allâ-yı zenahdâna
Bu rütbe bî-edeblik ol hat-ı jengâre pek çokdur

“Bakır pasından olan çizgi sevgilinin yüce çene çukurunun tam ortasına kurulmuştur; ona bu kadar saygınlık pek çoktur.”

3 Ne lutfundan sipihriñ behre-yâb oldum cihân içre
Bu vaz‘-ı nâ-sezâyî çarh-ı nâ-hemvâre pek çokdur

“Dünyada talihin iyiliğinden hiç nasiplenemedim; bu eğri talihin uygun olmayan işleri pek çoktur.”

4 Dil-i pür-dâğ-ıma merhem ümîd eyler iken andan
Dile tekrâr dâğ urmak dilâ dil-dâre pek çokdur

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Gönül alandan (**açık istiâre**) açmış olduğu yaralarla (**mecâz-ı mürsel**) dolu gönlümü iyi etmesini umarken, gönlü tekrar yaralaması fazla geldi.”

- 5 Bilirken Sâlimâ pâ-mâl-i gerd-i râhını yer yer
Bu gûne ‘âşıkâ cevır etmek ol mekkâre pek çokdur

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Onun yolunda kendini ayaklar altına atmışken o hileci güzelin sana bu kadar eziyet etmesi fazladır.”

88

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Dilde pinhân infî‘âlim kim bilir
‘Âşıkım ölsem melâlim kim bilir

“Gönlümde gizli olan kırgınlığımı kim bilir? (**istifhâm**) Âşığım, ölsem sıkıntımı kim bilir? (**istifhâm**)

- 2 Vâkıf ancak bir Hudâ’dır derdime
Künc-i hasretde kelâlim kim bilir

“Derdimi bilen sadece Tanrı’dır. Hasret köşesinde (**teşbîh-i belîğ**) yorgunluğumu kim bilir? (**istifhâm**)”

- 3 Kangı yerde kaldı yine söylesin
O dil-i âşüfte-hâlim kim bilir

“O düşkün hâlli gönlüm (**tecrîd**) yine nerede kaldığını (**mecâz-ı mürsel**) söylesin (**istifhâm**)”

- 4 Şâ‘ir-i dikkat-şinâsım dünyede
Vasf-ı zülfünde hayâlim kim bilir

“Dünyada dikkatli bir şairim; zülfünü anlatırken kurduğum hayali kim bilir?
(istifhâm)”

5 Görmeyince zâtımı Sâlim benim
Ehl-i ‘irfândan kemâlim kim bilir

“Salim! (**tecrîd**) Benim zatımı görmeyince irfan ehli olanlardan olgunluğumu
kim anlar? (istifhâm)”

89

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Lerziş-i teb kim safâ-yı hâtırım teb ‘îd eder
Rüzgârîñ şevkı ger-â-germ olur teb ‘îd eder

“Sıtma hastalığından olan titreme gönlümün sefasını alır. Rüzgârın şevki
(teşhîs) toz toz olur gönlümün sefasını alır.”

2 Tab‘ımız muğber degildir hatt-ı pâkiñden seniñ
Hat berât-ı ‘aşkıñı ‘âşıklarıñ tecdîd eder

“Senin pak tüylerin benim sevgimi azaltmaz; yazı, âşıkların aşk fermanını
yeniler. (telmîh)”

3 Tûl-i ‘ömrüñ sâye-dârî-i keremdir revnakı
Tarf-ı cûda anıñ içün bîdi Hak te’bîd eder

“Uzun ömrün süsü iyilik gölgeğidir. (**teşbîh-i belîğ**) Tanrı bu yüzden bizi
cömertlik bakışıyla (**teşbîh-i belîğ**) ebedileştirir.

4 Tâlib-i ikbâl olan dehr-i denîden haşre dek
Çeşmini vakf-ı nigâh-ı revzen-i ümmîd eyler

“Alçak dünyadan (**teşhîs**) kısmet isteyenler, kıyamet gününe kadar gözlerini ümit penceresinden (**teşbîh-i belîğ**) bakmaya adarlar.”

- 5 Dünyede bir kendiye mahsûs olan ta‘bîr ile
Cümle eşyâ Hâlik’ın tevhîd eder temcîd eder

“Dünyada her bir eşya sadece kendilerine mahsus olan bir dille yaratıcılarını birler ve ulular.”

- 6 Serlerin tahrîk etdikçe sabâdan Sâlimâ
Gâfilân-ı bâğ-ı nahl-i tâzeler tehdîd eder

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Taze fidanlar (**teşhîs**) rüzgâr başlarını hareket ettirdikçe bağdan gafil olanları tehdit ederler. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

90

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Bende ‘aşkıñ sende gönlüm meh-cebînîm tâzedir
Nev-cevânîm tâze feryâdım enînîm tâzedir

“Aşkın bendedir, gönlüm sendedir, ay yüzlüm (**teşbîh-i belîğ**) tazedir; yeni yetişmiş sevgilim, feryadım ve inlemem tazedir.”

- 2 Gülsitânîm seyre çık ey serv-kadd ü lâle-had
Sînede dâğ-ı dil-i âteş-karînîm tâzedir

“Ey servi boylum, lale yanaklîm! (**nidâ; teşbîh-i belîğ**) Göğsümde ateş gibi gönül yaram (**mecâz-ı mürsel**) tazedir; gül bahçemi (**teşbîh-i belîğ**) dolaşmaya çık.”

- 3 Zerrece incinmeziz vaz‘ına biz ol âfetiñ
Bizlere neylerse etsin nâzenînîm tâzedir

“Biz o afetin (**açık istiâre**) tavrından zerre kadar incinmeyiz. Nazlı güzelim henüz çok gençtir, bize ne yaparsa yapsın.”

- 4 Zâ’il olmaz nakş-ı hûbân levh-i hâtırdan hele
‘Akl ü fikr ü hâhiş-i kalb-i hazînîm tâzedir

“Gönül levhasından (**teşbîh-i belîğ**) güzellerin nakşı (**teşbîh-i belîğ**) gitmez; hüzünlü kalbimin akıl, fikir ve arzusu henüz tazedir.”

- 5 Her ne rütbe köhne ta‘bîr eylesem Sâlim yine
Tâzeler vafında nazm-ı dil-nişânîm tâzedir

“Salim! (**tecrîd**) Her ne kadar gönüme köhne desem de taze güzelleri anlatmakta içindeki nazmım tazedir”

91

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Yâr bakmaz saña ey dil âh-ı şeb-gîriñ nedir
Nâle te’sîr eylemez bî-hûde tekdîriñ nedir

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Geceler boyunca dinmeyen ahın boşunadır, yar sana bakmaz. İnlemeler ona tesir etmez, boş yere yalvarmana ne gerek var? (**istifhâm**)”

- 2 Hidmet etsem yâr gelse der imişsiñ hâneme
Sen nesin ey ‘âşık-ı küstâh tevkîriñ nedir

“Ey küstah âşık! (**nidâ**) Yar yanıma gelse de onu ağırlasam diyormuşsun. Sen kim oluyorsun da onu davet etmeye cüret ediyorsun? (**istifhâm**)”

- 3 Âh-ı âşık deyü nâmıñ dilde olmuş dâstân
Biz de bilsek kim seniñ ey âh te’sîriñ nedir

“Ey âh! **(nidâ; teşhîs)** Âşğın âhı diye namın dillere destan olmuş; **(mecâz-ı mürsel)** senin tesirini keşke biz de bilebilseydik. **(kinâye)**”

4 Şâhbâz-ı evc-i ‘aşk-ı dil-berim dersiñ bana
Ey gönül söyle ser-i kûyunda nahcîriñ nedir

“Ey gönül! **(nidâ; tecrîd)** Gönül alanların **(açık istiâre)** yüce aşkının şahiniyim **(teşbîh-i belîğ)** diyorsun; sevgilinin mekânında şimdiye kadar ne avladın, söyle!”

5 Sâlim-i zârı helâk etmek dilermiş gamzeler
Ey tabîb-i ‘aşk bunda baña tedbîriñ nedir

“Ey aşk doktoru! **(nidâ; açık istiâre)** Yan bakışlar ağlayan Salim’i **(tecrîd)** öldürecek; buna tedbir olarak bana önereceğin şey nedir? **(istifhâm)**”

92

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

1 Zülf-i siyâhı rûyuna her şeb nikâb olur
Ol pâdişâh-ı ‘işve ne ehl-i hicâb olur

“Her gece yüzünü siyah zülfüyle örter; **(teşbîh-i mücmel)** o işve sultanı **(açık istiâre)** ne kadar utangaçtır.”

2 Çokdur fezâ-yı sînede envâ‘-ı vâkı‘ât
Yazsam derûn ‘âlemini bir kitâb olur

“Gönlümün derinlikleri çeşit çeşit olaylarla doludur; iç âlemimi yazsam kitap olur. **(mecâz-ı mürsel)**”

3 Etsin matâf Ka’be-i ‘ulyâ-yı kûyunu
‘Âşık o bezmgehde du‘â müstecâb olur

“Âşık, yüce Kâbe olan mahallenî (teşbîh-i belîğ) tavaf yeri yapsın; orada dualar kabul olur. (telmîh)”

- 4 Nezzâre eyledikçe o hurşîd-tal‘ata
Nûr-ı şu‘â‘-ı bâsıramız feyz-yâb olur

“O güneş yüzlüye (teşbîh-i belîğ) baktıkça gözümüz nurlanır. (hurşîd, nur, şu‘â‘: tenâsüb)”

- 5 Ben ağladıkça Sâlim o gül-rûyu yâd edip
Her bir sirişk-i dîde-i giryân gül-âb olur

“Salim! (tecrîd) O gül yüzlüyü (teşbîh-i belîğ) anarak ağlayan gözümünden akan her bir damla yaş gül suyu olur.(teşbîh-i mufassal)”

93

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Her safâ-yı ‘işret olmaz gerdiş-i mînâda bir
Gerçi sâkî bir kadeh bir rind bir sahbâ bir

“Sâki, kadeh ve rind aynı olsa da şarap kadehinin döndüğü her içki sefası bir olmaz.”

- 2 Sad dil ü cân ile nice sevmeyem sultânımı
Âdemiñ gönlünce yokdur biñ melek-sîmâda bir

“Sultanımı (açık istiâre) yüz dil ve canla sevmeme şaşılır mı? (istifhâm) Bin melek yüzlü (teşbîh-i belîğ) içinde gönlüme göre bir tane yoktur. (yüz, bin, bir: tenâsüb)”

- 3 Ben ki Kays-ı deşt-i sahrâ-yı cünûn-ı ‘aşkıñım
Câme-i sad pâre baña bir durur dîbâ da bir

“Ben senin aşk deliliği (**teşbîh-i belîğ**) çölünün (**teşbîh-i belîğ**) Kays'ıyım. (**teşbîh-i belîğ; telmîh**) Yüz parça olmuş elbise de kıymetli kumaş da banım yanımda aynı değerdedir.”

- 4 Her perî-rûya ne mümkün mübtelâ olmak gönül
Bir olur insanın elbet sevdiği dünyâda bir

“Gönlün (**tecrîd**) her peri yüzlüye (**teşbîh-i belîğ**) tutulması mümkün müdür? (**istifhâm**) Herkesin sevdiği, dünyada bir (**tekrîr**) tanedir. (**kinâye**)”

- 5 İntizâr-ı va‘de-i vaslıyla giryân olma kim
İki olmaz Sâlimâ söz bir olur a‘lâda bir

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) O sevgilinin kavuşma sözünü yerine getirmesini bekleken endişe edip ağlama. İyi kişinin sözü iki olmaz, bir (**tekrîr**) olur. (**kinâye**)”

94

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Dil-i gamînimiz ol şâh-ı hüsne dâda gider
Hemîşe hayl-i emel cânib-i murâda gider

“Dertli gönlümüz o güzellik şahına (**açık istiâre**) adalet istemeye gider; emel atı (**teşbîh-i belîğ**) daima istediği yöne gider.”

- 2 Ne mümkün ‘akl u karârı refik etmeklik
Giderse rûhum o şâha gönül piyâde gider

“Akıl ve kararı arkadaş etmek mümkün değildir. (**tecrîd**) Ruhum o padişaha (**açık istiâre**) giderse gönlüm (**tecrîd**) yaya gider. ”

- 3 Sinân-ı gamzesini böyle etmeden ser-tîz
O fitne-cû yine besbellidir cihâda gider

“O fitne çıkaranın (**açık istiâre**) yan bakış mızrağını (**teşbîh-i belîğ**) bilemesinden savaşa gittiği anlaşıyor.”

- 4 Hemîşe malına gelmez sahîleriñ noksân
Cihânda harcı hasîsiñ dahı ziyâde gelmez

“Cömert kimsenin malı eksilmez; cimrinin malı da artmaz.”

- 5 Recâ-yı vasl ile gayra cihânda dil gitmez
Giderse Sâlim o zât-ı kerem-nihâda gider

“Gönül, (**tecrîd**) kavuşmayı istemek için başkasına gitmez; Salim (**tecrîd**) giderse o iyi huylu sevgiliye gider.”

95

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Yüzünü sürmege bî-çâre hâk-i pâya gider
Bu pîç ü tâb ile âşık o dil-rübâyâ gider

“Âşık, bu ıstırap ve şaşkınlıkla ayağının tozuna yüzünü sürmek için o gönül götürene (**açık istiâre**) gider.”

- 2 Tayansın ol kaşı kaşı yâniñ hadengine ağyâr
O şâh-ı mülket-i behcet bugün gazâyâ gider

“Rakipler kaşı ya harfî gibi olanın (**teşbîh-i belîğ**) okuna dayansınlar; o güzellik ülkesinin şahı (**teşbîh-i belîğ**) bugün savaşa (**mecâz-ı mürsel**) gidiyor.”

- 3 Şitâb ile yine gül-geşt-i bâğa oldu revân
Çemende bülbül-i hâlet-efzâ nevâyâ gider

“Bülbül âşık olduğu lâleye nağmeler okumak için aceleyle yine bâğa (**teşhîs**) gitti.”

- 4 Terahhum et gehî ‘uşşâka git deseñ gitmez
O yâr hâne-i ağyâr-ı nâ-sezâyâ gider

“O sevgili, hallerine acıyıp arada bir âşıklarına gitmez de tanımadığı yabancılardan hanesine gider.”

- 5 Ne semt-i lutfu bilir ol ne hod su‘âl eyler
Hemîşe Salim o dil-ber reh-i cefâyâ gider

“Salim! (**tecrîd**) O gönül götüren (**açık istiâre**) iyiliğin semtini (**teşbîh-i belîğ**) ne bilir ne de sorar. O gönül alan (**açık istiâre**) daima eziyet yoluna (**teşbîh-i belîğ**) gider.”

96

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 İmtidâd-ı gam kusûr-ı re’y-i pâkimden midir
Yohsa ey dil ol da baht-ı hâbnâkimden midir

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Gamın artması benim seçimimden mi yoksa başıma gelen her şey gibi o da uyanmayan bahtımdan (**mecâz-ı mürsel**) mı kaynaklanmaktadır? (**istifhâm**)”

- 2 Hiç kesilmez pâ-yı gam dilden şehâ âyâ neden
Mihmân-ı sîne-i sad-çâk çâkimden midir

“Ey şeyh! (**nidâ; açık istiâre**) Gamın ayağını yüz parça olmuş gönlümden çekmemesi (**mecâz-ı mürsel**) gönlümdeki misafir (**açık istiâre**) yüzünden midir? (**tecâhül-i ârif**)”

- 3 Âfitâbım tâkatim yok zerre deñlü hasrete
Muktezâ-yı ‘aşk mıdır bu yohsa hâkimden midir

“Ey güneşim! (**nidâ; açık istiâre**) Hasret çekmeye zerrece takatimin olmaması, aşktan mı yoksa benim toprağımdan mıdır? (**mecâz-ı mürsel; istifhâm**) ”

4 Meyl eder hâra güle mihr eden elbet ey gönül
 Yohsa ikrâmım benim ağyâre bâkimden midir

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Gülü seven dikene katlanır; (**irsâl-i mesel**)
hürmetim yabancılardan korktuğumdan mıdır yoksa? (**istifhâm**)”

5 Hasretiñle Sâlim’iñ çâk-i girîbânın görüp
 Hiç demezsin bu da cânâ sîne-çâkimden midir

“Ey sevgili! (**nidâ**) Salim’in hasretinle yakasını yırttığını (**kinâye**) görüp,
benim yüzümden demezsin.”

97

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

1 Kimi meh-rû kimi dil-cû kimi hoş-bû begler
 Âdemi bende ederler bu perî-rû begler

“Beylerin kimi ay yüzlü (**teşbîh-i belîğ**) kimi gönül çeken kimi hoş
kokuludur; bu peri yüzlü (**teşbîh-i belîğ**) beyler insanı kendilerine köle ederler.”

2 Turmayıp ‘ahde beni gamla helâk eylediñiz
 Sağ oluñ sizleri şimden gerü yâ hû begler

“Beyler! Sözüñüzde durmayıp beni üzüntüden helak ettiniz; bundan sonra yâ
Allah! Canınız sağ olsun! (**kinâye**)”

3 Dâm-ı tedbîr-i kazâyı nice inkâr eyler
 Beni rem-kerde eden gözleri âhû begler

“Beni ürküten ahu gözlü (**teşbîh-i belîğ**) beyler kurduklar tedbir tuzağını nasıl inkâr ederler? (**dâm-, kazâ, tedbîr, âhû: tenâsüb**)

- 4 Nâvek-i tîz-i müje hançere-i gamze ile
Hûn-âlûde durur sîne de her mû begler

“Beyler! Kirpik oku (**teşbîh-i belîğ**) ve bakış hançeri (**teşbîh-i belîğ**) ile göğsümdeki her kıl kana bulanmıştır.”

- 5 Vechi var Kays-sıfat nâleler etseñ Sâlim
‘Aklımı aldı benim gamzesi câdû begler

“Salim! (**tecrîd**) Kays (**telmîh**) gibi inlesen yeridir; bu cadı bakışlı (**teşbîh-i belîğ**) beyler benim aklımı aldı.(**mecâz-ı mürsel**)”

98

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fa‘ûlün

- 1 Maksad harem-i sîneye nâ-mahremimizdir
Negşûde-lebiz harf-i recâ mübhemimizdir

“Gönül hareminin (**teşbîh-i belîğ**) sırlarını muhafaza edebilmek için ağzımızı kapattık; rica harfini bile gizledik.”

- 2 Da‘vî-i kemâl eylemesin bizlere gamzeñ
Ârâm-ı tahammülle o da mülzemimizdir

“Yan bakışın (**teşhîs**) olgunluk iddiasında bulunmasın; o da, tahammül aramak da bizim için gereklidir.”

- 3 Tecdîd-i firâk ile bizi eyleme tahvîf
Firkat dedigin eski bizim hem-demimizdir

“Yeni bir ayrılıkla bizi korkutma; ayrılık dediğin bizim eski dostumuzdur. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 4 Kan ağlıyor bizlere hicr ile o hûn-rîz
Mey sun bize sâkî bu da bir demimizdir

“Saki! O kan dökücü (**açık istiâre**) ayrılık yüzünden bize kan ağlatıyor.
(**mecâz-ı mürsel**) sen bize şarap sun, zaten o da bizim kanımızdır. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 5 Sâlim keder-i hicr ile olmam mütekeddir
Âlemde bizim derd ü firâk ‘âlemimizdir

“Salim! (**tecrîd**) Ayrılıktan dolayı kederlenmem; dünyada dert ve ayrılık
bizim eğlencemizdir. (**teşbîh-i belîğ**)”

99

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Anıp zencîr-i zülfün ağlasam dîvânedir derler
Hikâyet eylesem derd-i serim efsânedir derler

“Zülfünün zincirini (**teşbîh-i belîğ**) anıp ağlasam bana deli derler; başımdan
geçenleri anlatsam efsane derler.”

- 2 Cemâl-i pâkini bir kerre anıñ âh görseydik
O şûhu dil-berân içre hemân bir dânedir derler

“O güzel, gönül alanlar (**açık istiâre**) içinde bir tanedir, diyorlar; ah onun
temiz yüzünü bir kere görebilsek.”

- 3 Harâbâta var ey zâhid yapılmak ister iseñ sen
Anıñ keyfiyyetin sorduk ‘aceb kâşânedir derler

“Ey zahit! (**nidâ**) Eğer yapılmak (**mecâz-ı mürsel**) istersen harabata git.
Onun nasıl bir yer olduğunu sorduk, şaşılacak kadar güzel bir evdir dediler.
(**harâbât, kâşâne: tezâd**)”

- 4 Ruh-ı hûy-kerde hâl-i ‘ârızîñ çekdi dili zîrâ
Cihânda gezdiren insânı âb u dânedir derler

“Dünyada insanı gezdiren su ve yiyecektir derler; (**irsâl-i mesel**) gönlüm terlemiş yanağını ve yüzünü çekti (**leff ü neşr**)”

- 5 Sezâdır (yâ) kabûl ü yâ mü’eddî-i se‘âmet mi
Suhanda bilsem ey Sâlim baña âyâ nedir derler

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Söz söyleme konusunda güçlü olduğumu mu söylüyorlar? Beni kabul mü ediyorlar? (**istifhâm**) Her ikisi de uygundur.”

100

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Murâdımca begim senden merâm almak ne mümkündür
Cihanda vefk-ı dil-hâh üzre kâm almak ne mümkündür

“Beyim! İstediğim gibi senden murat almam mümkün değildir. (**istifhâm**)
Dünyada gönlün istediği gibi murat almak mümkün değildir. (**istifhâm**)”

- 2 Yolunda sâyeveş pâ-mâl-i hâk-i gerd-i râh olsak
Yine ol gonca femden bir selâm almak ne mümkündür

“Gölgelik gibi yolunun tozu toprağı olsak da (**teşbîh-i mufassal**) o gonca ağızlıdan (**teşbîh-i belîğ**) bir selam almak mümkün değildir. (**istifhâm**)”

- 3 Haber yok kûy-ı cânândan gelenlerden su’âl etdik
Dil-i güm-geşteden hergiz peyâm almak ne mümkündür

“Gelenlere sorduk, sevgilinin mahallesinde kaybolmuş gönlü (**tecrîd; mecâz-ı mürsel**) gören yok; ondan bir haber almak mümkün müdür? (**istifhâm**)”

- 4 Vücûdum rûzgârîñ germ ü serdi eyledi lerzân
Bu lerzişkârî ile deste câm almak ne mümkündür

“Sıcak ve soğuk esen rüzgâr vücudumu titretirken ele kadeh almak mümkün müdür?”

- 5 Bedin fikr eyleyip nîke kanâ‘at eyle ey Sâlim
Cihânda vefk-ı dil-hâh üzre kâm almak ne mümkündür

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Daha kötülüsünü düşünüp, gördüğün iyilikle yetin; dünyada gönlün istediği gibi murat almak mümkün müdür? (**istifhâm**)”

101

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Visâline dil ü cân birbirin tekaddüm eder
Derûni ‘âşıkîñ ârzû ile tena‘‘um eder

“Gönül ve can (**tecrîd**) ona kavuşmak için birbirlerine öncelik tanırırlar; âşığın iç dünyası arzu ile nimetlenir. (**ta‘rîz**)”

- 2 Cevâb-ı ye’s ile pürdür verâ-yı ma‘nâ hep
Egerçi harf-i visâli femi tekellüm eder

“Her ne kadar kavuşmaktan bahsediyorsa da sözlerinden anlaşılan yanıtının olumsuz olduğudur.”

- 3 Eger recâ ile vasla rakîb bîdâsâ
Bize gelince o kaddi seriv te‘azzum eder

“O selvi boylu, (**teşbîh-i belîğ**) rakipler kavuşmayı ricâ etse söğüt ağacı (**teşbîh-i mücmel**) gibi olur; bize gelince güç gösterir.”

- 4 Sakın kapılma sürûra gurûrdan hazer et
Gözüne almadığın zerrelere tecessüm eder

“Sakın sevinme, gururdan kork. Küçük görünen şeyler büyük zaralara sebep olur.”

5 Defînedir dil-i Sâlim’de eylemez izhâr
Derûnî âşık olan saña ‘aşkını güm eder

“Aşk, Salim’in gönlünde (**tecrîd**) saklı bir hazinedir, (**teşbîh-i müekked**) onu açığa çıkarmaz; sana gönülden âşık olan aşkını gizler.”

102

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

1 Dil ki gâhîce hayâl-i ham-ı ebrû eder
‘Aşk ile gûşe-i mihrâba tekâpû eder

“Gönül (**tecrîd**) zaman zaman kaşının kıvrımını hayal eder. Aşkla mihrabın köşesine koşar. (**teşbîh-i müekked**)”

2 Gitmez aslâ heves-i zülfü derûn-ı dilden
‘Âşıkım gönlümü her bâr hemân bu eyler

“Âşığım! Onun zülfünün arzusu gönülden gitmez; gönlümün her tarafını bu arzu kaplamıştır.”

3 Ham olur aña devât etse ser-âgâz-ı senâ
Vasf-ı gamzeñ ki şehâ hâmeyi câdû eyler

“Ey şeyh! (**nidâ; açık istiâre**) Divit, (**teşhîs**) kalemi cadı eyleyen yan bakışını övmeye başlasa eğrilir. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

4 Tâzedir nakşı be-her-kâr hayâl-i çeşmiñ
Dil-i sevdâ-zedeyi dîde-i âhû eyler

“Gözünün hayali her an tazedir; sevdadan incinmiş gönlü ceylan gözü yapar.”

- 5 Varak-ı vâsf-ı safâ-güster-i yâri Sâlim
Hırz-ı peymânçe nişîmenger-i bâzû eyler

“Salim, (**tecrîd**) o yâri anlatan, safâ bahşeden yazıyı nazar boncuğu olarak koluna takar. (**teşbîh-i mücmel**)”

103

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Derûnum her taraf ezhâr-ı dâğa gülşen olmuşdur
Gülistân-ı cihân hicriñle bâña külhân olmuşdur

“Gönlümün her yanı yara çiçeklerinin (**teşbîh-i belîğ**) gül bahçesi olmuştur. (**teşbîh-i mücmel**) Ayrılığınla dünya gül bahçesi (**teşbîh-i belîğ**) bana ocak olmuştur. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 2 Ne yapsın bâña tâlî‘ n’işlesin gamzeñ dil-i zâra
Ne olduysa bâña cânâ muhassal senden olmuşdur

“Talih bana ne yapabilir? (**istifhâm**) Yan bakışın ağlayan gönle (**tecrîd**) ne edebilir? (**istifhâm**) Ey sevgili! (**nidâ**) Bana ne olduysa senden olmuştur.”

- 3 Bilinmez kesretinden gamzeniñ âyîn ü erkânı
Müjeñ fehm-i nigâh-ı âhuvâna reh-zen olmuşdur

“Yan bakışın töreni ve esasları kesretten bilinmez. (**teşhîs**) Kirpiğin ceylanların bakışlarına rehber olmuştur. (**gamze, müje, nigâh, âhuvân: tenâsüb**)”

- 4 İnanma sevdiğim a‘dâ geçerlerse beni saña
Seniñçün dûstum ‘âlem bâña hep düşmen olmuşdur

“Sevdiğim! Benim sana düşman olduğumu söylerlerse inanma. Dostum! Senin için bütün dünya bana düşman olmuştur.”

- 5 Kapıldım şeb-nemâsâ bir şükûfeyle aña Sâlim
Derûnum her taraf ezhâr-ı dâğa gülşen olmuştur

“Salim! (**tecrîd**) Çiğ tanesi gibi (**teşbîh-i mufassal**) bir çiçekle ona kapıldım. Gönlümün her yanı yara çiçeklerine (**teşbîh-i belîğ**) gül bahçesi (**teşbîh-i belîğ**) olmuştur.”

104

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 Benim derûnumu saña nic'eyleyem takrîr
Olur mu sûziş-i 'âşık lisân ile ta'bîr

“Gönlümü sana nasıl anlatayım? Âşığın yanışı (**mecâz-ı mürsel**) anlatılabilir mi?”

- 2 Mahabbetiñle gözüm nûru sevdiğim cânım
Hayâl-i çeşmiñi dîdemde eyledim tasvîr

“Sevdiğim! Gözümün nuru! (**teşbîh-i belîğ**) Canım! (**açık istiâre**) Sana olan sevgimle gözünün hayalini gözümün önüne getirdim.”

- 3 Gözümde pır pır uçar nakş-ı dîdesi yârîñ
Olup o çeşm-i gazâle tezerv-i dil nahcîr

“Sevgilinin gözünün nakşı gözümde pır pır uçar. O ceylanın (**açık istiâre**) gözüne gönül güneşi (**teşbîh-i belîğ**) av (**teşbîh-i belîğ**) oldu.”

- 4 Beni çıkarma efendim zamîr-i pâkiñden
Derûn-ı sîneye etdi mahabbetiñ te'sîr

“Efendim! Beni pak göğsünden çıkarma. (**mecâz-ı mürsel**) Sevdan gönlümün derinliğine tesir etti.”

- 5 Garîb olur der-i dil-berde Sâlimâ ‘âşık
Olunmaz ise o bî-çâreye eger tevkîr

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Eğer çaresiz âşık güzel karşılanmazsa, gönül alanın (**açık istiâre**) kapısında garip olur.

105

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Medâ-yı bâsıramız gülsitân-ı dil-berdir
Hayâl-i subh u mesâmız miyân-ı dil-berdir

“Görüş mesafemiz gönül alanın (**açık istiâre**) gül bahçesidir. (**açık istiâre**) Sabah akşam hayalimiz gönül alanın (**açık istiâre**) belidir.

- 2 Lezîz olursa sezâ fikr-i la‘li hem-çû kand
Derûn Mısır da Yûsufsitân-ı dil-berdir

“Onun tatlı lalini (**açık istiâre**) düşünmeyi şekere benzetmek uygun olursa (**teşbîh-i mufassal**) gönül Mısır’ı da (**teşbîh-i belîğ**) gönül alanın (**açık istiâre**) Yusufistanı olur. (**telmîh; mecâz-ı mürsel**)”

- 3 Cihânı neylemeli sîne-i di-ârâsız
Cihân dedikleri ancak cihân-ı di-berdir

“Gönül süsleyenin (**açık istiâre**) sinesi olmadan dünyayı ne yapmalı? Dünya dedikleri gönül alanın (**açık istiâre**) dünyasından ibarettir.”

- 4 O gamze ‘âşık-ı zâra ser-â-sere böyle
Belâ-yı tâze-rev-i nâgehân-ı dil-berdir

“O yan bakış, ağlayan âşığa gönül alanın (**açık istiâre**) ansızın ortaya attığı yeni bir felakettir.”

- 5 Cemâl-i pâkine Sâlim hemîşe müştâkız
Bu iştiyâk bize mihnet-resân-ı dil-berdir

“Salim! (**tecrîd**) Daima gönül alanın (**açık istiâre**) pak cemalini arzu etmekteyiz; bu arzu bizi eziyete erdirmektir.”

106

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Gül-i bâğ-ı vefâ sanmañ ki her yerde müheyyâdır
Vefâ bir bû durur zülf-i mu‘anberde müheyyâdır

“Vefa bağının (**teşbîh-i belîğ**) gülünün her yerde bulunabildiğini sanmayın; vefa, anber kokulu zülûfte bulunan bir kokudur. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 2 Hemân nerkis midir ancak bakan teşrîfine yârîñ
Kudûm-ı pâkine gülşen de güller de müheyyâdır

“Yârın gelişini bekleyen sadece nergis midir? (**istifhâm**) Gül bahçesi de güller de onun ayak basmasını beklemektedir. (**teşhîs; hüsn-i ta‘lîl**)”

- 3 Dü çeşm-i hûn-feşânım saña meclis eylemiş tertîb
Degildir hûn u çeşmim bâde sâgarda müheyyâdır

“Kan saçan gözlerim (**kapalı istiâre**) sana bir meclis hazırlamış ama ortadaki kanım ve gözüüm değil; kadehin içinde şaraptır. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 4 Murâd üzre ne mümkün kâm almak o bî-çâre
Ser-i erbâb-ı ‘aşka derd her yerde müheyyâdır

“O çaresizin istediği gibi murat alması mümkün müdür? (**istifhâm**) Aşk erbabının başına (**mecâz-ı mürsel**) dert, her zaman hazırdır.”

- 5 Anı bî-hûde tekdîr etmesin tahrîk edip zülfüñ
Gönül murgu hemân pervâza o serde müheyyâdır

“Gönül kuşu (**teşbîh-i belîğ**) o başta uçmakta ustadır; zülfün (**teşhîs**) boşuna hareketlenip onu azarlamasın.”

6 Ne semte nazra-sâz olsam cemâliñ oldu manzûrum
Hayâliñ sevdiğim bû dîde-i terde müheyâdır

“Ne yöne baksam gördüğüm cemalin oldu. Sevdiğim! (**nîdâ**) Hayalin her zaman bu yaşlı gözdedir.”

7 Dile Sâlim selâm eyle ne bekler çîn-i zülfünde
Bize gelsin aña kim yer de dil-ber de müheyâdır

“Salim! (**tecrid**) Gönle selam söyle, niçin sevgilinin zülfünün kıvrımında beklemektedir? (**istifhâm**) Bize gelsin, gönül götürenin yanında yeri hazırdır.”

107

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

1 Tabî‘atler benim âvâre-i tab‘-ı selîmimdir
Cihânda ma‘rifet baña nedîm-i an-samîmimdir

“Doğru olan, benim bağımsız ve sağlam tabiatımdır; bana göre bu dünyada marifet, samimiyetimidir.”

2 Bize tecdîd-i gam etmez yeñiden ‘âlem-i hicrân
Keder vermez baña firkat ki me’lûf-ı kadîmdir

“Benim için ayrılık yeni bir üzüntü değildir; eski arkadaşımıdır; (**mecâz-ı mürsel**) beni kederlendirmez (**ta‘rîz**)”

3 Ayırma sîneden yer yer kerem kıl hançeriñ cânâ
Benim künc-i gamıñda dâğ-ı dil-dûzum nedîmimdir

“Ey sevgili! (**nîdâ**) Kerem kıl, sinemden hançerini (**açık istiâre**) çekme. Gam köşesinde (**teşbîh-i belîğ**) benim arkadaşım, içleri parçalayan gönül yaramdır. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 4 Bilir yek-ser mizâcım vasf-ı kânûn-ı mahabbetle
Benim o dil-ber-i nabz-âşînâ-yı gam hakîmimdir

“Kendisine muhabbet kanununu vasfettiğim gam ve kederime aşına olan dilber (**açık istiâre**) beni, mizacımı tam anlamıyla bilir.”

- 5 Komaz bu Sâlim’i gamgîn ü giryân böyle hicrinde
Hudâ kadirdir elbette efendimdir kerîmimdir

“Tanrı her şeye gücü yetendir; efendimdir; iyilik sahibidir. Bu Salim’i (**tecrîd**) ayrılığında böyle üzüntülü ve ağlar vaziyette bırakmaz.”

108

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Çeşm-i gurbet-dîdeme düşmendir ey meh hâblar
Dîdeme reşk etmede her şeb benim mehtâblar

“Ey ay! (**açık istiâre**) Uykü, benim hasret çeken gözüme düşmandır; (**mecâz-ı mürsel**) her gece parlayan ay (**teşhîs**) benim gözümü kıskanmaktadır.”

- 2 Hâzır u âmâdeyiz pervâza zülf-i yârda
Kendini görsün şikenc-i turrada bî-tâblar

“Yârin zülfünde uçmaya (**mecâz-ı mürsel**) hazırız; saçının kıvrımına düşkün olanlar kendilerine baksınlar.”

- 3 Biz Hudâ’nın garka-i emvâc-ı feyz-â-feyziyiz
Anlamaz keyfiyyet-i ahvâlimiz gird-âblar

“Biz, Tanrı’nın feyz dalgalarında boğulmuşuz; girdaplar halimizi anlamaz.”

- 4 Medh-i ruhsârîñla tertîb eyledim eş‘ârımı
Nazmıma mâ’il olursa vechi vardır âblar

“Şiirlerimi yüzünün güzelliğini överek meydana getirdim; sular nazmıma doğru aksa yeridir. (**mübâlağa**)”

- 5 Tâzedir nakş-ı hayâl-i kârımız Sâlim bizim
Nâlelerle lâldir tanbûrda mızrâblar

“Salim! (**tecrîd**) Hayalimiz tazedir; tamburda mızraplar bile inlemelerimiz karşısında sessiz kalmıştır. (**mübâlağa**)”

109

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- 1 Âyîn-i felek mihr ü mahabbet bilinmiyor
Eyyâm-ı bahr-i derd ü felâket bilinmiyor

“Kaderin aşk ve sevgi âyini; dert ve felaket denizinin (**teşbîh-i belîğ**) ne gün geleceği bilinmez.”

- 2 Sad çâr mevci rahne-pezîr-i kazâ eder
Rûz-ı hevâ-yı gerdiş-i mihnet bilinmiyor

“Dört yüz dalga ile zarar ve ziyan verir; arzunun ne zaman eziyet göstereceği bilinmez.”

- 3 Ey dil çi sûd şimdi te’essüf eder iseñ
Derdâ ki kadr-i ‘izzet ü devlet bilinmiyor

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Şimdi kederlenmenin ne faydası var? Yazık ki izzet ve devletin kıymeti bilinmez.”

- 4 Zinhâr olma dünyede me'mûn-ı gâ'ile
Râz-ı nihân-ı perde-i hikmet bilinmiyor

“Dünyada asla dert ve sıkıntıdan emin olma. Hikmet perdesinin (**teşbîh-i belîğ**) gizli sırları bilinmez.”

- 5 Hep dil-firîb-i hande-i bahtın durur cihân
İnsâf olunsa tarz-ı hakikat bilinmiyor

“Dünyada bahtın gülmesi gönülleri aldatmaktadır. Oysa işlerin hakikati bilinmemektedir.”

- 6 Ölseñ yolunda terkiye asmaz seriñ dirîğ
Sâlim o şûha cân ile hidmet bilinmiyor

Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) O cazibeli güzel, yolunda ölsen başını (**mecâz-ı mürsel**) atının terkisine bile almaz; canla başla hizmet etmenin değerini anlamaz.”

110

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Hayâl-i zülf-i yârîñ gerçi 'âşık-ı 'ayn-ı rıf'atdır
Seniñ hâliñden âgâh olmak ammâ serde devlettir

“Sevgilinin zülfünü hayal etmek yüceliğın kendisidir ama asıl saadet senin hâlinden haberdar olmaktır.”

- 2 Hudâ'dan kesme 'âkilseñ ümîd-i matlebiñ zîrâ
Taleb dedikleri ma'nâ netîce sarf-ı himmetdir

“Eğer akıllıysan Tanrı'dan ümidini kesme; istek denen şey aslında gayret etmektir.”

- 3 Kapılma şeb-nemâsâ tâze gülsün şöhet-i hüsne
Sakın cânâ sakın kim 'ayn-ı şöhhret mahz-ı âfettir

“Ey sevgili! **(nidâ)** Sen taze gülsün, **(teşbîh-i belîğ)** şebnem **(teşhîs)** gibi güzelliğin şanına kapılma; kendini korusun; şöhret, afetin kendisidir.”

4 Melûl olmam melâmetden ser-i kûyunda dil-dârî
Medâr-ı tesliyet bu yolda bâña tarh-ı devletdir

“Gönül alanın **(açık istiâre)** mahallesinde kınanmaktan çekinmem; teslimiyet bu yolda bana mutluluk verir.”

5 Meseldir güç ile olmaz güzellik bezm-i ‘âlemde
Kabâhat nâ-fehimlik âdeme ‘ayn-ı kabâhatdir

“Zorla güzellik olmaz diye bir söz vardır; **(îrsâl-i mesel)** anlayışsız insana kaba davranmak, kabahatin kendisidir.”

6 Hemân bir sohbe ‘âşıktır ancak tâlib-i didâr
Ne dil-bend-i tekellüfdür ne hod hayrân-ı ülfetdir

“Sevgilinin yüzüne talip olan, ne ahbablığa hayrandır, ne de güçlük bağına **(teşbîh-i belîğ)** bağlıdır; sadece bir sohbe âşıktır.”

7 Hele ben bildiğim ma‘nâ gözüm nûru hazer eyle
‘Adû bî-dâr-ı hâb-ı bezm-i hengâm-ı mahabbetdir

“Gözümün nuru! **(açık istiâre)** Benim bildiğim şeylerden kork! Düşmanlar muhabbet meclisinin uykusundan uyanmıştır.”

8 Ne rütbe cevrin efzûn eylese bezm-i tegâfülde
Geçilmez ol perîden Sâlimâ bilmem ne hâletdir

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Bu nasıl şeydir bilmem; umursamazlık meclisinde eziyetini ne kadar uzatsa da o periden **(açık istiâre)** vazgeçilmez.”

111

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Geh tebessüm rûyuña kim bâ‘is-i tahsîn olur
Cevher-i ferdi dehânîñ mâye-i ta‘yîn olur

“Eşsiz cevheri tayın ekmeğinin mayası olan ağzın (**teşbîh-i mücmel**)
tebessümle de yüzüne güzellik katar.”

- 2 Girye def‘ eyler hemîşe sûziş-i derd ü gamı
Âb-rîzân olsa hergiz âteşe teskîn olur

“Ağlamak, dert ve keder ateşini giderir; akan su, ateşi daima söndürür. (**leff ü neşr**)”

- 3 Eskidikçe ‘âşıkın kem-pâye eyler dil-berân
Devlet-i hüsnün nizâmı cümle bu âyîn olur

“Gönül alanlar, (**açık istiâre**) âşıklar eskidikçe rütbesini düşürürler. Güzellik
devletinde (**teşbîh-i belîğ**) işler böyle yürür.” (**devlet, nizâm, pâye: tenâsüb**)

- 4

- 5 Neylesin deryâ-yı sabrım etmesin böyle hurûş
Rûzgârîñ kahrı Sâlim düşmen-i temkîn olur

“Salim! (**nidâ; tecrîd**) Esen rûzgâr düşmanın fenalıklarıdır; (**teşbîh-i belîğ**)
sabr denizim (**teşbîh-i belîğ**) coşmayıp da ne yapsın? (**istifhâm**)”

112

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- 1 Etfâl-i rûh kim suhanîñ mektebindedir
‘İlm ü hakîkat-i ezeli meksebindedir

“Ruh çocukları, **(teşbîh-i belîğ)** söz okulunda **(teşbîh-i belîğ)** ezelî hakikat ilmi kazanmaya çalışmaktadır.”

2 Her bir sirişte mâye-i kesb-i kemâl olur
Âsâr-ı feyz ma‘rifetiñ kâlebindedir

“Yoğrulanların her birinde olgunluk kazanma mayası **(mecâz-ı mürsel)** olur; feyz eserleri marifet kumaşında bulunur. **(teşbîh-i belîğ)**”

3 Olsañ çi sûd mihr-i sipihr-i hüner gönül
İş tâli‘indedir kişiniñ kevkebindedir

“Ey gönül! **(nidâ; tecrîd)** Hüner yıldızının **(teşbîh-i belîğ)** güneşi olsan ne fayda? **(istifhâm)** İş, kişinin kendi talihinde, kismetindedir. **(mihr, sipihr, tâli’, kevkeb: tenâsüb)**”

4 Hatt-ı şerîfiñ eyler imiş nüsha-i şifâ
Ol kim firâk-ı hicr ile tâb-ı tebînedir

“Ayrılıktan dolayı hasta olanlar senin şerefli tüylerini muska edinirmiş. **(teşbîh-i mufassal)**”

5 Huddâm-ı ‘ilm mahrem-i sırr-ı kemîn olur
Râz-ı derûnu nüshalarıñ miklebindedir

“İlim hizmetçileri **(açık istiâre)** gizli sırlara mahrem olurlar; gönüllerindeki sır kitapların mikleblerindedir.”

6 Âyîni cevır iken yine ızhâr-ı meyl eder
Sâlim takiyye-dârsa cefâ mezhebindedir

“Salim, **(tecrîd)** eziyet ayininde olsa bile meyl göstermektedir; hâlini gizliyorsa da o, cefa mezhebindedir.”

113

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1 Sensiz cihânda hâhiş-i râhat sezâ mıdır
Cânsız bedende 'âşıkâ sıhhat safâ mıdır

“Dünyada sensiz rahat istemek olur mu? Âşık cansız bedende mutlu olur mu?
(teşbîh-i mufassal; istifhâm)”

- 2 Her kim işitse nâmını bir hâlet el verir
'Âlem cihânda cümle saña mübtelâ mıdır

“Her kim senin ününü duysa ona bir hâl olur; Dünyadaki herkes sana tutkun
mudur?” (tecâhül-i ârif)

- 3 Ağyâr-ı dünü eyleyip ihyâ-yı sohbetiñ
Ben künc-i gamda derd ile ölmek revâ mıdır

“Sen sohbetinle alçak rakipleri ihya ederken benim gam köşesinde (teşbîh-i
belîğ) dertle ölmem reva mıdır? (istifhâm)”

- 4 Hâl-i derûnu 'arza olursuñ şikeste-dil
Yohsa ümîd-i merhamet etmek hatâ mıdır

“İç durumumu anlatmam senin kalbini kırıyor. Yoksa merhamet ummak hata
mıdır? (tecâhül-i ârif)”

- 5 Sâlim sebeb ne ol mehe âyâ tegâfüle
Bilmem murâdı bizlere bundan cefâ mıdır

“Salim! (tecrîd) Acaba o ayın (açık istiâre) görmezden gelmesinin sebebi
bize eziyet çektirmek istemesi midir? (tecâhül-i ârif)”

114

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Ne fart-ı havf için ne haşyet-i encâm için saklar
Zebân-ı ta‘nı ‘âkil hasmını ilzâm için saklar

“Akıllı kişi ne korkudan ne de sonucundan çekindiğinden değil; hasmını susturmak için kendini tutar, ağzından kötü söz çıkarmaz.”

- 2 Sakın aldanmasın murg-ı gönül pinhân görüp zülfü
Anı zîr-i külehde ol perî bir dâm için saklar

“Gönül kuşu, (**teşbîh-i belîğ**) zülfünü tenhada görüp sakın aldanmasın; o peri (**açık istiâre**) onu başlığının altında bir av için saklamaktadır. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 3 Ne rütbe şevk-bahşâ olsa yine sâki-i devrân
Humârı meclisinde rind-i mey âşâm için saklar

“Dönerek içki dağıtan saki ne kadar keyif bahşetse de içki içen rint için baş ağrısını meclisinde bulundurur. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 4 Dehânın hande-i la‘liyle izhâr etmemekten yâr
Hakîme cevher-i ferde misâl-i tâm için saklar

“Sevgili, lâl gülüşünü (**teşbîh-i belîğ**) bilgili kişiye eşsiz bir cevher örneği olarak saklamaktadır. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 5 Temennâ-yı visâle bir vesîle eyleyip ‘âşık
Dü çeşmi gibi eşkin yâre ‘arz-ı kâm için saklar

“Kavuşmayı isteyen âşık, gözyaşını sevgiliden murat alma isteğini iletmek için bir vesile olarak iki gözü gibi saklar. (**kinâye**)”

- 6 Nice demdir kumâş-ı nazmı izhâr etmedi Sâlim
Anı var ise ol sadr-ı felek huddâm için saklar

“Salim, (**tecrid**) ne zamandır nazım kumaşını (**teşbih-i belîğ**) ortaya çıkarmadı. Eğer varsa felek onu hizmetçilerin başı için saklamaktadır.”

7 Cenâb-ı Mustafâ Paşa o düstûr-ı mükerrer kim
Cihân devletde zâtın lutf-ı hâs u ‘âm için saklar

“Kanun ve nizam üzere hareket eden yüce Mustafa Paşa, dünya devletinde halka ve seçkin kişilere bir lütuf olarak bulunmaktadır.”

8 Nigîn-i sadr-ı devletde edip perverde ‘izzetle
Anı Rüstem gibi Zâl-i felek bir nâm için saklar

“Zâl, Rüstem’i nasıl yetiştirdiyse felek (**teşbih-i belîğ**) de onu, devlet reisinin yüzüğünde izzetle büyütüp bir nam için saklar. (**telmîh**)”

115

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Hüsn o şûhuñ dil-esîr-i pertev-i meh-rûsudur
Kim hakîkî gark-ı nûr-ı ‘ârız-ı dil-cûsudur

“Güzellik (**teşhîs**) o çekici güzelin ay yüzünün (**teşbih-i belîğ**) parlaklığına gönlünü o kadar kaptırmıştır ki gönül çeken yanağının nurunda boğulmuştur. (**mübâlağa**)”

2 Sünbül-i cennet de olsa eylemez sarf-ı hayâl
‘Âşıkıñ sevdâsı yârıñ zülf-i ‘anber-bûsudur

“Âşık, cennet sümbülü de olsa sevdası olan yârin amber kokulu zülfünden başka bir şey hayal etmez. (**sünbül, zülf, sevdâ: tenâsüb**)”

3 Neylesin eşkâl-i dehr-i pür-fenâyı sâf-dil
Aña mahz-ı tesliyet âyîne-i zânûsudur

“Temiz gönül, tamamıyla boş olan dünyanın şekillerini ne yapsın? (**istifhâm**)
Ona asıl teselli diz aynasıdır”

- 4 Çeşmidir mest eyleyen zann eyleme ‘uşşâkını
Çeşm-i âhûsunda belki gamze-i câdûsudur

“Âşıklarını mest eden gözleridir sanma; belki ahu gözlerindeki (**teşbîh-i belîğ**) cadı bakışlarıdır. (**mecâz-ı mürsel; rücû‘**)”

- 5 Vechi var düşdükçe tanzîr etse erbâb-ı dile
Bezm-i ‘irfânî da Sâlim şâ‘ir-i pür-gûsudur

“Salim, (**tecrid**) irfan meclisinin çok söyleyen şairidir; gönül erbabının yeri geldikçe şiirlerine nazire yazması uygun olur.”

116

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Hezâr-ı gülşen-i ‘aşkım demim bahâr iledir
Safâ-yı hâtırım ancak o gül ‘izâr iledir

“Aşk gül bahçesinin (**teşbîh-i belîğ**) bülbülüym; (**teşbîh-i belîğ**) baharda ortaya çıkarım; gönlümün sefası ancak gül yanaklı (**teşbîh-i belîğ**) iledir.”

- 2 Misâl-i gonca serim beste-i teveccühdür
Güşâyışım nîgeh-i çeşm-i i‘tibâr iledir

“Başım gonca gibi teveccühe bağlıdır; (**teşbîh-i mufassal**) açılmam itibar gözüünün (**teşbîh-i belîğ**) bakışıyladır.”

- 3 Salındı zevrâk-ı dil yine bahr-ı ümmîde
Bizim selâmetimiz feyz-i rûzgâr iledir

“Gönül kayığı (**teşbîh-i belîğ**) yine ümit denizine (**teşbîh-i belîğ**) salındı; bizim selametimiz rüzgârın bolluğu iledir.”

4 Neşât-ı bâl-i murâdım gehî tehî-destim
Hayâl ü ‘akl u tefekkür o gamzekâr iledir

“Bazen gönlümün muradı ile neşe içindeyim; bazen de eli boş (**kinâye**) bir vaziyetteyim; hayal, akıl, fikir (**tecrîd**) hep sevgilinin bakışı iledir.”

5 Nakîsa vermez o şûha figânı ‘uşşâkıñ
Gülün de revnakı Sâlim hezâr-ı zâr iledir

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Âşıkların figanı o güzele noksanlık getirmez; gülün güzelliği de bülbülün ağlaması iledir. (**leff ü neşr**)”

117

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

1 Murâdıñ üzre seni sanma şad-kâm eyler
Husûl-i kâminî çarh intikâma dâm eyler

“Talih, (**teşhîs**) seni istediğin gibi mesut eder zannetme. O, verdiği mutluluğu alacağı intikam için tuzak yapar.”

2 Neşât-ı yek-nefes-i dehre der-kafâ ekdâr
Bir ân safâya bu derdi kim iltizâm eyler

“Kederler (**teşhîs**) dünyanın bir anlık neşeleriyle beraberdir; bir anlık sefa için bu derdi kim çeker? (**istifhâm**)”

3 Tamâm bedr ola deydü hilâl-i maksûdu
Bu fikr-i nâ-be-mahal âdemi tamâm eyler

“Kişiyi, olmayacak bir istek olan hilalinin (**teşbîh-i belîğ**) dolunay olması (**mecâz-ı mürsel**) düşüncesi bitirir. (**tamâm: istihdâml**)”

- 4 Ümîd-i bûy-ı vefâ eyleyen bu gülşende
Dimâğ-ı kâmını âzürde-i zükâm eyler

“Bu gül bahçesinde vefa kokusunu (**teşbîh-i belîğ**) uman istek şuurunu (**teşbîh-i belîğ**) nezle eder. (**mecâz-ı mürsel; bûy, dimâğ, âzürde-i zükâm: tenâsüb**)”

- 5 O yâri hâbda görmek dilersem ey Sâlim
Felek dü dîdeme hâbı benim harâm eyler

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) O sevgiliyi uykuda görmek istersem talih benim iki gözüme uykuyu haram eder.”

118

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Ne sende zerrece mihr ü vefâya rağbet var
Ne bende bâr-ı girân-ı cefâya tâkat var

“Ne sende zerre kadar sevgi ve vefaya rağbet; ne bende cefanın ağır yüküne katlanma gücü var.”

- 2 Felek bizi yine tekdîr ârzû etdi
Cenâb-ı hazret-i Hakk’ın işinde hikmet var

“Felek yine bizi kederlendirmek istedi; Allah’ın işinde hikmet var.”

- 3 Sirişk-i çeşmimi âteş gelir kıyâs ederim
Derûn-ı dilde firâkîlâ öyle hâlet var

“Gönlüm, ayrılığınla öyle bir hâl almıştır ki gözümün yaşını ateşle tarif edebilirim. **(teşbîh-i mücmel)**”

- 4 Görür müyüz bu şeb âyâ o mâh-ruhsârı
Geceyle varmağa kûy-ı nigâra niyyet var

“Gece vakti süslü güzelin **(açık istiâre)** bulunduğu yere varma niyetindeyiz. O ay yüzlüyü **(teşbîh-i belîğ)** bu gece görür müyüz acaba? **(istifhâm; mâh: istihdâml)**”

- 5 Cefâ ederse de eyle tahammül ey Sâlim
O pür cefâya derûnuñda çün mahabbet var

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Sana eziyet ederse tahammül et; çünkü içinde o zalime muhabbet var. **(muhabbet, zâlim: tezâd)**”

119

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Rakîb-i dûna lutf-ı gamze-i cânâne söylenmez
O bir sırr-ı nihândır zümre-i nâdâne söylenmez

“Alçak rakibe sevgilinin yan bakış lütfu söylenmez; o cahillere söylenmemesi gereken gizli bir sırdır.”

- 2 Ser-â-pa âşinâlar yâd olurlar âsitânında
Ser-i kûyuñda ammâ bu dil bigâne söylenmez

“Eşiğinde bütün tanıdıklar anılır; ama bu yabancı gönülden hiç söz edilmez.”

- 3 Belâgatle zenânı ger ne rütbe eyleseñ tavsîf
Ne hâletdir yine medhinde söz merdâne söylenmez

“Kadınları ne kadar kusursuz anlatsan da onları övmekte sözler yetersiz kalır;
(zenân, merdâne: tezâd) bu nasıl iştir? (istifhâm)”

- 4 Ser-i kûyunda dil-dârîñ şikâyet etme firkatden
O şâhîñ âsitânında gönül insâne söylenmez

“Gönül alanın (açık istiâre) mekânında ayrılıktan şikâyet etme; kişi padişahın
(açık istiâre) eşiğinde içini açmamalıdır.”

- 5 Sarıl dâmânına bûs eyle destin Sâlimâ yohsa
Recâ-yı pâ-y-bûsu yâre küstâhâne söylenmez

“Ey Salim! (nidâ; tecrîd) Yârin eteğine sarıl, elini öp; onun ayağını öpme
isteği saygısızca söylenmez.”

120

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Benim murg-ı dilim gül-geşt-i zülf-i ham-be-ham etmez
Ser-i âzâdemi bî-hûde bend-i târ-ı gam etmez

“Benim gönül kuşum (teşbîh-i belîğ; tecrîd) kıvrım kıvrım zülûf gül
bahçesinde gezmez; (teşbîh-i belîğ) hür başımı (tecrîd) boş yere gam saçıyla
(teşbîh-i belîğ) bağlamaz. (mecâz-ı mürsel)”

- 2 Ser-i zülfün gehî eyler perîşân geh nizâm üzre
Dil-i ‘uşşâk-ı zâra cevri eder ol şûh hem etmez

“O cazibeli sevgili, zülfünün ucunu bazen kıvrık bırakarak ağlayan âşıklara
zulmeder; bazen de düz bırakarak onlara zulmetmez. ”

- 3 Sakın idbârdan mağrûr-ı ikbâl olma dünyâda
Felek erbâb-ı ‘izz ü câha bî-hûde kerem etmez

“Dünyada talihinle gururlanma, bahtsızlıktan sakın; felek, **(teşhîs)** şeref ve şan sahiplerine boş yere iyilik etmez.”

- 4 Varır ağyâra tenhâ bî-tekellüf lutf eder gâhî
Recâ etsem o lutfu ben garîbe et desem etmez

“Sevgili, yabancıların yanına zahmetsizce, zorlanmadan gider; bu iyiliği bana yapması için ricada bulunsam, kabul etmez. ”

- 5 Ümîd etmez hayât-ı câvidân-ı vaslî ey Sâlim
Yerin bî-hûde ‘âşık künc-i sahrâ-yı ‘adem etmez

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Âşık, boşuna yokluk çölünün **(teşbîh-i belîğ)** köşesinde yer edinmez; o, ebedi hayata kavuşmayı hayal etmez.”

121

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Bu gülşende seniñ gibi egerçi dil-firîb olmaz
Benim gibi de ammâ bâğ-ı hüsne ‘andelîb olmaz

“Her ne kadar bu gül bahçesinde senin gibi gönül aldatan olmasa da **(teşbîh-i müekked)** güzellik bahçesine benim gibi bülbül olmaz. **(teşbîh-i müekked)**”

- 2 Dil onda hâtır onda cümle ‘akl ü fikr ü hûş onda
Der-i dil-dâra varsa ‘âşık-ı bî-dîl garîb olmaz

“Gönül onda, şuur onda, bütün akıl, fikir, anlayış onda; gönülsüz **(mecâz-ı mürsel)** âşık, gönül alanın **(açık istiâre)** kapısına varsa garip olmaz.”

- 3 Nedendir zahm-ı tîğîndan rakîbe ihtirâz etmek
O devlet degme bir şahsa cihân içre nasîb olmaz

“Rakiplerin o sevgilinin kılıcının **(açık istiâre)** eziyetinden kaçınması nedendir? O mutluluk dünyada herkese nasip olmaz.”

- 4 Çerâgân eylerim her şeb benim sînemde dâğımla
Fezâ-yı gülşen-i ‘âşıkda bundan gayrı zîb olmaz

“Her gece göğsümdeki yarayla etrafı aydınlatırım. (**kapalı istiâre**) Âşığın gül bahçesinin (**açık istiâre**) içinde bundan başka süs olmaz.”

- 5 Cihân bâğında öyle dil-rübâ var mıdır ey Sâlim
K’aniñ meftûn u zanna gam-ı bîm-i rakîb olmaz

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Dünya bahçesinde (**teşbîh-i belîğ**) öyle gönül alan var mıdır ki (**istifhâm**) ona tutulan ve onun için ağlayıp inleyenlere rakipten korkma üzüntüsü olmaz.”

122

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Tâbdan germ-âbeniñ her câmı tamlar tamlamaz
Rind-i bezmiñ çeşm-i mey-âşâmı tamlar tamlamaz

“Hamamda bulunan her cam harareten buğulanmıştır; içki meclisinde şarap içen rindin gözleri buğulanmıştır. (**leff ü neşr**)”

- 2 Kûze-i ‘ibret yeter kâni‘ iseñ bu ‘âlemiñ
Lûle-i ser-çeşme-i encâmı tamlar tamlamaz

“İnananlara bu dünyanın ibret testisi yeter. (**teşbîh-i belîğ**) Akıbet musluğunun (**teşbîh-i belîğ**) azıcık akması (**kapalı istiâre**) yeterli gelir.”

- 3 Kat‘ olur mu nâzilâtı ‘âlemiñ tedbîr ile
Köhnedir sakfı sipihriñ bâmı tamlar tamlamaz

“Dünyanın belaları tedbirle giderilir mi? Gökyüzünün tavanı (**teşbîh-i belîğ**) köhnedir, çatısı aktı akacak. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 4 Zevkına nisbetledir reftâr-ı kilk-i hoş-edâ
Kâmilîñ nev-lîka-i ârâmı tamlar tamlamaz

“İmal edilip, yeni hokkanın içine yerleşip, kendisine mürekkep damlar damlamaz, hoş edalı kalemin yürüyüşü (**teşhîs; mecâz-ı mürsel**) zevkine göredir.

- 5 Geh tolar geh ağdırır nüh kâsesin çarh-ı felek
Dest-i lerzişkâr-ı dehrîñ câmı tamlar tamlamaz

“Felek, (**teşhîs**) dokuz kâsesini bazen doldurur bazen boşaltır; feleğin titrek elindeki (**kinâye**) kadeh damladı damlayacak.”

- 6 Kalb-i âgâha nice ilhâm eder feyz-i ezel
Âdemiñ kalbinde Sâlim kâmı tamlar tamlamaz

“Salim! (**tecrîd**) İnsanın kalbinde muradı ancak kendine kadardır. (**mecâz-ı mürsel**) Uyanık kalbe ezel feyzini nasıl ilham etsin? (**istifhâm**)”

123

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Gönül ol bî-vefâ şehden recâmend-i visâl olmaz
Hakîkat-bîn olan pâ-bend-i fikr-i her muhâl olmaz

“Gönül, (**tecrîd**) o vefasız padişaktan (**açık istiâre**) kavuşmayı dilemez. Hakikati gören tamamen imkânsız olan fikre ayak bağlamaz. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 2 Bakıp tahkîr etme peykeriñ rind-i mey-âşâmıñ
Sakın bundan kebîre zâhidâ vizr-i helâl olmaz

“Ey zahit! (**nidâ**) Şarap içen rindin yüzüne bakıp da onu aşağılama! Zahite bundan büyük günah olamaz.”

- 3 Kafes zîbende-i ârâyış olmaz nâlekârîde
Gülistân-ı cefânıñ bülbül-i gûyâsı lâl olmaz

“Kafesi süslemek, inleyene fayda etmez. Cefa gül bahçesinin **(teşbîh-i belîğ)** konuşan bülbülü **(açık istiâre)** inlemekten vazgeçmez.”

- 4 Miyân-ı leşker-i hatdan kesilmez fitne çıkmaz tîğ
O ser-had bir zamân olmaz ki hiç bî-ihtilâl olmaz

“Tüy askerleri **(teşbîh-i belîğ)** arasında karışıklık bitmez, kılıç **(açık istiâre)** oradan eksik olmaz; o kumandanın **(açık istiâre)** savaşız kaldığı bir an olmaz.”

- 5 Reh-i Mevlâ’da pâ-fersûde olmaz tâlib-i vuslat
Derûnu sâlikiñ vakf-ı telâş-ı infi‘âl olmaz

“Kavuşmayı isteyen Tanrı’nın yolunda yorulmaz; salikin gönlü, darılma telaşının yeri olmaz.”

- 6 Nihâl-i kaddiñe nola kıyâmet ser-fürû etse
Bu gülşende kadiñ gibi nihâl-i bî-misâl olmaz

“Senin boy fidanına **(teşbîh-i belîğ)** kıyamet boyun eğse **(mecâz-ı mürsel)** şaşılır mı? **(istifhâm)** Bu gül bahçesinde boyun gibi emsalsiz bir fidan olmaz. **(teşbîh-i mufassal)**”

- 7 Kalır saff-ı ni‘âl-i meclis-i ‘irfânda ey Sâlim
O dil kim neşve-yâb-ı sâgar-ı ser-şâr-ı bâl olmaz

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Ağzına kadar dolu, neşe dağıtan kadeh gibi **(teşbîh-i mufassal)** olmayan gönüller ârifler meclisinin ayakkabılığında **(kinâye)** kalır.”

124

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Kadrimiz bilmez bizim bir yâre düşdü gönlümüz
Bir cefâ-cû dil-ber-i mekkâre düşdü gönlümüz

“Gönlümüz (**tecrîd**) kıymetimizi bilmeyen bir sevgiliye; hileci, eziyet çektiren bir gönül alana (**açık istiâre**) düştü. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 2 Evc-i istiğnâda pervâz eyler iken nâgehân
Dâmgâh-ı kâkül-i dil-dâre düştü gönlümüz

“Gönlümüz (**tecrîd**) ihtiyaçsızlığın en üst noktalarında uçarken (**kapalı istiâre**) gönül alanın (**açık istiâre**) kâkül tuzağına (**teşbîh-i belîğ**) düştü.”

- 3 Dîdeden cân gibi pinhân olmadır kârı anıñ
Bir melek-sîmâ perî-ruhsâra düştü gönlümüz

“Gönlümüz, (**tecrîd**) işi can gibi (**teşbîh-i mufassal**) göze görünmemek olan (**kinâye**) bir melek simalı, (**teşbîh-i belîğ**) peri yüzlüye düştü. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 4 Kısmet etdikde gamı kassâm-ı takdîr-i ezel
Gâlibâ ser-pençe-i efkâre düştü gönlümüz

“Ezelî takdiri paylaştıran, gamı dağıttığında gönlümüz galiba fikirlerin pençesine (**kapalı istiâre**) düştü.”

- 5 Gâret-i sâ mânâ Sâlim gamzeye mihnet mi var
Âşinâ yok bir yere bî-çâre düştü gönlümüz

“Salim! (**tecrîd**) Gamze (**teşhîs**) sabrımızı yağma etme konusunda sıkıntıya düşer mi? (**istifhâm**) Gönlümüz hiçbir tanıdığın olmadığı bir yere düştü.”

125

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Dil-i bî-kayd-ı ‘âşıkla hevâ-yı i‘tibâr olmaz
O mir’ât-ı musaffâ pâ-y-mâl-i her-gubâr olmaz

“Âşığın kayıtsız gönlünde itibar hevesi olmaz; o saf ayna her tozla kirlenmez.
(leff ü neşr)”

2 ‘Îtâbın görmeyen etmez şikâyet sûz-ı mihnetden
Tokunmadıkça seng-i zendde âteş âşikâr olmaz

“Senin azarlamamı görmeyen eziyet ateşinden şikâyet etmez; dokunmadıkça
çakmak taşından ateş çıkmaz. (îrsâl-i mesel)”

3 Neden sâkî bize çâh-ı zakanla imtinân etmek
Tehî sâgarla bezm-i meyde hergiz iftihar olmaz

“Sâki! Çene çukurunu başa kakman nedendir? İçki meclisinde asla boş
kadehle övünme olmaz. (teşbîh-i müekked)”

4 Dil-i mecrûha gamzeñ her nighde biñ ‘itâb eyler
Nigâh-ı ‘özü-hâha bundan a‘lâ i‘tizâr olmaz

“Yan bakışın (teşhîs) yaralı gönlü (tecrîd; mecâz-ı mürsel) her bakışla bin
kere azarlar; af dileyen bakışa bundan âlâ özür dileme olmaz.”

5 Hemîşe tahtgâh-ı kalbe gayrıñ nakşı el vermez
Meseldir kim bir iklîm içre iki şehriyâr olmaz

“Kalp tahtına (teşbîh-i belîğ) başkasının nakşı el vermez; (mecâz-ı mürsel)
derler ki: ‘Bir ülkede iki padişah olmaz.’ (îrsâl-i mesel)”

6 Hemîn gird-âb-ber-gird-âb-ı sad gamdır yem-i firkat
Bu yolda keş-i sabra muvâfık rûzgâr olmaz

“Ayrılık denizi (teşbîh-i belîğ) yüzlerce gam girdabıdır; (teşbîh-i belîğ) bu
yolda sabır gemisine (teşbîh-i belîğ) uygun rûzgâr olmaz.”

7 Derûn-ı sîne pür-dâğ-ı mahabbet olmak ister kim
Meseldir Sâlimâ ‘âlemde bir gülle bahâr olmaz

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Gönlün içi muhabbet yaralarıyla (**teşbîh-i belîğ**) dolmak ister. Derler ki: ‘Tek gülle âlemde bahar olmaz.’(**irsâl-i mesel**)”

126

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Ne gam-ı cevre ne lutf-ı gâh gâha kâ’iliz
Biz hemân neylerse ‘uşşâka o mâha kâ’iliz

“Ne eziyet gamına ne zaman zaman gösterdiği iyiliğe bir sözümüz vardır; Âşıklara ne yaparsa yapsın o aydan (**açık istiâre**) razıyız.”

- 2 Her nigâhın gamzeler lutfuyla istikbâlde
Hâl-i a‘zâr-ı nigâh-ı özr-hâha kâ’iliz

“Her bakışını süzgün bakış lutfuyla karşılama konusunda kusurumuz olursa özürler dilemeye razıyız”

- 3 Rûz u şeb nâlem güvâh-ı müdde‘â-yı ‘aşkdır
Âhdan sor mihrimiz cânâ bir âha kâ’iliz

“Gece gündüz inleyişim aşk iddimin şahididir. Ey sevgili! (**nidâ**) Sevgimizi ahımızdan sor; bir ahla söyleriz. ”

- 4 Künc-i ‘uzletde nişîniz merhamet kıl sevdiğim
Gûşe-i çeşmiñle olsun bir nigâha kâ’iliz

“Sevdiğim! Uzlet köşesinde (**teşbîh-i belîğ**) oturmaktayız, bize acı; göz ucuyla olsun, bir bakışa razıyız.”

- 5 Etmeziz Sâlim şikâyet dehrden bir vech ile
Her ne takdîr etse takdîr-i İlâh’a kâ’iliz

“Salim! (**tecrîd**) Hiçbir şekilde dünyadan şikâyet etmeyiz. Ne takdir ederse Tanrı’nın isteğine razıyız.”

127

Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fa’ûlün

- 1 Dâğıñ gibi hîç sînede bir yâre bulunmaz
Sînem gibi de ‘aşk ile efgâre bulunmaz

“Gönülde (**tecrîd**) senin aşkından olan yaraya (**mecâz-ı mürsel**) gibi başka bir yara bulunmaz; göğsüm gibi de aşkla yaralanmış bulunmaz.”

- 2 Hasretle geçer ‘âşıkñ evkâtı ser-â-pâ
Dil-berde vefâ ‘âşıka bir çâre bulunmaz

“Âşığın vakti baştan başa hasretle geçer; gönül alanda (**açık istiâre**) vefa olmaz, âşığın derdine çare bulunmaz.”

- 3 Destârñ ile setr olalı dedi görenler
Çeşmiñ bulunur zülf-i siyehkâre bulunmaz

“Görenler, sarığının tûlbendiyle saklandığından (**kinâye**) beri gözün bulunur ama kötü işler yapan (**kinâye**) zülfün (**teşhîs**) bulunmaz dediler.”

- 4 Bulmak nic’olur gönlünü kûyunda garîbân
Ey dil-şude sen anda anı are bulunmaz

“Ey gönlü gitmiş! (**nidâ; mecâz-ı mürsel**) Garipler sokağında gönlünü bulmak mümkün müdür? (**istifhâm**) Sen orada onu arasan da bulamazsın.”

- 5 Devletlilerin cümle hebâdır işi Sâlim
Ceybin arasañ hâsılı bir pâre bulunmaz

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Nimet sahipleri boşuna uğraşmaktadırlar; iki yakaları bir araya gelmez. (**kinâye**)”

128

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Kapumdan içre bir aydır o meh duhûl etmez
Hümâ-yı evc-i hüsun alçağa nüzûl etmez

“O ay (**açık istiâre**) bir aydır kapımdan içeri girmez. Yüce güzellik Hüma’sı (**telmîh**) alçağa konmaz. (**kinâye; leff ü neşr**)”

- 2 Mecâz ‘âlemi budur yalancı dünyâda
Hakîki sâdıkını dil-rübâ kabûl etmez

“Gönül alanın (**açık istiâre**) hakiki âşığını kabul etmemesi yalancı dünyadaki mecaz âlemidir.”

- 3 Verir merâmını bir gün murâdıñ üzre Hudâ
Cenâb-ı Hak kulunu her zamân melûl etmez

“Tanrı, kulunu her zaman üzmez; bir gün seni dilediğin gibi isteğine kavuşturur.”

- 4 Ne mümkün eller ile ittihâd cânâna
Ki rûhu bir kişiniñ gayrıya hulûl etmez

“Sevgiliye yabancılarla bir olmak mümkün müdür? (**istifhâm**) Kimsenin ruhu başkasına geçmez.”

- 5 Çeker cefâ gehî Sâlim ne hâldir geçmez
Bu gûne sabrı da hîç degme bir hamûl etmez

“Her ne kadar Salim (**tecrîd**) katlanıyor, vazgeçmiyorsa da; bu kadar sıkıntıya her bir insan tahammül göstermez.”

129

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Göñül her serv-kaddîñ çîn-i zülfünde mekân etmez
Hümâ-yı evc-i kudsî degme yerde âşiyân etmez

“Gönül (**tecrîd**) her servi boylunun (**teşbîh-i belîğ**) zülfünün kıvrımında bulunmaz; çok kutsal olan Hüma, (**telmîh**) her bir yerde yuva yapmaz. (**leff ü neşr**)

- 2 Miyân-ı lutf u tekdîr üzre dâ‘irdir hemîn tâli‘
Murâd üzre felek erbâb-ı tab‘-ı kâm-rân etmez

“Talih, iyilik ve azarlama arasında dönmektedir fakat felek iyi yaradılışlı kimseleri mutlu etmez.”

- 3 Ezelden böyledir kânûn-ı istiğnâ-fürûşî kim
Ederse bir zamân rağbet garîbe bir zamân etmez

“Kendini ilgisiz gösterenin kanunu ezelden beri böyledir; garibe bazen rağbet eder; bazen etmez.”

- 4 Cihânda bulmamış bûy-ı vefâ gitmek murâd eyler
Serv bî-hûde gülşen içre dâmen-der-miyân etmez

“Servi, (**teşhîs**) gül bahçesinde boş yere eteğini ortaya açmaz; dünyada vefa kokusunu (**teşbîh-i belîğ**) bulmamıştır, gitmek ister. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 5 Şikâyet eylemem ben mâh-rûyânıñ nesin gördüm
Bilen mâhiyyetin bâzâr-ı ‘aşk içre ziyân etmez

“Ben ay yüzlülerden **(teşbîh-i belîğ)** neler çektim yine de şikâyet etmem; işlerin aslını bilen aşk pazarı **(teşbîh-i belîğ)** içinde ziyan etmez.”

6 Şikenc-i kâkülünde bend bend etmiş dil-i zârın
Bu lutfu saña Sâlim degme şûh-ı dil-sitân etmez

“Sâlim! **(tecrîd)** Sevgili, senin ağlayan gönlünü kâkülünün kırımına bağlamış; sana bu iyiliği her bir gönül götüren **(açık istiâre)** yapmaz”

130

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

1 Enîn-i dil-şudegân figân nedir bilmez
O tıfl-ı mehd-i melâhat amân nedir bilmez

“Gönlü gitmişlere **(açık istiâre)** inlemeler yetmez; o güzellik beşiğinin **(teşbîh-i belîğ)** çocuğu bağışlama nedir bilmez.”

2 Göñülde âteş-i 'aşkıñ nühüfte eylemeyen
Derûn-ı sînede sûz-ı nihân nedir bilmez

“Gönlünde aşk ateşini **(teşbîh-i belîğ)** saklamayan göğsünde gizli ateş nedir bilmez.”

3 Cihân cihân gamını çekmeyen devrânın
Bu rûzgârda hâsıl-ı cihân nedir bilmez

“Bu dünyanın her bir âleminin gamını çekmeyen, dünyadan hasıl olan nedir, bilmez.”

4 Esîr-i gamze-i tatarı olmayan diller
Efendi yahşı ne imiş yaman nedir bilmez

“Efendi! **(nidâ)** Tatar bakışının **(teşbîh-i belîğ)** esiri olmayan gönüller güzel ne çirkin ne bilmez.”

- 5 Kumâş-ı nazmıña Sâlim neden pesend etsin
O nâzenîn suhan-ı şâ‘irân nedir bilmez

“Salim! (**tecrid**) O nazlı güzel nazım kumaşını (**teşbih-i belîğ**) neden beğensin? (**istifhâm**) Şairlerin sözü nedir bilmez.”

131

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Reh-i talebde nevâl-i Hudâ’ya muntazırız
Dil-i şikeste-mizâca devâya muntazırız

“Arzu ve istek yolunda Tanrı’nın bağışını gözlemekteyiz; kırık kalbimize (**mecâz-ı mürsel**) deva beklemekteyiz.”

- 2 Götürmege o şeh-i hüsne ‘arz-ı hâlimizi
Hemân mürüvvet-i bâd-ı sabâya muntazırız

“O güzellik padişahına (**açık istiâre**) dilekçemizi götürmesi için sabah rüzgârının (**teşhîs**) yardımını beklemekteyiz.”

- 3 Ümîd-i bûs-ı lebiñle seniñ perîşânız
Devâ-yı şerbet-i dârü’ş-şifâya muntazırız

“Dudağını öpme ümidiyle perişanız; şifa yurdunun şerbetinin devamız olmasını beklemekteyiz. (**leff ü neşr**)”

- 4 Gamiñla der-şeb-i tarîk-i firkatiñ olduk
O meh cemâliñ ile biz ziyâya muntazırız

“Üzüntünle ayrılık yolunun gecesindeyiz; o ay yüzünle (**teşbih-i belîğ**) aydınlanmayı beklemekteyiz.”

- 5 Zamâneniñ rû bigânesin görerek
Tekarrub etmege bir âşinâyâ muntazırız

“Feleğin yabancı yüzünü (**teşhîs**) görerek yakınlaşmak için bir aşına beklemekteyiz.”

- 6 Merâm-ı Sâlim-i zârı niyâza sultânım
Biraz müsâ‘ade-i ilticâya muntazırız

“Sultanım! (**açık istiâre**) Ağlayan Salim’in (**tecrîd**) isteğini dile getirmek için bir müddet yanında kalmak için izin beklemekteyiz.”

132

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Pür edelden fikr-i rûyu gülşen-i endîşemiz
Bülbül-i bâğ-ı cünûnuz nâledir hep pîşemiz

“Endişe gül bahçemizi (**teşbîh-i belîğ**) yüzünü düşünmek doldurduğundan beri delilik bahçesinin (**teşbîh-i belîğ**) bülbülüüz; inlemek mesleğimizdir. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 2 Keyfimiz bulmaz tenezzül kâsemiz ser-şârdır
Râh-ı râhat-sâz ile meclisde pürdür şîşemiz

“Kâsemiz dolu; keyfimiz yerindedir; rahatına düşkünlük yolunda şîşemiz doludur.”

- 3 Kûhsâr-ı deşt-i sahrâ-yı gamıñ Ferhâd’ıyız
Kalmazız a‘dâdan elde sağ olsun tîşemiz

“Gam çölünün (**teşbîh-i belîğ**) Ferhat’ıyız; (**teşbîh-i belîğ; telmîh**) elde külüngümüz sağ olsun! Düşmanlardan eksik kalmayız.”

- 4 Biz sipeh sâlâr-ı hayl-i ‘aşıkânız sevdiğim
Pâdişâh-ı ârzû destinden aldık rîşemiz

“Sevdiğim! Biz, âşıklar topluluğunun baş süvarisiyiz. **(teşbîh-i belîğ)**
Yaramızı arzu padişahının **(teşbîh-i belîğ)** elinden aldık.”

- 5 Sad gül-i sad-berg ile toldu derûnum Sâlimâ
Pür edelden fikr-i rûyu gülşen-i endîşemiz

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Yüzünü düşünmek endişe gülşenini **(teşbîh-i belîğ)**
doldurduğundan beri gönlüm yüz gül ve yüz yaprakla doldu. **(teşbîh-i belîğ)**”

133

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Öpmege ‘ârız-ı gül-gûnunu tâkat gelmez
Göz göre âteşe el sunmaga cür’et gelmez

“Gül renkli yanağını öpmeğe güç yetmez; göz göre göre ateşe dokunmaya
cesaret edilmez. **(leff ü neşr)**”

- 2 Ceyş-i müjgânı şehîd etmede ‘âşıklarını
Tâ-be-key ol şeh-i hun-rîze ‘adâlet gelmez

“Kırpik ordusu **(teşbîh-i belîğ)** âşıklarını öldürmektedir. Ne zamana kadar o
kan dökücü şaha **(teşbîh-i müekked)** adalet gelmez. **(mübâlağa)**”

- 3 La‘l-i nâb-ı leb-i dil-dâra ‘izârın nukl et
Sâde sahbâ-yı gül-endâma tarâvet gelmez

“Gönül alanın **(açık istiâre)** halis lal dudağına **(teşbîh-i belîğ)** yanağını meze
yap; gül endamlı şarap **(teşhîs; teşbîh-i belîğ)** tek başına gitmez.”

- 4 Eşigi taşını yasdansa ser-â-ser ‘uşşâk
Yine ol seng-dile zerrece şefkat gelmez

“Âşıklar boydan boya eşiğinin taşını yastık edinse (**mecâz-ı mürsel**) o taş kalpliye (**teşbîh-i belîğ**) zerre kadar şefkat gelmez.”

- 5 Umma teşrîfini yârin sakın ey ‘âşık-ı zâr
Bu gidişle o şeh-i mülket-i nahvet gelmez

“Ey inleyen âşık! (**nidâ**) Sakın yârin teşrifini umma; bu gidişle o büyükleme ülkesinin (**teşbîh-i belîğ**) padişahı (**teşbîh-i belîğ**) gelmez.”

- 6 Bu diyârın güzelinden geçelim ser-tâ-pâ
Sâlimâ hâk-i Sitanbul’a hakikat gelmez

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Bu diyarın güzelinden tamamen vazgeçelim. İstanbul toprağına kıymet bilirlilik (**mecâz-ı mürsel**) gelmez.”

134

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Rakîbe yüz verir çün kim saña geldikde el vermez
O her-câyî şehi sen de gönül terk eyle el vermez

“Gönül! (**tecrîd**) O kararsız padişah (**açık istiâre**) rakibe yüz verir, sana el vermez; ondan vazgeç.”

- 2 Bu tekyegâh-ı çarhda her kese baht el verir yek-ser
Velî bahtım hemân ancak beni irşâda el vermez

“Bu dünya tekkesinde herkese bir kısmet erişir fakat bahtım bana doğru yolu göstermez.”

- 3 Ne deñlü olsa leb-tefsîde-i tab‘-ı teb-i gam dil
Yine deryâ-yı lutfundan kişiye katra el vermez

“Gönül, (**tecrîd**) her ne kadar yaradılışındaki harareten susamış olsa da yine de kişiye lütuf denizinden (**teşbîh-i belîğ**) bir damla vermez.”

- 4 İhâta eylemiş mülk-i ‘izârın leşker-i hattı
‘Adû zu‘m eyler uşşâkı o kâfir şimdi el vermez

“Tüy askerleri (**teşbîh-i belîğ**) yanak ülkesini (**teşbîh-i belîğ**) kuşatmış; o kâfir (**açık istiâre**) âşıkları düşman zanneder, elini vermez. (**kâfir, ‘adû, leşker: tenâsüb**)”

- 5 Seni eylerse Sâlim hicie gayrı vasla şâyeste
O her-câyî şehi sen de gönül terk eyle el vermez

“Salim! (**tecrîd**) O sevgili seni ayrılığa, başkalarını kavuşmaya uygun görürse, sen de o kararsız padişahı (**açık istiâre**) terk et, sana yar olmaz. (**el vermez: mecâz-ı mürsel**)”

135

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Kederzâr-ı tekellüfdür bu mâtem-hâneler sensiz
Netîce olmasın bir dem dil-i sevdâ-eser sensiz

“Bu sevdalı gönül bir an sensiz kalsa bu matem yerleri zahmetli keder yerleri olur. (**sevdâ, keder, mâtem: tenâsüb**)”

- 2 Keder vermez ne rütbe kâkülün dîr u dirâz olsa
Hemân diller perîşân olmasınlar ser-te-ser sensiz

“Kâkülün ne kadar uzun olsa da keder vermez; yeter ki gönüller sensiz perişan olmasınlar.”

- 3 Niyâzım tâli‘imle etmede sad bahs ü sad âşûb
Nizâm-ı mülket-sînem mi vardır yer-be-yer sensiz

“Yalvarışım, (**tecrîd**) talihimle (**teşhîs**) yüzlerce kavga etmektedir; gönül
ülkemde (**teşbîh-i belîğ**) sensiz nizam mı vardır? (**istifhâm**)”

- 4 Açılsa sad hazîne ‘âlem-i hicrinde sultânım
Hazef-pâre olur baña yine her bir güher sensiz

“Sultanım! (**açık istiâre**) Ayrılık âleminde (**teşbîh-i belîğ**) yüz hazine açılsa
bana her bir inci, çömlek kırığı gibidir. (**teşbîh-i mücmel**)”

Ser-â-ser şem‘-i ümmîdin fûrûzân eyleyip Sâlim
Ararsın âteşîn-rûyu gezerken der-be-der sensiz

“Salim! (**tecrîd**) Ümit mumunu (**teşbîh-i belîğ**) baştan başa yakıp, o ateş
yanaklıyı kapı kapı gezip, ararsın. (**şem‘, fûrûzân, âteşîn: tenâsüb**)”

136

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Taleb etsek dili kûyunda gamından biliriz
Ya‘ni kalbindeki hâliñ rakamından biliriz

“Sokağında gönlü (**tecrîd**) arasak, gamından tanırız; yani kalbindeki benlerin
(**teşbîh-i belîğ**) sayısından biliriz.”

- 2 Degiliz gerçi ki mestâne-i mey-hâne velî
Neşve-i câm-ı meyi cümle feminden biliriz

“Meyhane sarhoşu değiliz gerçi ama şarap kadehinin neşesini ağzından biliriz.
(**kinâye**)”

- 3 Va‘de-i vasl-ı dil-i zâra vefâ etmesini
O bütûñ fart-ı ‘uluvv-i himeminden biliriz

“Ağlayan gönle (**teşhîs**) verdiği kavuşma sözünü tutacağını o putun (**açık istiâre**) gayretinin yüceliğinden biliriz.”

- 4 Şahs-ı nâ-dâna bakıp fehm ederiz dââyı
Merd-i nîkûyu cihân içre keminden biliriz

“Cahilin şahsına bakıp âlimi anlarız; kötüye bakıp, iyi adamı ayırt ederiz.”

- 5 Siteminden dile bir zerre melâlet gelmez
Sâlimâ cevri de mahz-ı kereminden biliriz

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) O sevgilinin siteminden gönle bir zerre usanma gelmez; eziyetini de yine iyiliğinden biliriz.”

137

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Zülf-i yâr ile olaydı ser-i mû ülfetimiz
Leyle’-i Kadr’e ererdi dil-i bî-tâkatımız

“Yârin zülfüne kıl kadar (**kinâye**) yakınlığımız olsaydı, güçsüz gönlümüz Kadir Gecesine kavuşmuş gibi (**teşbîh-i mücmel**) olurdu.”

- 2 Âh-ı cânsûz degil bang-i ezân zâhir olur
Yakdı âteşlere mülk-i dili ol âfetimiz

“O afet (**açık istiâre**) gönül ülkesini (**teşbîh-i belîğ**) yaktı; ortaya can yakıcı ah yerine, ezan sesi çıktı. (**kinâye**)”

- 3 Dilde yok vasla kanâ‘at gam-ı hîcre tâkat
Bizi hayretde kodu hak bu ki keyfiyyetimiz

“Gönül, (**tecrîd**) kavuşmaya kanaat etmez; ayrılığa da güç yetiremez; bu hâlimiz bizi hayrete düşürdü.”

- 4 Çünkü ‘aşkıñ ile bîmâr-ı şikeste-bâliz
Bize derdiñle helâk olma durur sıhhatimiz

“Gönül kırıklığımız (**mecâz-ı mürsel**) ve hastalığımız aşkındandır.
Sıhhatimiz, derdinle yok olmaktır. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 5 Uğrayıp bâd-ı sabâ zülfüne yârîñ Sâlim
Târ ü mâr etmededir mâye-i cem‘iyyetimiz

“Salim! (**tecrîd**) Sabah rüzgârı yârin zülfüne uğrayıp, bizi darmadağın
etmektedir.”

138

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Biz ki bir sâkî-i bezm-i ‘işretiñ meftûnuyuz
Neşve-dâr-ı bûse-çînî-i leb-i mey-gûnuyuz

“Biz, içki meclisinin sakisine meftunuz; şarap renkli dudağının (**teşbîh-i
müekked**) gülüşünün kıvrımıyla neşelenmekteyiz.”

- 2 Kaddimiz dâl olsa nola cevri-gûn-â-gûn ile
Bir gül-endâmıñ esîr-i kâmet-i mevzûnuyuz

“Türlü türlü eziyetlerle boyumuzun dal gibi olmasına (**teşbîh-i mücmel**)
şaşılr mı? (**istifhâm**) Bir gül endamlının (**teşbîh-i belîğ**) uzun boyunun esiriyiz.
(**mecâz-ı mürsel; dâl, gül-endâm: tezâd**)”

- 3 Lutfunu bî-câ eder hergiz ‘itâbın bî-sebeb
Gamzeniñ cânâ hezârân vech ile mahzûnuyuz

“Ey sevgili! (**nidâ**) Yan bakışın yersiz iyilik gösterir; sebepsiz azarlar; onun
tarafından binlerce şekilde mahzun edildik.”

- 4 Hikmetin fehm etmedik mâhiyyet-i cânâneyiz
Güft (ü) gûy-ı fenn-i ‘aşkıñ biz ki Eflâtun’uyuz

“Biz, aşk bilimi (**teşbîh-i belîğ**) üzerine söz söyleme Eflatun’u (**telmîh; teşbîh-i mücmel**) olduğumuz halde sevgilinin mahiyetinin hikmetini anlamadık. (**mübâlağa; hikmet, fenn, Eflâtun: tenâsüb**)”

- 5 Biz perîşân-târ olursak nola hergiz Sâlimâ
Bir saçı leylî bütüñ sad şevkıla Mecnûn’uyuz

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Saçımızı başımızı dağıtsak çok mu? Bir kara saçlı puta (**açık istiâre**) yüz sevkle tutulmuş Mecnun’uz. (**teşbîh-i mufasssal; Mecnûn: istihdâml**)”

139

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Seher ki bâda sabâlar gider gelir turmaz
Peyâm-ı nev-be-nev ü ter gider gelir turmaz

“Seher vakti bağa durmadan saba rüzgârı gelir gider; durmadan yeni yeni taze haberler getirir.”

- 2 Cünûn-ı ‘aşk ile ‘aklım serimde turmaz hîç
Hired olunca mükedder gider gelir turmaz

“Aşk deliliğiyle (**teşbîh-i belîğ**) aklım hiç başımda durmaz; üzgün olunca akıl gider gelir, yerinde durmaz. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 3 Mukîm-i kûyum olur mu o böyle bâd-ı hevâ
Vefâ-yı himmet-i dil-ber gider gelir turmaz

“Gönül alan (**açık istiâre**) her zaman vefa göstermez; böyle boş yere benim yanımda kalır mı? (**istifhâm**)”

- 4 Mekâsıd ile hemîşe rehinde ‘âşıklar
Niyâzlar ile yek-ser gider gelir turmaz

“Âşıklar, istekler ve yalvarmalarla daima yollarında gidip gelirler.”

- 5 Göñül seniñle ‘itâbıñ benimle dil ‘âciz
O hâl ‘âşıka yer yer gider gelir durmaz

“Gönül (**tecrîd**) seninle; azarlaman benimle; dil acizdir. Bu hâl âşığa zaman zaman gider gelir.”

- 6 Beni gözet ki efendi kadîmiyim saña
Kapuñda hâsılı eller gider gelir turmaz

“Efendi! Beni gözet, ben eskiden beri senin kölenim; (**teşbîh-i belîğ**) diğerleri kapıda bazen gider bazen gelir, durmaz.”

- 7 O müjde gayrıya beñzer mi hâsılı Sâlim
Peyâm-ı vasl ile diller gider gelir turmaz

“Salim! (**tecrîd**) Kavuşma müjdesi başka bir şeye benzer mi? (**istifhâm**) bu haberi alan gönüller yerlerinde duramazlar.”

140

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- 1 Zülfün tağıtdı rûyuna ol pâdişâhımız
Hep târ ü mâr etdi felek cilvegâhımız

“O padişahımız (**açık istiâre**) zülfünü yüzüne dağıttı; felek görünme yerimizi yok etti.”

- 2 Ebr-i siyâh-ı hattı nihân etdi rûyunu
Bir gün mü gösterir bize baht-ı siyâhımız

“Siyah tüylerinin bulutu (**teşbîh-i belîğ**) yüzünü gizledi. Kara bahtımız (**mecâz-ı mürsel**) bize bir gün mü gösterir.”

3 Ey nâ-şinâs-ı resm-i mürüvvet yeter cefâ
Bilsek seniñ yanında nedir bu günâhımız

“Ey iyilikten anlamayan iyilik! (**teşhîs**) Bize çektirdiğin cefa yeter. Senin yanında günahımız nedir bilsek? (**nâ-şinâs, mürüvvet: tezâd**)”

4 Bakdıkça gâh hasret ile meh cemâliñe
Bir bâr olur mu rûyuña âyâ nigâhımız

“Bazen hasretle ay yüzüne (**teşbîh-i belîğ**) bakmamız acaba sana yük olur mu? (**istifhâm**)”

5 Hatt âyet-i cemâliñi gûyâ ki şerh eder
Yokdur bu bâbda ser-i mû iştibâhımız

“Tüyler sanki yüz ayetini (**teşbîh-i belîğ**) açıklar. (**kapalı istiâre**) Bu konuda kıl kadar şüphemiz yoktur. (**hatt , âyet, şerh, bâb: iham-ı tenâsüb**)”

6 Ölseñ de Sâlimâ heves-i nev-hata neden
Bir bûy-ı tâze vere yine her giyâhımız

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Taze tüye (**mecâz-ı mürsel**) bu hevesin nedendir? Ölsek de üzerimizde biten her ot, taze bir koku versin. ”

141

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Baña hîç bir peyâm-ı vasl ile bâd-ı sabâ gelmez
Meseldir ecnebîlerden cihân içre vefâ gelmez

“Sabah rüzgârı bana hiç kavuşma haberiyle gelmez; ‘Yabancılardan dünyada yardım gelmez.’ atasözüdür. **(îrsâl-i mesel)**”

- 2 Kalır bir meclise dahı beyân-ı hâlim elbette
Seni gördükçe yâd-ı tab‘a nakl-i mâ-cerâ gelmez

“Seni gördükçe insanın aklına başından geçenleri anlatmak gelmez; hâlimi anlatmak başka bir meclise kalır.”

- 3 Göñül çâh-ı zenahdânında n’işler kimseler bilmez
O nâ-ka‘r-ı felâketden ‘aceb ‘aceb sıyt u sadâ gelmez

“Gönül, **(tecrîd)** çene çukurunda ne yapar bilinmez. O felaketin dipsiz **(kinâye)** kuyusundan **(teşbîh-i belîğ)** acaba neden hiç ses gelmez. **(istifhâm)**”

- 4 Recâ etmez dil-i âşık merâmın bezm-i vahdetde
O meclisde harîm-i kalbe fikr-i mâ-sivâ gelmez

“Âşığın gönlü vahdet meclisinde meramını anlatmaz. O mecliste kalbin yakınına Tanrı’dan başka hiçbir şey gelmez.”

- 5 Dimâğ-efsûre-i endûh-ı gurbet olduk ey Sâlim
Diyârımdan sabâ geldikçe bûy-ı âşinâ gelmez

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Gurbet kederiyle kokuları da seçemez olduk. Diyarımdan sabah rüzgârı gelir ama tanıdıkların kokusu gelmez. **(mecâz-ı mürsel)**”

142

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Neler çekdi göñül kûyuñda ağyâra demek olmaz
Rakîb-i dûna ‘âşık sırr-ı ‘aşkı söylemek olmaz

“Gönlün (**tecrîd**) sevgilinin memleketinde neler çektiği yabancılara söylenmez; âşığın aşk sırrını alçak rakibe söylemesi olmaz.”

- 2 Melâhatle hemîn pürdür kerem vâdîsi âlemde
Nemekzâr-ı keremden her ne kopsa bî-nemek olmaz

“İyilik vadisi (**teşbîh-i belîğ**) güzelliklerle doludur; iyilik tuzlasından ne kopsa tuzsuz olmaz.”

- 3 Nedir âyâ murâdı cerb-i şîrînine sîr olduk
Dil-i âzâdeniñ bî-hûde düşnâmın yemek olmaz

“Onun güzel davranışlarına alışmışken bizi azarlamaktan kasdı acaba nedir? (**istifhâm**) Başına buyruk gönlün (**tecrîd**) azarlamasına boş yere katlanılmaz.”

- 4 Muhassal nakşîñ ey nûr-ı basar saklar düçeşminde
Hayâlîñ dîde-i ‘âşıkda bâr-ı merdümek olmaz

“Ey göz nuru! (**açık istiâre**) Âşık, hayalinden meydana gelen nakşını iki gözünde saklar. (**kinâye**) Bu, onun gözüne mercimek kadar bile yük olmaz. (**hüsn-i ta‘lîl; dîde, merdümek, nûr: tenâsüb**) ”

- 5 Yine bir lûtfa mebnî eylemişdir gâlibâ Sâlim
O şûh ‘âşıkların bî-hûde tekdîr eylemek olmaz

“Salim! (**tecrîd**) O şuhun âşıklarını azarlamasında mutlaka bir iyilik vardır; yoksa boş yere azarlamazdı.”

143

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Hep siyeh kâse-i her çeşm-i cevânânız biz
Böyle yek-pâre gedâ-yı der-i cânânız biz

“Biz, her birimizin göz altları siyahlaşmış gençleriz; topluca sevgilinin kapısına köleyiz. (**mecâz-ı mürsel**)”

2 Nola etmezse bizim gönlümüz ârâm u sükûn
Mâ'il-i keşmekeş-i renciş-i hûbânız biz

“Gönlümüzün bir yere yerleşmemesine şaşılır mı? Biz, güzellerin eziyet karışıklığına meyilliyiz. (**sükûn, keşmekeş: tezâd**)”

3 Kalmazız biz şeb-i deycûr-ı mahabbetde nizâr
Hâle-âgûş-ı safâ-yı meh-i tâbânız biz

“Muhabbetin karanlık gecesinde zayıf kalmayız; Biz, parlak ay (**açık istiâre**) sefasının hâle kucağıyız. (**teşbîh-i belîğ; hâle, şeb, meh-i tâbân: tenâsüb**)”

4 Biz sebük-pây-ı reh-i vâdi-i iz'ân olduk
Her reh-âverd-nümâ-yı reh-i 'irfânız biz

“İrfan yolunun (**teşbîh-i belîğ**) mücadele yollarını gösteren biziz; anlayış vadisi (**teşbîh-i belîğ**) yolunda hızla ilerliyoruz.”

5 Fırat-i yâr ile gam çekmeziz ey Sâlim hîç
Ülfet-ârâ-yı gam-ı mihnet-i hicrânız biz

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Yârin ayrılığı ile hiç gam çekmeyiz; ayrılık gamıyla dostuz.”

144

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

1 Mâ'il-i 'aşk-ı cevânân olarak öldük biz
Tâlib-i hasret-i cânân olarak öldük biz

“Biz, gençlerin aşkına meyilli olarak; sevgililerin hasretini isteyerek öldük.”

- 2 Düşdük âhir kaçarak dâm-ı şikenc-i zülfe
Meşk-sâzî-i perîşân olarak öldük biz

“Kaçarken, sonunda zülfün kıvrımının tuzağına düştük; perişan bir durumda öldük. (**dâm, şikenc, perîşân: tenâsüb**)”

- 3 Bülbülâsâ düşüp ey gonca-dehen efgâna
Nağme-pîrâ-yı gülistân olarak öldük biz

“Ey gonca ağzılı! (**teşbîh-i belîğ**) Biz bülbül gibi (**teşbîh-i mufassal**) inleyip gül bahçesini nağmemizle süsleyerek öldük.”

- 4 Dâhil-i bezmgeh-i ‘âşık olup zâr olduk
Sâkin-i turfa-nişînân olarak öldük biz

“Âşıklar meclisine girerek ağladık; burada henüz yeni iken öldük.

- 5 Sâlimâ eyleriz ol şûha senâ her dâ’im
Zât-ı pâkine senâ-hân olarak öldük biz

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Her zaman o şuhu överiz; o temiz zatını övmekten öldük. (**mecâz-ı mürsel**)”

145

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

- 1 Hakîkî âşinâlardan dil-i dem-sâza şer gelmez
Meseldir merd-i dânâdan cihân içre zarar gelmez

“Gerçek dostlardan sırdaş gönle zarar gelmez. Derler ki: ‘Âlim kişiden dünyada kimseye zarar gelmez’ (**irsâl-i mesel**)”

- 2 Sakın bir hâle dûş olmaya dil zülf-i dil-ârâda
Katı vâfir zamândır kim gönülden bir haber gelmez

“Epey zamandır gönülden (**tecrîd**) bir haber gelmez; sakın gönül süsleyenin (**açık istiâre**) zülfünde başına bir iş gelmiş olmasın?”

3 Hirâsım gamzelerdendir netîce sevdiğim yohsa
Seniñ ol çeşm-i şûhuñdan bize havf ü hatar gelmez

“Korkum gamzelerdendir; yoksa senin o şuh gözünde bizim için korkulacak bir tehlike yoktur. (**rücû‘**)”

4 O şûhu eyleriz da‘vet düşüp pâyna bir kerre
Gerek teşrîf eder bu külbe-i ahzâna gider

“Bu hüzn kulübesine (**telmîh; açık istiâre**) ister teşrif etsin ister etmesin; o şuhun ayağına düşüp, (**kinâye**) bir kere davet ederiz.”

5 Yolu düşdükçe ol mâhıñ nedendir hânemi âyâ
Tegâfûl eyleyip biñ nâz u şîveyle geçer gelmez

“O ayın (**açık istiâre**) yolu haneme düştükçe bin naz ve edayla görmezlikten gelip geçer de; nedense içeri geçmez.”

6 Tekâpû eyleme vehmiñden ‘âkilseñ benî-nev‘e
Hudâ’dan gayrıdan insâna gâfil nef ü zar gelmez

“Gafil! Eğer akıllıysan tereddütten dolayı insanlara dalkavukluk etme; Tanrı’dan başkasından insana fayda ve zarar gelmez.”

7 Eger yâver olursa feyz-i Hak hengâm-ı gurbetde
Bu tûl-i meksimiz Sâlim bize bir gün kadar gelmez

“Sâlim! (**tecrîd**) Eğer Tanrı’nın bereketi ayrılık zamanında yanımızda olursa bu uzun zaman bize bir gün kadar gelmez. (**teşbîh-i mufassal**)”

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Baña zehr-âb-ı mihnetdir mey-i râhat-resân sensiz
Kadeh-mâlîde-i gamdır netîce her zamân sensiz

“Rahata ulaştıran şarap, sen olmayınca, sıkıntı zehri **(teşbîh-i belîğ)** gibidir.
(teşbîh-i mufassal) Kadeh de her zaman gamla doludur. **(teşbîh-i belîğ)**”

- 2 Açılmam sen gül-i ra‘nâsız ey gonca bu gülşende
Baña bir deşt-i sevdâdır fezâ-yı gülsitân sensiz

“Ey gonca **(açık istiâre)** sen olmadan bu gül bahçesinde açılmam. Gül
bahçesi bana sevda çölü **(teşbîh-i belîğ)** gibidir. **(teşbîh-i mufassal)**”

- 3 Kudûmuñla sevindir ‘âşık-ı zârı amân eyle
Ne yapsın künc-i gamda bu gönül ey bî-amân sensiz

“Ey amansız! Bu gönül gam köşesinde **(teşbîh-i belîğ)** sensiz ne yapsın?
(istifhâm) Gelişinle ağlayan âşığı sevindir, ona yardım et.”

- 4 Mukaddem tâlî‘-i her bezm-i âlemdir bize fikriñ
Netîce olmasın hâlî gönül bî-mihmân sensiz

“Seni düşünmek dünyadaki her meclisin önde gelen şansıdır; aman sonunda
gönül sensiz, misafirsiz kalmasın! **(teşbîh-i belîğ)**”

- 5 Nola dünyâya firkatde nigâh etmez isek cânâ
Cihâmı neylesin Sâlim a şûh-ı dil-sitân sensiz

“Ey sevgili! **(nidâ)** Ayrılıkta dünyaya bakmamamıza şaşılır mı? Ey gönül
alan şuh! **(açık istiâre; nidâ)** Sâlim **(tecrîd)** sensiz dünyayı ne yapsın? **(istifhâm)**”

- 1 Ey dil heves-i vuslat-ı dil-dâr gerekmez
Dil-dâdelere yâr ile bâzâr gerekmez

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Gönül alana (**açık istiâre**) kavuşma hevesi gerekmez; gönül alanlara sevgili ile alışveriş (**teşbîh-i belîğ**) gerekmez.”

- 2 Gurbetde olan zâr aramaz kendine hem-dem
Âvâre olan murga kafes dar gerekmez

“Gurbette ağlayan kendine dost aramaz; başıboş olan kuşa dar kafes gelir.
(**teşbîh-i mufassal**)”

- 3 Zâhid bizi sen şimdi arar râhatı sanma
Bu gûne riyâ bizlere her bâr gerekmez

“Zahit! Sen bizi rahatı arar sanma; böyle bir riya bize hiçbir zaman gerekmez.”

- 4 Bî-kayd-ı visâliñ olalım ey saçı leylî
Âzâde-sere rencişi-i efkâr gerekmez

“Ey saçı gece! (**nidâ, teşbîh-i belîğ**) Sana kavuşmaya ilgisiz olalım; bağımsız olan kişi fikirlerden incinmez.”

- 5 İklîm-i mahabbetde gerek sanma vefâyı
Bu dâr-ı diyâra hele deyyâr gerekmez

“Muhabbet ülkesinde (**teşbîh-i belîğ**) vefaya gerek var zannetme. Bu ülkede başka bir kimseye (**teşhîs**) ihtiyaç yoktur.”

- 6 Gör baht-ı siyeh-fâmı ki zülfüñle bir olduk
Şimden gerü ketm etmege esrâr gerekmez

“Kara bahtımı (**mecâz-ı mürsel**) bir gör, zülfünle aynı renk olduk. (**teşbîh-i mufassal**) Bundan sonra sırları gizlemek gerekmez.”

- 7 Takat mı kodu bende cefâsıyla o hûnî
Sâlim bize bu demde sakın ‘âr gerekmez

“Salim! (**tecrîd**) O kan döken (**açık istiâre**) bizde dayanma gücü mü bıraktı?
(**istifhâm**) Böyle bir zamanda bizim için utanmaya gerek yoktur.”

148

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Kanı bir dem ki gördükçe beni zülfün nikâb etmez
Lutufdan gayrı şeyden sevdiğim aslâ hicâb etmez

“Sevdiğimin beni gördüğünde zülfünü kapatmadığı günler nerede? (**istifhâm**)
Sevdiğimin utanması iyiliğinden başka hiçbir şeyden değildir.”

- 2 Ya firkatdır kelâmı ya peyâm-ı sûziş-i hicrân
O gamze bundan özge biz garîbe bir cevâb etmez

“Konuştuğu ya ayrılıktır ya da yakıcı ayrılık haberidir; o yan bakış (**teşhîs**)
biz garibe bundan başka bir cevap vermez.”

- 3 Garîbe dil-nüvâz olmak mürüvvettir cihân içre
Eden üftâdegân-ı merhamet degme gamdan ıztırâb etmez

“Dünyada garibin gönlünü okşamak bir mürüvvettir; merhametli olan kişiyi
kolay kolay bir şey üzemez.”

- 4 Eder ser-mâye-i sabrın telef bezm-i mahabbetde
Mahal-hân-ı mahabbet degme gamdan ıztırâb etmez

“Muhabbet meclisinde (**teşbîh-i belîğ**) bulunan sabır sermayesini (**teşbîh-i belîğ**) boşa harcar; muhabbet sofrası önemsiz kederlerden etkilenmez.”

- 5 Olur elbette ey Sâlim bize bâr-ı emel bir gün
Niyâz u nâleden ‘âşık olanlar ictinâb etmez

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) İstek meyvesi (**teşbîh-i belîğ**) elbet bir gün olgunlaşır; âşık olanlar yalvarıp yakarmaktan kaçınmaz.”

149

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 O cüz’ -i lâ-yetecezzâ dehâna yok sözümüz
Güzel yarattı anı Hak zebâna yok sözümüz

“O, bölünmeyecek kadar küçük olan ağza (**teşbîh-i belîğ**) sözümüz yok. Tanrı onu güzel yarattı, söyleyecek başka bir şey yok.”

- 2 Nice mukaddime bast etmede kıyâsında
Netîce dikkat-i ehl-i zamâna yok sözümüz

“Seni anlamak için nice mukaddime yazılmaktadır; sonuç olarak zaman ehlinin dikkatine bir sözümüz yoktur.”

- 3 Seçildi şimdi sahîhi sakîmden cümle
Yerindedir hele bu imtihâna yok sözümüz

“Şimdi, sağlam olanlar hastalıklı olanlardan ayrıldı; bu imtihan yerindedir, bir sözümüz yoktur”

- 4 Beni gönülde ara tuymadan o gamze beni
Bilirse yahşî bilir ol yamâna yok sözümüz

“O yan bakış (**teşhîs**) duymadan beni gönülde ara; bilirse güzel bilir, o yamana sözümüz yoktur. (**kinâye**)”

- 5 Bütün tecessüs-i ahbâr bize fesâne gel
Bu inkılâbda aslâ cihâna yok sözümüz

“Bütün haberler bize efsane gelir; **(teşbîh-i mücmel)** bu inkılâpta kesinlikle kimseye sözümüz yoktur.”

- 6 Medâr-ı tesliyet olmaz mı Sâlimâ gerdûn
Hakikat ehli olan ‘âkilâna yok sözümüz

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Dünya avunma yeri değil midir? **(istifhâm)** Hakikat ehli olan akıllılara sözümüz yoktur.”

150

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Düşeli fikr-i dil-i ‘âşık-ı nâlâne heves
Etdi ol dil-şudeyi ‘aşk ile dîvâne heves

“Arzu, ağlayan âşığın gönlüne istek fikri düştüğünden beri o gönlü gitmiş **(teşbîh-i belîğ)** aşkla deli etti.”

- 2 Der-miyân-dâmene-i sabr u revîyyet-ber-dûş
Atdırır zâr-sıfat âdemi meydâne heves

“Heves, insanın etraflica düşünmesine ve sabretmesine engel olarak onu zar gibi **(teşbîh-i mufassal)** ortaya attırır. ”

- 3 Ne per ü bâli ne hod sabr u sükûnu kaldı
Vuslat-ı şem‘-i edelden dil-i pervâne heves

“Gönül kelebeği, **(teşbîh-i belîğ)** kavuşma mumunu **(teşbîh-i belîğ)** istediğinden beri ne kolu kanadı ne de sabır ve sükunu kaldı. ”

- 4 Mahz-ı nûr etdi beni gark-ı tecellî-i cemâl
Germ edelden nigehim ‘ârız-ı cânâne heves

“Sevgilinin yanağına bakma isteğim aşırı bir şekil aldığından beri o yüz güzeliğinin yansımasına gark olmak beni nurun **(teşbîh-i belîğ)** ta kendisi yaptı. **(mübâlağa)**”

- 5 Va‘de-i vuslata incâzını ümmîd ederiz
Sâlimâ dünyede kim eylemez ihsâne heves

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Dünyada kim iyiliği istemez? **(istifhâm)** Biz de onun kavuşma sözünü yerine getirmeni ümit ederiz. ”

151

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Kul olmağa aña baña o mâh besdir bes
Bu kışver-i dile bir pâdişâh besdir bes

“Kendisine kul olmak için bana o ay **(açık istiâre)** yeter. Bu gönül ülkesine **(teşbîh-i belîğ)** bir padişah **(açık istiâre)** yeter. **(tekrîr)** ”

- 2 Ne zahnet ‘işveler etmek o gamze-i fettân
Dil-i gamînimize bir nigâh besdir bes

“O fitneci yan bakış **(teşhîs)** niye işveler ederek zahmet ediyor? Gamlı gönlümüze bir bakış yeter. **(tekrîr)**”

- 3 Dil-i garîb-i remânî-nigâhıña cânâ
Girih girih ham-ı zülfüñ penâh besdir bes

“Ey sevgili! **(nidâ)** Bakışlarının garibi olan gönle sığınma yeri olarak büklüm büklüm zülfünün kıvrımı yeter. **(tekrîr)**”

- 4 Siyâh-rûyi-i ‘uşşâk olmağa bâ‘is
Şikenc-i zülf-i siyâhıñla âh besdir bes

“Siyah zülfünün kıvrımı ile ah, âşıkların yüzünün kara olmasına **(kinâye)** sebep olarak yeterlidir. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

- 5 Yeter ‘izâr-ı tahayyül de Salimâ saña
Mahabbet ehline bir cilvegâh besdir bes

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Sana yanağın hayali de yeterlidir. Muhabbet ehline bir cilvegah yeter. **(tekrîr)**”

152

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Nakş-ı engüştüñ kazâ kalbimde tasvîr eylemiş
Sîneye Hak eyleyim biñ şerha takdîr eylemiş

“Kader, parmağının nakşını kalbimde çizmiş; **(teşbîh-i mücmel)** ne yapayım, Tanrı sinemi bin parça etmiş.”

- 2 Kâkülünden hîç rehâ mümkün midir bir dâm ile
Murg-ı gönlüm gamzeler tâ böyle teshîr eylemiş

“Yan bakışlar gönül kuşumu **(teşbîh-i belîğ)** öyle bir büyümüş ki bir tuzakla kâkülünden kurtulmak mümkün değildir. **(istifhâm)**”

- 3 Halka-i ümmîde bend et rişte-i âhıñ dilâ
Seng-i çâha bak resîmen²⁷ nice te’sîr eylemiş

“Ey gönül! **(nidâ; tecrîd)** Ah ipini **(teşbîh-i belîğ)** ümit halkasına **(teşbîh-i belîğ)** bağla...”

- 4 Geçmez idi ben kulundan anı ammâ neyleyim
Neylemişse eylemiş ağyâr tekdîr eylemiş

²⁷ Dîvân’ın yazma nüshasında “resîmen” olarak harekelenmişse de bu kelimeye anlam verilememiştir.

“Ben kulundan **(teşbîh-i belîğ)** vazgeçmezdi ama ne yapayım? Onu yabancılar etkilemiş.”

5 Gerçi döymez vasla deyü eylemiş hicre karîn
Sâlimâ hakkımda bahtım sû’-i tedbîr eylemiş

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Kaderim **(teşhîs)** benim hakkımda yanlış yol tutmuş; nasıl olsa vuslata dayanamayacak diye beni ayrılığa atmış.”

153

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

1 Dirîğ ey meh seniñ ağıâr misliñ gül kıyâs etmiş
Kıyâsı lîk bî-hûde degildir iktibâs etmiş

“Ey ay! **(açık istiâre)** Yazık ki yabancılar seni güle benzetmiş. **(teşbîh-i mücmel)** Ama düşüncesi yanlış değildir; olduğu gibi aktarmış. **(rücû’)**”

2 Ser-i engüş-i redd ile dirîğ etme hırîdâra
Hudâ la’l-i lebiñ bûstân-ı hüsne ter kirâs etmiş

“Parmağınla reddetme işareti yaparak müşterileri **(açık istiâre)** kaçırma. Tanrı lâl dudağını **(teşbîh-i belîğ)** güzellik bostanına **(teşbîh-i belîğ)** taze kiraz yapmış. **(teşbîh-i belîğ)**”

3 Eden bünyân tâk-ı zer-nigâr-ı çetr-i hazrâyı
Binâ-yı ‘ömrünü ser-tâ-pâ köhne esâs etmiş

“Kemerini altınla işlenmiş yeşil çadırı **(açık istiâre)** kuran, ömür binasını **(teşbîh-i belîğ)** tamamen köhne bir temele dayandırmıştır.”

4 Geçer bûd (u) ne-bûd ile ser-â-ser vakt pey-der-pey
Kabâ-yı mahv u isbâtı vücûda Hak libâs etmiş

“Zaman, putları (**açık istiâre**) yok etmekle akıp gider; Tanrı ‘mahv u isbat’ kaftanını (**teşbîh-i belîğ**) insan bedenine elbise yapmıştır.”

- 5 Dili gördüm sarılmış kâkül-i dil-dâra ey Sâlim
Benim için ser-i kûyunda ol da başka yâs etmiş

“Ey Salim! (**nidâ, tecrîd**) Gönül, gönül götürenin (**açık istiâre**) kâkülüne sarılmış gördüm. Benim için o da bu şekilde yas etmiş. (**teşbîh-i mufassal**)”

154

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Murâdınca kanı ‘âlemde bir zevk u safâ sürmüş
Kimi gördük ise sorduk dem-i cevri ü cefâ sürmüş

“Dünyada istediği gibi zevk ve sefa sürmüş olan var mıdır? (**istifhâm**) Gördüğümüz herkese sorduk, eziyet ve sıkıntı dolu günler geçirmiş.”

- 2 Gumûm-âver çıkageldi yine gam hâne-i cisme
Dili besbelli kûyundan o kâfir mâ-cerâ sürmüş

“Besbelli o kâfir maceralı (**teşbîh-i belîğ**) mahallesinden sürmüş ki; gönül (**tecrîd**) gam ve kederle birlikte vücut evine yine çıkageldi. (**hüsn-i ta‘îl**)”

- 3 Gazâ-yı gamzesi ma‘lûm olsun deyü ol kattâl
Getirmiş tîğına hûn-ı rakîbi câ-be-câ sürmüş

“O katil (**teşbîh-i belîğ**) yan bakış gazası bilinsin diye kılıcının (**açık istiâre**) bazı yerlerine rakibin kanını sürmüş. (**hüsn-i ta‘îl**)”

- 4 Hat-âverlikde bile kıl kadar noksân cevri etmez
Mukaddem devlet-i hüsnü o yâr-i pür-cefâ sürmüş

“O eziyeti bol olan sevgili eskiden beri güzellik devletinin **(teşbîh-i belîğ)** başındadır. İlk gençliğinde bile eziyet etmek hususunda kıl kadar noksanı yoktur. **(istidrâk)**”

- 5 Hemân sen misin ey Sâlim gumûm-âver olan fikr et
Murâdınca kanı ‘âlemde bir zevk u safâ sürmüş

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Bir düşün; dünyada gam taşıyan yalnızca sen misin? Dünyada istediği gibi zevk ve sefa sürmüş olan var mıdır? **(istifhâm)**”

155

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Müretteb leşker-i müjgân nıgehler bî-amân olmuş
Ne mümkün söyleşilmek yâr fettân-ı cihân olmuş

“Dizilmiş kirpik askerleri gibi acımasız bakan **(teşbîh-i mufassal)** sevgiliyle konuşup anlaşabilmek ne mümkün? **(istifhâm)** Dünyayı birbirine katmış”

- 2 Çekilmiş cûylar her sû ferâgat üzre bülbüller
Ruhu solmuş gül-i zîbâların vakt-i hazân olmuş

“İrmaklar çekilmiş, etraftaki bülbüller ağlayıp inlemekten vazgeçmiş, süslü güllerin yanakları solmuş: Vakit sonbahar olmuş.”

- 3 Koparmış şâhid-i gül-bergi yer yer bâd yerinden
Harâb-âbâd olup gülşen kıyâmetden nişân olmuş

“Rüzgârın gül yaprağının üzerindeki bülbülü yerinden etmesi ve gül bahçesinin harap olmasıyla kıyamet kopmuş gibi görünmektedir. **(teşbîh-i mufassal)**”

- 4 Şeh-i nev-rûza gûyâ ‘arz-ı hâl-i renciş-i hicre
Dehân-ı gonca-i nev-resteye sûsen zebân olmuş

“Susam, ilkbahar padişahına (**teşbîh-i belîğ**) ayrılık eziyetini anlatmak için yeni yetişmiş goncaya dil olmuş gibidir.(**teşbîh-i mücmel**)”

- 5 Ne ‘âlem var cihânın gülşeninde böyle ey Sâlim
Temâşâ-yı gülistâna turalım bir zamân olmuş

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Dünyanın gül bahçesinde bu kadar zamandır seyredecek ne buluyorsun? (**istifhâm**)”

156

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Bahâr mevsimi kadr-i bahâ bilinmez imiş
Yitirmeyince visâli vefâ bilinmez imiş

“İlkbaharın kıymeti bilinmez; sevgiliden ayrılmadan vefa anlaşılmazmış meğer”

- 2 Düşürmeyince kenâr-ı cefâya fülk-i dili
Neden imiş bize lutf-ı hevâ bilinmez imiş

“Gönül kayığı (**teşbîh-i belîğ**) eziyet kıyısına (**teşbîh-i belîğ**) uğramadıkça bize bu arzu lütfu neden verilmiş bilmezdik. (**ta‘rîz**)”

- 3 Kederle olmayacak bezm-i şevka bîgâne
Netîce kıymet-i her âşinâ bilinmez imiş

“Kederli olup, neşe meclisine (**teşbîh-i belîğ**) yabancı olmadıkça her aşinanın kıymeti bilinmezmiş.”

- 4 Sürûr ile geçen evkâtımız kanı ey dil
Pesend o demlere anda safâ bilinmez imiş

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Neşeyle geçen vakitlerimiz nerede? (**İstifham**) Kıymetini bilemediğim o günleri şimdi arıyorum.”

5 Gamiñla vakf-ı telâş olmayınca kâmi diliñ
Cihânda lezzet-i harf-i recâ bilinmez imiş

“Gönüldeki arzu (**tecrîd**) senden ayrı olmanın gamıyla telaşa düşmeyince dünyada ‘rica’ sözünün kıymeti bilinmezmiş.”

6 Güzeşte zevkımızıñ bilmedik idi kadrin
O günlerin keremi Sâlimâ bilinmez imiş

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Geçmişte yaşadığımız zevkin kıymetini bilmezdi; o günlerin güzelliği bilinmezmiş.”

157

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Fikr-i ruhsârıñla etse nola dil cânâ rakıs
Gül hayâli ile eyler bülbül-i şeydâ rakıs

“Ey sevgili! (**nidâ**) Gönlün, (**tecrîd**) yanağını düşünmekle raksetmesine (**hüsni talil**) şaşılır mı? (**istifhâm**) Âşık bülbül, (**teşhîs**) gülün hayaliyle inlemektedir. (**leff ü neşr**)”

2 Pîç ü tâb u cünbişin bî-hûde sanma ey gönül
Eşk-i çeşm-i âşıkâ rağmen eder deryâ rakıs

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Kıvrım ve bükümlerin hareketini boşunadır sanma. Derya âşığın gözyaşına rağmen raksetmektedir. (**leff ü neşr; hüsni-i ta‘lîl**)”

3 Kâkül-i yâre tokundukça hezâr reftâr eder
Etmede bâd-ı sabâ-yı gülsitân rakıs

“Gül bahçesindeki sabah rüzgârı (**teşbîh-i mufassal**) sevgilinin kâkülüne raks eder gibi dokundukça yüzlerce adım atar.”

- 4 Çeşm-i bâdâm-ı hûn-âlûduñ ne dem görsem seniñ
Nûr-ı dîdem eyler elbet dîde-i bînâ rakıs

“Ey gözümün nuru! (**nidâ; açık istiâre**) Senin kan döken badem gözlerini (**teşbîh-i belîğ**) ne zaman görsem gören gözüm elbette raks eder. (**kinâye**)”

- 5 Şâdmân etdi peyâm-ı vaslı ey Sâlim beni
Etsek ifrât-ı ferahdan biz nola her câ rakıs

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Kavuşma haberi beni mesut etti; çok sevinmekten her yerde raksetmemize şaşılır mı?”

158

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Tâ ki ümmîd-i cemâliñden nazar olmaz halâs
Nev-be-nev hûn-âbelerden çeşm-i ter olmaz halâs

“Bakış, cemalini görme ümidinden kurtulmadıkça yaşlı göz, kanlı gözyaşlarından (**mübâlağa**) kurtulmaz.”

- 2 Geh ‘itâbıñ geh nigâhıñ öldürür ‘uşşâkıñı
Bu iki derdiñ birinden kimseler olmaz halâs

“Bazen azarlaman bazen bakışın âşıkclarını öldürür. (**mecâz-ı mürsel**) Bu iki derdin birinden kimse kurtulamaz.”

- 3 Gamzelerden gâfil olma ey dil-i güm-geşte-nâm
Olsa biñ cânıñ eger kim el-hazer olmaz halâs

“Ey kaybolmuş diye tanınan gönül! (**nidâ; tecdîd**) Yan bakıştan kendini koru;
bin canın olsa da kurtulamazsın, dikkat et!”

4 Geh hayâl-i zülfün eyler gâh fikr-i ‘ârızın
 Bu hevâda ‘âşıkın şâm u seher olmaz halâs

“Kâh zülfünü hayal eder, kâh yanağını düşünür; âşığın, bu isteğinden gece
gündüz kurtulamaz. (**leff ü neşr**)”

5 Muktezâ-yı ma‘rifetdir gâlibâ bu Sâlimâ
 Kanda varsa gamdan erbâb-ı hüner olmaz halâs

“Ey Salim! (**nidâ; tecdîd**) Hüner sahiplerinin gamdan kurtulamaması
herhalde ‘marifet’ in gereğidir.”

159

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Alan yek şemme bûy-ı gül-‘izâr-ı dil-rübâdan feyz
 Alır ey dil hezârân vech ile zevk u safâdan feyz

“Ey gönül! (**nidâ; açık istiâre**) Gönül alanın (**açık istiâre**) gül yanağının
(**teşbîh-i belîğ**) kokusundan bir nefes feyiz alan burun bin türlü keyif ve mutluluk
duyar.”

2 Tarâvet-yâb olursa nola eşkimden kad-i hûbân
 Olur ser-sebz ü ter nahlân alıp neşv ü nemâdan feyz

“Güzellerin boyunun gözyaşından tazelik kazanmasına şaşılır mı? (**kapalı
istiâre**) Taze ve yeşil fidanlar bu şekilde büyürler. (**leff ü neşr**)”

3 Degil mahv-ı kamer dil-gîr edip müjgân-ı çeşmini
 Alıpdır câme-hâbında hadeng-i meh-likâdan feyz

“Uykusuz kaldığında sevgilinin fırlattığı bakış oklarının açtığı yaralar, ayı gücendirmez; bu mahv değil, feyzdır. **(teşbîh-i mufassal; hüsn-i talil)**”

- 4 ‘Aceb mi bâr-ı vaslına el ermezse o ser-kîşin
Alınmaz hâsılı ey dil dıraht-ı müntehâdan feyz

“O dik başlının **(açık istiâre; kinâye)** kavuşma meyvesine **(teşbîh-i belîğ)** elimizin erişememesine şaşılır mı? **(istifhâm)** Çok uzun boylu ağaç bereketli olmaz. **(irsâl-i mesel)** ”

- 5 Verirler lehce-i nazma bu vâdî içre âb u tâb
Alanlar cûy-ı tab‘-ı Sâlim-i şîrîn-edâdan feyz

“Şirin edalı Salim’den **(tecrîd)** feyz alanlar, bu vadi içinde onun nazmına güzellik ve parlaklık verirler.”

160

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Nola etmezse gamıñla cism-i ‘uryân ihtilât
Edemez hiç penbe âteş ile bir ân ihtilât

Çıplak bedeninin senin gamınla karşılaşmamasına şaşılır mı? Pamuk da ateşle bir an bir araya gelemmez. **(leff ü neşr)**”

- 2 Alamazsañ resm-i müjgânıñ şehâ benden nola
Etdi sandûk-ı derûnum ile peykân ihtilât

“Ey şeyh! **(açık istiâre)** Kirpiğinin resmini benden alamamana şaşılır mı? **(istifhâm)** Ok, **(teşbîh-i belîğ)** gönül sandığıma **(teşbîh-i belîğ)** saplandı.”

- 3 Dûr olmaz bir nefes yâriñ hayâli dîdeden
Gam degil etse benimle hicr-i cânân ihtilât

“Sevgilinin ayrılığı yanımda olmuş ne gam? Hayali bir an bile gözümünden uzak değildir. **(tezâd)**”

- 4 Duhter-i rezden nola sûfî murâd almaz ise
Edemez sultân-ı ceyş şevk ile nâ-dân ihtilât

“Sofinin şaraptan **(açık istiâre)** uzak durmasına şaşılır mı? Cahil kişi, arzu orduların **(teşbîh-i belîğ)** sultanıyla bir araya gelemez. **(leff ü neşr)** ”

- 5 Bilmeziz Sâlim nedendir çarhda bu nakş-ı garîb
Eylemez ehl-i ma‘ârif ile hûbân ihtilât

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Feleğin bu garip işi nedendir bilmeyiz: Güzeller marifet ehliyle bir araya gelmezler. ”

161

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Hat-ı dil-berden olur ‘âşıkı elbet mahzûz
Âmed-i şeble durur tâlib-i vuslat mahzûz

“Âşığı gönül alanın **(açık istiâre)** tüylerinden elbette hoşlanır; kavuşmayı isteyen zevk veren, gecenin gelmesidir. **(leff ü neşr)**”

- 2 Kadrim artarsa da sensiz bu fenâ dünyâda
Olamam ey gül-i gülzâr-ı tarâvet mahzûz

“Ey tazelik gül bahçesinin **(teşbîh-i belîğ)** gülü! **(nidâ; açık istiâre)** Bu fani dünyada kıymetim artsa da sensiz mutlu olamam.”

- 3 Beynimizde var iken gamze-i efsûn-sâzı
Nice kâbil ki ola benden ol âfet mahzûz

“Aramızda o büyü yapan yan bakışı (**tecrîd**) varken o afetin (**açık istiâre**) benden hoşlanması nasıl mümkün olsun? (**istifhâm**)”

4 Kesmeyinde ayağın kürsi-i ifrâtından
Olamam senden âyâ vâ‘iz-i nekbet mahzûz

“Ey uğursuz vaiz! (**nidâ**) Ayağımı (**kinâye**) ifrat kürsüsünden çekmedikçe senden hoşlanmam.”

5 Vâ‘izâ sâgara kulp takma te‘ennî eyle
Kizbden ola mı hiç ehl-i sadâkat mahzûz

“Ey vaiz! (**nidâ**) Dikkat et, kadehe kulp takma! (**kinâye**) Hiç dürüst kişiler yalandan hoşlanır mı?”

6 Sâlimâ halka-i rindânı koma elden kim
Anlar ile olur elbet eden ülfet mahzûz

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Rintler topluluğundan uzak durma çünkü onlarla yakın olan mutlu olur.”

162

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

1 Olursa harf-i visâle cihân cihân mâni‘
Hayâle olmaz a ey şâh-ı dil-sitân mâni‘

“Ey gönül alanların şahı! (**nidâ; açık istiâre**) Sana kavuşmaya dünya kadar engel bulunsa da, hayale de engel olmaz ya.”

2 Cemâl-i pâkiñe dîdem ederdi nezzâre
Nigâha olmasa eşk-i revân hemân mâni‘

“Eğer gözyaşlarım hemen mani olmasaydı gözlerim temiz yüzünü seyrederdi.”

- 3 Metâ‘-ı himmete sâhib çıkar bulunmayalı
‘Aceb mi olsa cihân içre râygân mâni‘

“İyilik malına (**teşbîh-i belîğ**) sahip çıkan bulunmadığından beri dünyada pek çok engelin olmasına şaşılır mı?”

- 4 Nihâdeyiz ser-i teslîmi dâmen-i kadere
Gerek ‘ayân u gerek tâbiş-i nihân mâni‘

“Gizli ve açık engeller olsa da kaderin (**teşhîs**) eteğine teslimiyet başını koymuşuz. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 5 Nola ki harf-i merâmı lisâna almaz isek
Zamâne kâmıma Sâlim be-her zamân mâni‘

“İsteğimi dile getirmememe şaşılır mı? (**istifhâm**) Talih her zaman muradına ermeme engeldir.”

163

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Kimde kudret var ola vuslat-ı dil-dâra şefî‘
Bülbül erbâb-ı çemenzârı ne eyler tasdî‘

“Gönül alana (**açık istiâre**) kavuşmak için yardım etmeye kimin gücü yeter ki? Bülbül bahçe halkını ne diye rahatsız etmektedir? (**istifhâm**)”

- 2 Geliyor müjdeler olsun yine gam kâfilesi
Eylesin hâne-i kalbin dil-i ‘âşık tevsî‘

“Müjdeler olsun yine gam kâfilesi (**teşbîh-i belîğ**) geliyor. Âşığın gönlü (**tecrîd**) kalp evini (**teşbîh-i belîğ**) açsın, genişletsin.”

- 3 ‘Aybımız biz biliriz ‘âşıka ‘aşk ‘ayb olmaz
Kerem et ‘aşk ile zâhid bize etme teşnî‘

“Zahit! Biz kusurumuzu biliriz, âşığa aşk kusur değildir; kerem et, bizi aşktan dolayı ayıplama.”

- 4 Kendi eksikliğine mu‘terif ol hem-çü hilâl
Ede tâ nertebeñi hazret-i Allâh refî‘

“Hilal gibi kendi eksikliğini itiraf et ki **(teşbîh-i mufassal)** Allah mertebeni yükseltsin. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

- 5 Olsa Sâlim nola bu şi‘r-i belâgat-üslûb
Başka hâlet verir insâna be-her tarh-ı bedî‘

“Salim! **(tecrîd)** Bu şiirin açık ve etkili bir biçimde söylenmiş olmasına şaşılır mı? **(istifhâm)** Her bir sanat ve usul, insana başka bir hoşluk verir.”

164

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Tutuşup sûz-i firâkıñ ile her bâr şemi‘
Nev-be-nev dâğ-ı serin etmede tekrâr şemi‘

“Mumlar ayrılığının ateşiyle her yerde tutuşup; başlarını tekrar tekrar yaralamaktadır. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

- 2 Etmese halk mahabbetde nifâkın ihfâ
Böyle etmez idi hîç âteşin izhâr şemi‘

“Halk, sevgide ikiyüzlülüğünü gizlemeseydi mum, ateşini böyle belli etmezdi. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

- 3 Bir yalın yüzlü cevâna akıdıp mihrini hayf
Eylemiş cümle gamı başına der-kâr şemi‘

“Yazık ki mum, (**teşhîs**) sevgisini açık yüzlü bir gence akıtıp; (**hüsn-i ta‘lîl**) bütün üzüntüyü üzerine almış. (**mîhr, akıdıp, şemi’**: **iham-ı tenâsüb**)”

- 4 Âteş-i ‘aşkın ile aldı fetîli cânâ
Subha dek âteşe yanarsa sezâvâr şemi‘

“Ey sevgili! (**nîdâ**) Mum, fitili aşkının ateşiyle (**teşbîh-i belîğ**) aldı; sabaha kadar yansa yeridir.”

- 5 Nola mumlar yakıp ararsa beni meclisde
Sâlimâsâ yoluña düşdü be-her bâr şemi‘

“Mum, (**teşhîs**) Salim gibi (**tecrîd**) yoluna düşmüştür; beni, mecliste mumlar yakıp (**mecâz-ı mürsel**) aramasına şaşılır mı? (**hüsn-i ta‘lîl**)”

165

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Dil-i bî-çâre cihânda nice gam çekdi dirîğ
Ermedi kâma hezârân-ı sitem çekdi dirîğ

“Yazık! (**nîdâ**) Çaresiz gönül (**tecrîd**) dünyada nasıl gam çekti; eziyetin binlercesini çekti, istediğine kavuşamadı.”

- 2 Sunmada sâkî-i devrân ele câm-ı mey-i şevk
Dil ise kâse-i zehr-âb-ı sitem çekdi dirîğ

“Dönen saki, ele arzu şarabı (**teşbîh-i belîğ**) kadehini sunmaktadır. Gönül ise ne yazık ki (**nîdâ**) sitem zehrini (**teşbîh-i belîğ**) çekmektedir.”

- 3 Ülfeti erdi kemâle felegiñ buhl ile hayf
Başını hırkaya ‘âlemde kerem çekdi dirîğ

“Yazık ki **(nidâ)** feleğin **(teşhîs)** cimrilikle dostluğu tamam oldu; dünyada başını hırkaya çeken **(mecâz-ı mürsel)** kerem oldu.”

- 4 Degmedik tâs-ı nigûnuñ bir içim bâdesine
Câm-ı pür-feyzini ancak şeh-i Cem çekdi dirîğ

“Yazık ki **(nidâ)** uğursuz tasın bir içim şarabını elde edemedik; feyizle dolu kadehini ancak padişah Cem çekti. **(telmîh)**”

- 5 Kâsırân ermede maksadlarına Sâlim hayf
Mihnet-i ‘âlemi erbâb-ı himem çekdi dirîğ

“Ey Salim! **(tecrîd)** Yeteneksizler gayelerine ulaşmaktadır; ne yazık ki **(nidâ)** dünyanın eziyetini iyi kimseler çekmektedir.”

166

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fa‘ûlün

- 1 İhvâna ‘aceb lâzımedir tarh-ı tekellüf
Yârâna ‘aceb lâzımedir tarh-ı tekellüf

“Güçlüğü bırakmak ihvana ne kadar da gereklidir; güçlüğü bırakmak dostlara ne kadar da gereklidir. **(tekrîr)**”

- 2 Evvel bize sunsun dediler câmı rakîbân
Rindâna ‘aceb lâzımedir tarh-ı tekellüf

“Rakipler kadehi önce bize sunsun dediler; güçlüğü bırakmak rintlere ne kadar da gereklidir.”

- 3 ‘Uşşâka ne müşkil ki visâl olmaya ihsân
Hûbâna ‘aceb lâzımedir tarh-ı tekellüf

“Âşıkların karşılaştığı güçlük nedir ki kavuşamıyorlar; güçlüğü bırakmak güzellere ne kadar da gereklidir.”

- 4 Teklîfime bakmasa gehî hâneme gelse
Cânâna ‘aceb lâzımedir tarh-ı tekellûf

“Teklifime bakmasa, bazen evime gelse... Güçlüğü bırakmak sevgililere ne kadar da gereklidir.”

- 5 Sâlim gibi her kes suhana kâdir olur mu
İnsâna ‘aceb lâzımedir tarh-ı tekellûf

“Herkesin Salim gibi (**tecrîd**) söz söylemeğe gücü yeter mi hiç? (**istifhâm**) Güçlüğü bırakmak insana ne kadar da gereklidir.”

167

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fa‘ûlün

- 1 Vücûduñ yok yere gel etme itlâf
Yeter ey dil hevâ insâf insâf

“Gel, vücudunu boş yere harcama; bu kadar istek yeter ey gönül (**tecrîd**) insaf !”

- 2 Bu çetr-i ahzâra geldi vü gitdi
Nice hayl-i kibâr u nice eşrâf

“Nice şerefli ve büyük insanlar bu yeşil çadıra (**açık istiâre**) geldiler ve gittiler.”

- 3 Soñu mevt olıcak bezm-i fenânıñ
Tutalım mâlik olduñ dehre tâ Kâf

“Kaf dağına (**telmîh**) kadar dünyayı elinde tuttuğunu farz etsek de bu geçici dünyanın sonu ölüm olacaktır.”

- 4 Ne nasbında ne ‘azlinde ferah var
Ferah verse yine gam eyler irdâf

“Terfi eden, ne atandığında ne de azledildiğinde mutlu olur; başta biraz sevinse de sonra yine üzülür.”

- 5 Hemân Sâlim kanâ‘at eyle kûta
Yeter tâ-key hevâ insâf insâf

“Salim! (**tecrîd**) Mutluluğa hemen kanaat et; bu arzu, bu heves ne zamana kadar? (**istifhâm**) Yeter!”

168

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 ‘Aceb mi gül-bünü hemm ü gam eyler ise za‘îf
Sovuk geçirdi şitâ tab‘ın eyledi tahrîf

“Gül ağacını (**teşhîs**) üzüntü ve kederin zayıflatmasına şaşılır mı? (**istifhâm**) Soğuk geçirdi; kış vücudunu zayıf düşürdü.”

- 2 Edip bu hidmeti bâd-ı hevâ gülistâna
Çemende hâr u hası bâd-ı subh eder tanzîf

“Sabah rüzgârı (**teşhîs**) çemende gül ve dikenini temizler ve bu hizmeti bedava yapar. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 3 Bu gece hânesine ‘âşık-ı siyeh-rûzuñ
Gelirdi şâyed oluñsa o mehveşe teklîf

“O aya benzeyene (**açık istiâre**) eğer teklif olunsaydı bu gece kara bahtlı âşığın hanesine gelirdi. (**siyeh-rûz, mehveş: tezâd**)”

- 4 Göñülde kalmadı sabrım serimde ârâmım
Edince hâneme tenhâ o nâzenîn teşrîf

“O nazlı güzel, gizlice hanemi şerefleendirince gönlümde sabır ve başımda kararım kalmadı.”

- 5 Miyân-ı nazmda Sâlim edip zebânı dırâz
Temedduh etse sezâdır bu tâze tarh-ı latîf

“Salim, (**tecrîd**) nazmın ortasında konuşmayı uzatıp bu hoş uslubunu övse yeridir.”

169

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Görünce sâki’i meclisde bî-misâl olarak
Ayağına düşeriz cümle pâ-y-mâl olarak

“Sakiyi mecliste o eşsiz hâliyle görünce hepimiz yerlere kapanarak ayağına düşeriz. (**ayag: tevriye**)”

- 2 Şikenc-i kâkül-i yâre sarıldı sevdâmız
Belâya uğramışız reh-rev-i hayâl olarak

“Sevdamız sevgilinin kâkülünün kıvrımına sarıldı; (**mecâz-ı mürsel**) hayal yoluna giderek belaya uğradık. (**kâkül, sevdâ, belâ: tenâsüb**)”

- 3 Kalır niyâzı ser-â-beste ‘âşık-ı zârîñ
Nezâre-sâzî-i etrâf-ı ihtimâl olarak

“Ağlayan âşığın niyazı (**teşhîs**) bir gören olur ümidiyle kapalı bir vaziyette durur.”

- 4 Ederdi belki niyâzın kabûl ol şâhın
Düşülse pâyına bir tâlib-i visâl olarak

“Kavuşmayı isteyerek o şahın (**açık istiâre**) ayağına düşülseydi (**mecâz-ı mürsel**) belki ricasını kabul ederdi.”

- 5 Görünce bâdeyi meclisde Sâlimâ dil-dâr
‘Îzârı döndü gül-i âle al al olarak

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Gönül alan (**açık istiâre**) mecliste şarabı görünce yanağı al al olarak kırmızı güle (**teşbîh-i mufassal**) döndü.”

170

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Hânkâh-ı kederin olmasa perverdi firâk
‘Âşık-ı zâra visâl ile ber-â-berdi firâk

“Keder hancısı (**teşbîh-i belîğ**) ayrılığı beslemeseydi (**mecâz-ı mürsel**) ağlayan âşığa ayrılıkla kavuşma birdi.”

- 2 Rûzgârın görüp eyyâmını ‘arz etdi yüzün
Çok zamandı pusuda kendini beslerdi firâk

“Ayrılık, (**teşhîs**) çok zamandır pusuda yatıyordu; şimdi zamanın uygun olduğunu görünce yüzünü gösterdi. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 3 Görmeyelden ruh u zülfünü perîşân olduk
Gündüzüm gece gecem gündüze dönderdi firâk

“Yanağını ve zülfünü görmeyeliden perişan olduk. Ayrılık, gecemi gündüze; gündüzümü geceye döndürdü. (**leff ü neşr**)”

- 4 Sûzen-i hâr-ı cefâsın yine ser-tîz etdi
Böyle bî-çâre edip bizleri neylerdi firâk

“Ayrılık yine cefa iğnesini, (**teşbîh-i belîğ**) gösterdi; (**mecâz-ı mürsel**) bizleri böyle perişan etmekle ne kazandı. (**istifhâm**)”

- 5 İşte vuslat dediğin mahz-ı tesellî oldu
Bir bakışda dil-i âvâreyi eglerdi firâk

“Kavuşma dediğin tesellinin kendisi oldu; Ayrılık, başıboş gönlü bir bakışta oyalardı.”

- 6 Bulmadı bu gazel-i tâze-i şeş-beyt gibi
Şeş cihâtı götürü Sâlim’e gösterdi firâk

“Ayrılık Salim’i (**tecrîd**) beş yönde dolaştırdı ama bu beş beyitli taze gazel gibisini bulamadı. (**mübâlağa**)”

171

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Terk-i gam edip fenâ dünyâda şâdân olmadık
Ya‘ni bir kez zevk-yâb-ı vasl-ı cânân olmadık

“Üzüntüyü terk edip geçici dünyada mutlu olmadık; yani bir kez sevgiliye kavuşmakla neşelenemedik.”

- 2 Dîdemiz kan ağlayıp gamgîn ü zâr olsak nola
Nice demdir iltifât-ı yâre şâyân olmadık

“Gözümüzün kan ağlamasına, (**mecâz-ı mürsel**) gamlı olmamıza ve ağlamamıza şaşılır mı? (**istifhâm**) Ne zamandır sevgilinin iltifatına layık olamadık.”

- 3 Başdan aşdı imtinânı gamzeniñ âyâ neden
Ol mehiñ bir şeb ham-ı zülfüne mihmân olmadık

“Yan bakışın çekinikliği boyumuzu aşması acaba nedendir? (**istifhâm**) Bir gece o ayın (**açık istiâre**) zülfünün kıvrımına misafir olamadık.”

- 4 Kâkül-i ham-der-hamıñ sevdâsı ile sevdiğim
Dünyede bir ehl-i dil var mı perîşân olmadık

“Sevdiğim! Dünyada kıvrım kıvrım kâkülünün sevdası ile perişan olmamış bir gönül ehli var mı? (**mübâlağa; istifhâm**)”

- 5 Gayrılar pür-dâmen oldu kâm-ı dilden biz hemân
Hürmen-i maksûddan gül-çîn-i ihsân olmadık

“Başkaları, gönlün arzusuyla eteklerini doldurdu. (**mecâz-ı mürsel**) Biz, maksat harmanından ihsan gülünü (**teşbîh-i belîğ**) bile toplayamadık.”

- 6 Sarf-ı himmet eyledik biñ kez velî Sâlim henüz
Nâ’îl-i maksûd olup mesrûr u handân olmadık

“Ey Salim! (**tecrîd**) Bin kez gayret ettik fakat henüz maksadımıza erip, sevinçli ve mutlu olamadık.”

172

Mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün

- 1 Pes oldu sayd-ı dile zülf rîsmân ancak
Garîb olanlara gurbet yeter hemân ancak

“Gönül (**tecrîd**) avına zülûf ipi (**teşbîh-i belîğ**) yetti. Garip olanlara sadece gurbet daima yeter.”

- 2 Nasîb olur mu ki âyâ görüşmemiz Hak’dan
Budur niyâzımız ey mâh-ı dil-sitân ancak

“Ey gönül götüren ay! (**nidâ; açık istiâre**) Acaba görüşmemiz nasip olur mu? (**istifhâm**) Tanrıdan tek dileğimiz budur”

3 Egerçi gitdi dem-i vuslat ey kemân-ebrû
Derûnda kaldı safâya yeri nişân ancak

“Ey keman kaşlı! (**teşbîh-i belîğ**) Her ne kadar kavuşma zamanı gittiyse de gönülde sefadan alamet olarak ancak yeri kaldı. (**mecâz-ı mürsel**)”

4 Bizim ile açılır idi kendine kalsa
O gül de mâ’il-i kec-pend-i bâğbân ancak

“Eğer kendine kalsa, o gül (**açık istiâre**) bizimle açılırdı; bahçivanın (**açık istiâre**) kötü nasihatına kandı.”

5 Derûn-ı sînemi deldi hadeng-i müjgânıñ
Müjeñ de gamzeleriñ gibi bî-amân ancak

“Kırpık okun, (**teşbîh-i belîğ**) göğsümü deldi. Kırpığın de (**teşhîs**) yan bakışın gibi insafsızdır.”

6 Felek döner mi murâdımca Sâlimâ bilmem
Tabî’at ehline hicrân cihân ancak

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Talihim dilediğim gibi döner mi (**mecâz-ı mürsel**) bilmiyorum; tabiat ehline ayrılık ancak dünyadır. (**tekrîr**)”

173

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

1 Ne idi bûs edip destin şeref-yâb-ı visâl olmak
Olaydı ol şehîñ kâbil elinde dest-mâl olmak

“O padişahın (**açık istiâre**) mendili olmak mümkün olsaydı, elini öpüp kavuşmayla şereflemek kolaydı.”

- 2 Hod-ârâ gırre etmez dest-mâl-i ‘izzet ü câha
Düşer mi ‘âkile dil-beste-i zıll-ı hayâl olmak

“Akıllı kişi makam ve mevki mendiliyle (**teşbîh-i belîğ**) övünmez; akıllı kişiye hayale gönül bağlamak düşer mi?”

- 3 Derûnum şerha şerha oldu nakş-ı dest-mâliñden
Murâdım geçen cânâ yoluñda pâ-y-mâl olmak

“Ey sevgili! (**nidâ**) Gönlüm mendilinin nakşından parça parça oldu; (**hüsn-i ta‘lîl**) dileğim, yolunda yerle bir olmaktır.”

- 4 Gözüm yaşını silsin dest-mâliyle deme cânân
Neden tâ böyle ey dil hem-dem-i fikr-i muhâl olmak

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Sevgilinin mendiliyle gözünün yaşını silmesini isteme; böyle imkânsız bir fikre kapılmak nedendir? (**istifhâm**)”

- 5 Girdik koynuna bizler de o sîmîn-teniñ Sâlim
Olaydı ol şehin kâbil elinde dest-mâl olmak

“Salim! (**tecrîd**) Eğer o şahın (**açık istiâre**) elinde mendil olmak mümkün olsaydı bizler de o gümüş tenlinin (**teşbîh-i belîğ**) koynuna girdik.”

174

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Ne müşkilmiş gönül bend-i gam-ı bî-ihyâr olmak
Ne derd imiş serinde kişiniñ sevdâ-yı yâr olmak

“Gönül! (**tecrîd**) Gam bağıyla (**teşbih-i belîğ**) zorla bağlanmak ne zormuş; kişinin başında yârin sevdası ne büyük bir dertmiş.”

- 2 Nevâzişkârıñı kesme ser-i kûyuñda dillerden
Sevâb-ı hacca gâlibdir garîbe gam-güsâr olmak

“Sokağındaki gönülleri okşamalarından mahrum etme; garibe dert ortağı olmak hac sevabından üstündür.”

- 3 Hemîşe va‘d-i kemmûn-ı kibâra i‘tibâr etme
Belâdır ibtilâkâr-ı mevâ‘îd-i kibâr olmak

“Zenginlerin içten olmayan aldatici vaatlerine (**teşbih-i belîğ**) itibar etme. Onların vaatlerine düşkün olmak beladır.”

- 4 Sözüñden kasdın eylikse sen eyle bizi incitme
Neden lâzım saña zâhid bütün dünyâya yâr olmak

“Zahit! Sözüñden kastın iyilikse, iyilik et, bizi incitme; bütün dünyaya yâr olmanın (**mecâz-ı mürsel**) ne lüzumu var? (**istifhâm**)”

- 5 Degildir cây-ı istiğrâb ey gonca bu ‘âlemde
Bu gülşende saña ‘âşık benim gibi hezâr olmak

“Ey gonca! (**nidâ; açık istiâre**) Bu dünya gül bahçesinde (**teşbih-i belîğ**) sana âşık benim gibi bir bülbülün (**teşbih-i mufassal**) olması şaşılacak bir şey değildir. (**istifhâm**)”

- 6 Vücûduñ mahv eder ‘uşşâk-ı zârıñ Sâlimâ ancak
Habâbâsâ kudûm-ı yâre çeşm-i intizâr olmak

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Âşıkların ağlayarak yârin gelmesini beklemekle ancak hava kabarcığı gibi (**teşbih-i mücmel**) vücutlarını mahvederler.”

175

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Letâfet gülşen-i behcetde ol kâmetledir ancak
Bu ‘âlemde melâhat ol şeh-i nahvetledir ancak

“Güzellik gül bahçesinde (**teşbîh-i belîğ**) hoşluk, ancak o endam iledir; bu dünyada güzellik, o gururlu padişah (**açık istiâre**) iledir.” (**leff ü neşr**)

- 2 Eder ikrâmını teksîr-i mihnet ser-te-ser zâyî‘
Sipihriñ var ise lutfu bize mihnetledir ancak

“Talihin iyiliği eziyetini artırmasıyla yok olur; iyiliği varsa da eziyetle birliktedir. (**ta‘rîz**)”

- 3 Cihân mülkünde bî-hûde sanırdık mahv u isbâtı
Esâs-ı devr-i pergâr-ı kazâ hikmetledir ancak

“Dünyada mahv u isbatı boşuna zannederdik; kaza pergelinin (**teşbîh-i belîğ**) dolaşma temeli ancak hikmetledir.”

- 4 Deriñden kullarıñ dûr etme lutf et hayl-i ‘uşşâka
Felekde nâmı şâhânıñ begim şevketledir ancak

“Kapından kullarını uzaklaştırma, âşıkların atına iyi davran; beyim! Dünyada hükümdarların namı büyüklük göstermektir.”

- 5 Cihân bağında Sâlim istirâhat etmediñ aslâ
Değil devletle ‘âlemde safâ râhatladır ancak

“Salim! (**tecrîd**) Dünya bağında (**teşbîh-i belîğ**) hiç dinlenmedin; dünyada sefa devletle değil, rahatladır.”

176

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

- 1 Sâkî kerem-i lutf-ı benânîñla yapıldık
Hakkâ ki seniñ sohbetiñe cümle kapıldık

“Saki! Parmaklarının lütfuyla yapıldık. (**mecâz-ı mürsel**) Gerçek bu ki hepimiz senin sohbetine kapıldık.”

- 2 Nûş eylemek olmadı anıñ Zemzem la‘lin
Bî-hûde hemân Kâbe-i kûyunda tapıldık

“Onun lalinin (**açık istiâre**) zemzemini (**teşbîh-i belîğ; telmîh**) içemedik. Kâbe olan mekânında (**teşbîh-i belîğ**) boş yere durduk.”

- 3 Bir çap eder elbette saña gamze inanma
Olmaz hele ol gamzesi tatar çapıldık

“O yan bakışa güvenme, sana bir düşmanlık yapar (**teşhîs**) ; biz, evvelce o gamzesi tatar olanın hücumuna uğradık.”

- 4 Gördük geliyor nâvek-i müjgânı gazabkâr
Râhından o hûnî nigeñ biz de sapıldık

“Kırpik okunun (**teşbîh-i belîğ**) öfkeli geldiğini gördük ve o kanlı bakışın yolundan saptık.”

- 5 Sâlim gibi gördük keremiñ derd-i serimde
Sâkî kerem-i lutf-ı benânîñla yapıldık

“Saki! Salim gibi (**tecrîd**) başımızın derdinde (**istihdâml**) iyiliğini gördük; parmaklarının lütuf keremiyle yapıldık.”

- 1 Nesâ vü tıynetî bu devha-i ‘urûkumuzuñ
Semâr u bârını telh eyledi vüsûkumuzuñ

“Anlaşma ağacımızın (**teşbîh-i belîğ**) cinsinden, meyvelerimiz acı oldu.
(**mecâz-ı mürsel**)”

- 2 Dirîğ şekl-i kıyâs vefâyı nakz etdi
Netîcesi bu mu idi olan hukûkumuzuñ

“Yazık! Kıyasın şekli vefayı yok etti; hukukumuzun (**mecâz-ı mürsel**) sonu
bu mu olacakyı? (**istifhâm**)”

- 3 İnânma ‘arz-ı mahabbetederse de o revîş
Mahall-i fırsatına dekdir eñ halûkumuzuñ

“O tarz muhabbet istese de inanma; bu, en iyi huylumuzun fırsat mahalline
kadardır.”

- 4 Miyâh-ı kâzib-i ‘ayn-ı nifâk degil mi bozan
Halâvetin nîgeh-i dîde-i sadûkumuzuñ

“Sadık gözümüzün bakışının tatlılığını bozan, ayrılık tohumları eken kötü
gözün (**teşhîs**) sahte gözyaşları değil midir?”

- 5 Esâmesin okumak Sâlimâ neden lâzım
Beyâza çekmede çarh defterin ‘ukûkumuzuñ

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Felek, isyan defterimi temize çekiyor; halbuki
geçmişî anmaya ne gerek var? (**istifhâm**)”

178

Mef‘ûlû mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün

- 1 Sensiz baña ey mihr-i cihân-sûz Selânîk
Hicrânın ile oldu hemân bir şeb-i tarîk

“Ey dünyayı ısıtan güneş! (**açık istiâre; istihdâml**) Sen olmayınca,
ayrılığınla Selanik karanlık bir gece oldu. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 2 Hasret etmek ile cümle dehânına hayâlim
Eş‘ârımızıñ oldu mezâmîni de bârîk

“Hayalimin senin ağzına cümle tahsis etmesinden şiirlerimizin mazmunları da
çoğaldı. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 3 Hat geldi kıyâs etme sakın rûyuna hüsnüñ
Bir nâme ile şâh-ı hüsn eyledi tebrîk

“Tüy geldi, sakın yüzünün güzelliğini tartışma; güzellik şahı (**teşbîh-i belîğ**)
bir mektupla tebrik etti. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 4 Düşmezdi gönüller de biri birine anda
Kâküllerini bâd-ı sabâ etmese tahrîk

“Sabah rüzgârı sevgilinin kâküllerini hareket ettirmeseydi orada bulunan
gönüller birbirine düşmezdi. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 5 Sâlim bize her şâ‘ır olan etmeye tanzîr
Mümkün mi ede bâz ile bâzîçe be-her-dîk

“Salim! (**tecrîd**) Her şair olan bize nazire yazmasın; horoz, şahinle
oynayabilir mi? (**irsâl-i mesel**)”

179

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Âlem-i dünyâda âdem bî-vücûd olmak gerek
Bî-gam-ı endîşe-i bûd (u) ne-bûd olmak gerek

“İnsanın dünyada maddi varlığından hatta varlık ve yokluk endişesinden sıyrılması gereklidir.”

2 Âh-ı âşık âfitâbım yâd-ı rûyuñla seniñ
Âteş-endâz-ı dil-i çarh-ı ‘anûd olmak gerek

“Güneşim! (**açık istiâre**) Âşığın âhı (**teşhîs**) seni anmakla inatçı kaderin (**teşhîs**) gönlüne ateş atıyor. (**mecâz-ı mürsel**)”

3 Âşık-ı bî-bahta her dem yâr rağbet eylemez
Gâhi dil bî-iltifât-ı semt-i sûd olmak gerek

“Sevgili, talihsiz âşığa her zaman rağbet etmez; gönlün ara sıra mutluluk semtine (**teşbîh-i belîğ**) rağbet etmemesi gerekir.”

4 Bâğ-ı hüsnüñ her boyu servine bakmam dil-beriñ
Zülfü sümbül rûyu gül çeşmi kebûd olmak gerek

“Güzellik bağındaki (**teşbîh-i belîğ**) her gönül alanın (**açık istiâre**) servi boyuna (**teşbîh-i belîğ**) bakmam. İlgimi çekmesi için zülfü sümbül (**teşbîh-i belîğ**) yüzü gül, (**teşbîh-i belîğ**) gözü mavi olmalıdır.”

5 Sanma insâfından olmuş hâneme ‘âzim o şeh
Bu kerem teshîr-i vird-i “yâ Vedûd” olmak gerek

“O padişahı (**açık istiâre**) haneme insafından gelmiş zannetme. Bu iyilik ‘yâ Vedûd’ virdinin sihrinden olsa gerektir. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

6 Pertev-i mihr-i kerem ‘uşşâka te’sîr etmiyor
‘Âlem-i endîşemize ol vücûd olmak gerek

“İyilik güneşinin (**teşbîh-i belîğ**) parlaklığı âşıklara tesir etmiyor; endişe dünyamıza o vücut gereklidir.”

- 7 Sâlimâ dünyâda râhat ister iseñ hâhişîñ
Bî-gam-ı endîşe-i bûd (u) ne-bûd olmak gerek

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) dünyada rahat istersen varlık ve yokluk endişesinden sıyrılman gerektir.”

180

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Cevrin efzûn eyler ol meh gamla feryâd eyleseñ
Dâdîña kimse yetişmez yârdan dâd eyleseñ

“O ay (**açık istiâre**) üzüntüyle feryat etsen, eziyetini artırır; adalet istesen kimse imdadına yetişmez.”

- 2 Hadd-i âhâdı tecâvüz eylemez gerçi sürûr
‘Addine yokdur nihâyet hüznü ta‘dâd eyleseñ

“Sevinçlerin sayısı onu bulmaz ama hüznü saysan sayılar yetmez.
(**mübâlağa**)”

- 3 Hayli demdir ki esîr-i zülfüñ olmuşdur göñül
Bir sevâb etseñ n’olur ol zârî âzâd eyleseñ

“Gönül (**tecrîd**) uzun zamandır zülfünün esiri (**mecâz-ı mürsel**) olmuştur; o inleyen gönlü azat etsen de bir sevap işlesen ne olur? (**istifhâm**)”

- 4 Gav-tab‘-ı zâhid etmez idi ta‘n ey pîr-i mey
Anı da bizler gibi kûyuñda irşâd eyleseñ

“Ey şarabın piri! (**mecâz-ı mürsel; nîdâ**) Mekânında onu da bizler gibi köyünde irşat etseydin öküz tabiatlı zahit bizi kınamazdı.”

- 5 Bir halâvet bahş eder şî‘riñden ey Sâlim suhan
Bellidir reftârdan taklîd-i üstâd eyleseñ

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Söz, şiiirinden bir tatlılık bahşeder; üstadı taklit etsen gidişten bellidir.”

181

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Yazsalar ser-nâme-i hüsne sezâdır mûlarıñ
Bir ser-âmed matla‘-ı pâkizedir ebrûlarıñ

“Tüylerini güzellik namesinin (**teşbîh-i belîğ**) başına yazmak uygundur; kaşların temiz, hoş matla olur. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 2 Dil rehâ-yâb olmak olmaz pîçîş-i mergûlden
Rişte-i cândır ser-â-pâ gûşe-i gîsûlarıñ

“Gönül (**tecrîd**) saçının kıvrımından kurtulamaz. Saçının her köşesi baştan can ipidir. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 3 Şâhbâz-ı dilleri âvâre eylerse nola
‘Ayn-ı nâz u mest-nigehdir dîde-i âhûlarıñ

“Baygın bakışlı ceylan gözlerinin (**teşbîh-i belîğ**) gönül şahinlerini (**teşbîh-i belîğ**) büyülemesine şaşılır mı? (**istifhâm**)”

- 4 Eyleyen gül-geşt-i dehri bulmamış aña ‘adîl
Sünbül-i bâğ-ı cinândır kâkül-i hoş-bûlarıñ

“Hoş kokulu kâküllerin cennet bağının sümbülüdür. (**teşbîh-i müekked**) Dünya gül bahçesini (**teşbîh-i belîğ**) dolaşan ona denk bir koku bulamamıştır. (**mübâlağa**)”

- 5 İrgürürsün tîr-i ümmîdiñ merâma Sâlimâ
Pür ederse himmet-i takdîr eger bâzûlarıñ

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Eğer pazıların beğenme çalışmasını çok ederse ümit okunu (**teşbîh-i belîğ**) arzuna ulaştırırsın”

182

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Gözün yumsa gelirdi pîşine timsâl-i mahzûnuñ
Gece Leylî’den olmuşdu ‘ibâret hâbı Mecnûn’un

“Mecnun’un (**telmîh**) gece uykusu Leyla’dan ibaret olmuştu; gözünü yumsa o mahzunun önüne hayali gelirdi.”

- 2 Komaz nakş-ı sümûñ sahrâda bile rûzgâr örter
Şu rütbe nâ-müsâ‘iddir mezâk-ı tab‘ı gerdûnuñ

“Dünyada zevk almak o kadar imkansızdır ki rüzgar, çöldeki tırnağı yok eder; izini bile bırakmaz. (**mübâlağa**)”

- 3 Deşilmek saña neydi meclis-i meyde derûnundan
Şikâyet etmege fırsat bulaydı ger ciger-hûnuñ

“Eğer kanlı ciğerin şikâyet etmeğe fırsat bulsaydı şarap meclisinde gönlünün deşilmesine ne gerek vardı? (**mecâz-ı mürsel**)”

- 4 Katı ednâ bahâneyle kişiyi terk ederler hayf
‘Aceb halkı vefâsız kimseler imiş Trabzon’uñ

“Trabzon’un halkı ne kadar vefasızmış, yazık! İnsanı çok küçük bahanelerle terk ediyorlar.”

- 5 Yolunda pâre pâre olduğıñ dil-dârı gör şimdi
Sorar mı künc-i gamda Sâlimâ hâl-i diger-gûnuñ

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Yolunda parça parça olduğun gönül alan, (**açık istiâre**) şimdi gam köşesinde (**teşbih-i belîğ**) senin ölüm hâlini sorar mı? (**istifhâm**)”

183

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Cilveger âyîne-i dilde cemâli Ahmed’iñ
Bir nefes gitmez zamîrimden hayâli Ahmed’iñ

“Gönül aynasında (**teşbih-i belîğ**) görünen Ahmed’in cemalidir; onun hayali kalbimden bir nefes gitmez.”

- 2 Meyl eder mi gonca-i ra‘nâya hergiz bu gönül
Var iken dest-i dilimde rûy-ı âli Ahmed’iñ

“Gönül, (**tecrîd**) elinde Ahmed’in kırmızı yanağı varken güzel güle meyleder mi hiç?”

- 3 Eylesem gönlüm nola pâ-beste yârîñ zülfüne
Kim esîr etdi dili hindû-yı hâli Ahmed’iñ

“Gönül (**tecrîd**) ayağımı yârin zülfüne bağlamama şaşılır mı? (**mecâz-ı mürsel**) Ahmed’in kara beni (**teşhîs**) gönlü esir etmiştir.”

- 4 Safha-i gerdân-kitâb-ı hasretim çün kim baña
Cây-ı istişkândır* bâb-ı visâli Ahmed’iñ

“Hasret kitabının (**teşbih-i belîğ**) sayfalarıym. (**teşbih-i belîğ**)”

- 5 Nola tûtîveş tekellüm-senc olursam Sâlimâ
Eyledi gûyâ beni şîrîn makâli Ahmed’iñ

* Bu kelime metnin ayrı iki nüshasında “istişkâl” biçimindedir. Her iki kelime de sözlüklerde bulunamamıştır.

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Papağan gibi konuşmama (**teşbîh-i mufassal**) şaşılır mı? (**istifhâm**) Beni söyleten Ahmed’in şirin sözleridir.”

184

Müstef‘ilâtün müstef‘ilâtün

1 Ülfetde zülfiyle dil-rübânîñ
Devlet serinde bâd-ı sabânîñ

“Gönül alanın (**açık istiâre**) zülfüyle beraber olmak sabanın (**teşhîs**) başında devlettir. (**mecâz-ı mürsel**)”

2 Etmez terahhum üftâdegâna
Cevr ‘âdeti kâfir-mâ-cerânîñ

“O kâfir maceralı, (**teşbîh-i müekked**) düşkünlerine acımaz; onun âdeti, eziyet etmektir.”

3 Devr eyleyip meh ruhsârın eyler
Her şeb temâşâ ol meh-likânîñ

“Ay, her gece dolaşıp o ay yüzlünün (**teşbîh-i belîğ**) yüzünü seyreder. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

4 Sâgar be-kef çün meclisde sâkî
Devr-i sürûru câm-ı safânîñ

“Sakinin elinde zevk kadehiyle mecliste dolaştığı zaman, mutluluk devridir.”

5 Harf-i visâli hayfâ lebinden
Alamadık o şîrîn dehânîñ

“Ne yazık ki o şirin ağızdan kavuşma sözü alamadık.”

- 6 Zahm açmada yâr üstâd Sâlim
Bilmez tarîkın ammâ devânıñ

“Salim! (**tecrid**) Yâr yara açma konusunda bilgilidir ama çaresini bilmez.”

185

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Baht olur mâni‘ niyâzı kâma takrîb eylesek
Çarh eder tekdîr eger ümmîd-i tatyîb eylesek

“İsteğimiz muradımıza yaklaşıp talih engel olur; gönlü hoş etmeği ümit etsek kader üzer. (**leff ü neşr**)”

- 2 Behcet-i ser-levha-i teslîm olurdu rû-nümâ
Meskenetle nüsha-i ahlâkı tehzîb eylesek

“Ahlak nüshasını (**teşbîh-i belîğ**) yoksullukla süslesek yüz gösteren teslim levhasının güzelliği olurdu.”

- 3 Hep gıdâ-yı rûh olup kuvvet verirdi tâ‘ate
Kûtumuz bezm-i cihânda cümleten tîb eylesek

“Dünya meclisinde tüm gıdamızı güzel koku yapsaydık ruhumuza gıda olup ibadet için kuvvet verirdi.”

- 4 Bulmayız takdîrden gayrı medâr-ı tesliyet
Zihnimizde büsbütün esbâbı tertîb eylesek

“Zihnimizde bütün sebepleri düzenlesek takdirden başka bir avunma çaresi bulamayız.”

- 5 Olmaya Sâlim mukâbil yek nefes ekdârına
‘Âlemiñ eczâ-yı şevkîn cem‘ ü terkîb eylesek

“Salim! (**tecrîd**) Dünyanın bütün arzu parçalarını bir araya getirsek senin kederlerinin bir nefesine bile karşılık gelmez. (**mübâlağa**)”

186

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 Ne bâğ-ı kâmda bir nahl-i sâde-rû gördük
O gülşeniñ ne bahârında reng ü bû gördük

“Ne murat bağında (**teşbîh-i belîğ**) hoş bir yüz gördük ne de o gül bahçesinin baharında renk ve koku gördük.”

- 2 Sirişkimizde temâşâsın eyledik ruhuñuñ
Hele cemâliñi ber-vech-i ârzû gördük

“Gözyaşımızda yüzünü seyrettik; böylece cemalini arzu ettiğimiz gibi gördük.”

- 3 Yanaşmadı dahı nev-gonca-i ferah sâkî
Egerçi âb-ı reziñden nice kedû gördük

“Taze ferah goncası olan saki (**teşbîh-i belîğ**) her ne kadar üzüm suyuyla (**açık istiâre**) dolu pek çok kadeh sunduysa da yanımıza yanaşmamıştır.”

- 4 Nazîriñ ey şeh-i hûn-rîz görmedik bir dem
Bu ‘arsagehde hezârân tünd-hû gördük

“Ey kan döken şah! (**açık istiâre**) Bu dünyada binlerce kötü huylu gördük ama senin benzerini hiçbir zaman görmedik.”

- 5 Sirişk-i âşıkâ mâ'il gibi bu şeb Sâlim
O yâri hâbda taraf-ı semt-i cû görmedik

“Salim! (**nidâ; tecrîd**) Sanki âşığın gözyaşına meyilliymiş gibi, yâri bu gece uykuda ırmak tarafına bakarken gördük. (**hüsn-i ta’lîl**)”

187

Mefâ’lün mefâ’lün mefâ’lün mefâ’lün

- 1 Dirîğ ey bî-vefâ zârın ferâmûş eylediñ gittiñ
Belâ tûfânını çeşmimde pür-cûş eylediñ gittiñ

“Ey vefasız! (**nidâ**) Yazık ki yalvarmaları unuttun gittin; bela tufanını (**teşbîh-i belîğ**) gözümden coşturdun gittin.”

- 2 Nedir sende bu te’sîr-i figân ey ‘âşık-ı şeydâ
Hezârı bâğda nâleñle hâmûş eylediñ gitdiñ

“Ey inleyen âşık! (**nidâ**) Senin yalvarman ne kadar da tesirlidir? (**istifhâm**) İnleyişinle bağda bûlbülü susturdun. (**mübâlağa**)”

- 3 Ele geldikçe vasla hiç dirîğîñ yok şehâ ammâ
Beni gitdikçe hicriñ ile bî-hûş eylediñ gittiñ

“Ey padişah! (**nidâ; açık istiâre**) Kavuşma imkânı olduğunda hiç fırsat vermiyorsun ama ben de artık ayrılığına dayanamayıp, aklımı kaybettim.”

- 4 Henüz ol neş’eniñ ser-der-hevâ-yı fikriyim hâlâ
Egerçi sâkiyâ ber-hîzi sen nûş eylediñ gittiñ

“Ey saki! (**nidâ**) Her ne kadar gönül coşturanı (**açık istiâre**) sen içip gittiysen de ben hala o neşenin düşüncesinin arzusu içindeyim.”

- 5 Bu gurbet ellerinde kaldı Sâlim sormadıñ hâlin
Dirîğ ey bî-vefâ zârın ferâmûş eylediñ gittiñ

“Yazık, ey vefasız! (**nidâ**) Salim (**tecrîd**) bu gurbet ellerinde kaldı, hâlini sormadın; ağlamalarını unuttun gittin.”

188

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Nedendir sîh-i gamda hicr ile bağrım kebâb etmek
Saña lâyük mıdır cânâ bizi pür-ıztırâb etmek

“Ey sevgili! (**nidâ**) Bağrımı gam şişinde (**teşbîh-i belîğ**) ayrılıkla kebap etmen (**mecâz-ı mürsel**) nedendir? Bizi acılara boğmak sana yakışır mı? (**istifhâm**)”

- 2 Ne gördün hâne-i hammârdan varmak neden âyâ
Düşer mi saña ey meh derd ile hâlim harâb etmek

“Ey ay! (**açık istiâre**) Şaraphaneden ne gördün de gidiyorsun? Dertle hâlimi harap etmek sana düşer mi? (**istifhâm**)”

- 3 Niçün böyle gidersiñ hâne-i ağıyâra bî-hûde
Tekellûf ber-taraf bizden nedendir ictinâb

“Niçin boş yere yabancıların hanesine gidiyorsun? Zorlama yok ama bizden niye kaçınıyorsun? (**istifhâm**)”

- 4 Geçer sanma beni geçdikçe cânâ tîr-i hicrânıñ
Olur ‘uşşâka reh-zen ‘ârı dil-dâra hicâb etmek

“Ey sevgili! Ayrılığının oku cana işledikçe senden vazgeçeceğimi zannetme. Âşık, sevgilinin ayrılık okuna göğüs gerendir.”

- 5 Ederdim Sâlimâ şerh-i derûnum nakl-i bi’l-mıstar
Lisân-ı hâli mümkün olsa bir başka kitâb etmek

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Hâl dilimi bir başka kitap yapmak mümkün olsaydı gönlümdekileri mıstarla naklederdim. (**mecâz-ı mürsel**)”

189

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fa‘ûlün

- 1 Ey murg-ı seher sabr edegör zahmına hârîñ
‘Âşık geçinen sîne gerer tûrine yârin

“Ey seher kuşu! (**nidâ; teşhîs**) Dikenin eziyetine sabret. Âşık geçinen yârin okuna sinesini gerer. (**irsâl-i mesel**)”

- 2 Ref‘-i derecât etmesine bâ‘is ü bâdî
Yüzü suyunuñ rahmetidir ebr-i bahârîñ

“Bahar bulutunun derecesinin yükselmesine sebep, onun yüzü suyunun rahmetidir. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 3 Hîç gülmeye hazm eylemeyen güft ü şinîdi
Gördük bu gülistân-ı cihân içre hezârîñ

“Dedikoduyu sindiremeyen hiç gülmesin; biz, bu dünya gül bahçesi (**teşbîh-i belîğ**) içinde binlercesini gördük.”

- 4 Nevbetle eder hil‘atı her sebzeyle ilbâs
Âyîni budur ‘askerine şâh-ı bahârîñ

“Bahar padişahı (**teşbîh-i belîğ**) her yeşile nöbetle hilat (**açık istiâre**) giydirir; askerlerine ayini (**teşbîh-i mufassal**) budur. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 5 Erbâb-ı nefes nâlem ederler neye teşbîh
Bense neye döndüğünü bilmem dil-i zârîñ

“Nefes erbabı inlememi neye benzetirler. (**teşbîh-i mufassal**) Bense ağlayan gönlün neye (**cinâs**) döndüğünü bilmem.”

6 Sâlim suhânım ‘arz edip hazret-i şeyhe
İrsâl edelim tuhfesini semt-i Hisâr’ıñ

“Salim! (**tecrîd**) Şeyh hazretlerine (**açık istiâre**) şiirimi arz edip, Hisar semtinin hediyesini ulaştıralım.”

190

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Derdmendân zâr u giryân olduğun bilmez misiñ
‘Âşıkın ahvâli cânâ n’olduğun bilmez misiñ

“Dertlilerin ağlama ve inlemelerinin ne olduğunu bilmez misin? (**istifhâm**)
Ey sevgili! (**nidâ**) Âşığın hâlinin ne olduğunu bilmez misin? (**istifhâm**)”

2 Pîç ü tâb-ı ‘âşika incinme lutf et sevdiğim
Fikr-i zülfüñle perîşân olduğun bilmez misiñ

“Sevdiğim! Âşığın şaşkınlığından incinme, lütfet; zülfünü düşünmekle perişan olduğunu bilmiyor musun? (**istifhâm**)”

3 Bî-karâr olduğuma ta‘n etme sultânım benim
Bendeñiñ bî-sabr u sâmân olduğun bilmez misiñ

“Sultanım! (**açık istiâre**) Kararsız olduğum için beni kınama. Kölenin (**teşbîh-i belîğ**) sabırsız olduğunu bilmiyor musun? (**istifhâm**)”

4 Vuslatıñla kalbimi ta‘mîr etmezsiñ benim
Hâtırım hicriñle vîrân olduğun bilmez misin

“Ayrılığa son vermekle kalbimi tamir etmiyorsun; Gönlümün ayrılığınla yıkıldığını **(mecâz-ı mürsel)** bilmez misin? **(istifhâm)**”

5 ‘İyd geldi merhabâ et küşteğân-ı gamzeñe
‘Âşıkıñ yolunda kurbân olduğun bilmez misiñ

“Bayram geldi, yan bakışının **(teşhîs)** öldürdüklerine **(mecâz-ı mürsel)** merhaba de âşığın senin yolunda kurban olduğunu bilmiyor musun? **(istifhâm)**”

6 Bunca demlerdir nedendir Sâlim’e lutf etmemeñ
Yohsa anıñ lutfa şâyâ olduğun bilmez misin

“Neden bu kadar zamandır Salim’e **(tecrîd)** iyi davranmıyorsun? **(istifhâm)**
Yoksa onun iyiliğe layık olduğunu bilmiyor musun? **(istifhâm)**”

191

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Ta‘nı ko zâhid bir iki sâgar-ı hûy-kerde çek
Çekmez iseñ ger humâr-ı sıkleti her yerde çek

“Zahit! kınamayı bırak da bir iki kadeh çek. Eğer içmezsen bu baş ağrısını her yerde çek. **(müşâkele)**”

2 Gerd-i râh-ı yâri ey dil dîde-i pür derde çek
Tûtiyâ-yı hâk-i pâyn çeşm-i gam-perverde çek

“Ey gönül! **(nidâ; tecrîd)** Yârin yolunun tozunu dertli göze çek; ayak tozu sürmesini **(teşbîh-i belîğ)** gamlı göze çek.”

3 Mihr-i rûyuñ eyle zîr-i ebr-i kâkülde nihân
Dîde-i ağıâra zülfünden ‘izâra perde çek

“Yüzünün ışığını kâkül bulutunun **(teşbîh-i belîğ)** altında gizle. Yabancıların gözlerinden korunmak için zülfünden yanağına **(teşbîh-i belîğ)** perde çek.”

- 4 Şöyle sür ey dil semend-i bâd-pây-ı himmeti
Kim ‘inân-ı ihtiyârîñ hâne-i dil-berde çek

“Ey gönül! **(nidâ; tecrîd)** Gayretin süratli atını **(teşbîh-i belîğ)** öyle sür ki seçme dizginini **(teşbîh-i belîğ)** gönül alanın **(açık istiâre)** hanesinde çek.”

- 5 Hat füzûn eyler bahâ-yı hüsnüñü etme tırâş
Enverî dîvânıdır bir cedvel-i hal-kerde çek

“Tüyler güzelliğinin değerini artırır, kesme. Enverî Divanı olan yüzüne **(teşbih-i belîğ)** altınla işlenmiş bir cetvel çek. **(leff ü neşr)**”

- 6 Merhem-i kâfûr olur zahm-ı dil-i mecrûhuña
Sâlim ol sîmîn-teni bu sîne-i pür-derde çek

“Salim! **(tecrîd)** O gümüş tenliyi **(teşbîh-i belîğ)** bu dertli gönle çek, yaralı gönlünün yarasına kafur merhemi olur. **(teşbîh-i mufassal)**”

192

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Gülşen-i kûy-ı bütân Bâğ-ı İrem’dir ey dil
Bülbülü ‘âşık-ı pür-gussa vü hemdir ey dil

“Ey gönül! **(nidâ; tecrîd)** putların **(açık istiâre)** mekânındaki gül bahçesi İrem Bağı’dır; **(teşbîh-i belîğ)** bülbülü kederli âşıktır.**(teşbîh-i belîğ)**”

- 2 Ko biraz câm-ı musaffâyı yürütsün sâkî
Ne kadarsa yine mey dâfi‘-i gamdır ey dil

“Bırak da saki parlak kadehi biraz yürütsün; ne de olsa şarap gamı giderir.”

- 3 Yüzünü görme gönül nâ-kes-i bed-ahlâkıñ
Hâtem'in şöhretiniñ vechi keremdir ey dil

“Gönül! (**tecrîd**) Kötü ahlaklı alçağın yüzünü görme; Hâtem'in (**telmîh**) şöhretinin sebebi iyiliktir.”

- 4 Bâ'is-i mihnet olur ol neyi müntec gayrı
'Asrımızda kerem ummak katı kemdir ey dil

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Başkalarından bir şey beklemek eziyete sebep olur; zamanımızda birinden iyilik beklemek çok kötü bir davranıştır.”

- 5 Sâlimâsâ taraf-ı şevka nigâh etmez hiç
Ol ki âlûde-i çirk-âb-ı elemdir ey dil

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Elem suyuna (**teşbîh-i belîğ**) bulaşmış olan Salim gibi sevinç tarafına hiç bakmaz.”

193

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Ey şeh-i mülk-i bahâ vü nâzenîn ü bî-bedel
Kişver-i hüsne hatıñ bir vech ile vermez halel

“Ey değer ve naz ülkesinin (**teşbîh-i belîğ**) paha biçilmez padişahı! (**nidâ; açık istiâre**) Tüylerin güzellik ülkesine hiçbir şekilde zarar vermez.”

- 2 Ellere gerçi visâliñ fikri mihnet-pâş olur
Ârzû-yı pâ-y-bûsuñdur baña dâ'im kesel

“Her ne kadar sana kavuşma fikri yabancılara eziyet verirse de; bana tembellik veren ayağını öpme arzusudur.”

- 3 Meclis-i meyde otursak kalksa ortadan hicâb
Baña bûs etmege verseñ geh ayag u gâh el

“İçki meclisinde otursak, ortadan utanma kalksa; bana öpmem için bazen ayak bazen el versen. **(istihdâml)**”

- 4 Vasf-ı zülfün meclisinde dün gece edip dırâz
Bilmezine âşık-ı bî-çâre kırmış gibi tel

“Çaresiz âşık, senin zülfünü dün gece mecliste uzun uzadıya anlatarak galiba münasebetsizlik etmiştir. **(kinâye)**”

- 5 Varma dâ'im beyt-i ağyâra meded ey bî-vefâ
Hânesine Sâlim-i üftâdeniñ gâhîce gel

“Ey vefasız! **(nidâ; açık istiâre)** İnsaf et, her zaman yabancılarının evine gitme; gizlice düşün Salim'in **(tecrîd)** evine gel.”

194

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 'Âlem oldu şâd bezm-i sohbetiñden ben değil
Bu da cânâ tâli'imdendir benim senden değil

“Ey sevgili! **(nidâ)** Sohbet meclisinde cümle âlem mesut oldu, ben olamadım ama bu benim kaderimdendir, senden değildir.”

- 2 İntizâr-ı şevk-ı vasl etmeñ münâsib görmedik
İhtiyâr-ı gam da etseñ 'âşık ehven değil

“Kavuşma arzusuyla beklemeni uygun görmüyoruz; gamı da seçsen âşık için uygun değildir.”

- 3 Gamzeden etseñ terahhum bizlere mâni' midir
Hâlîme kâfir de olsa şefkat eyler sen değil

“Yan bakışından bizleri korumana bir engel mi var? (**istifhâm**) Hâlîme sen değil kâfir de olsa acır.”

- 4 Boynuna alırdı ‘âşık gerdeniñ ammâ çi sûd
Bahtı hâlîndir siyeh-fâm eyleyen gerden degil

“Âşık, gerdanının vebalini boynuna alırdı ama ne fayda? (**istifhâm**) Onu kara yüzlü yapan senin gerdanın değil, benindir. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 5 Gülsitâna seyre gitdik yârsız biz Sâlimâ
Gûyiyâ ‘âlem o ‘âlem gülşen ol gülşen degil

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Biz gül bahçesine dolaşmaya yarsız gittiğimizde sanki âlem o âlem; gül bahçesi o gül bahçesi değildi.”

195

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 ‘Âşıkız deriz yine yâre recâmız çok degil
Nâz ederse bizlere ol dil-rübâmız çok degil

“Sevgiliye âşığız deriz; ricamız çok değildir. O gönül alanımız (**açık istiâre**) bize naz etmiş çok değildir.”

- 2 Hasret-i ruhsâr-ı zülfüñ çekmedir hep kârımız
Âşıkız biz nâle-i subh u mesâmız çok degil

“Biz âşığız; işimiz hep yanağının hasretini çekmektir.; sabah akşam inlememiz çok değildir.”

- 3 Kıblegâh etsek nola mihrâb-ı ebrûsun anın
Zâhid-i nev-şîveyiz biz bu riyâmız çok degil

“Onun kaşının mihrabını **(teşbîh-i belîğ)** kible edinmemize şaşılır mı?
(istifhâm) Biz yeni edalı zahidiz, bu riyamız çok değildir.”

4 Gamzeler bîgânedir etmez nigh ‘âşıklara
Mülk-i hüsnünde garîbiz aşınamız çok degil

“Gamzeler **(mecâz-ı mürsel)** ilgisizdir; âşıklara bakmaz. Güzellik ülkesinde
(teşbîh-i belîğ) yabancıyız, aşınamız çok değildir.”

5 Müflis-i şevkız ticâretgâh-ı tâli‘de bizim
Sâlimâ ser-mâye-i nakd-i safâmız çok degil

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Biz sevinç yönünden iflas etmişiz; talih
ticarethanesinde **(teşbîh-i belîğ)** mutluluk parası **(teşbîh-i belîğ)** sermayemiz çok
değildir.”

196

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

1 Yâd edip kûyunda âh-ı âteşînim neyleyim
‘Arz edip bî-hûde ben aña enînim neyleyim

“Mahallesinde ateşli ateşli ah etsem ne fayda? **(istifhâm)** İnlememi ona boş
yere arz etsem ne fayda? **(istifhâm)**”

2 Saña kalsa kâbil idi hâlîme etmeñ nazar
Tâli‘im tâlî‘ degildir ey meh-cebînîm neyleyim

“Ey ay alınlım! **(nidâ; teşbîh-i belîğ)** Sana kalsa hâlîme bakardın; talihim
talih değildir, ne yapayım! **(istifhâm)**”

3 Âh geldikçe dehâna buhl edip ketm eylemem
Saklayıp sînemde âvâz-ı hazînîm neyleyim

“Ağza âh geldikçe cimrilik edip saklamam; hazin avazımı sinemde saklayıp ne yapayım? **(istifhâm)**”

- 4 Zühd ile etmem temedduh kurb-ı hâsü’l-hâsdan
 Yine baksan sûfiyâ senden yakînîm neyleyim

“Ey sofî! **(nidâ)** Tevazu gösterip Tanrı’ya olan yakınlığımla övünmem ama ne yapayım, baksan yine de senden yakînîm. **(rücû’)**”

- 5 Hidmetinde ben anıñ beste-miyânım Sâlimâ
 Kadrimi bilmez o yâr-ı nâzenînîm neyleyim

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Ben onun hizmetine bel bağlamışım **(mecâz-ı mürsel)** ama o nazlı yârim kıymetimi bilmez, ne yapayım? **(istifhâm)**”

197

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

- 1 Hayâl edip o zülfü âhımı cânâna ‘arz etdim
 Seher tebyîz edip müsveddemi sultâna arz etdim

“O zülfü hayal edip hâlimi sevgiliye bildirdim; seher vakti müsveddemi **(kapalı istiâre)** temize çekip sultana **(teşbîh-i belîğ)** sundum.

- 2 Neler çekdim hevâ-yı zülfü ile bezm-i firkatde
 Deyip her ser-güzeştîm cümle-i yârâna ‘arz etdim

“Ayrılık meclisinde zülfünün arzusu yüzünden çektiklerimi, başımdan geçen her şeyi tüm dostlara anlattım.”

- 3 Şikâyet eyleyip sen saçı leylîden bugün yek-ser
 Varıp sahrâya râzım Kays-ı bî-sâmâna ‘arz etdim

“Bugün çöle giderek sen saçı gece renkliden **(teşbîh-i belîğ)** tüm şikâyetlerimi; derdimi sabrı kalmamış Kays’a **(telmîh)** anlattım. **(leylî, sahrâ, Kays: iham-ı tenâsüb)**”

4 Gam-ı ‘aşkıñla giryân oldugumca sâhil-i gamda
Dür-i eşkim ser-â-pâ lücce-i ‘ummâna ‘arz etdim

“Gam sahilinde **(teşbîh-i belîğ)** aşk gamıyla ağladığım miktar elde ettiğim gözyaşı incimin **(teşbîh-i belîğ)** hepsini umman dalgasına sundum.”

5 Bu şeb âyînede gördüm ruh-ı zîbâñı sultânım
Cemâliñ pertev-i mihrin meh-i tâbâna ‘arz etdim

“Sultanım! **(açık istiâre)** Süslü yanağın bu gece aynada gördüm; cemalinin güneş ışığını **(teşbîh-i belîğ)** parlak aya **(teşbîh-i belîğ)** anlattım.”

6 Kabûl etdi ser-â-ser dâğ-ı hicriñ ihtiyâr ile
Efendim gamlarıñ bu külbe-i ahzâna ‘arz etdim

“Efendim! Gamlarını bu hüznler evine **(açık istiâre; telmîh)** arz ettim; baştan başa tüm ayrılık yaralarını **(mecâz-ı mürsel)** kabul etti.”

7 O kaşı yâñıñ endûh-ı firâkın söyleyip yer yer
Benim çekdiklerim Sâlim varıp cânâna ‘arz etdim

“Salim! **(tecrîd)** O kaşı ya’nın **(teşbîh-i belîğ)** ayrılığının sebep olduğu kederden bahsedip çektiklerini sevgiliye söyledim.”

198

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

1 Tesellî olmaz ‘uşşâka cihân sûr olsa sultânım
Kapılmaz şevka ‘âşık yârdan dûr olsa sultânım

“Sultanım! (**açık istiâre**) Bütün dünya neşe dolsa âşığa teselli olmaz; âşık yardan ayrı olunca mutlu olamaz.”

- 2 Yıkılır bir taraftan hâtırı ‘âşıkların elbet
Temel tutmaz ne rütbe kalbi ma‘mûr olsa sultânım

“Sultanım! (**açık istiâre**) Âşıkların kalbi ne kadar imar edilse de temel tutmaz; gönlü bir taraftan yıkılır. (**kapalı istiâre**)”

- 3 Gurûr-ı lutfuñ etdikçe ‘itâb etme dil-i zâra
Seniñ lutfuña çok mudur o mağrûr olsa sultânım

“Sultanım! (**açık istiâre**) Ağlayan gönül senin lütfunla gururlanmış, çok mudur? (**istifhâm**) Onu bu yüzden azarlama.”

- 4 Çıkar teftîşe gamzeñ dilleri lutf ile kâkül de
Ederdi anları tashîh me‘mûr olsa sultânım

“Sultanım! (**açık istiâre**) Yan bakışın (**teşhîs**) lütufla gönülleri teftîşe çıkmaktadır; kâkül de memur olsaydı (**teşhîs; teşbîh-i belîğ**) onları tashih ederdi.”

- 5 Yıkılmış hâtırın yap Sâlim-i dil-teng-i hicrânın
Ne var sâyeñde ol bir pâre mesrûr olsa sultânım

“Sultanım! (**açık istiâre**) Ayrılıktan dolayı gönlü dar olan Salim’in (**tecrîd**) gönlünü yap; (**mecâz-ı mürsel**) sayende biraz mesut olsa ne var? (**istifhâm**)”

199

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Hasret-i cânân tağyîr edeli keyfiyyetim
Tâb-ı temmûz etmede sermâyı sûz-ı firâkım

“Sevgilinin hasreti hâlimi değiştirdiğinden beri ayrılığının ateşi (**mecâz-ı mürsel**) göğü temmuz güneşiyle kaplamaktadır. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 2 Dâmen-i sabrım gibi çâk-i girîbân eyledim
Kâmetim gibi edelden tâk hicriñ tâkatım

“Ayrılığın boyumu iki bûklüm yaptığı gibi (**teşbîh-i mufasssal**) kuvvetimi de algııından beri sabır eteğimi (**teşbîh-i belîğ**) yırttım. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 3 Nâ‘il-i ‘îd-i visâliñ olmak olmaz her zamân
Bir zamân da rûze-dâr-ı hicriñ olmak niyyetim

“Her zaman kavuşma bayramına (**teşbîh-i belîğ**) ermek olmaz. Niyetim bir müddet de ayrılık orucu (**teşbîh-i belîğ**) tutmaktır. (**îd, rûze, niyyet: tenâsüb**)”

- 4 Etmesin bizden şemîm-i sünbül-i zülfün dirîğ
Budur ancak bâğ-ı âlemde o gülden minnetim

“O gül, (**açık istiâre**) zülûf sünbülünün (**teşbîh-i belîğ**) kokusunu bizden esirgemesin. Dünya bağında (**teşbîh-i belîğ**) ondan isteğim sadece budur.”

- 5 Bir garîbim kim perîşân etdi şevkım rûzgâr
Târ u mâr etdi felek mecmû‘a-i cem‘iyyetim

“Ben, öyle bir garibim ki zaman; sevincimi yok etti; felek, bütünlüğüümü darmadağın etti.”

- 6 Ben anıñ beste-miyânım hizmetinde neyleyim
Bilmedi gitdi o yâr-i nâzenîniö kıymetim

“Ben onun hizmetine bel bağlamışım (**mecâz-ı mürsel**); o nazlı yârım kıymetimi bilmedi gitti.”

- 7 Harf-i vash ol dehenden almağa etmem ümîd
Yok yere sarf eyleyemem bî-hûde Sâlim himmetim

“Salim! (**tecrîd**) Kavuşma sözünü o ağızdan almayı ümit etmem; boş yere buna gayret etmem.”

200

Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Dili ‘aşk ile feyz-yâb edelim
Der-i Mevlâya intisâb edelim

“Gönlü aşkla feyizlendirelim; Tanrı’nın kapısına bağlanalım.”

- 2 Künc-i kesretde tab‘-ı çâlâki
Mey-i vahdetle neşve-yâb edelim

“Çevik tabiatımızı çokluk köşesinde vahdet şarabıyla neşelendirelim.”

- 3 Pür edip çeşmimiz hayâlîñ ile
Eşkimiz mâ-hasal gül-âb edelim

“Gözlerimizi hayalinle doldurup, gözyaşımızı gül suyu yapalım. (**teşbîh-i mücmel**)”

- 4 Fıkr-i tahsîli eyleyip ihrâc
‘Aklı bir muhtasar kitâb edelim

“Tafsilat fikrini atıp; aklı kısa bir kitap yapalım. (**teşbîh-i mücmel**)”

- 5 Devşirip her habâbını Sâlim
Nüsha-i câmı intihâb edelim

“Salim! (**tecrîd**) Her kabarcığını bir araya getirip şarap nüshasını (**teşbîh-i belîğ**) seçelim.”

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Şu rütbe şu‘le-perverdir benim dâğ-ı fürûzânım
Sabâh-ı haşre dek sönmez fetîl-i şem‘-i sûzânım

“Benim parlak yaram o kadar ı ışık saçmaktadır ki yanan mumumun (**teşbih-i müekked**) fitili haşır sabahına kadar sönmez.”

- 2 Seni ben meclisimden dûr etmem der idiñ baña
Kerem kıl ‘ahd ü peymâne vefâ etme sultânım

“Sultanım! (**açık istiâre**) Bana, seni meclisimden uzak tutmam derdin; iyilik göster, sözünü yerine getir.”

- 3 Ser-â-pâ sînde her tâze dâğım hâle şâhiddir
Derûnum aňlasın bilsin gören çâk-ı girîbânım

“Yırtık yakamı (**kinâye**) gören iç durumumu anlasın, bilsin diye sinemi baştan aşağı kaplayan her taze yara (**teşbih-i belîğ**) hâlîme şahittir.”

- 4 Ererdi merdüm-i çeşmim hicâbından bir lahza
Eger bakdıkça saña hâ’il olmasaydı sultânım

“Sultanım! (**açık istiâre**) Eğer, arada yüzünü gizleyen örtü olmasaydı gözbebeğim seni görür görmez utancından erirdi.”

202

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 O mâhıñ zülf-i şeb-reng-i dil-âvîzin kemend etdim
Dil-i sevdâ-karîn-i ‘aşkı mı bir târe bend etdim

“O ayın (**açık istiâre**) üzerinde gönlün (**tecrîd**) asılı olduğu gece renkli zülfünü kement (**teşbîh-i mufassal**) yaptım; aşkımı bilen gönlümü bir karaya bağladım. (**mugâlata-i ma‘neviyye**)”

- 2 Harâb etdi sipâh-ı gamzesi mülk-i dili çünkim
Yed-i şekvâyı ol şâha gönül ben de bülend etdim

“Gönül! (**tecrîd**) O padişaha (**açık istiâre**) şikâyet elini uzattığım için yan bakış askeri (**teşbîh-i belîğ**) gönül ülkesini (**teşbîh-i belîğ**) yıktı.”

- 3 Nola fenn-âşinâ-yı gavta-i deryâ-yı mihr olsam
Dil-i zevrakçe-i ‘aşka nice yıllar lrvend etdim

“Güzellik denizinin (**teşbîh-i belîğ**) derinliklerini bilmeme şaşılır mı? Nice yıllar gönlü (**tecrîd**) aşk kayığına (**teşbîh-i belîğ**) asker ettim.”

- 4 O nakkâş-ı cefâ sad nakş-ı cevri etdi kabûl etdim
Muhassal dâğ-ı hicrin ben zerâsâ sîne-bend etdim

“O eziyet nakkaşının (**açık istiâre**) yüzlerce eziyet nakşını (**teşbîh-i belîğ**) kabul ettim; ortaya çıkan ayrılık yarasını altın gibi göğsüme sardım. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 5 Yazılmış gördüğümce levh-i dilde bu zemîn-i nev
Edip tahsîn ü sâbâşî Sâlim pesend etdim

“Salim! (**tecrîd**) Gönül levhasında (**teşbîh-i belîğ**) bu yeni gazeli yazılmış görünce, beğenip övdüm.”

203

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Bir boyu serve sarıldı şimdi sevdâmız bizim
‘Ar‘aristân-ı hüsündür cümle hûlyâmız bizim

“Şimdi bizim sevdamız bir servi boyluya (**teşbîh-i belîğ**) sarıldı. Bizim bütün hayalimiz güzelliğin servi bahçesidir. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 2 Bî-muhâbâ kûy-ı dil-dâra şitâb etmekdeyiz
Kimseden yokdur bu yolda bîm ü pervâmız bizim

“Gönül alanın (**açık istiâre**) oturduğu yere çekinmeden gitmekteyiz; bu yolda kimseden korkumuz yoktur.”

- 3 Hüsnüne sâhib çıkar ‘âlem şikâyet eylesem
Sevdiğim dâvân-ı haşre kaldı da‘vâmız bizim

“Şikâyet etsem âlem güzelliğine sahip çıkar. Sevdiğim! Bizim davamız haşir dîvanına kaldı (**telmîh**)”

- 4 Kâse leb-rîz-i sirişk-i dîdeden meclisde ben
Cümle bu hûn-âbedir bezminde sahbâmız bizim

“Kâsemi (**açık istiâre**) mecliste gözyaşıyla ağzına kadar doldurdum. Onun meclisinde bizim şarabımız bu kanlı sudur.”

- 5 Sâlimâ hâl-i dil-i nâ-şâdı biz ‘arz eyleriz
Derghinde diñlenirse dâd u şekvâmız bizim

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Eğer dergâhında şikâyetimiz dinlenirse bu mesut olmayan gönlün (**tecrîd**) hâlini anlatırız. ”

204

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Derdimiz çok kangı birin saña takrîr edelim
Renciş-i derd-i firâkıñ nice ta‘bîr edelim

“Derdimiz çok, sana hangi birini anlatalım; ayrılık derdinin sıkıntısını nasıl ifade edelim? (**istifhâm**)”

- 2 Dîdemiz pür olsun eşk-i hasret ile sevdiğim
Çeşmimiz nakş-ı hayâlîñ ile tenvîr edelim

“Sevdiğim! Gözümüz hasret yaşıyla dolsun; Gözümüzü hayalinin nakşı (**teşbîh-i belîğ**) ile nurlandıralım.”

- 3 Biz ümîd-i vuslat ile hîç sıklet etmeziz
Ol perî rûyu niye bî-hûde tekdîr edelim

“Biz kavuşma ümidiyle hiç sıkıntıya düşmeyiz. O peri yüzlüyü (**teşbîh-i belîğ**) boş yere niye üzelim? (**kinâye; istifhâm**)”

- 4 ‘Âzim oldu yâr meclisden gönül gitmeklige
Dûd-ı âh u eşk gül-âbı ile tevkîr edelim

“Gönül! (**tecrîd**) O yar meclisten gitmek için yürüdü; onu, ah dumanı (**teşbîh-i belîğ**) ve gözyaşı gül suyu (**teşbîh-i belîğ**) ile uğurlayalım.”

- 5 Ger bulursak hâk-i pâ-yı yârî sa‘y ile gönül
Dîde-i hasret-keşe biz anı iksîr edelim

“Gönül! (**tecrîd**) Eğer sevgilinin ayağının tozunu aramakla bulursak hasret çeken göze iksir yapalım. (**mecâz-ı mürsel**) ”

- 6 Şerbet-i la‘lin dirîğ etdi fakîre ol tabîb
Sâlim-i dil-hasteye bir gayrı tedbîr edelim

“Ne yazık ki o tabip (**açık istiâre**) fakire lal şerbeti (**açık istiâre**) yaptı; hasta gönüllü Salim’e (**tecrîd**) başka bir ilaç yapalım.”

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Hiç humârın der-pey etmez zevk-ı bî-gam bulmadım
‘Âlemiñ ben meclis-i nûşunda ‘âlem bulmadım

“Ardından baş ağrısı çekilmeyen gamsız bir zevk bulmadım. Bu dünyanın içki meclisinde zevk alacak bir şey bulmadım. (**âlem: istihdâml**)”

- 2 Çok tolandım kûyunu dil-berleriñ ammâ ki ben
Yine senden gayrı cânâ yâr-i hem-dem bulmadım

“Ey sevgili! (**nidâ**) Gönül alanların (**açık istiâre**) sokağında çok arandım ama senden başka kendime yakın bulamadım.”

- 3 Mû-be-mû devr eyledim müjgân-ı çeşmiñ hâlîme
Gamzeden gayrı ser-i kûyuñda mahrem bulmadım

“Kirpiğinin tüylerini tek tek dolaştım; sokağında (**açık istiâre**) yan bakıştan (**teşhîs**) başka hâlimden anlayan bulamadım.”

- 4 Gam-fezâdır deyü ‘aşkıñ zemm eder imiş rakîb
Ben seniñ sevdâ-yı mihriñ sevdigim kem bulmadım

“Sevdiğim! Rakip, gam artırır diye aşkını yerermiş; bana göre senin sevginin karası kötü değildir. (**mîhr, sevdâ, gam: iham-ı tezâd**)”

- 5 Gönlümü bulduñ mu deyü eylesem Sâlim su’âl
Gamze-i hâzır-cevâbı der ki bitem bulmadım

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Hazır cevap yan bakışa, gönلümü buldun mu diye (**teşhîs**) sorsam; bilmem, bulmadım, der.”

- 1 Yârdan ‘uşşâk-ı zâra ruhsat ümmîd eylemem
Nev-cevânân-ı ‘asırdan şefkat ümmîd eylemem

“Sevgilinin ağlayan âşıklara izin vereceğini zannetmem; zamanın yeni gençlerinden şefkat beklemem.”

- 2 Böyle leb-tefsîde-i tâb-ı teb-i hicrân iken
Ey tabîb-i derd-i ‘âşık sıhhat ümmîd eylemem

“Ey aşk derdinin doktoru! (**nîdâ; açık istiâre**) Ayrılık sıtmasının (**teşbîh-i belîğ**) hararetiyle dudaklarım kurumuşken (**kinâye**) sağlık ümit etmem.”

- 3 Ârzûmend-i safâ-yı hâtır olmazsam nola
Sâye-i zülfünde bûy-ı râhat ümmîd eylemem

“Gönül sefasını istemememe şaşılır mı? Zülfünün gölgesinde rahatın kokusunu (**teşbîh-i belîğ**) bile ümit etmem.”

- 4 Eyledi sevdâ-yı zülfün dil-perîşân şöyle kim
Hâtırımda bir dahı cem‘iyyet ümmîd eylemem

“Zülfünün karası gönlümü öyle dağıttı ki gönlümün bir daha bir araya geleceğini ümit etmem. (**perîşân: istihdâml**)”

- 5 Ben lâle-had perîden Sâlimâ bir vech ile
Gülşen-i ‘âlemde bûy-ı vuslat ümmîd eylemem

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Ben bu dünya gül bahçesinde (**teşbîh-i belîğ**) o lâle yanaklı (**teşbîh-i belîğ**) periden (**açık istiâre**) hiçbir şekilde kavuşma kokusu (**teşbîh-i belîğ**) ümit etmem”

- 1 Şeb-i vuslat ki oldu baña ‘âzım
Dırâz-ı mâ-cerâ-yı dil ne lâzım

“Vuslat gecesi geldi; gönül macerasını uzatmaya ne gerek var? (**istifhâm**)”

- 2 Beşûş olma ‘aceb mi yâr gâhî
Nigâh-ı ‘âbis eyler serv-i nâzım

“Sevgili zaman zaman güler yüzlü olmuş çok mu? Nazlı servim (**açık istiâre**) suratını asar.”

- 3 Ayağı sürçmesin yolunda anıñ
Tolandı pâyına âh-ı dırâzım

“Benim uzun âhım ayağına dolandı (**kapalı istiâre**); aman ayağı sürçmesin.”

- 4 Medet hıfz et Hudâyâ bâd-ı gamdan
Füsûna başladı ol ‘işve-bâzım

“Ey Tanrı’m! (**nidâ**) O işvelim sihre (**mecâz-ı mürsel**) başladı; artık beni gam rüzgârından (**mecâz-ı mürsel**) koru.”

- 5 Nola Sâlim olursak yâre müştâk
Muhâl olmaz fikirde çâre-sâzım

“Salim! (**tecrîd**) Yâri özlememize şaşılır mı? Tüm çareler ondadır; düşünmeye yasak yoktur. (**irsâl-i mesel**)”

208

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Firâkîñla baña devlet yeter âh-ı sehergâhım
Fenâ dünyâda bî-câh olmadır ancak benim câhım

“Senin ayrılığınla seher vakti ah etmem mutluluk olarak bana yeter. Fani dünyada benim makamım, makamımın olmamasıdır.”

- 2 Ben ol Kays’ı beyâbân-gerd-i ‘aşkım kim bu vâdîde
Enîsim gam celîsim hicr ü hayret derd hem-râhım

“Ben bu vadide aşk çölünün **(teşbîh-i belîğ)** tozu **(teşbîh-i belîğ)** olan Kays’ım. **(telmîh)** Arkadaşım gam; dostum hayret ve ayrılık; yol arkadaşım derttir. **(mecâz-ı mürsel)**”

- 3 Komaz tedbîre bir yer zahm-ı şemşîr-i nigâhında
Şu rütbe kâmil-ülfetdir o çeşm-i kâr-âgâhım

“O açıkgöz **(mecâz-ı mürsel)** benimle o kadar sıkı fıkıdır ki, bakış kılıcıyla **(teşbîh-i belîğ)** yaralamadık bir yer bırakmaz.”

- 4 Verir âyîne-i ruhsârına jeng-i keder bir gün
Dahı nev-restedir cânân sakınsın almasın âhım

“Sevgili yeni yetmedir, dikkat etsin âhımı almasın; âhım, bir gün olur yüz aynasına **(teşbîh-i belîğ)** keder pası **(kapalı istiâre)** verir.”

- 5 Ben ol çâh-ı zakanda olmuşum üftâde ey Sâlim
Ki görse reşk ederdi mâh-ı Ken‘ân behcet-i Sâlim

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Ben o çene çukurunda tutuklu kalmışım. Kenan’ın ayı **(açık istiâre; telmîh)** Salim’in güzelliğini **(tecrîd)** görse, kıskanırdı.”

209

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Her gören ‘ayb etmede bî-sabr u sâ mân olduğum
Bilmiyorlar gibi zülfünle perîşân olduğum

“Beni sabırsız görenler zülfünde perişan olduğumu bilmiyorlarmış gibi beni eleştirmekle ayıp etmekte.”

- 2 Hep gamımdandır benim güldüklerim ammâ gören
Fart-ı şevkımdan sanır tâ böyle handân olduğum

“Böyle güldüğümü görenler çok neşeli olduğumu sanır ama benim gülmelerim üzüntümün fazlalığındandır.”

- 3 Dest-bûsuñ rûze-dâr-ı hicriñe eyle kerem
‘İyd geldi gel sevindir imdi kurbân olduğum

“Elini öptürmekle ayrılığının orucunu tutanlara iyilik et; ey kurban olduğum **(nidâ)** bayram geldi, gel de sevindir. **(dest-bûs, rûze, ‘İyd, kurbân: tenâsüb)**”

- 4 Mihr-i ruhsâr-ı nigâra nâzıran cümle yeler
Vechi neymiş sâha-i mihrinde giryân olduğum

“Süslü güzelin yüz güneşini **(açık istiâre)** gören, kavuşmak için can atar ve onun sevgisiyle neden bu kadar ağladığımı anlar.**(mihr: istihdâml)**”

- 5 Vâdi-i ‘aşk içre Sâlim ben bu baht-ı zâr ile
Gördüğün varsa kerem kıl söyle şâdân olduğum

“Salim! **(tecrîd)** Benim bu kötü talihle aşk vadisi **(teşbîh-i belîğ)** içinde mutlu olduğumu gördüysen kerem et, söyle.”

210

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Perîşân-târ-ı hicrim sohbet-i bezm-i çemen bilmem
Ser-andâz-ı hevâ-yı kâkülüm zevk-ı semen bilmem

“Ayrılık karanlığıyla (**teşbîh-i belîğ**) perişan oldum, çimen meclisinden bir şey anlamam; kâkülün arzusuyla pervasızım, yaseminden zevk almam.”

- 2 Şemîm âlûdekâr-ı hâksâr-ı gurbet oldum ben
Bu hâletle dimâğ-efsürdeyim bûy-ı vatan bilmem

“Gurbet toprağının kokusuna bulaştım, bu sebeple beynim dondu; (**mecâz-ı mürsel**) vatanın kokusunu alamam.”

- 3 Derûn-ı sînemiz gencîne-i Yûsufsitândır hep
Zükâm-âvardeyim ‘aşk ile bûy-ı pîrehen bilmem

“Gönlümüz Yusuf ülkesinin hazinesidir. (**teşbîh-i belîğ**) Aşkta nezle olmuşum, gömleğin kokusunu duymam. (**telmîh**)”

- 4 Harâb etmez felek bir meclis-i pâkîze gördün mü
Yıkılmaz hâtır-ı âşık gibi bir encümen bilmem

“Feleğin harap etmediği bir temiz meclis gördün mü? (**mecâz-ı mürsel**)
Âşığın gönlü gibi yıkılmayan bir topluluk bilmem. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 5 Tegâfûl-güne gamzeñ her ne rütbe eylese inkâr
Kerem kıl Sâlim’i bârî efendim deme sen bilmem

“Yan bakışın (**teşhîs**) her ne kadar görmezden gelerek inkâr etse de kerem et de hiç olmazsa Salim’i tanımadığını söyleme.”

211

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 ‘Arz edip nâlelerim kûyuña takrîr edeyim
‘Aşkımız hâme-i müjgân ile tahrîr edeyim

“Mahallende inlemelerimi arz edip derdimi anlatayım; aşkımızı kirpik kalemiyle **(teşbîh-i belîğ)** yazayım. **(kapalı istiâre)**”

- 2 Derd-i hicrânıñ bir vech ile izhâr edemem
Kâle gelmez o musîbet nice ta‘bîr edeyim

“Ayrılık derdini hiçbir şekilde açıklayamam; o musibet anlatılmaz, nasıl tabir edeyim.”

- 3 Sarılıp dâmenine ağlamak âsân idi lîk
O gül-i gülşen-i nâzı nice tekdîr edeyim

“Eteğine sarılıp ağlamak kolaydı ama o naz bahçesinin gülünü **(açık istiâre)** nasıl üzeyim? **(istifhâm)**”

- 4 Tûl-i hicrân ile pek eskimedîn yâreleri
Vaktidir derd-i dil-i hasteye tedbîr edeyim

“Ayrılığın uzamasıyla yaraları derinleşmeden hasta gönlün **(tecrîd)** derdine çare bulayım.”

- 5 Yâd edip sümbül-i gîsûsunu yârîñ Sâlim
Nefha-i medhi ile ‘âlemi ta‘tîr edeyim

“Salim! **(tecrîd)** Yârîñ sümbül saçını **(teşbîh-i belîğ)** anlatıp, övme nefesi ile dünyayı kokulandırayım. **(mecâz-ı mürsel)**”

212

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Gam-ı ‘aşkıñla lâl oldum hayâliñle hayâl oldum
Terahhum eyle sultânım meded kim bî-mecâl oldum

“Sultanım! (**açık istiâre**) Aşkının derdiyle dilsiz, hayalini düşünmekten hayal oldum; (**mecâz-ı mürsel**) acı, yardım et, gücüm kalmadı.”

2 Ne mümkün vuslat ile âşinâ olmak bu ‘âlemde
Ümîd-i şevkla bî-hûde hemân ben pür-melâl oldum

“Bu dünyada vuslata ermek ne mümkün? (**istifhâm**) Arzuma kavuşma ümidiyle boş yere sıkıntıya düştüm”

3 ‘Ârif oldum şu rütbe vâdi-i aşk u mahabbetde
Hayâl-i mû-miyânîñla hemân mânend-i nâl oldum

“Aşk ve muhabbet vadisinde o kadar bilgi sahibi oldum ki ince belinin hayaliyle (**teşbîh-i belîğ**) kamaşa döndüm. (**teşbîh-i mufassal**)”

4 Söz olmaz intizâm-ı pâk-güftârîña el-hâsıl
Nice medh eyleyim tatlı diliñ vafında lâl oldum

“Temiz sözünü anlatmaya kelimeler yetmez; nasıl anlatayım (**istifhâm**) tatlı dilini anlatmakta dilsiz oldum (**mecâz-ı mürsel**).”

5 Perî rûyândan aslâ görmedim insâniyyet ben hayf
Bu ‘arsagâhda bî-hûde vakf-ı infî‘âl oldum

“Yazık! Peri yüzlülerden (**teşbîh-i belîğ**) insaniyet (**kinâye**) görmedim. Bu dünyada (**açık istiâre**) boş yere bekledim, durdum.”

213

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Hadeng-i tîr-i çeşm-i dil-bere âmâcdır sînem
Hemîşe iltifât-ı gamzeye muhtâcdır sînem

“Göğsüm gönül alanın (**açık istiâre**) göz okuna (**teşbîh-i belîğ**) hedef tahtasıdır; (**teşbîh-i belîğ**) onun ilgisine daima muhtaçtır.”

2 Derip devşirmeden kaldım gamıñla kendimi cânâ
Hezârân leşker-i endûh ile tâlâcdır sînem

“Ey sevgili! (**nidâ**) Kendimi toparlayamadan gamınla kaldım; gönlüm binlerce üzüntü askeriyle (**teşbîh-i belîğ**) savaş yeri olmuştur. (**teşbîh-i mufassal**)”

3 Metâ‘-ı nakd-i râzım tâze dâğım müheyyâdır
Gel ey bâd-ı sabâ gel kim bu gün târâcdır sînem

“Dert parası olan (**teşbîh-i belîğ**) taze yaram hep hazırdır. Ey sabah rüzgârı! (**nidâ; teşhîs**) Gel ki bugün gönlüm yağma yeridir.”

4 Ser-â-pâ âşînâdır dâğ-ı hicriñ ile sultânım
Benim mihriñle hem-te’sîr-i isfîdâcdır sînem

“Sultanım! (**açık istiâre**) Göğsüm, ayrılığınla dağlanmaya (**mecâz-ı mürsel**) alışkındır. Sevgin ile üstübeğin tesiri aynıdır. (**teşbîh-i mufassal**)”

5 Şumâr eyler görenler üstühânım Sâlimâ bir bir
Kulûzm-i ser-gerânâsâ benim mevvâcdır sînem

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Görenler, kaburga kemiklerimi bir bir sayarlar; (**kinâye**) sinem, başı dönmüş denizin (**teşhîs**) dalgaları gibidir. (**teşbîh-i müekked**)”

214

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

1 Bülbül-i şifteveş ‘aşk ile zâr oldum ben
Bir ser-âmed gül-i ra‘nâya hezâr oldum ben

“Âşık bülbül gibi **(teşbîh-i mufassal)** aşkla ağladım; önde gelen, güzel bir gülün **(açık istiâre)** bülbülü **(teşbîh-i belîğ)** oldum.”

2 Bî-şu‘ûrâne miyânına sarıldım sad hayf
Nev-nihâl-i kad-i dil-dârıma bâr oldum ben

“Yüz kere eyvah ki şuursuzca beline sarıldım. Gönlümü alanın **(açık istiâre)** taze fidan boyuna **(teşbîh-i belîğ)** yük oldum. **(teşbîh-i mufassal; kinâye)**”

3 Süm-i esbini dirîğ eyleyicek rûyumdan
Reh-i yâre yine bî-hûde gubâr oldum ben

“Yüzümden atının tırnağını bile esirgedi; **(mecâz-ı mürsel)** boşuna yârin yolunun toprağı oldum.”

4 Murg-ı dil dâmgeh-i turrada nahcîrîndir
O ki çeşm-i gazâlâne şikâr oldum ben

“Gönül kuşu **(teşbîh-i belîğ)** saç tuzağında **(teşbîh-i belîğ)** avındır. O iki ceylan göze av oldum.”

5 Eylemez bâğ-ı bihişt olsa da gönlüm rağbet
Sâlimâ ‘aşk ile bî-sabr u karâr oldum ben

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Cennet bahçesi olsa da gönlüm rağbet etmez; aşk ile sabırsız ve kararsız oldum.”

215

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

1 Göñül bir bahr-i mevvâc-ı tesellîdir ko cûş etsin
Sirişk-i dîde deryâlar gibi cûş u hurûş etsin

“Gönül (**tecrîd**) çok dalgalı bir teselli denizidir; (**teşbîh-i mücmel**) bırak coşsun; gözyaşı da deryalar gibi coşup taşsın. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 2 Donatsın yârelerle sîne-i bî-kînesin ‘âşık
Tenin ser-tâ-be-pâ dâğ-ı cefâna çeşm ü gûş etsin

“Âşık, kinden arınmış gönlünü yaralarla donatsın. Tenini baştan ayağa eziyet yaralarına göz, kulak etsin. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 3 Ne keyfiyyetdir işrâb eylemek olmaz mey-i ‘aşkı
Hele bir sâgarın sabr-ı felâket-dîde nûş etsin

“Bu öyle bir hâldir ki, hemen aşk şarabını (**teşbîh-i belîğ**) içmek olmaz; öncelikle kadehe, felaketlere karşı sabır doldurulmalıdır. (**kapalı istiâre**)”

Felek târâc edem derse eger ser-mâye-i hûşun
Kişiyi ‘âlem-i dünyâda bir mahbûba dûş etsin

“Felek, (**teşhîs**) akıl sermayesini (**teşbîh-i belîğ**) yağma etmek istediği kişiyi dünya âleminde bir sevgiliye düşürsün.”

- 5 Yazan evsâf-ı ‘aşkı nüsha-i ümmîde ey Sâlim
Eñ ednâ hâletın ser-defter-i tûmâr-ı hûş etsin

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Aşkın özelliklerini ümit nüshasına (**teşbîh-i belîğ**) yazan en kötü halini akıl tomarı (**teşbîh-i belîğ**) defterinin başına yazsın.”

216

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Neş’emend-i feyz olan peymâne-i takdîrden
Kâm-yâb-ı şevk olur keyfiyyet-i tedbîrden

“Kader kadehinin (**teşbîh-i belîğ**) feyziyle neşelenen kişi tedbirli olmakla hâlinden memnun olur.”

- 2 Sanmañız taraf-ı lebin âzürdedir tebhâleden
Çâk çâk olmuş dehânı lezzet-i ta‘bîrden

“O sevgilinin dudağının ucunu uçuktan incinmiş sanmayın; onun ağzı, sözünün lezzetinden parça parça olmuştur. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 3 Olalı kürsî-nişîn-i zülfü şeyhî-zâdeniñ
Gûy-ı vâ‘iz gibi kaldı âh-ı dil te‘sîrden

“Şeyh oğlunun (**açık istiâre**) zülfünün kürsüye oturmasının (**kapalı istiâre**) tesirinden gönlün ahı (**tecrîd**) vaizin sözü gibi kaldı. (**teşbîh-i mücmel**)”

- 4 Mülket-i hüsnünde âşûb etmesin peydâ deyü
Hep geçirdi hattın ol âfet ser-i şemşîrden

“O afet, (**açık istiâre**) güzellik ülkesinde (**teşbîh-i belîğ**) karışıklık çıkarmasın diye tüylerini kılıçtan geçirdi. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 5 Ol kemân-ebrûyu Sâlim ger der-âgûş etmesem
Kâ‘il olmazdım güzâr-ı tîr ile zih-gîrden

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Eğer o keman kaşlıyı (**teşbîh-i belîğ**) kucaklamasam oklarına hedef olmaya razı olmazdım. (**açık istiâre**)”

217

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Alıgör bezm-i cihânda nâm mânend-i nigîn
Eylesinler zâtına ikrâm mânend-i nigîn

“Dünyada yüzük gibi (**mecâz-ı mürsel**) bir ün sahibi oladur da sana ikram etsinler.”

- 2 Rû-siyehler ile hem-bezm olma lâleveş seni
Dâğ ber-bil etmesin eyyâm mânend-i nigîn

“Kara yüzlüler (**mecâz-ı mürsel**) ile aynı mecliste bulunma; iktidar, (**teşhîs**) laleye yaptığı gibi senin de gönlünü yüzük kaşı gibi dağlamasın. (**teşbîh-i mufassal; hüsn-i ta‘lîl**)”

- 3 Yâd olmaz idi Hâtem cûd ile ihsânı ger
Gezmese ellerde subh u şâm mânend-i nigîn

“Hâtem, yüzüğüyle olduğu kadar cömertliğiyle de dillerde dolaşmasaydı bugün hâlâ anılıyor olmazdı. (**telmîh**)”

- 4 Nakşın almakdır garaz el üzre tutmakdan seni
Eyleme bir ferde ‘arz-ı kâm mânend-i nigîn

“Hiç kimseye muradını arz etme. Seni el üstünde tutmasına (**mecâz-ı mürsel**) sebep, nakşını almaktır.”

- 5 Şerha şerha olmaz idi sînemiz Sâlim eger
Kılmasaydık şöhrete ikdâm mânend-i nigîn

“Şöhret sahibi olmaya adım atmasaydık sinemiz yüzük taşı gibi parça parça olmazdı. (**teşbîh-i mufassal**)”

218

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Derseñ ey dil o cefâ-pîşemizi râm olsun
Nakd-i hûn-âbe-i çeşmiñ ile ibrâm olsun

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) O cefa çektiren sana ram olsun istersen, gözünün kanlı yaşı parasıyla (**teşbîh-i belîğ**) onu ikna et.”

- 2 Elimizde bir ayagı bize çok görme şehâ
Nice bir dest-i felekden gam u âlâm olsun

“Ey şeyh! (**nidâ; açık istiâre**) Elimizde bir kadehi bize çok görme. (**tezâd**) Yoksa insan feleğin (**teşhîs**) gam ve kederlerine nasıl dayansın?”

- 3 Gece gelmeklige va‘d etmiş idi hânemize
Belki teşrîf ede ol meh hele ahşâm olsun

“Gece hanemize gelmeye söz vermişti. Hele akşam olsun, o ay (**açık istiâre**) belki teşrif eder. (**meh: istihdâml**)”

- 4 Bakmazız bezm-i meyiñ cümle kusûruna hemân
Bir kaç ahabb ile tek bâde-i gül-fâm olsun

“Yeter ki birkaç ahabpla gül renkli şarap (**teşbîh-i müekked**) olsun; şarap meclisinin ayıbına bakmayız.”

- 5 Gün yüzüñ göster eyâ kân-ı kerem Sâlim’iñe
Nice bir subhumuz ey mâh bizim şâm olsun

“Ey kerem kaynağı! (**nidâ; açık istiâre**) Salim’ine (**tecrîd**) gün yüzünü göster. (**kinâye**) Ey ay! (**nidâ; açık istiâre**) aksi halde bizim sabahımız nasıl akşam olsun.”

219

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Şehâ dîdem gam-ı hicriñle giryân olmasın n’olsun
Ciger sûz-ı firâkıñ ile biryân olmasın n’olsun

“Ey şeyh! (**nidâ; açık istiâre**) Gözüm ayrılığının gamıyla ağlamasın da ne yapsın? (**istifhâm**) Ciğerim (**tecrîd**) ayrılığının ateşiyle kebab olmasın (**mecâz-ı mürsel**) da ne olsun? (**istifhâm**)”

- 2 Hayâl-i zülf-i hoş-bûyuñ derûnum içre müşgâsâ
A âhû-dîde lutf et söyle mihmân olmasın n’olsun

“A, ahu gözlü! (**teşbîh-i belîğ; nidâ**) Lütfet, söyle; hoş kokulu zülfünün hayali gönlümün içinde misk gibi misafir olmasın da ne yapsın? (**istifhâm; hoş-bûy, müşg, âhû: tenâsüb**)”

- 3 Var iken ârzû-yı kâkülün gönlümde ey meh-rû
Be-her-şeb-tâ-seher bu dil perîşân olmasın n’olsun

“Ey ay yüzlü! (**nidâ; teşbîh-i belîğ**) Gönlümde kâkülünün arzusu varken bu gönül (**tecrîd**) her gece sabaha kadar perişan olmasın da ne olsun? (**istifhâm**)”

- 4 Dil-i atşân-ı leb-tefsîdegâna hokka-i la’lîñ
Devâ-yı bür’-i sâ’a derde dermân olmasın n’olsun

“Lal hokkan (**açık istiâre**) dudağı kavrulmuş gönüllere etkili bir derman olmasın da ne olsun? (**istifhâm**)”

- 5 Şu rütbe pîç ü tâb-ı hasret ile Sâlimâ her dem
Ser-i kûyuñda dil üftân ü galtân olmasın n’olsun

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Mahallende gönül (**tecrîd**) her zaman hasret ıstırabı ile düşüp kalkmasın da ne olsun? (**istifhâm**)”

220

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Şu rütbe mest-i ‘aşk olmuş gönül câm-ı mahabbetden
Gelir cânân geçer görmem yüzün ben fart-ı hayretten

“Gönül (**tecrîd**) muhabbet kadehiyle (**teşbîh-i belîğ**) öyle aşk sarhoşu olmuş ki, hayretin çokluğundan sevgilinin gelip geçtiğini farketmem, yüzünü görmem”

- 2 Haber ver ey sabâ ol serv-kâmet ‘azm-i bâğ etmiş
Açılsın çeşm-i nerkis gülşen içre hâb-ı gafletden

“Ey saba! (**nîdâ; teşhîs**) O servi boylu (**teşbîh-i belîğ**) bağa gelmiş; haber ver de gül bahçesi içinde gaflet uykusunda olan nergisin gözü içinde açılsın. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 3 Derûn-ı sînesin almış müretteb düğmeler yârîñ
Girîbân-çâk olur âdem aña bakdıkça gayretten

“Yârın göğsünde sıralı düğmeler durur; insan ona baktıkça kıskançlıktan yakasını yırtar. (**kinâye**)”

- 4 Ele alıp yıkılmış hâtırım hâlim su’âl etmez
Fütâde ‘âşıkın kaldırmaz aslâ hâk-i zilletten

“Yıkılmış gönlümü ele alıp (**mecâz-ı mürsel**) halimi sormaz; düşkün âşığını alçaklık toprağından asla kaldırmaz.”

- 5 Bize rağmen yine bir gayrı hem-dem bulmuş ol bî-dâd
Kime dâd eylesenm Sâlim ‘aceb ol bî-mürüvvetten

“O adaletsiz bize rağmen yine başka bir dost bulmuş; Salim! (**tecrîd**) O insaniyetsizden acaba kime şikâyet etsem (**istifhâm**)”

221

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Dilâ karşı durup ol gamze-i fettâne neylersin
Hedefâsâ siper edip tenîñ peykâne neylersin

“Ey gönül! (**nidâ, tecrîd**) O fitneci yan bakışa (**teşhîs**) karşı durup ne yapıyorsun? (**istifhâm**) Nasıl olup da tenini hedef tahtası gibi (**teşbîh-i mufassal**) oka (**açık istiâre**) siper ediyorsun? (**istifhâm**)”

2 Beni zencîr-i zülfüñle esîr-i ‘aşkıñ etme gel
Dil-i âşüfsemi cânâ edip dîvâne neylersin

“Beni zülûf zincirinle (**teşbîh-i belîğ**) bağlayıp aşkının esiri (**mecâz-ı mürsel**) etme, çılgın gönlümü (**tecrîd**) deli edip ne yaparsın? (**istifhâm**)”

3 Kerem kıl âteş-i ‘aşka beni yandırma ey sûzî
Cemâliñ şem‘ine gönlüm edip pervâne neylersin

“Ey yakıcı sevgili! (**nidâ; açık istiâre**) Kerem et, beni aşk ateşinde yakma! (**mecâz-ı mürsel**) Cemalinin mumuna (**teşbîh-i belîğ**) beni pervane (**teşbîh-i belîğ**) edip ne yaparsın? (**istifhâm**)”

4 Dağıdıp kâkülün yârîñ perîşân etme lutf eyle
Benim ol rişte-i ‘aklım çözüp ey şâne neylersin

“Ey tarak! (**teşhîs**) Sevgilinin kâkülünü dağıtma, lütfeyle; benim akıl ipimi (**teşbîh-i belîğ**) çözüp ne yapıyorsun? (**istifhâm**)”

5 Güzel da‘vet anı Sâlim velî ikrâmı müşkildir
Gelirse bir gece ol âfet-i devrâne neylersin

“Salim! (**tecrîd**) Onu davet etmek güzeldir ama ağırlamak zordur; o dünya afeti (**mecâz-ı mürsel**) bir gece gelirse ne yaparsın? (**istifhâm**)”

222

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Ruhlarıñ gül gül olur tâb-ı mey-i seyyâleden
Ebr içinde gûyyâ meh rû-nümâdır hâleden

“Akan şarabın parlaklığından gül gül olan yanakların, **(teşbîh-i belîğ)** bulut içindeki ayın, haleden yüzünü göstermesine benzemektedir. **(teşbîh-i mufassal)**”

2 Sûzenîdir işleri müjgânının ser-tâ-be-pâ
Mülket-i ruhsâr-ı dil-ber de aransa kâleden

“Gönül alanın **(açık istiâre)** yüz ülkesi **(teşbîh-i belîğ)** örtüler içinde saklı olsa da kirpiğinin işleri **(teşhîs)** baştan ayağa yakıcılıktır. ”

3 Etmiş uşşâkîñ şerâr-ı şu‘le-pîrâsı eser
Sanmañız âzürededir la‘l-i lebin tebhâleden

“Onun lâl dudağını **(açık istiâre)** uçuktan incinmiş sanmayın; âşıkların ateşli kıvılcımlarının izidir. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

4 Ser-firâz olsa ‘aceb mi nâza gamzeñ kim eder
Nâz ta‘lîm-i füsûnu gamze-i dellâden

“Naz, **(teşhîs)** büyüğü aracı gamzeden **(teşhîs)** öğrenmektedir; gamzenin naza büyüklük tasamasına şaşılır mı?”

5 Eylemem Sâlim figânım ile teksîr-i sevâd
Kılmazam dil-gîr o şûhu ben enîn ü nâleden

“Salim! **(tecrîd)** Figânımla karalığı çoğaltmam; o şûhu ağlama ve inlemeyle incitmem.”

223

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Benim bu ‘âlem-i dünyâda cânâ râhatım sensin
Merâmım sevdiğim cânım efendim devletim sensin

“Ey sevgili! (**nidâ**) Bu dünya âleminde rahatım sensin. İstedğim, sevdiğim, canım, efendim sensin.”

2 Beni ferdâlara salma gidip lutf eyle sultânım
Sebâtım sabr u ârâm-ı dil bî-tâkatim sensin

“Gidip de beni yarınlara bırakma, lütfet; sebatım, sabrım, takatsiz gönlümün rahatı sensin.”

3 Getir rez duhterin sâkî kerem kıl meclis-i nûşa
Cihân içre benim hem-râz u hem-keyfiyyetim sensin

“Saki! Asmanın kız kardeşini (**açık istiâre**) içki meclisine getir. Bu dünya içinde benim sırrımı, hâlimi bilen sensin.”

4 Vefâya hâsılı bîgâneym bezm-i mahabbetde
Gel ey cevri ü cefâ sen kim benim hem-ülfetim sensin

“Muhabbet meclisinde vefaya tümüyle yabancıyım; ey eziyet! (**nidâ, teşhîs**) Benim yakınım sensin.”

5 Ayağın kesme sâkî Sâlim-i âşüfte-dilden gel
Benim hergiz müretteb-sâz-ı bezm-i sohbetim sensin

“Saki! Düşkün gönüllü Salim’ den (**tecrîd**) ayağını (**istihdâml**) kesme, gel! Benim sohbet meclisimin tertip edilmiş sazı sensin. (**teşbîh-i belîğ**)”

224

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

1 Kırılsın sâgar-ı ‘işret derûnum gam ile tolsun
Şehâ sensiz mey-i gül-gûn baña kat kat harâm olsun

“Şevk kadehi kırılsın, gönlüm gamla dolsun. Ey şah! **(nidâ; açık istiâre)**
Sensiz gül renkli şarap **(teşbîh-i mücmel)** bana haram olsun.”

2 Erişdirmedi dil fülkün kenâr-ı vuslata sad hayf
Hemân bu rûzgâr-ı bî-vefâ Allah’dan bulsun

“Yüz kere yazık ki bu vefasız rûzgâr, **(teşhîs)** gönül kayığını **(teşbîh-i belîğ)**
kavuşma kıyısına **(teşbîh-i belîğ)** ulaştıramadı; Allah’tan bulsun.”

3 Benim vâdî-i ‘aşkında perîşân-hâli cânânıñ
Benim her şeb hayâlim zülf-i pür-ham olsun

“Sevgilinin aşk vadisinde **(teşbîh-i belîğ)** hâli perişan olan benim; hayalim
her gece zülûf kıvrımlarıyla dolmasın da ne olsun? **(istifhâm)**”

4 Hezâr-ı bî-nevâya şefkat-endâz olmayan verdiñ
Hemîşe gonca-i ser-bestesini açılmasın olsun

“Çaresiz bülbüle **(teşhîs)** acımayan gülün kapalı guncası açılmasın olsun!
(istifhâm)”

5 Nola mey görmese Sâlim dem-i firkatde oldukça
Şehâ sensiz mey-i gül-gûn baña kat kat harâm olsun

“Ayrılık zamanı Salim’in **(tecrîd)** gözünün şarabı görmemesine şaşılır mı? Ey
padişah! **(nidâ; açık istiâre)** Sensiz, gül renkli şarap **(teşbîh-i mücmel)** bana kat kat
haram olsun.”

225

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Tengnâ-yı gurbeti eyler hemîşe âşiyân
Bî-namâzânıñ bün-i gûşunda gülbang-i ezân

“Ezan sesi, namaz kılmayanların kulağının dibinde gurbet mezarını **(teşbîh-i belîğ)** kendine yer edindir.”

2 Çıkmağa cânım firâk-ı yâr ile her dem benim
Üstühânım eylemiş pehlûda çifte merdübân

“Canım, **(tecrîd)** yârin ayrılığından duyduğu üzüntü sebebiyle her zaman çıkmak **(kinâye)** için iki yanımdaki kaburga kemiklerimi merdiven yapmış. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

3 Câme-hâba girmek olmaz sen şeh ile ‘âşıkıñ
Penbenin âteşle oynu olmaz ey şûh-ı cihân

“Sen padişah **(açık istiâre)** ile âşığının gecelik giymesi olmaz. Ey dünya güzeli! **(nidâ; mübâlağa)** Pamuğun ateşle oyunu olmaz. **(irsâl-i mesel)**”

4 Bahta dâ’irdir ‘itâb u lutf-ı evzâ‘-ı felek
Âdemiñ gönölünce dönmez çarh-ı keç-rev her zamân

“Feleğin **(teşhîs)** eziyeti ve lutfu talihe göredir; aksi feleğin çarkı her zaman kişinin istediği gibi dönmez. **(mecâz-ı mürsel)**”

5 Çîn-i zülfünde gönül fâş etmede esrârımı
Vechi var dillerde olsa ser-güzeştım dâstân

“Gönül **(tecrîd)** sırlarını zülfünün kıvrımında açıklamaktadır. Maceram dillere destan olsa **(mecâz-ı mürsel)** yeridir.”

6 Bî-vücûd ol vâdi-i ‘aşk içre Sâlim şöyle kim
Güft (ü) gûy-ı sırr-ı ‘aşka vâkıf olmaya zebân

“Salim! **(nidâ; tecrîd)** Aşk vadisi içinde vücudundan vazgeç; dil **(tecrîd)** aşk sırrının dedikodularını bilmesin.”

226

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Fıkr-i zülfün ile kalmaz böyle efgân eyleyen
İrgürür sahn-ı visâle şâmı hicrân eyleyen

“Böyle bağırıp çağıran zülfünün fikriyle kalmaz. Akşamı ayrılık eyleyen Tanrı, vuslatı da nasip eder.”

- 2 Ağlama ey dîde-i gam-dîde sabr et ağlama
Güldürür bir gün seni elbette giryân eyleyen

“Ey kederli göz! (**nidâ; tecrîd**) Ağlama! Seni ağlatan elbet bir gün güldürür.”

- 3 Kalmaya hâşâ tenük-dest-i miyân-ı ârzû
Vaktin eyyâm-ı talebde sarf-ı ‘irfân eyleyen

“Allah saklasın! Vaktini, kavuşmayı isteme irfanıyla geçiren kişi arzusuna ulaşmada eli boş kalmasın. (**kinâye**)”

- 4 Gönlümü kılmış hezâr-ı nâle-perdâz-ı figân
Sen gül-i ra‘nâyı zîb-i gülşen-i ân eyleyen

“Sen güzel gülü (**teşbîh-i belîğ**) güzellik gül bahçesinin (**teşbîh-i belîğ**) süsü eyleyen, gönlümü inleyen bülbül olarak tayin etmiş. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 5 Va‘de-i vasl etdigin ferdâya salma sevdigim
Sen değil miydiñ benimle ‘ahd ü peymân eyleyen

“Sevdiğim! Kavuşma sözü verdiklerini yarınlara bırakma; benimle sözleşen sen değil miydin? (**istifhâm**)”

- 6 Nûr çeşminden nümâyândır cihân içre anıñ
Hâk-i pâyıñ tûtiyâ-yı dîde-i cân eyleyen

“Nur, o sevgilinin ayağının tozunu can gözüne (**mecâz-ı mürsel**) sürme yapan (**teşbîh-i mücmel**) kişinin gözünden görünendir. (**mübâlağa**)”

7 Na-kese Sâlim mürüvvet eylemek bî-hûdedir
Eyliğin zâyî‘ eder nâ-merde ihsân eyleyen

“İnsaniyetsiz kişiye iyilik etmek boşunadır; namerde iyilik eden yaptığı iyiliği boşuna yapmış olur.”

227

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Kayd-ı zülfün aňlamaz kendin perîşân etmeyen
Bilmeye subh-ı visâli şâmı hicrân etmeyen

“Kendini perişan etmeyen zülûf bağıını (**teşbîh-i belîğ**) anlayamaz. Akşamını ayrılıkla geçirmeyen, kavuşma sabahını öğrenemez. “

2 El-hazer mağrûr-ı câh-ı hüsn ü ân olma sakın
Ey benim derdim görüp de baňa dermân etmeyen

“Ey benim derdimi görüp de bana derman olmayan sevgili! (**nidâ**) Sakın güzellikteki makamınla övünme.”

3 Lâleâsâ dağlarda gül gül olmuş ser-te-ser
Sîneme etsin nigh seyr-i gülistân etmeyen

“Gül bahçesini seyretmeyen yaralarla lale gibi gül gül (**kapalı istiâre**) olmuş göğsüme (**teşbîh-i mufassal**) baksın!”

4 Aňlamaz keyfiyyetin pervâneniñ bir vech ile
Kendini vakf-ı telâş-ı sûz-ı hirmân etmeyen

“Kendini nasipsizlik ateşinin telaşına vakfetmeyen, kelebeğin **(teşbîh-i mufassal)** halini hiçbir şekilde anlamaz.”

- 5 Bilmeye zîb-i gülistân-ı derûnun ‘âlemin
Dağlarla sînede bir şeb çerâğân etmeyen

“Göğsünde yaralarla bir gece ı ışık saçmayan **(kapalı istiâre)** gönül dünyası
gül bahçesinin süsünü bilmez. **(teşbîh-i belîğ)**”

- 6 Mû-be-mû seyr eyleyip de cümleten endâmını
Kim durur zülfüñ gibi kendin perîşân etmeyen

“Bütün endamını tel tel seyredip de zülfün gibi kendini perişan etmeyen
(teşbîh-i mufassal) var mıdır? **(istifhâm)**”

- 7 Bu melâmetzâr-ı deşt-i ‘aşkdır ez-cân ü dil
Râhat olmaz bunda terk-i sabr u sâ mân etmeyen

“Aşk çölü **(teşbîh-i belîğ)** canı ve gönlü ayıplama yeridir. Dirlik ve düzenliği
terk etmeyen, burada rahat olmaz.”

- 8 Rütbe-i derd-i teb-i ‘aşkın nümâyân etmeye
Ol perîniñ Sâlimâ hicrinde hicrân etmeyen

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** O perinin **(açık istiâre)** ayrılığından üzüntü
duymayan aşk ateşi **(mecâz-ı mürsel)** derdinin rütbesini göstermesin.”

228

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

- 1 Hayâl-i mû-miyânıñla kadim cânâ ko nâl olsun
Hayâlim fikr-i zülfüñle hayâl-ender-hayâl olsun

“Ey sevgili! (**nidâ**) Bırak boyum kıl belinin (**teşbîh-i belîğ**) hayaliyle nal olsun; (**teşbîh-i mücmel**) hayalim zülfünü düşünmekle hayal içinde hayal olsun.”

- 2 Hevâ-yı ‘aşkıña za‘fım görenler etsin istidlâl
Nihâl-i kâmet-i ham-geştemiz kaddiñe dâl olsun

“Bükülmüş boy fidanımız (**teşbîh-i müekked**) boyunun yolunda dal olsun (**teşbîh-i mufassal**) da aşkını isteme zaafımı gösteren bir delil olsun.”

- 3 Düşen kalkmaz yatar hep künc-i dâmân-ı dil-ârâda
Hemân ‘âşık seniñ de tek vücûduñ bî-mecâl olsun

“Gönül süsleyenin (**açık istiâre**) eteğine düşen kalkamaz (**kinâye**) orada kalır; ey âşık! (**nidâ**) Sen de onun eteğine yapış (**kinâye**) senin de vücudun mecalsiz kalsın varsın.”

- 4 Geçermiş nev-be-nev saña bizi ağyâr düşdükçe
O vaz’a kalmazız bizden yaña kat kat helâl olsun

“Yeni yeni yabancılar, yanına geldikçe hakkımda konuşuyorlarmış; ben böyle şeylerin üstünde durmam, hakkım helal olsun.”

- 5 Bilinmekse garaz Sâlim benim de rütbe-i ‘aşkım
Ser-i kûyunda dillerden mahabbetler su’âl olsun

“Salim! (**tecrîd**) Maksat, benim aşkımin derecesini öğrenmekse mahallendeki gönüllerin (**teşhîs**) muhabbetleri ölçülsün.”

229

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Kim der ‘uşşâkı gam ile böyle nâlân olmasın
Tek hemân âzürde-i endûh-ı hicrân olmasın

“Âşıkların gamla böyle ağlamamalarını, ayrılık kederiyle incinmemelerini kim umursar? (**istifhâm**)”

2 Hîç siler yok dâmen-i lutf ile eşk-i çeşmimi
Kimseler bî-hûde böyle zâr u giryân olmasın

“Gözümün yaşını lütuf eteğiyle (**teşbîh-i belîğ**) silen kimse yok; kimse böyle boş yere ağlamasın.”

3 Gâh rûyuñ gâh zülfüñ göster ey meh ‘âşıka
Rûz u şeb sevdâ-yı zülfüñle perîşân olmasın

“Ey ay! (**açık istiâre**) Âşığa bazen yüzünü bazen zülfünü göster ki gece gündüz zülfünün karasıyla perişan olmasın. (**rûy,zülf: tezâd; leff ü neşr**)”

4 Sevdigim güldür beni gâhî terahhum eyleyip
Ağladıkça ben ‘adûlar şâd u handân olmasın

“Sevdiğim! Bana acı da arasına yüzümü güldür; ben ağladıkça düşmanlar sevinmesin.”

5 Halk-ı ‘âlem çökse başına yapılmaz hâtırı
Kalb-i ‘âşık hicr ile bir kerre vîrân olmasın

“Âşığın kalbi ayrılık sebebiyle bir kere yıkıldı mı (**kapalı istiâre**) dünya halkı başına geçse onaramaz.”

6 Bir gelir var külbe-i ahzânıma biñ nâz ile
Sâlimâ bir hoş bak ol serv-i hırâmân olmasın

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Keder evime (**teşbîh-i belîğ; telmîh**) bin nazla gelen biri var; hoş bir şekilde bak; salınan servi (**açık istiâre**) olmasın.”

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Kişi re’yiyle dûr olmak olur mu dil-sitânından
Ya âdem ayrılır mı göz göre hiç tatlı cânından

“Kişinin gönül alanından (**açık istiâre**) kendi isteğiyle uzak olması mümkün mü? (**istifhâm**) İnsan göz göre göre tatlı canından ayrılır mı? (**teşbîh-i belîğ**)”

- 2 Tegâfülle helâk oldum buña encâm olmaz mı
Garîbe bir nigâh etmez geçersiñ cümle yanından

“Herkesin içinde garibe (**teşbîh-i belîğ**) bakmadan yanından geçiyorsun; ilgisizlik yüzünden helak oldum, bunun sonu gelmeyecek mi? (**istifhâm**)”

- 3 Cihânı hiddet ile gark-ı hûn etmekdedir gamzeñ
Nola lerzân olursak cümle tîğ-ı hûn-feşânından

“Yan bakışın (**teşhîs**) hiddetle dünyayı kana boğmaktadır; kan saçan kılıcıyla (**açık istiâre**) hepimizin titremesine şaşılır mı? (**istifhâm**)”

- 4 Nedir sevdâ-yı zülfüñle belâ-keşlik dil-i zâra
Geçilmezken miyânın bendegâna imtinânından

“Belinin, kölelerine karşı başa kakmalarından geçilmezken ağlayan gönle (**tecrîd**) bir de zülfünün karasıyla bela çektirmek niyedir? (**istifhâm**)”

- 5 Duçâr olan şikenc-i kâkülünde gönlüme Sâlim
Bilir ‘uşşâk içinde derdmendi âh u figânından

“Salim! (**tecrîd**) Kâkülünün kıvrımında gönlümle karşılaşan, âşıklar içinde dertli olanları ah edip inlemelerinden bilir.”

- 1 Ümmîd-i neş'e eyler isen inşirâhdan
Râhat-karîn-i bezm olagör feyz-i râhdan

“Ferahlık ve neşe umuyorsan içki meclisinde şarap feyziyle rahat ol.”

- 2 Tutmazdı berg kendini mecrâ-yı şeb-neme
Leb-rîz-i kâse olmasa feyz-i sabâhdan

“Sabah feyzinden kâsesi (**teşbîh-i belîğ**) dolmuş olmasaydı yaprak kendini
çiğ tanesinin mecrasına tutmazdı. (**hüsn-i ta'lîl**)”

- 3 Gamze kuşandı tîr-keşini işte gelmede
Neñ var seniñ de ey dil-i şeydâ silâhdan

“Yan bakış (**teşhîs**) okçusunu kuşanmış (**teşbîh-i belîğ**) geliyor; ey âşık
gönül! (**nidâ; tecrîd**) Senin silah olarak neyin var? (**istifhâm**)”

- 4 Geçmem o şûhdan baña geç deyü vâhime
Bî-hûde tab'a sıklet eder iktirâhdan

“Ben o güzelden vazgeçmem. Kuruntulu kişi bana ‘vazgeç’ diyerek boşuna
sıkıntı yaratmaktadır.”

- 5 Sâlim inanma zîbiş-i deryâ-yı devlete
Leb-rîz-i sâha olsa da fevz ü felâhdan

“Salim! (**tecrîd**) Her yer selamet ve kurtuluşla ağzına kadar dolu olsa devlet
deryasının (**teşbîh-i belîğ**) süsüne kanma.”

232

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Rûzgâr etmez bizi âsûde bir âzârdan
Biz rehâ-yâb olmazız böyle enîn ü zârdan

“Dünya, bizi kınanmalardan kurtarmıyor; böyle giderse ağlama ve inlemelerimiz devam eder.”

- 2 Cennetü’l-me’vâ iken her gûşe bir düzâh olur
Saklasın Mevlâ hemîşe âdemi idbârdan

“Tanrı, insanı talihsizlikten saklasın: Her köşe cennetken cehennem (**teşbîh-i mufassal**) olur.”

- 3 Çîn-i ebrûdan nümâyândır gazab ‘uşşâkıñâ
Rastg(ûy)ân fehm ederlermaksadın bir târdan

“Âşıklarına gazabı kaşının çatıklığından bellidir; doğru sözlü olanlar maksadını bir kıldan anlarlar. (**kinâye**)”

- 4 El-hazer olma esîr-i hâb-ı gaflet câh ile
Gâfil olma sevdiğim sen nâle-i bîdârdan

“Sevdiğim! Sakın makam sevgisiyle gaflet uykusuna (**teşbîh-i belîğ**) dalma; uykusuzların inlemelerinden gafil olma.”

- 5 Sâlim’e lutf et dirîğ etme peyâmıñ dem-be-dem
İltifâtıñ kesme cânâ âşık-ı dîdârdan

“Ey sevgili! (**nîdâ**) Yüzünün âşığından ilgini kesme; Salim’e (**tecrîd**) acı! Haberini almaktan onu mahrum etme.”

233

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Tâb-ı mül pertev-fikendir çeşm-i mey-âşâmdan
Olsa ger bir hânede âteş görünür câmdan

“Şarabın parlaklığı, şarap içenin gözünden ışıık saçmaktadır; bir yerde ateş olsa camdan görünür. **(leff ü neşr)**”

- 2 Ehl-i dil ruhsârıñı tercîh ederler zülfüne
Rûşenâdır behceti rûzun sevâd-ı şâmdan

“Gönül ehli yanağını zülfüne tercih ederler; gündüzün aydınlığı akşamın karanlığına tercih edilir. **(leff ü neşr)**”

- 3 Bâğ-ı mihriñ hep sabâ-yı subhu lutf-ı yârdan
Meyve-i nahl-i meveddet telh olur düş-nâmdan

“Güzellik bağının **(teşbîh-i belîğ)** sabah rüzgârı sevgilinin lütfudur; sevgi fidanının **(teşbîh-i belîğ)** meyvesi ise azarlamadan dolayı acı olur. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

- 4 Hod-fürûşân-ı zamân mahrûm-ı bezm-i câhdır
Neyl-i kâmi ahz eder âdem olan hodgâmdan

“Zamanın kendini beğenmişleri makam meclisinden mahrumdur. Adam olan, arzu ettiğı şeyi kendini beğenmiş kişiden alır. ”

- 5 Âl al olmuş ruh-ı hoy-kerdesi nâzân gelir
Şimdi çıkmış gibi Sâlim ol perî hammâmdan

“Salim! **(tecrîd)** O peri **(açık istiâre)** hamamdan şimdi çıkmış gibi **(teşbîh-i mufassal)** daima kırmızı olan yanaklarıyla gelir.”

234

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- 1 Olmaz karîn-i şevk gumûm-i ‘tiyâd olan
Bilmez safâ-yı bâl nedir nâ-murâd olan

“Dikkatli olmaya çalışan kişi, pek fazla neşeli olmaz; hiçbir arzusu olmayan, kalbin sefasını bilmez.”

- 2 Meşşâta dest-i kûteh-i tedbîr-i zîştdir
Etmez kabûl terbiyeti bed-nihâd olan

“Gelin süsleyenin çirkinliğe karşı yapabileceği fazla bir şey yoktur; kötü huylu olan terbiyeyi kabul etmez. (**irsâl-i mesel**)”

- 3 Kârın hulûs-ı kalbe mukârin eder mi hîç
Dil-bend-i nakş-ı ‘âlem-i kevn ü fesâd olan

“Fesat âleminin nakşına gönül bağlayan, kalbin kurtuluşuna yakın olur mu hiç? (**istifhâm**)”

- 4 Âmade ol ki rıf‘atîñ ardınca var zevâl
Ey dil esîr-i devlet olup câha şâd olan

“Ey mutluluğa esir olup makama ermekle mutlu olan gönül! (**nîdâ; tecrîd**)
Yüksekliğin ardında alçaklık vardır, hazır ol.”

- 5 Yokdur verâ-yı perdede takdîr hiç muhâl
Budur nevâl-i makdereden müstefâd olan

“Kısmetinde bir şey varsa görünen görünmeyen, ona engel olabilecek hiçbir şey yoktur.”

235

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Mahrem-i dîdâr olanlar bir zamân makbûl iken
Şimdi n’işlerler ‘aceb hicriñ ile meşgûl iken

“Bir zamanlar makbul olup yüzüne yakın olanlar şimdi ayrılık zamanında acaba ne yapıyorlar? (**istifhâm**)”

2 Hâbdır ser-mâye-i yek şeb neşâta n’işlesin
Ehl-i mansıb eglenir ru’yâ ile ma‘zûl iken

“Makam sahibi kimseler azledildiklerinde rüya ile oyalanırlar; neşelenmek için gece gündüz sermayeleri uykudur. (**kinâye**)”

3 Âdeme bî-hûde incinmek katı pek güç gelir
Ol perîden âşîka insâniyet me’mûl iken

“O periden (**açık istiâre**) âşîğa insaniyet (**kinâye**) beklenirken boş yere incinmek insana çok güç gelir.”

4 Çeşmine girmeklige şimdi bahâne-cûydur
Nâz eden dünyâ karîn-i dîde-i Behlûl iken

“Behlûl’e yakın olduğu hâlde nazlanan dünya şimdi senin gözüne girmek için bahane aramaktadır. (**telmîh**)”

5 Feyz-i Hak’dan nâ-ümîd olmaz hakîkat-bîn olan
Lutf u ihsânı Hudâ’nıñ ‘âleme mebzûl iken

“Hakikati gören lütuf ve iyilikleri dünyaya yayılmış olan Tanrı’nın feyzinden ümidini kesmez.”

6 Yerimiz saff-ı ni‘âl-i gurbet oldu Sâlimâ
Bir zamân ser-halka-i yârân-ı İstanbul iken

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Bir zamanlar İstanbul dostları halkasının başındaydık; şimdi ise gurbet ayakkabılığındayız. (**kinâye**)”

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1 Geçdik gumûm-ı gurbet ile biz cevândan
Neñ var bu zâra şimdi felek imtinândan

“Ayrılık gamlarıyla gençlerden vazgeçtik; şu halde ey felek! **(teşhîs)** Benim ağlamamı nasıl çok görebilirsin? **(istifhâm)**”

- 2 Hep târ (ü) mâr-ı dest-i tazallüm degil midir
Güller şitâda derd ü gam-ı gülsitândan

“Güller, kış aylarında gül bahçesinin zulmü sebebiyle dert ve gamdan darmadağın değil midir? **(hüsn-i ta'lîl; istifhâm)**”

- 3 Bizler ki şimdi kahr ile hem-derd-i 'âlemiz
Olmaz remîde hâtırım ol bî-amândan

“Şimdi bizler dünya dertleriyle kahrolmaktayız, o merhametsizden **(açık istiâre)** korkmayız.”

- 4 Ölmüş gamıñla reh-güzeriñde garîbi gör
Lutf eyle sakla dâmeniñi böyle kandan

“Yolunun üzerinde sana kavuşamama acısından ölmüş olan garibi gör; lütfet, eteğini kandan sakla. **(kinâye)**”

- 5 Benden nasîhat ister iseñ sevdigim hele
Pek sakla cevır ü nâzıñı gurbet-keşândan

“Sevdiğim! Eğer benden nasihat istersen, nasihatım, gurbet çekenlere eziyet ve naz etmemendir.”

- 6 Sâlim verâda menzil-i mahz-ı vusûl olur
Bir tûr-i serd kim çıka bir kez kemândan

“Yaydan (**açık istiâre**) sert bir ok çıkar çıkmaz yalnız başına gezen Salim’e (**tecrîd**) isabet eder!”

237

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fa‘ûlün

- 1 Vaslîñ ile nâ-kâm gönül kâm-âver olsun
Olmaz deme lutf eyle bu nâzîñ yeter olsun

“Sana kavuşmakla muradına eremeyen gönlü (**tecrîd**) mutlu et; olmaz deme, lütfet, nazlanmaktan vazgeç”

- 2 Gelmezse de tek hâle-i âgûşuma bir şeb
Kalbinde o meh-pâreniñ ‘uşşâka yer olsun

“O ay parçası (**açık istiâre**) bir gece bile kucak haleme (**teşbîh-i belîğ**) gelmesin yeter ki kalbinde âşıklara yer olsun.”

- 3 Gûş eylemedi hiç pendimi bu dil-i bî-kayd
Hak’dan dilerim ‘aşk ile benden beter olsun

“Bu ilgisiz gönül (**tecrîd**) nasihatimi hiç dinlemedi; Tanrı’dan dilerim ki aşkla benden beter olsun.”

- 4 Eşk-i terini etmesin eksik hele ‘âşık
Nahl-i emelin verse ger bârver olsun

“Âşık, emel fidanının meyve vermesini isterse, taze gözyaşını eksik etmesin.”

- 5 Sâlim saña elbetde olur mâye-i ‘irfân
Sîneñde hemân ‘aşk-ı bütân kânger olsun

“Salim! (**tecrîd**) Eğer kalbinde putların (**açık istiâre**) aşkı iz bırakırsa elbette sana irfan mayası olur. (**teşbîh-i mücmel**)”

238

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Der iseñ gezdigiñ yerler tağ üstü bâğ olsun
Yanıñda sâki-i gül çehre destiñde ayâğ olsun

“Eğer üzerinde bağ olan bir dağda gezmek istersen, yanında gül yüzlü
(**teşbîh-i belîğ**) saki, onun elinde de kadeh olsun. (**tezâd; leff ü neşr**)”

- 2 Dil-i nâzı hemîn pâ-mâl-i cevır ü nâz etmekden
Helâk etmek ise kasdı bizi cânân sağ olsun

“Maksadı ağlayan gönlü (**tecrîd**) eziyet ve nazla ayaklar altına almaktan
helak etmekse varsın sevgili sağ olsun! (**nidâ; kinâye; tezâd**)”

- 3 Güşâyış bulmağa minnet mi vardır gonca-i ümmîd
Hele hengâm-ı murgân-ı safâ-pîrâ-yı bâğ olsun

“Ümit goncası (**teşbîh-i belîğ**) bağa mutluluk dağıtan kuşların zamanı
gelmeden açılmağa minnet eder mi hiç? (**istifhâm**)”

- 4 Siyeh-fâm eylediñ rûzum firâk-ı zülf-i dil-berle
Senin de bu revîşlerle yüzün ey baht ag olsun

“Ey baht! (**nidâ; teşhîs**) Gönül alanın zülfünün ayrılığıyla gündüzümü
kararttın; bu tutumunla yüzün ak olsun! (**nidâ; kinâye**)”

- 5 Görüp hâlin terahhum etmediñ gitdiñ aña hayfâ
Demeziñ kim derimde Sâlim-i bî-kes çerâğ olsun

“Yazık hâlini görüp ona bir türlü acımadın; kimsesiz Salim (**tecrîd**) kapımda
kandil olsun (**mecâz-ı mürsel**) demeysin.”

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Gamze eşkimle müjeñ ser-tîz edip ey mâh-rû
Kasdı besbelli hisâr-ı câna etmekdir gulû

“Ey ay yüzlü! (**nidâ; teşbîh-i belîğ**) Besbelli ki yan bakış (**teşhîs**) gözyaşım la kirpiğini keskinleştirip (**kapalı istiâre**) can kalesinde (**teşbîh-i belîğ**) boğaza kastetmektedir.”

- 2 Elde mi fikr etmemek bûs-ı yed-i beyzânî dil
Kor mu tab‘-ı âşıkî hâlî efendim ârzû

“Yed-i beyza olan (**telmîh; teşbîh-i belîğ**) öpücüğünü düşünmemek gönlün elinde mi? Heves, âşığı boş bırakır mı (**istifhâm**)”

- 3 Sen de var seyr et hayâl-i rûy-ı yâri ey sirişk
Hep çekildi gülsitâna şimdi cûlar sû-be-sû

“Irmaklar gül bahçesine doğru çekildi; ey gözyaşı! (**nidâ; teşhîs**) Sen de git, sevgilinin yüzünün hayalini seyret. (**leff ü neşr**)”

- 4 Kılmak isteyen du‘â-yı vasl-ı yâr-i ser-keşi
Almak ister ol mukaddem eşk-i çeşm ile vuzû

“Söz dinlemeyen sevgiliye kavuşma duası etmek isteyen kişi önce gözyaşı çeşmesinden (**teşbîh-i belîğ**) abdest almalıdır. (**mübâlağa**)”

- 5 Yine rahm etmez o kâfir-mâ-cerâ Sâlim saña
Olsa seyl-âb-ı sirişk-i dîdeler mânend-i cû

“Salim! (**tecrîd**) O kâfir maceralı sevgili, (**teşbîh-i belîğ**) gözlerinin yaşı sel gibi aksa yine de sana acımaz. (**teşbîh-i mufassal; mübâlağa**)”

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Hep olanlar mübtelâ-yı ârzu
Gamdadır ber-muktezâ-yı ârzu

“Arzuya tutulanlar, arzunun gerektirdiği üzere tasa içindedirler.”

- 2 Nola bîgâne-rev-i ârâm isek
Olmuşuzdur âşinâ-yı ârzu

“İlgisizlik yolunda dinlenmemize şaşılır mı? Arzu duyduğumuza aşına olmuşuzdur.”

- 3 Hep hâs u hâşâki çekmiş kendine
Keç-rübâdır keh-rübâ-yı ârzu

“Arzu kehlibarı (**teşbîh-i belîğ**) hep değersiz şeylere yönelmektedir; kendine çektiği şey, çerçöptür.”

- 4 Dil ile dirînedir gavgâları
Hiç kesilmez mâ-cerâ-yı ârzû

“Arzunun gönülle (**tecrîd**) kavgası eskiye dayanır; arzunun macerası hiç bitmez.”

- 5 ‘Akl ü fikr ü sabr u hûşum sevdiğim
Sendedir hep bir belâ-yı ârzû

“Aklım, fikrim, sabrım, sevdiğim! (**nidâ**) Arzu belası hep sendedir.”

- 6 Dîdesin ‘uşşâk-ı zârîñ mihr ile
Rûşen eyler tûtiyâ-yı ârzu

“Arzu sürmesi (**teşbîh-i belîğ**) ağlayan âşıkların gözlerini sevgiyle aydınlatır. (**tezâd**)”

- 7 Tâ tabî‘at etmeyince tahşîye
Fehm olunmaz her edâ-yı ârzû

“Kişi elinde olmadan açığa vurmamak her arzu anlaşılır.”

- 8 Kat‘-ı dest eyler ümîd-i cândan
Sîneye basdikça pâ-yı ârzû

“Arzu ayağı (**mecâz-ı mürsel**) sineye bastıkça candan ümidini keser.”

- 9 Menzilin bâlâ edinmiş çarhda
Yerlere inmez Hüma-yı ârzû

“Arzu Hüması (**teşbîh-i belîğ; telmîh**) yükseklerde uçmaktadır, yerlere konmaz. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 10 Âdemiñ düşvâr eder ahvâlini
Eyleme Sâlim recâ-yı ârzû

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Arzununun yerine getirilmesi için ricada bulunma; zor durumda kalırsın.”

241

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Rakîb-i rû-siyeh hattıñ için dermiş keseldir bu
Şeh-i hûbânım incinme ser-i mû aña eldir bu

“Siyah yüzlü rakip tüyün için bu tembeldir dermiş, ey güzellerin şahı! (**açık istiâre**) O eldir, onun sözüyle kıl kadar incinme.”

- 2 Zamân-ı hattı geldikde nola ersek visâline
Göñül harman soñu dervişleriñ derler meseldir bu

“Hat zamanı geldiğinde kavuşmamıza şaşılır mı? **(istifhâm)** Gönül! **(tecrîd)** harman sonu dervişlerindir derler. **(irsâl-i mesel)**”

- 3 Fenâ dünyâda geçmem hûblardan ta‘nı ko zâhid
Geçilmez degme hâl ile bu vâdîden güzeldir bu

“Zahit! Kınamayı bırak; fani dünyada güzellerden vazgeçmem; her bir hâl ile bu vadiden geçilmez, **(mecâz-ı mürsel)** bizim hâlimiz güzeldir. **(geçmek: istihdâml)**”

- 4 Dükendi ‘ömrüm endûh-ı firâkıñ ile sultânım
Dükenmez kûkülün fikri ‘aceb tûl-i emeldir bu

“Sultanım! **(açık istiâre)** Ömrüm ayrılığının üzüntüsüyle tükendi; kâkülünü düşünmek ne tükenmez bir arzudur. **(tûl-i emel: kinâye)**”

- 5 Perîşân etmesin zülfün sabâya söyle lutf eyle
Nizâm-ı mülket-i hüsne bu el vermez haleldir bu

“Sabah rüzgârına söyle zülfünü dağıtmasın; bu, güzellik ülkesi **(teşbîh-i belîğ)** için uygun değildir, onun düzenini bozar.”

- 6 Miyânından ne mümkün dil-beriñ geçmeklik ey Sâlim
O vâdîden geçilmez degme bir hâl ile beldir bu

“Ey Sâlim! **(nidâ; tecrîd)** Gönül alanın **(açık istiâre)** belinden geçmek mümkün müdür? **(istifhâm)** Beldir bu, o vadiden kolayca geçilmez. **(bel: istihdâml)**”

242

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Kasd-ı cân etme durur zübde-i efkâr-ı ‘adû
Der kemînâne sitîz etme durur kâr-ı ‘adû

“Düşmanların fikirlerinin özü cana kastetmektir; düşmanların işi pusuda kavgaya etmek için durmaktır.”

- 2 Su uyur düşman uyumaz mesel-i sâdıkdır
Olsa der-hâb bile olma emîn dâr-ı ‘adû

“Su uyur düşman uyumaz doğru bir atasözüdür; **(irsâl-i mesel)** düşman yurdunda uykuda bile olsa emin olma.”

- 3 Kutr-ı pîrâmen-i mühr ile dolaşmaz aslâ
Hâric-i dâ’iredir merkez-i refâtâr-ı a’dû

“Düşmanlar mührün **(açık istiâre)** yakınında dolaşmazlar; bizim mahallimizin dışında bulunurlar.”

- 4 Dest-i ihsân ile münhâl olamaz ‘ukdeleri
‘İkd-ı sad ‘ukde durur sübha-i ezkâr-ı ‘adû

“Düşmanın dilinde daima kötülük vardır. Sabah akşam çektikleri tespih yüz düğümlü bir gerdanlıktır, iyilik eliyle çözülemez.”

- 5 Hâsılı olsa iki gözü de a’mâ kat’â
Eylemez nakşını güm dîde-i bîdâr-ı ‘adû

“Sonunda ikisi birden görmez olsa da düşmanların uyumayan gözleri senin nakşını yok edemez.”

- 6 Başa çıkmaklık olur idi anıñla Sâlim
Hîle vü hud’a ile olmasa peygâr-ı ‘adû

“Salim! **(tecrîd)** Kavgaya hile karıştırmasaydı düşmanla başa çıkılabilirdi.”

Her nigâh etdikçe dil rûyuña meftûn olmada
Sevdigim günden güne hâlîm diger-gûn olmada

“Sevdiğim! Gönül, (**tecrîd**) yüzüne her bakışta sana tutulmaktadır; günden güne hâlîm değişmektedir.”

2 Âşinâyım gam ile şol rütbe ben kim dünyede
Sebkat etmiş yok dil-i nâ-şâdı mahzûn olmada

“Ben dünyada gama öyle yakınım ki mutsuz gönlü (**tecrîd**) bu konuda geçmiş kimse yoktur.”

3 Fark olunmazsa nola meyden tehî mi yohsa pür
Elde ruhsâr tâb-ı ruhsârîñla gül-gûn olmada

“Kadehin şarapla dolu mu yoksa boş mu olduğunun anlaşılmamasına şaşılır mı? (**istifhâm**) Eldeki kadeh, yüzünün parlaklığıyla gül rengini almaktadır. (**teşbîh-i mufassal**)”

4 Hâk-i pâyıñ kuhl eder miyim deyü şâyed seniñ
Nûr-ı dîdem dem-be-dem bu dîde pür-hûn olmada

“Gözümün nuru! (**açık istiâre**) Bu göz, (**tecrîd**) ayağının tozunu sürme yapabilmek için daima kanla dolmaktadır. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

5 Kâkülün sevdâsı ile Sâlim ey şîrîn-dehen
Kays’a gâlibdir hezârân rütbe mecnûn olmada

“Ey güzel ağızlı! (**nidâ**) Salim (**tecrîd**) kâkülün sevdasıyla deli olmakta Kays’tan binlerce kez üstüdür. (**telmîh**)”

- 1 Ruhuñdan reng alıp güller ser-â-pâ gülsitân içre
Hezârâna figân etdirdi her câ gülsitân içre

“Güller, renklerini tamamen yanağından alarak gül bahçesi içinde bülbülleri inletmiştir. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

- 2 Kopup yek-ser yerinden serviler düşdü ayağına
Hırâmân eyledikçe o dil-ârâ gülsitân içre

“O gönül okşayan **(açık istiâre)** gül bahçesi içinde yürüdükçe baştan başa tüm serviler kopup onun ayağına düştü. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

- 3 ‘Adîl olmaz be-yek nûşa hezârân ‘işret-i her câ
Müferrihdir safâ-yı câm-ı sahbâ gülsitân içre

“Bülbüllerin **(teşhîs)** içki meclisinde yalnız içmeleri adil olmaz. Şarap kadehi gül bahçesinde ferahlık verir.”

- 4 Cünûn-ı ‘aşk ile bülbül nihâl-i verdi fark etmez
Nola her nahle eylerse temennâ gülsitân içre

“Bülbül, **(teşhîs)** aşk deliliğiyle gülün boyunu fark etmez; gül bahçesi içindeki her fidana selam vermesine şaşılır mı? **(hüsn-i ta‘lîl)**”

- 5 Cilâ-dâdende-i tîğî olurken sûseniñ şeb-nem
Kesilmez gün-be-gün âheng-i gavgâ gülsitân içre

“Çiğ tanesi susam yaprağı kılıcına **(teşbîh-i belîğ)** parlaklık verirken gül bahçesi içinde kavga hiç bitmez. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

- 6 Kadeh nûşân-ı bezm-i gülşene her lâle bir sâgar
Be-her-gûşe müferrihdir ser-â-pâ gülsitân içre

“Gül bahçesinde şarap içenlere her lale bir kadeh olur; **(teşbîh-i belîğ)** her köşe ayrı bir ferahlık verir.”

- 7 Tesellî bulmayan diller hüçûm-ı gamdan ey Sâlim
Bulur ‘azm eylese elbet tesellâ gülsitân içre

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Gamın hücumundan teselli bulmayan gönüller, gül bahçesinde yürüseler mutlaka teselli bulurlar.”

245

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Bir zamân sohbet ederken ‘âşık ol mahbûb ile
Şimdi hasret-dîde hayfâ söyleşir mektûb ile

“Âşık, bir zamanlar o sevgili ile sohbet ederken yazık ki şimdi hasret gözü (**tecrîd**) mektupla söyleşir.”

- 2 Hep nasîbim cevri-gûn-â-gûn ile gam çekmedir
Her kime meyl eylesem bu baht-ı nâ-mergûb ile

“Kaderimde râğbet olunmamak yazıldığından kime meyletsem nasibim türlü türlü gam çekmektir.”

- 3 Hiç benim gibi felekde kimse giryân olmadı
Eşk-i gam ülfet edelden dîde-i Ya‘kûb ile

“Gözyaşı, Yakup’un (**telmîh**) gözüyle arkadaşlık ettiğiinden (**mecâz-ı mürsel**) beri dünyada hiç kimse benim kadar ağlamadı. (**mübâlağa**)”

- 4 Gıl u gışdan eşk-i ter hâlis gerek bu sûkda
Kâle-i ümmîd alınmaz nukre-i ma‘yûb ile

“Bu pazarda taze gözyaşı, kin ve hileden arınmış olmalıdır; Külçe gümüşle (**teşbîh-i belîğ**) ümit kumaşı (**teşbîh-i belîğ**) alınmaz.”

- 5 Kendi hâliyle takayyüd eyleyen sâlim olur
Tolsa da bezm-i cihân ger fitne vü âşûb ile

“Dünya meclisi fitne ve karışıkla dolsa da kendi halinde olan kişi sâlim olur.
(tevriye)”

246

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Dahı bâzâr-ı mihriñde seniñ cânâ heves tâze
Nola alsak metâ‘-ı fikri biz endâze endâze

“Ey sevgili! (**nidâ**) Güzelliğinin pazarında (**teşbîh-i belîğ**) heves tazedir; fikir
malını (**teşbîh-i belîğ**) metre metre almamıza şaşılır mı?”

- 2 Gerek cânâ kabûl eyle gerekse men‘ ü redd eyle
Visâle tâlib olmaktadır düşen ‘uşşâk-ı ser-bâze

“Ey sevgili! (**nidâ**) İster kabul et ister etme; yiğit âşıklara düşen kavuşmayı
istemektir.”

- 3 Nevâ-yı sâza pey-rev olmada efgânı ‘uşşâkıñ
Ser-âgâz eyledikçe mutrıb-ı hoş-nâğme âgâze

“Hoş nağmeler çalgıcısı çaldıkça âşıkların inlemeleri sazın sesine
uymaktadır.”

- 4 Bulur lâ-büd şikârın yine gül-geşt-i temâşâda
Hevâlandı gönül murgu süzüldü bezm-i pervâze

“Gönül kuşu, (**teşbîh-i belîğ**) uçuş meclisine doğru havalandı; gül
gezintisinde avını yine mutlaka bulacaktır.”

- 5 Nola diller perîşân-târ olursa Sâlimâ şimdi
Döşendi târ u pûd-ı nağmeler dîbâce-i sâze

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Şimdi gönüllerin darmadağın olmasına şaşılır mı? (**istifhâm**) Nağmeler sazın önünde alt alta ve yan yana (**kapalı istiâre**) dizilmişlerdir.”

247

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fa‘ûlün

- 1 Âh-ı seherimden kerem eyle hazer eyle
Ahvâl-i dil-i zâr u hazîne nazar eyle

“Kerem et, seher vakti ahımdan sakın; acinâsı, ağlayan gönlün haline (**tecrîd**) bir bak.”

- 2 Bak hâline bî-çâreleriñ kim neye dönmüş
Gâhî der-i dil-dâdeleriñden güzer eyle

“Eğer gönül alanların (**açık istiâre**) kapılarını ziyaret edersen, çaresizlerin hallerine bir bak, neye dönmüşler.”

- 3 Ey bâd-ı sabâ uğrar iseñ zülf-i nigâra
Lutf eyle benim derd-i serimden haber eyle

“Ey sabah rüzgârı! (**nidâ; teşhîs**) O süslü güzelin (**açık istiâre**) zülfüne uğrarsan lütfet, benim başımın derdinden söz et. (**kinâye**)”

- 4 Görsün nic’ olur ‘âşıkına cevî ü eziyyet
Yâ Rab o cefâkârı da benden beter eyle

“Ey Tanrım! (**nidâ**) O cefa çektireni benden beter et de âşığına eziyet etmek nasıl olur, görsün!”

- 5 Bakmaz deyü korkarsañ eger nâmeñe yârîñ
Sâlim suhan-ı pâki biraz muhtasar eyle

“Ey Salim! (**tecrîd**) Eğer yâr mektubuna bakmaz diye korkarsan, temiz sözlerini biraz kısa tut.”

248

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Salınca mû-be-mû vech-i münîrînde hatîñ sâye
Sarıldı rişte-i cânım benân-ı dest-i sevdâya

“Tüyün aydınlık yüzüne gölge salınca (**teşbîh-i mücmel**) can ipliğim (**teşbîh-i belîğ**) seveda elinin çocuklarına sarıldı. (**mecâz-ı mürsel; hat, sâye, sevdâ: tenâsüb**)”

- 2 Sımâh-ı cânımız leb-rîz-i âh-ı cân-güdâz oldu
Te’evvühden meger nevbet deger mi şimdi şekvâyâ

“Can kulağımız (**kinâye**) can eriten ahla doldu; şimdi inlemekten şikâyete sıra gelir mi? (**istifhâm**)”

- 3 Sarardı soldu beñzim nâr-ı ‘aşkıñla hazân oldu
Hemân ‘aynıyla döndüm bâğ-ı gamda verd-i zîbâyâ

“Benzim aşkının ateşiyle sararıp soldu, hazan oldu; gam bağında (**teşbîh-i belîğ**) süslü güle döndüm. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 4 Bugün de hâsıl ahşam oldu ol meh etmedi teşrîf
Ümîd-i dîden-i ruhsârı yârîñ kaldı ferdâyâ

“Bugün de akşam oldu o ay (**açık istiâre**) yine gelmedi; yârin yüzünü görme ümidi yarına kaldı. (**meh: istihdâml**)”

- 5 Bu kânûn-ı mahabbet üzre cârîdir gözüm nûru
Sirişkim ta‘ne etse vechi vardır mevc-i deryâyâ

“Gözümün nuru bu muhabbet kanunu üzere akmaktadır; gözyaşım denizin dalgasını yerse uygun olur. **(teşbîh-i belîğ)**”

- 6 Derûnunda firâkıñla habâbıñ etmede sad dâğ
Bakılmaz idi çeşm-i ‘ibret ile rûy-ı sahbâya

“Su kabarcığının gönlünde ayrılığınla yüzlerce yara oluşmasaydı kadehe ibret gözüyle bakılmazdı. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

- 7 Sezâdır na‘ra-i tahsîn etse ‘âlemi lertzân
Yetilmez hâsılı Sâlim bu tab‘-ı âlem-ârâya

“Salim! **(tecrîd)** Coşku haykırışı dünyayı titretse de dünyayı süsleyen bu tabiat karşısında aciz kalır.”

249

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Kapıldık zülfe ey dil tab‘-ı Mecnûn’a selâm eyle
Alıp kûyundaki feryâdı hâmûna selâm eyle

“Ey gönül! **(tecrîd)** Zülfe kapıldık, Mecnun’un tabiatına **(telmîh)** selam söyle; sokağındaki feryadı alıp bozkıra selam söyle.”

- 2 Bulursañ gönlümü bâd-ı sabâ zülf-i dil-ârâda
Meded lutf eyle benden var mahzûna selâm eyle

“Ey sabah rüzgârı! **(nidâ; teşhîs)** Gönül alanın **(açık istiâre)** zülfünde gönlümü bulursan bir iyilik yap, benden selam söyle. **(tecrîd)**”

- 3 Görüp ser-çeşme-i eşkim gözüm nûru mürüvvet kıl
Añıp giryânlığım hicriñle Ceyhûn’a selâm eyle

“Gözümün nuru! (**açık istiâre**) Gözyaşı çeşmemi (**teşbîh-i belîğ**) görüp mürüvvet et, ayrılığınla ağladığımı söyleyip Ceyhun’a selam söyle. (**teşhîs**)”

- 4 Seyâhatkâr-ı mülketsin ser-â-ser kâkül-i yâri
Görürseñ ey gönül ol baht-ı vâruna selâm eyle

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Yârin kâkülünde baştan başa ülkeleri dolaşmaktasın; eğer görürsen o kötü talihe selam söyle. (**teşhîs**)”

- 5 Yine üşkûfe dâne eylediñ nezzâre ey Sâlim
Bu rene reng edip rûyunda gül-gûna selâm eyle

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Bakanlara yine çiçek taneleri (**açık istiâre**) hazırladın eyledin; bu yüzünde bu rengi taşıyan gül renkliye (**teşbîh-i mücmel**) selam söyle.”

250

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Da‘vet etsek ol gözü şebbâzı bir mümtâz ile
Avla derlermiş meseldir gâh bâzı bâz ile

“Atasözüdür: Doğanı doğanla avla derlermiş; (**irsâl-i mesel**) biz de o şahin gözlüyü (**teşbîh-i belîğ**) bir seçkinle davet edelim.”

- 2 Ser fedâ eyler yolunda dil-ber-i mümtâzınıñ
Hâsılı başa çıkılmaz ‘âşık-ı ser-bâz ile

“Yiğit âşık, seçkin gönül alanının (**açık istiâre**) yolunda başını bile feda eder; yani onunla başa çıkılmaz.”

- 3 Olmazız bîgâne bezm-i hâs-ı nâz u ‘işvede
‘Âşinâyız tâ ezelden gamze-i gammâz ile

“Naz ve işvenin (**tecrîd**) has meclisine yabancı değiliz; ezelden hileci yan bakış (**teşhîs**) ile aşınayız.”

- 4 Var iken destinde tîğ-ı hâme şahs-ı şâ‘iriñ
Söyleşir peygâr-ı gamda düşmen-i nâ-sâz ile

“Şairin elinde kalem kılıcı (**teşbîh-i belîğ**) varken gam savaşında dengi olmayan düşmanla söyleşir.”

- 5 Sâlimâ söz yok şî‘irde tab‘îna âferîn
Nutk-ı cân-bahşîñ ber-â-ber rütbe-i i‘câz ile

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Şiirde kabiliyetine söz yok, sana yüz aferin; can bağışlayan sözlerin güzel söz söylemenin son haddindedir. (**mübâlağa**)”

251

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Tâb-ı meyden o şehiñ ruhları gül-gûn olsa
Reşk ile hüsnüne meh yine ciğer-hûn olsa

“O şahın (**açık istiâre**) yanakları şarabın parlaklığından gül renkli (**teşbîh-i mufassal**) olsa; ay, onun güzelliğini kıskanarak (**teşhîs**) yine ciğer kanını akıtsa (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 2 Firkat-i yâr ile bîmâr olan dil-şudeniñ
Çâre-sâz olmaya derdine Felâtun olsa

“Sevgilinin ayrılığıyla hasta olan âşîğın derdine Eflatun (**telmîh**) bile çare bulamaz.”

- 3 Bahtdır halka satan cümle metâ‘-ı suhanı
Kim alır yohsa kelâmıñ dîr-i meknûn olsa

“Söz malını (**teşbîh-i belîğ**) halka satan bahttır, yoksa kelamın parlak inci olsa kim alır? (**istifhâm**)”

4 Cûy-ı eltâf-ı Hudâ böylece cârîdir kim
Güldürür bu dil-i bî-çâreyi mahzûn olsa

“Tanrının lütuf ırmağı (**teşbîh-i belîğ**) öyle bereketlidir ki, çaresiz gönül mahzun olduğunda onu güldürür.”

5 Her taraf dil-ber ile yek-dere mâlî Sâlim
Nola kim nâmı bu şehriñ Tarab-efzûn olsa

“Bu şehrin adı Trabzon olsa da her taraf baştan başa gönül alanlarla (**açık istiâre**) doludur.”

252

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

1 Ne ‘âlem var cihânîñ mevsim-i fasl-ı bahârında
Ne hâlet kalmış âheng-i sadâ-yı cûybârında

“Dünyanın ne baharında âlem; ne de ırmağının sedasında ahenk kalmış.”

2 Gehî mesrûr ederse geh hezârân gam eder peydâ
Çekilmezmiş cihân içre belâsı rûzgârın da

“Bazen mutlu etse de yüzlerce gam meydana getirir; dünya rûzgârın belası çekilmez.”

3 Alıp âgûşa çekseñ sîneye ol verd-i ra‘nâyı
Hasedden dâğ dâğ olsa derûnu lâlezârın da

“O güzel gülü (**açık istiâre**) avucuna alıp sineye çeksen, lale bahçesinin içi de hasetten dâğ dâğ olsa. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 4 Firâk-ı la‘l-i nâbînda keder cânâ mukarrerdir
Nümâyândır hücûm-ı gam meyiñ elbet humârında

“Ey sevgili! (**nîdâ**) Halis lâlinin (**açık istiâre**) ayrılığında keder muhakkaktır;
içkiden sonra gelen baş ağrısında üzüntü ortaya çıkar. (**leff ü neşr**)”

- 5 Gelir deyü o nûr-ı dîde Sâlim meclise şâyed
Şu‘â‘-ı bâsıram ferşide etdim reh-güzârında

“Salim! (**tecrîd**) O göz nuru, (**açık istiâre**) meclise belki gelir diye gözümü
yoluna diktim. (**kinâye**)”

253

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Dil-i ‘uşşâkı sûz-ı ‘aşkıñ ile dâğ dâğ eyle
Zamân-ı devlet-i hüsnünde sultânım çerâğ eyle

“Sultanım! (**açık istiâre**) Âşıkların gönlünü aşkının ateşiyle (**teşbîh-i belîğ**)
dağlayıp güzellik devletinde kandil eyle. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 2 Şu rütbe nâliş ile ey hezâr-ı bî-nevâ sen kim
Çemende her gül-i nâzik-mizâcı bî-dimâğ eyle

“Ey sessiz bülbül! (**nîdâ; teşhîs**) İnleyişinle çimendeki nazik mizaçlı her gülü
etkile.”

- 3 Ser-â-pâ muntazırdır sen boyu serve dil-i ‘uşşâk
Kerem kıl seyr-i gülzâra salın gül-geşt-i bâğ eyle

“Âşıkların gönlü baştan aşağı sen servi boyluyu (**teşbîh-i belîğ**) beklemektedir.
Kerem kıl, gül bahçesinde gezin, salın.”

- 4 Yetişdir şerbet-i vaslıñ helâk olmak mukarrerdir
Meded dil-haste-i ‘aşkı müdâvâ eyle sağ eyle

“Kavuşma şerbetini (**teşbîh-i belîğ**) yetiştir, ölüm yakındır; yardım et, aşk hastası gönlü tedavi et, kurtar.”

5 Yakışmaz gayrı bir yerd’ eylemek ârâm ey Sâlim
Ederseñ âsitân-ı dil-beri cây-ı ferâğ eyle

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Başka bir yerde aramak yakışmaz, gönül alana (**açık istiâre**) kavuşmak istiyorsan, her şeyden vazgeç.”

254

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

1 Dile rahm eyleyip ağyârı şehâ dûr eyle
Dûsta düşmene karşı beni mesrûr eyle

“Ey şeyh! (**nidâ; açık istiâre**) Gönle acı da, çevrenden yabancıları uzaklaştır; dostu düşmana karşı beni sevindir.”

2 Yıkдыңñ var isede dünyede beyt-i kalbim
Yapдыңñ eski binâdır yine ma‘mûr eyle

“Dünyada kalp evimi (**teşbîh-i belîğ**) yıkılmışlığın olduysa da eski yapıtıdır, yine imar et. (**mecâz-ı mürsel**)”

3 Nice bir ârzû-yı zülf-i dırâzıñ lutf et
Makdem-i pâkıñ ile hânemi pür-nûr eyle

“Uzun zülfüne kavuşma arzusunu lûtfet; pak adımınla hanemi nurlandır.”

4 Sen şeh-i taht-ı melâhatsin eyâ şâh-ı hüsun
Saff-ı ağyârı meded tu‘me-i sâtûr eyle

“Ey güzellik padişahı! (**nidâ; açık istiâre**) Sen güzellik tahtının (**teşbîh-i belîğ**) padişahısın; yabancıları kılıçtan geçir. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 5 Doğru bak Sâlim-i zâra sakın ey mâh-likâ
Gehi tatyîb-i dil-i âşık-ı mehcûr eyle

“Ey ay yüzlü! (**nidâ; teşbîh-i belîğ**) Ağlayan Salim’e (**tecrîd**) doğru bak, sakın.
Zaman zaman uzaktaki âşıkları mutlu et.”

255

Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

- 1 Gel ey gül neş’e-i meyle izârîñ âl al etme
Dil-i mahmûr-ı ‘aşkıñ bülbül-i âşüfte-hâl etme

“Ey gül! (**nidâ; açık istiâre**) Şarap neşesiyle yanağını kırmızı yapma; (**hüsn-i ta’lîl**) aşkınla mahmur olan gönlü düşkün gönlü bülbül etme. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 2 Helâk etdi seni çün tîğ-ı hışm-ı çeşm-i dil-dârîñ
O hûn-hâr-ı cefâkâra göñül kanınhelâl etme

“Gönül! (**tecrîd**) Gönül alanın (**açık istiâre**) hiddet kılıcı (**teşbîh-i belîğ**) seni helak etti. O, işi eziyet olan kan dökücüye kanını helal etme.”

- 3 Dil-i sevdâ-perestim bend-i târ-ı mûy-ı zülf edip
Kerem kıl kılca cân-ı zârımı gamla hayâl etme

“Sevda besleyen gönlümü, zülfünün ucuna bağlayıp, kıl kadar (**kinâye**) kerem et de, ağlayan gönlümü (**tecrîd**) gamla hayal etme. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 4 Gel açdırma benim mecmû’a-yı dilde olan râzım
Çü ma’lûm-ı şerîfiñdir derûnum hiç su’âl etme

“Gönül defterimdeki (**teşbîh-i belîğ**) sırrımı açtırma; çünkü gönlüm bildiğin gibidir, hiç sorma.”

- 5 Hulûsu Sâlim’iñ saña degil çün cây-ı istişkâl
Kitâb-ı gamdan aña firkatiñle hasb-i hâl etme

“Salim (**tecrîd**) sana güvenmiyor çünkü ona yüz vermiyorsun; onunla gam kitabından (**teşbîh-i belîğ**) ayrılık hakkında konuşma.”

256

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fa‘ûlün

- 1 Bakmazsa o meh-pâre eger âşık-ı zâre
Cânâna niyâz eylemeden gayrı ne çâre

“O ay parçası (**açık istiâre**) ağlayan âşığa bakmazsa sevgiliye yalvarmaktan başka çare var mıdır? (**istifhâm**)”

- 2 Bilmez mi benim derd-i derûnum ki o dil-dâr
Bir günde biñer yâre urur bu dil-i zâre

“O gönül alan (**açık istiâre**) benim gönlümün derdini bilmez mi ki bu ağlayan gönle günde bin yara açar. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 3 ‘Âşık o durur eyleye her derde tahammül
Bâr olmayıcak ermeye dil ni ‘met-i yâre

“Âşık, her derde tahammül eden kişidir; Diken (**mecâz-ı mürsel**) olmasa gönül, yârin nimetine ulaşamaz.”

- 4 Bilmekse garaz vechini her sûret-i ‘aşkıñ
Âyîne-i kalbiñde anıñ kalbini are

“Eğer maksat, aşkın her çeşidini bilmekse kalp aynanda (**teşbîh-i belîğ**) onun kalbini ara.”

- 5 Sâlim bize bir derd-i ser oldu gam-ı kâkül
Mansur’u budur işte çeken zirve-i dâre

“Salim! (**tecrîd**) Kâküle kavuşamama gamı başımıza dert oldu. (**kinâye**) Mansur’u (**telmîh**) darağacına çeken de işte budur.”

257

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Gel ey mutrib makâm-ı dil-keş-i tanbûrdan başla
Ser-âheng eyle ammâ beste-i mâhûrdan başla

“Gel ey mutrib! (**nidâ**) Tamburun gönül çeken makamından başla; faslı başlat ama mahur besteden başla.”

- 2 Eger tertîb-i ‘uşşâk etdirirsen nevk-i müjgâna
Eñ evvel defter-i ‘aşka dil-i mehcûrdan başla

“Eğer âşıkları kirpik okuna (**teşbîh-i belîğ**) dizdirirsen aşk defterine (**teşbîh-i belîğ**) en evvel ayrı kalmış gönülden başla.”

- 3 Merâmın nâz ise ey baht-ı nâ-râmım kusûr etme
Kitâb-ı nahveti ol hüsnüne mağrûrdan başla

“Ey söz dinlemeyen talihim! (**nidâ; teşhîs**) Meramın naz ise kusur etme. Kibir kitabına (**teşbîh-i belîğ**) o güzelliğiyle övünenden başla.”

- 4 ‘Îlâc-ı bür’-i sâ‘a ister iseñ hüzn ü ekdâra
Hemân ey dil safâ-yı sâgar-ı billûrdan başla

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Hüzün ve kederden kurtulmak için ilaç istersen hemen billur kadehle sefaya başla.”

- 5 Derûn-ı Sâlim’i tâ key harâb etmek tarahhum kıl
Yeter tatyîb-i kalb-i âşık-ı rencûrdan başla

“Ne zamana kadar Salim’in gönlünü (**tecrîd**) harap etmeye devam edeceksin?
(**istifhâm**) Yeter, incinmiş âşığın kalbini hoş etmeğe başla.”

258

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Yeter ey lâle-had dâğ-ı derûnum pârelendirme
Oñulmaz zahmımı hicriñle yine yârelendirme

“Yeter ey lale yanaklı (**teşbîh-i belîğ**) gönlümü parçalama; tamir edilmez
yaramı ayrılığınladeşme.”

- 2 Umarken subh-ı vaslîñ tıfl-ı dîl şeb-reng-i zülfüñle
Esîr-i derd edip gamla anı gehvârelendirme

“Gönül çocuğu (**teşbîh-i belîğ**) zülfünün gece rengiyle (**teşbîh-i müekked**)
kavuşma sabahını umarken (**tezâd**) onu derde esir edip, gamla sallama.”

- 3 Eyâ şebbâz-ı evc-i hüsn ü ân çengâl-i hicriñle
Kebûterveş dil-i bî-bâlimi âvârelendirme

“Ey güzellik makamının en yüce şahini (**nidâ; açık istiâre**) kaygısız gönlümü
(**tecrîd**) ayrılığının çengeliyle (**teşbîh-i belîğ**) güvercin gibi (**teşbîh-i mücmel**)
başıboş bırakma.”

- 4 Bu sahrâ-yı derûn mânend-i gülzâr-ı bahâr iken
Hazân-ı nâr-ı gamla gel anı bîzârelendirme

“Bu gönül çölü (**teşbîh-i belîğ**) bahar gül bahçesine denk iken gam ateşinin
(**teşbîh-i belîğ**) sonbaharıyla onu üzme.”

- 5 Peyâm-ı vaslîñ ile hoş-dil eyle Sâlim-i zârı
Anı bîgâne vaz‘ ile müdâm efkârelendirme

“Ağlayan Salim’in (**tecrîd**) gönlünü kavuşma haberinle hoş et. İlgisizlik nazıyla onu kederlendirme.”

259

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Ne lutfuñdan seniñ memnûnunum ey bî-vefâ söyle
Ne şâdân etdiğñ vardır beni ey pür cefâ söyle

“Ey vefasız! Ey eziyeti bol! (**nidâ**) Ne senin lütfünden memnunum ne de beni mesut ediyorsun.”

- 2 Terahhum eyleye şâyed yoluñ düşdükde cânâna
Benim hâl-i perîşânım kerem kıl ey sabâ söyle

“Ey saba! (**nidâ; teşhîs**) Bana bir iyilik yap: Yolun düştükçe perişan halimi sevgiliye ilet de bana acısın.”

- 3 Yeter kaldıñ gel ey dil dâmgâh-ı zülf-i dil-berde
Havâdîsden ne var zülf-i dil-ârâda baña söyle

“Ey gönül! (**nidâ; tecrîd**) Gönül alanın zülfünde kaldığın yeter; gönül alanın (**açık istiâre**) zülfünde ne haber var söyle.”

- 4 Neden böyle açılmaz goncaveş ol fem baña lutf et
Açıl râz-ı derûnuñ saklama ey meh-likâ söyle

“Ey ay yüzlü! (**teşbîh-i belîğ**) O ağız neden gonca gibi (**teşbîh-i mufassal**) açılmaz? (**istifhâm**) Gönlünün sırrını aç, (**müşâkele**) söyle”

- 5 Hele bir kez nigâh-ı merhamet etdiñ mi insâf et
Nedendir Sâlim’e cevriñ a kâfir-mâ-cerâ söyle

“Bir kere bile merhametle bakmadın, insaf et; a kâfir macera (**teşbîh-i belîğ**)
Salim’e (**tecrîd**) eziyetin nedendir, söyle!”

260

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Gören bu sûretiñ bir kerre mir’ât-ı cihân içre
Bakar mı nakş-ı Bihzâd’a meger devr-i zamân içre

“Dünya aynasında (**teşbîh-i belîğ**) senin suretini bir kere gören, zaman geçse
de bir daha Bihzad’ın resimlerine (**telmîh**) bakar mı? (**istifhâm**)”

- 2 Sanırlar şâh-ı hüsn emriyle gelmiş kasd-ı ihlâke
Görenler gamze-i cellâdı çeşm-i hûn-feşân içre

“Cellât yan bakışı (**teşhîs; teşbîh-i belîğ**) kan saçan gözlerle görenler, (**kapalı
istiâre**) güzellik şahının (**teşbîh-i belîğ**) öldürme maksadıyla geldiğini zannederler.”

- 3 Berât ile dediler mâlik oldu hüsn ü âna ol
Gören tuğrâ-yı ebrûsun hat-ı ‘âlî-nişân içre

“Onun yüce tüyleri içinde kaş tuğrasını (**teşbîh-i belîğ**) görenler, onun bu
fermanla (**teşbîh-i belîğ**) güzelliğe malik olduğuna karar verdiler.”

- 4 Ba‘îd olmaz olursa hıyre-çeşm-i tâb-ı ârâyış
Gören mihr-i cihân-ârâ-yı rûyuñ dil-berân içre

“Gönül alanlar (**açık istiâre**) içinde cihanı süsleyen yüzünün (**mübâlağa**)
güzelliğini görenlerin gözleri kamaşmaktan kurtulmaz.”

- 5 Ruhunda ol hatı sanmañ müşîr-i remz-i istişkâl
Nigâh etmektedir uşşâka ‘ayn-ı imtihân içre

“Yüzündeki tüyü yüz vermeme işareti sanmayın! Âşıklarını imtihan etmektedir.(**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 6 Göñül pervâneveş yansın yakılsın şem‘-i ‘aşka tâ
Desinler Sâlim olmuşdur münevver ‘âşıkân içre

“Gönül, (**tecrîd**) aşkın mumunda (**teşbîh-i belîğ**) pervane gibi yansın yakılsın; (**teşbîh-i mufassal**) Salim, (**tecrîd**) âşıklar içinde münevver (**istihdâml**) olmuş desinler.”

261

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Be-her-şeb âh-ı serdim nola efzûn etsem ‘âlemde
Perîşân gönlümüñ sevdâsı kalmıştır o perçemde

“Ahımı her gece dünyaya yaymama şaşılır mı? (**istifhâm**) Perişan gönlümün (**tecrîd**) sevdası (**sevdâ: iham**) o perçemde kalmıştır.”

- 2 Ziyâd oldukça câh-ı hüsnü nola lütfuñ umsa dil
Şu‘â‘-ı sû-be-sû artar su‘ûd etdikçe meh yemde

“Güzellikte makamın yükseldikçe gönlün (**tecrîd**) lütfunu ummasına şaşılır mı? (**istifhâm**) Ay, denizde yükseldikçe ışığı artar.(**irsâl-i mesel**)”

- 3 Komaz ‘aklı tahayyül etmege ol gamzesi anıñ
Bakılsa dîde-i insâf ile ol gözler âdemde

“Yan bakışına insaf gözüyle bakılsa, gözleri, hayal etmek için insanda akıl bırakmaz. (**mübâlağa**)”

- 4 Erişdim şâdi-i vasla ‘acebdir bu dil-i şeydâ
Hayâl-i zülf-i pîç-â-pîçi ile dahı mâtemde

“Şaşılacak şey, kavuşma mutluluğuna eriştim ama bu âşık gönül (**tecrîd**) kıvrım kıvrım zülfünün hayaliyle hâlâ matemdedir.”

5 Leb-i gül-fâmîñ ile mest-i lâya‘kıl iken gönlüm
Bu ‘ayş u nûşu etmiş var mı âyâ devlet-i Cem’de

“Gönlüm, gül renkli dudağınla (**teşbîh-i müekked**) sarhoş olup aklını yitirmiştir; Cem’in devletinde (**telmîh**) bu eğlenceyi tatmış var mıdır acaba? (**istifhâm**)

6 Ola pâ-bûsuña şâyeste eller olmaya Sâlim
Sezâ-yı cûd u ihsânı bu mudur resm-i Hâtem’de

“Yabancılar elini öpmeye layık oluyor, Salim (**tecrîd**) olamıyor; Hatem’in (**telmîh; teşbîh-i belîğ**) cömertlik ve ihsanı bu mudur? (**istifhâm**)”

262

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

1 Tehî koyma ham-ı gîsû-yı yâri şâne düşdükçe
Perîşân et anı hem-çü dil-i dîvâne düşdükçe

“Ey tarak! (**nîdâ; teşhîs**) Yolun düştükçe uğra, sevgilinin saçının kıvrımını yalnız bırakma, onu divane gönül gibi (**teşbîh-i mufassal**) perişan et. (**kinâye**)”

2 Dil-i ‘aşk-âşinâna kıydı hayfâ gamze-i fettân
Nigâh-endâz-ı rahm ol baña ey bîgâne düşdükçe

“Yazık ki fitneci yan bakış, (**teşhîs**) aşka aşına olan gönüllere kıydı. Ey ilgisiz! Fırsat buldukça bana acıyarak bak.”

3 Terahhum eylesin gâhî yeter öldürdü ‘uşşâkı
Nasîhat kıl şehâ ol gamze-i fettâne düşdükçe

“Ey padişah! (**nidâ; açık istiâre**) Uğradıkça o fitneci yan bakışa nasihat et; âşıkları öldürdüğü yeter, merhamet etsin.”

4 Selâm eyle dil-i zâra hulûsum eyleyip inhâ
Sabâ lutf et güzârîñ dergeh-i cânâne düşdükçe

“Saba rüzgârı! Lutfet, yolun sevgilinin dergâhına düştükçe ona olan sağlam inancımı ulaştır ve selamımı söyle.”

5 Yeter nev-bülbül-i bâğ-ı firâkîñ oldu rahm eyle
Gehî Sâlim recâ-yı vasl ile dâmâne düşdükçe

“Salim (**tecrîd**) kavuşma arzusuyla eteğine düştükçe (**kinâye**) ayrılık bağının (**teşbîh-i belîğ**) bülbülü oldu, artık yeter, ona acı.”

263

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Çü vassâf eyledi vasf-ı bünâgûş-ı dil-i zâre
Kulakdan ‘âşık oldu meh-i tâbâna bî-çâre

“Ağlayan gönle (**tecrîd**) sevgiliyi anlatanlar, onun küpelerinden bahsettikleri için, çaresiz gönül, o parlak aya (**açık istiâre**) kulaktan (**kinâye**) âşık oldu.”

2 Yeter oldu gam-ı firkat visâliyle o hûn-hârîñ
Sevindirse bizi bir kez nolurdu dehr-i gaddâre

“O kan dökenin (**açık istiâre**) ayrılığının gamı artık yett;. Acımasız dünya bizi bir kez sevindirse ne olurdu? (**istifhâm**)”

3 Ümîd-i hâk-i pâyıyla leked-kûb-ı gamım şimdi
Kadem-rencîde kılmaz oldu bilmem noldu dil-dâre

“Ayağının tozunun ümidiyle gam tekmesi yıyorum; gönül alana (**açık istiâre**) ne oldu bilmem, ayak basmaz oldu.”

4 Benim ol kim sutûr-ı nazm-ı pâk-i bî-nazîrimle
Temedduh eylese şâyeste tûtî-i şeker-hâre

“Ben, eşsiz; pak nazmımla şeker yiyen papağanın övmesine degecek olanım.”

5 Benim kim kilik-i vassâf-ı leb-i sultân-ı hûbânım
Eder bahşâyış-i hüsn-i letâfet ney-şekerzâre

“Benim, güzeller sultanını (**açık istiâre**) anlattığım kalemim şeker kamışına güzellik ve letafet verir. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

6 Bakılmaz Sâlimâ kâlâ-yı ehl-i ma‘rifet çarhda
Hemîşe gün-be-gün noksân gelmekde hırîdâre

“Dünyada marifet ehlinin kumaşına (**mecâz-ı mürsel**) bakılmaz oldu; günden güne müşteriye eksik gelmektedir.”

264

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

1 Dil-i zârım benim devr edeli mey-hâne mey-hâne
Gezer oldu şehâ dillerde ol bîgâne bîgâne

“Ey şeyh! (**nidâ; açık istiâre**) Benim ağlayan gönlüm (**tecrîd**) meyhane meyhane dolaştığından beri dillerde ilgisizlikle anılır oldu. (**tekrîr**)”

2 O mest-i nâzımı gördüm yine pür-neş’e-i bâde
Bakınca ‘aklım aldı gözleri mestâne mestâne

“O naz sarhoşunu yine şarap neşesiyle dopdolu gördüm; gözleri mest eder şekilde bakınca aklımı aldı. (**tekrîr**)”

- 3 Unutdum zevk-ı nûş-â-nûş-ı vasl-ı şimdilik cânâ
Seniñ dürd-i gamıñdır çekdiğim peymâne peymâne

“Ey sevgili! (**nîdâ**) Şimdilik kavuşma içkisinin (**teşbîh-i belîğ**) zevkini unuttum; Kadeh kadeh çektiğim (**çekmek: istihdâml**) senin gam tortundur. (**teşbîh-i belîğ; tekrîr**)”

- 4 Hele bir bü'l-‘aceb ma‘nâ dil-i şeydâ ne meşrebdir
Ki bir yerde karâr etmez gezer cânâne cânâne

“Âşık gönlün (**tecrîd**) yaradılışı şaşırtıcıdır: Bir yerde sabit kalmaz, sevgiliden sevgiliye gezer. (**tekrîr**)”

- 5 Tekellûf yoğise eş‘ârımızda Sâlimâ nola
Bu vâdiye ayak basan basar merdâne merdâne

“Ey Salim! (**nîdâ; tecrîd**) Şiirlerimizde zorlama olmamasına şaşılır mı? (**istifhâm**) Bu vadiye ayak basan mertçe basar. (**tekrîr**)”

265

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Hayâl eyler lebin hâl-i ruh-ı cânânedен soñra
Çeker mînâyı zâhid sübha-i sad-dânedен soñra

“Zahit, sevgilinin yanağındaki benden sonra dudağını hayal eder; yüz tane zikirden sonra tespihin imamesini çeker. (**leff ü neşr**)”

- 2 Ne pes tertîb-i dûndur âsitân-ı çarh-ı keç-revde
Ser-â-pâ âşinâlar yâd olur bîgânedен soñra

“Eğri yürüyen (**teşhîs**) dünyanın eşiğinde bu ne kadar kötü bir tertiptir: Yakın dostlar ilgisizlikten unutulur, gider.”

- 3 Görünmezken cihân mahmurlukdan aña ser-tâ-ser
Açılır çeşmi rindiñ bir iki peymânedен soñra

“Mahmurluktan rindin gözüne dünya görünmezken, bir iki kadehten sonra açılır.”

- 4 Bakılmaz rûyuna hatdan ser-i mû kimse meyl etmez
Bulur etdiklerin cânân bize ammâ neden soñra

“Sevgilinin yüzü tüyden görünmez, ona kimse kıl kadar meyletmez; beklenmedik bir anda bize ettiklerini bulur.”

- 5 Gedâlar Sâlimâ ‘âdet budur ki dergeh-i şehden
Ümîd-i ‘afv ederler vaz‘-ı küstâhânedен soñra

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Âdet, kölelerin küstahlığı bıraktıktan sonra padişahın dergâhından af ummalarıdır.”

266

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 ‘Aynına almazdı cânân dîde giryân olmasa
Kim bakardı sîneme çâk-i girîbân olmasa

“Göz ağlamasa sevgili yüzüne bakmazdı; yakam yırtılmasa, göğsüme kim bakardı? (**istifhâm**)”

- 2 Zîb-i destâr mı olurdu gonca tek ol nazm-ı pâk
Ma‘âni-i rengîni ger makbûl-i cânân olmasa

“Eğer renkli manası (**mecâz-ı mürsel**) sevgili tarafından beğenilmeseydi o pak şiir, gonca gibi (**teşbîh-i mufassal**) mendilin süsü mü olurdu? (**istifhâm**)”

- 3 Nazra-sâz oldukça ‘uşşâkıñ meger ağlar m’idi
Rûy-ı pür-tâbıñ begim hurşîd-i ahşân olmasa

“Beyim! (**açık istiâre**) Eğer aydınlık yüzün parlak güneş olmasaydı (**teşbîh-i mufassal**) baktıkça âşıkların ağlar mıydı? (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 4 Goncaveş leb-rîz-i hûn-ı mihnet olmazdı gönül
La‘l-i nâbîndan ‘adû gül-çîn-i ihsân olmasa

“Düşmanlar kırmızı lâlinden (**açık istiâre**) iyilik gülleri (**mecâz-ı mürsel**) toplamasalardı gönül (**tecrîd**) gonca gibi (**teşbîh-i müekked**) mihnet kanıyla ağzına kadar dolmazdı. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 5 Gonca-çîn-i gül-bün-i ruhsârı olmazdı gönül
Çeşm-i hûn-bârı misâl-i ebr-i bârân olmasa

“Gönlün (**tecrîd**) kan döken gözleri yağmur bulutları gibi olmasaydı (**teşbîh-i mufassal**) yanak fidanının (**teşbîh-i belîğ**) goncalarını toplayamazdı. (**mecâz-ı mürsel**)”

- 6 Eylemezdi anı ümmîd-i riyâset teng-dil
Gülşen-i ‘âlemde gonca verd-i handân olmasa

“Gonca, dünya gül bahçesinde (**teşbîh-i belîğ**) gülen bir gül olmasaydı sıkıntılı gönül (**tecrîd**) onu ele geçirmek istemezdi (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 7 Böyle dil-teng-i keder olmazdı Nâ‘il goncalar
Bülbülüñ kârı hemîşe Sâlim efgân olmasa

“Ey Nail! (**nidâ**) Bülbülün işi daima feryat etmek olmasaydı gönül (**tecrîd**) böylesine kederlenmeyecekti.”

267

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Rûzgâr öyle degildir ki demek mümkün ola
Yâdigâr öyle degildir ki demek mümkün ola

“Zamanı ve yadigârı anlatmak mümkün değildir.”

2 Sorma benden hele ahvâl-i perîşân-ı dil
Bî-karâr öyle değildir ki demek mümkün ola

“Gönlün (**tecrid**) perişan hallerini benden sorma; kararsız demekle onu tarif etmiş olmayız.”

3 Nice takrîr edeyim şîve-i nâ-dîdesini
Şimdi yâr öyle değildir ki demek mümkün ola

“Emsalsiz edasını nasıl anlatayım? Sevgiliyi tarif etmek mümkün değildir.”

4 Güle bülbül edemez derdini bir hoş i‘lâm
Zahm-ı yâr öyle değildir ki demek mümkün ola

“Bülbül (**teşhîs**) derdini güle bir türlü anlatamaz; yârin eziyetini anlatmak mümkün değildir.”

5 Saña Sâlim o füsûn-sâzı nice aňladayım
Yâdigâr öyle değildir ki demek mümkün ola

“Salim! (**tecrid**) O efsuncuyu sana nasıl anlatayım? (**istifhâm**) yadigârı anlatmak mümkün değildir.”

268

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

1 Görünce âhımı cânân bu istinâre ile
Tafattun eyledi mihrim hemân emâre ile

“Ahımın ışığı (**kapalı istiâre**) etrafı aydınlatınca, sevgili, ortaya çıkan emarelerden sevgimi anladı.”

- 2 Ne hâcet ‘âşıkı nâr-ı firâkıña sûzîş
Alır fetîli o bî-çâre bir nezâre ile

“Âşığı, ayrılığının ateşiyle yakmaya ne gerek var? (**istifhâm**) O çaresiz, bir bakışla fitili alır.(**mecâz-ı mürsel**)”

- 3 Bilir ne gûne belâ-yı siyeh imiş mihri
Rubûde-dilleri zülf-i siyâh-kâre ile

“Kara zülfe kapılanlar onu sevmek ne kara belaymış (**mecâz-ı mürsel**) bilirler.”

- 4 Reh-i visâliñe âşık olurdu biñ pâre
Metâ‘-ı vaslı alınmak olaydı pâre ile

“Eğer o sevgiliye kavuşma metası (**teşbîh-i belîğ**) parayla alınsaydı, kavuşmanın yoluna âşık bin parça olurdu. (**pâre: istihdâml**)”

- 5 O dil-beriñ nice tâkat çeker cefâlarına
Sitem-keşîde-i hicrânı bunca yâre ile

“O gönül alanın (**açık istiâre**) ayrılık eziyetini çeken, bunca yara (**mecâz-ı mürsel**) ile bir de eziyetlerine nasıl güç yetirir? (**istifhâm**)”

- 6 Hemîşe tâli‘ine levîm ederler ey Sâlim
Belâyâ uğramış ehl-i suhan sitâre ile

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Yıldızlarla belaya uğramış söz sahipleri daima talihine lanet ederler.”

269

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 ‘Adûlar ‘îd ederlermiş görüp hicrânıñı bende
Ne var bir dest-bûsuñla sevindirsen beni sen de

“Düşmanlar senden ayrı kaldığını görüp bayram ederlermiş, (**mecâz-ı mürsel**) elini öpmekle beni bir sevindirsен.”

2 Ne kuşdur bülbül ey gonca bizimle nâlede bir mi
Öte tursun hele bizden hezârîñ bezm-i gülşende

“Ey gonca! (**nidâ; açık istiâre**) Bülbül (**teşhîs**) inleme konusunda bize denk olabilecek bir kuş mudur? (**istifhâm**) Bülbüllerin (**açık istiâre**) gül meclisinde bizden uzak dursun.”

3 Ne mahzûn-ı firâkıñdır ne zevk-ı vaslîña mağrûr
Gülistân-ı safâ birdir dil-i ‘uşşâka külhan da

“Âşıklara sefa gül bahçesi de (**teşbîh-i belîğ**) külhan da birdir; onlar ne ayrılığınla hüzünlenir ne de kavuşmayla gururlanırlar.”

4 Derûnum lâleâsâ dâğ ber-dildir firâkıñdan
Nümâyândır ser-â-pâ dâğ-ı hasret câ-be-câ tende

“Gönlüm ayrılığınla lale gibi dağlanmışır. (**teşbîh-i mufassal**) Hasret ateşi tenimde baştan başa görölmektedir.”

5 Bizi yoklardı ey Sâlim nicetsin neylesin ammâ
Urulmuş zülf-i pür-hamda dil-i âvâre biñ bende

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Bin avare gönüllü köle, büküm büküm zülfüne asılmamış olsaydı sevgili bizi bir yoklardı.”

270

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

1 Kusûr etmez felek tekdîr-i erbâb-ı tabî‘atde
Safâlar kesb eder bir nâ-tırâş-ı görse devletde

“Talih, (**teşhîs**) güzel yaradılışlıları üzmemekte kusur etmez; kaba birini mutlu görse sevinir.”

- 2 Benim bu giryemi cânân ‘aceb nemden kıyâs eyler
Benim bir hâl-i zârım görmemişken künc-i firkatde

“Sevgili, ayrılık köşesinde ağladığımı görmemişken benim ağladığımı acaba nereden anlar? / acaba ıslaklıktan mı anlar? (**nem: mugâlata-i ma‘neviyye**)”

- 3 Netîce müde‘â-yı ‘aşkı isbât eyler efgânım
Sirişkimle nisâba bâliğ oldukça şehâdetde

“Bağırıp çağırmalarım gözyaşım ile birlikte şahitlik etmede yeterli miktara ulaşınca aşk iddiasını ispatlar.”

- 4 Perîşân eylemiş her târ-ı gîsûsun sabâ gördük
Nihâd-ı rûzgâr ister mi dil olsun selâmetde

“Sabah rüzgarı her kara saçını dağıtmış; rüzgarın (**teşhîs**) huyu böyledir, hiç gönül selamette olsun ister mi? (**istifhâm**) ”

- 5 Görünmez oldu Sâlim ol perî biz râğbet ettikçe
Ser-i kûyunda kaldık ‘Abdiyâ bî-hûde da‘vetde

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) O perî (**açık istiâre**) biz râğbet ettikçe görünmez (**kinâye**) oldu. Ey Abdi! Kapısının önünde boş yere davette kaldık.”

271

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Gamım zülfünle meşhûr-ı cihân olmakda gitdikçe
Cihâna ser-güzeştim dâstân olmakda gitdikçe

“Gamım zülfünle dünyada günden güne meşhur olmakta; maceram destan **(mecâz-ı mürsel)** olmaktadır.”

- 2 ‘Adûlar hârveş sayd etmede ol verd-i ra‘nâyı
Hezârâsâ benim virdim figân olmakda gitdikçe

“Düşmanlar o güzel gülü diken gibi avladıkça, **(teşbîh-i mufassal)** benim virdim bülbül gibi figan olmaktadır. **(teşbîh-i mufassal)**”

- 3 Açılmış gül gibi ruhlar revernak-sâz ebrûlar
Muhassal yâr memdûh-ı zamân olmakda gitdikçe

“Açılmış gül gibi yanaklar, **(teşbîh-i mücmel)** güzellik katan kaşlar; yâr gün geçtikçe tüm dünyanın övgüsünü kazanmaktadır.”

- 4 Bu bâzâr-ı mahabbetde bulunmaz kâle-i insâf
Met‘-ı cevri-i hûbân râygân olmakda gitdikçe

“Bu muhabbet pazarında **(teşbîh-i belîğ)** insaf kumaşı **(teşbîh-i belîğ)** bulunmaz. Güzellerin eziyet metası **(teşbîh-i belîğ)** ise gittikçe ucuzlamaktadır. **(tezâd)**”

- 5 Bu baht-ı nâ-sitâyişkârdan ‘âlemde ey Sâlim
Tekellûf ber-taraf hâlim yamân olmakda gitdikçe

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Dünyada bu kötü talihin sebep olduğu güçlüklerle karşı bir şey yapamaz oldum, halim gittikçe kötüleşiyor.”

272

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 ‘Arz edîñ feryâdımı dil-dâre Allâh ‘aşkına
Ede şâyed merhamet ben zâre Allâh ‘aşkına

“Allah aşkına feryadımı gönül alana (**açık istiâre**) iletin, belki Allah aşkına ben ağlayan âşığa merhamet eder.”

- 2 Dil esîr-i kâfir-i zülfündür âzâd eyleyip
Bir sevâb et sen de ey mekkâre Allâh ‘aşkına

“Ey hileci! (**nidâ; açık istiâre**) Gönül, (**tecrîd**) zülfünün karasına esiridir; onu azad ederek bir sevap işle.”

- 3 Dil şikeste hâtırım mahzûn derûnum münkesir
Ben garîb üftâdeye bir çâre Allâh ‘aşkına

“Kalbim kırık, gönlüm mahzun, içim ezik; ben garip düşküne Allah aşkına bir çare!”

- 4 Haste-i hicrânın oldum ey tabîbim bî-kesim
Gel devâ eyle dil-i bîmâre Allâh ‘aşkına

“Ey doktorum! (**nidâ; açık istiâre**) Ayrılığının hastası oldum, çaresizim. Allah aşkına gel de hasta gönlü (**tecrîd**) iyileştir.”

- 5 Ey sabâ hikmet-şinâs-ı hâtır-ı ‘uşşâksın
Derd-i dilden bir haber ver yâre Allâh ‘aşkına

“Ey saba! (**nidâ; teşhîs**) Âşıkların hatırını kırmazsın; Allah aşkına gönlümün derdinden yâre haber ver.”

- 6 ‘Âşıkânın dil-şikest olma nigâhına sakın
Söyle kimdir sır olan dîdâre Allâh ‘aşkına

“Âşıklarının bakışlarından sakın incinme. Allah aşkına söyle yüzüne kim doymuştur? (**istifhâm**)”

- 7 Seng-i ta‘n-ı düşmene bakmaz reh-i ma‘şûkda
‘Âşık oldur kim ola pür-yâre Allâh ‘aşkına

“Âşık olan düşmanların kınama taşına aldırılmaz. Allah aşkı uğruna yaralar alır. (**telmîh**)”

- 8 Olmaya hâşâ tehî dest-i niyâz-ı mağfiret
El uran tesbîh-i istiğfâre Allâh ‘aşkına

“Allah aşkı için istiğfar tespihini eline alan kişinin affedilme isteği, boşa gitmesin.”

- 9 Sâf-dil bir ‘âşıkıñdır âsitânıñda seniñ
Merhamet et Sâlim-i nâ-çâre Allâh ‘aşkına

“Salim, (**tecrîd**) eşiğinde gönü temiz bir âşığındır; Allah aşkına o çaresize acı.”

273

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Nice bend olmayayım zülf-i ‘âbir-efşâne
Yem döker hâl-i siyeh murg-ı dil-i nâlâne

“İlaç zülfüne (**teşbîh-i belîğ**) nasıl bağlanmayayım? (**istifhâm**) Siyah ben, ağlayan gönül kuşuna (**teşbîh-i belîğ**) yem döker. (**teşbîh-i belîğ**)”

- 2 Hat-ber-âverde olaldan berü ol cânâne
Cümleden baña güzel gelmede Kâğıd-hâne

“O sevgilinin tüyleri çıktığından beri Kağıthane bana her yerden güzel gelmektedir.”

- 3 Varak-ı vasf-ı ruhun ‘arz edelim cânâne
Biz de bir gül sunalım ol şeh-i dervîşâne

“Sevgiliye yanağını anlatan bir şiir arz edelim, o dervişler padişahına (**teşbîh-i belîğ**) bir gül de biz sunalım. (**leff ü neşr**) ”

- 4 Çok görüp sen kaşı yâ ile benim ülfetimi
Beni bir yana felek atdı seni bir yane

“Felek, sen kaşı ya harfi gibi olanla (**teşbîh-i belîğ**) beraberliğimi çok görüp beni bir yana, seni bir yana attı.”

- 5 Kendi eksikliğime mu‘terifim hem-çü hilâl
Bakmasın gelsin o meh-pâre bu gün noksâne

“Hilal gibi kendi eksikliğimi itiraf etmekteyim; o ay parçası (**açık istiâre**) noksanlığımıza bakmasın bugün gelsin.”

- 6 Kendi kendimden eyâ şûh-ı cihânım geçdim
Düşeli gâ’ile-i dağdağa-i hicrâne

“Ey dünya güzelim! (**nidâ; açık istiâre; mübâlağa**) Ayrılık meşguliyetinin karışıklığına düştüğümünden beri kendimi kaybettim.”

- 7 Der-i cânânda ne sihr olduğu hep nâ-ma‘lûm
Cümle pür-derd gelir aña giden dermâne

“Sevgilinin kapısında ne sihir olduğu bilinmez, ona derman için didenler daha dertli gelirler.”

- 8 Geçit edip kân-ı hayâli yine biz ey Sâlim
Böyle bir tâze zemîn gösterelim yârâne

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Biz yine hayal kaynağını gezip, dostlara böyle yeni bir yer gösterelim.”

274

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Tenezzül etmedi bûy-ı vefâ dimâğımıza
Sebeb bu oldu cihândan bizim ferâğımıza

“Vefa kokusu (**teşbîh-i belîğ**) dimağımıza ulaşmamıştır; dünya ile ilişkimizi kesmemizin sebebi budur.”

- 2 Rakîbîñ ol mehe halka-be-gûş idiklerini
Tokundu bâd-ı sabâdan gece kulağımıza

“Rakibin o ayın (**açık istiâre**) kulağına küpe olduğunu (**mecâz-ı mürsel**) gece saba rüzgarı haber verdi.”

- 3 Göñül dırâzi-i dest-i recâdan eyle hazer
Nasîb olan gelir elbet bizim ayağımıza

“Gönül! (**tecrîd**) El açarak rica etmekten sakın; nasip olan elbette ayağımıza gelir. (**dest, ayak: tezâd**)”

- 4 Olur mu rütbe-i sûz u güdâzımız ma‘lûm
Nazar edeyidi ol mihr-i cihân dâğımıza

“O dünyayı aydınlatan (**açık istiâre**) yaramıza baksaydı ne kadar yanıp yakıldığımız anlaşılırdı.”

- 5 Çürükdür ekseri kalbi zamâneniñ nola ger
Bakılmaz ise cihânda bizim de sağımıza

“Bu zamanda yaşayanların çoğunun kalbinin bozuktur; bizim sağlam halimizin bir değeri olmamasına şaşılır mı?”

- 6 Ederdi bîdi perîşân sirişk-i cûyu revân
O serv-kad yine Sâlim geleydi bâğımıza

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) O servi boylu (**açık istiâre**) bağımıza tekrar gelseydi akan gözyaşı ırmağı (**teşbîh-i belîğ**) bizi perişan ederdi.”

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Ferdâya saldı kendi bizi yâr dün gece
Ser-keşlik etdi baht-ı siyehkâr dün gece

“Kara talih dün gece serkeşlik etti; yâr bizi uzaklara saldı.”

2 Zülfünde diller etdiler andan şikâyeti
Etdik sabâyı meclise ihzâr dün gece

“Gönüller zülfünde sabadan şikâyet ettiler; biz de dün gece onu mahkemeye
çağırdık. (**hüsn-i ta'lîl**)”

3 Meclis karîn-i şevk-ı kudûmu iken niçün
Bilmem ne oldu turmadı dil-dâr dün gece

“Gönül alanın (**açık istiâre**) dün gece meclise gelmesi beklenirken, ne oldu
da sözünde durmadı bilmiyorum.”

4 Zülfünde dil figâna ser-âgâz eyleyip
Etmiş o yâri âhıyla bîdâr dün gece

“Gönül, (**tecrid**) yârin zülfünde figana başlayıp ahıyla onu uykusuz
bırakmış.”

5 Sâlim ne idi bizlere âyâ tegâfülü
Meclisde turmamak o sitemkâr dün gece

“Dün gece, o işi sitem olan sevgilinin, mecliste durmayarak ilgisizlik
göstermesi nedendi acaba? (**istifhâm**)”

- 1 Bezm ol bezm idi kim pest ile bâlâ yoğidi
O bezimgâhda aslâ gam-ı ferdâ yoğidi

“Meclisimiz öyle bir yerdi ki mekân, ayrımcılık yoktu; o mecliste asla yarın kaygısı yoktu. **(telmîh)**”

- 2 ‘Âlem ol âlem idi nokta ser-â-beste idi
Kalem-i nâdire-perdâzda imlâ yoğidi

“Âlem, öyle bir yerdi ki nokta kapalı idi, güzel şeyler yazan kalemde imla yoktu. **(telmîh)**”

- 3 Gûy-ı esrârı bün-i gûşa getirmek değil a
Sadef-i lafz u dür-i zîver-i ma‘nâ yoğidi

“Değil esrar sözünü duymak, mana süsünün incisi, **(teşbîh-i belîğ)** söz sadefi **(teşbîh-i belîğ)** bile yoktu. **(telmîh)**”

- 4 Tarh-ı nev-kâlib-ı îcâda salınmamış idi
Gülşen-i nâzda hiç serv-i dil-ârâ yoğidi

“Naz gül bahçesinde **(teşbîh-i belîğ)** hiç gönül alan servi **(açık istiâre)** yoktu; salınarak yürümüyordu. **(telmîh)**”

- 5 Dökmemiş idi kenâra hele lücce deryâ
Bahr-i ümmîd ü recâ içre temennâ yoğidi

“Derya, kenara inci dökmemişti; rica ve ümit denizinde **(teşbîh-i belîğ)** dileme yoktu. **(telmîh)**”

- 6 Olmamış idi hem-âgûş-ı gülistân gonca
Kafes-i menkabe bülbül-i şeydâ yoğidi

“Gonca, gül bahçesinin kucağında değildi; **(teşbîh-i belîğ)** menkıbe kafesinde **(teşbîh-i belîğ)** âşık bülbül yoktu. **(telmîh)**”

- 7 Nûr-ı mutlak var idi gerçi ki ammâ şâhid
Ser-be-ceyb idi dahı âlem-i inşâ yoğidi

“Gerçi Mutlak Nur vardı ama şahitin başı cebindeydi; inşâ âlemi yoktu. **(telmîh)**”

- 8 Ferd ferd idi tekâsür de ferâgatde idi
Vahadât(?) u ‘aşere belki müsennâ yoğidi

“Bir, birdi. Kesret yoktu. Varlık ve madde âlemine ait bir, on, iki gibi kavramlar da yoktu. **(telmîh)**”

- 9 Sâkin-i târem-i ‘uzlet idi işrâkıyyûn
Güft (ü) gûy-ı hikem-i hikmet-i vâlâ yoğidi

“İşrâkıyyûn uzlet kümbedinde oturuyorlardı. Yüce hikmet felsefesi sohbetleri de yoktu. **(telmîh)**”

- 10 Hükme pâ-beste idi makdem-i meşşâ‘ıyyûn
‘Azm-i gül-geşt-i cihân seyr ü temâşâ yoğidi

“Meşşaiyyûnun ayakları hükme bağlıydı.; dünya gül bahçesini **(teşbîh-i belîğ)** gezmek ve temaşa etmek yoktu. **(telmîh)**”

- 11 Şart-ı mebsûta cezâ olmamış idi der-pey
Nüh kıbâb-ı kürevî hestî-i gabrâ yoğidi

“Yayılmış olma hâline karşılık arkasından geliyordu; dokuz gök kubbe ve yeryüzü yoktu. **(telmîh)**”

- 12 ‘Adem-i mutlak idi gerçi ‘ademde ma‘dûm
Tarayân-ı ‘adem-i târiye ma‘nâ yoğidi

“Yoklukta yok olan şey mutlak yokluktu. Ansızın çıkan yokluğun bir manası da yoktu. **(telmîh)**”

- 13 ‘Âlem ol ‘âlem-i vahdet idi Sâlim anda
Güft (ü) gûy-ı keder ü renciş-i gavgâ yoğidi

“Salim! (**tecrid**) Âlem o vahdet âlemiydi, kavga eziyeti ve dedikodusu yoktu.
(**telmih**)”

277

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Nigâh-ı merhamet etmezse etsin ‘âşık-ı zârı
O âhû-dîdeniñ etmez remîde şekl-i âzârı

“O ceylan gözlü (**teşbih-i belîğ**) ağlayan âşığa acıma bakışıyla bakmazsa
azarlar gibi baksın, bu bakış âşığı korkutmaz.”

- 2 Duçâr olmak ümîdiyle o gül ruhsâr cânâna
Tolandık bülbülân ile tavâf etdik çemenzârı

“O gül yanaklıya (**teşbih-i belîğ**) tutulmak ümidiyle çimenliği dolandık;
bülbüllerle dolaştık.”

- 3 Ŗu rütbe nâle-i pey-der-peyinde eyler ifrâtı
Çemende bülbülün murgân-ı gülşen cümle bîzârı

“Bülbülün (**açık istiâre**) inlemeyi o kadar ileri götürür ki çemende gül
bahçesi kuşlarını küstürmüştür. (**hüsn-i ta‘lil**)”

- 4 Bilirler bahtı ne gûne dü şeşdir şeş der-i tâli‘
Yek-â-yek seyr edenler dîde-i ‘ibret ile zârı

“Zarı, ibret gözüyle seyredenler bahtın ne şekilde düşeş geldiğini anlarlar.
(**mecâz-ı mürsel**)”

- 5 Metâ‘-ı vahlıma nakd-i revânın isterim dermiş
Meded bir cân için Sâlim anıñla bozma bâzârı

“Kavuşma metama (**teşbîh-i belîğ**) gözyaşı parası (**teşbîh-i belîğ**) isterim dermiş. Salim! (**tecrîd**) Yardım et, bir can için pazarı bozma.”

278

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Görmez ‘âlemde hemîn zevk u safâdan gayrı
Etmeyen kimseden ümmîd Hudâ’dan gayrı

“Tanrı’dan başka kimseden bir şey ümit etmeyen kişi âlemde zevk ve eğlenceden başka bir şey görmez.”

- 2 Sıkletinden göremez rûy-ı merâmın tâlib
Leb nihâd-ı suhan olmazsa recâdan gayrı

“Dil, ricadan başka bir şey söylemezse, bunun ağırlığından talip olanlar meramın yüzünü (**kinâye**) göremez. (**mübâlağa**)”

- 3 Ne kadar sille-hor-ı dest-i ‘itâbı olsak
Ne gelir elden ona hayr du‘âdan gayrı

“Azarlama tokadını (**teşbîh-i belîğ**) yemiş olsak da, ona hayır dua etmekten başka elimizden ne gelir? (**istifhâm**)”

- 4 Görmedim zerre kadar Hak bilir etmem inkâr
Dergehinde o mehiñ mihr ü vefâdan gayrı

“Tanrı bilir ki o ayın (**açık istiâre**) dergâhında sevgiden başka zerre kadar bir şey görmedim.”

- 5 Mihr-i ruhsârîña hasret giden âşık cânâ
Nerede bula seni rûz-ı cezâdan gayrı

“Ey can! **(nidâ)** Yüzünün ışığına hasret giden seni kıyamet gününden başka nerede bulsun? **(istifhâm)**”

6 Bir peyâm almağa imkân mı var ey Sâlim
Varamaz dergehine kimse sabâdan gayrı

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Ondan bir haber almağa imkân var mı? **(istifhâm)** dergâhına sabadan başka kimse giremez. **(teşhîs)**”

279

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Geçip Mısır-ı dile şeh oldu çün ol Yûsuf-ı sâni
Hat-ı rûyuna bend oldum misâl-i pîr-i Ken‘ânî

“O II. Yusuf **(telmîh; açık istiâre)** gönül Mısır’ına **(teşbîh-i belîğ)** şah olduğu için ben de Kenan’ın piri gibi yüzünün tüyüne bağlandım. **(teşbîh-i mufassal)**”

2 Hevâ-yı râh-ı zülfünde ne deñlü setr-i râz etsem
Yine izhâr eder elbet diliñ hâl-i perîşânı

“Zülfüne olan arzumu ne kadar gizlesem de gönlümün perişan halinden sırrım anlaşılır.”

3 Şerâb-ı ‘aşkı nûşa tevbekâr iken dil-i şeydâ
O mübrem sâki-i hüsn ile bozdu ‘ahd ü peymânı

“Âşık gönül **(tecrîd)** aşk şarabı **(teşbîh-i belîğ)** içmeye tövbe etmişken o karşı konulamaz güzellik sakisiyle **(teşbîh-i belîğ)** yeminini bozdu.”

4 Olaldan ‘aşkıña dil müştêrî ey hâce-i nahvet
Baña hep müfte satdırdı metâ‘-ı sabr u sâ mânı

“Ey kendini beğenme hocası! **(nidâ; açık istiâre)** Gönül, **(tecrîd)** aşkına müşteri **(teşbîh-i belîğ)** olduğundan beri sabır metasını **(teşbîh-i belîğ)** bana hep bedava sattırdı. **(kinâye)**”

5 Beni zevk-âşinâ-yı vasl edip Sâlim o Yûsuf-fem
‘Adû-yı kîne-hâhım eyledi ser-cümle ihvânı

“Salim! **(tecrîd)** O Yusuf ağızlı **(telmîh; teşbîh-i belîğ)** kavuşma zevkini bana tattırıp bütün arkadaşlarımı kinli düşmanlar yaptı.”

280

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

1 Yine derd-i derûnu tâze tâze tâzelendirdi
Toladı başıma destâr-ı ‘aşkıñ tâzelendirdi

“Gönlümün derdini yine tazeledi; aşk sarığını **(teşbîh-i belîğ)** başıma doladı, tazeledi.”

2 Hümâveş murg-ı gönlüm dâne-i eşkimle hem-demken
Zuhûr-ı dâm-ı ‘aşkıyla bu dem pervâzelendirdi

“Gönül kuşum **(teşbîh-i belîğ)** Hüma gibi **(teşbîh-i mufassal)** gözyaşı tanemle **(teşbîh-i belîğ)** beraberken aşk tuzağının **(teşbîh-i belîğ)** ortaya çıkmasıyla beni uçurdu. ”

3 Sanırdım dâm-ı mihrinde figânım artmaya aslâ
Dili hicr ü firâkı bî-kıyâs âgâzelendirdi

“Figanım, güzelliğinin tuzağında **(teşbîh-i belîğ)** asla artmaz sanırdım; ayrılığı, gönlümü tarif edilemez şekilde coşturdu.”

4 Metâ‘-ı hüsne bakmazken bu dem ol hâce-i ‘uşşâk
Geçirdi nev-kumâş-i hüsnünü endâzelendirdi

“O güzellik hocası (**açık istişare**) güzellik metasına (**teşbîh-i belîğ**) değer vermezken güzelliğinin yeni kumaşını (**teşbîh-i belîğ**)  zerine geçirip  l t rd .”

- 5 Tağılmaz nüsha-i dilden keder Sâlim anı z r 
Felek desti ile Sâlim anı ş razelendirdi

“Gönül nüshasından (**teşbîh-i belîğ**) keder dağılmaz çünkü Salim (**tecrîd**) onu feleğin eliyle (**teşhîs**)  l t .”

281

Mef  l  mef  l  mef  l  fa  l n

- 1 E k-i terimi dîde r h-ı y re düşürdü
 ft deliği şeb-nemi g lz re düşürdü

“G z, (**tecrîd**) taze g zyaşımlı sevgilinin yanağına düşürdü; d ş  nl ğ , çiğ tanesini g l bahçesine düşürdü. (**leff   neş**)”

- 2 Olsam ne ‘aceb e k-i revânım gibi p -m l
Gözden beni ol ş h-ı sitemk re düşürdü

“G zyaşımlı gibi ayaklar altında olmama şaşılr mı? (**istifam**) O, işi sitem olan güzel, beni gözden düşürdü. (**kinâye**)”

- 3 Derd-i dil-i dil-d deyi g r s  ik-ı takdîr
 z de iken turra-i tarr ra düşürdü

“Kader, gönül mendilini (**teşbîh-i belîğ**) sa  haydutunun (**teşbîh-i belîğ**) eline düşürdü.”

- 4 Dil bahr-i mahabbetde ş n verlik ederken
F lk-i emelin sâhil-i efkâre düşürdü

“Gönül! (**tecrîd**) Muhabbet denizinde (**teşbîh-i belîğ**) yüzerken emel kayığın (**teşbîh-i belîğ**) düşünce sahiline (**teşbîh-i belîğ**) düştü.”

5 Murg-ı dil-i âvâremizi bâd-ı mahabbet
Sahn-ı harem-i gülşen-i ruhsâre düşürdü

“Muhabbet rüzgârı (**teşbîh-i belîğ**) avare gönlümüzün kuşunu (**teşbîh-i belîğ**) yanak gül bahçesinin orta yerine düşürdü. (**kinâye**)”

6 ‘İrfâna olan meyli bizi âsaf-ı ‘asrîñ
Sâlim yine hep vâdi-i ‘îrfâna düşürdü

“Salim! (**tecrîd**) Zamanın vezirinin irfana olan meyli bizi hep irfan vadisine düşürdü.”

282

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

1 Meh cemâliñ gibi âyâ ruh-ı dil-cû var mı
Zât-ı pâkîze-simâtîñ gibi meh-rû var mı

“Ay yüzün gibi (**açık istiâre**) gönül alan yüz var mı acaba? (**istifhâm**) Pak zatın gibi ay yüzlü (**teşbîh-i belîğ**) var mı? (**istifhâm**)”

2 Nem kalır âb-ı revândan benim ey nûr-ı basar
Eşk-i hûnînter-i çeşmim gibi bir cû var mı

“Ey gözümün nuru! (**nidâ; açık istiâre**) Akarsudan neyim (**nem, âb-ı revân, cû: iham-ı tenâsüb**) eksik? (**istifhâm**) Çok kanlı gözyaşım gibi bir ırmak var mı? (**teşbîh-i mufassal; mübâlağa**)”

3 Nazar et ‘âleme ey teşne-i feyz-i ümmîd
Çeşmesâr-ı kereminde bir içim su var mı

“Ey ümit feyzine **(teşbîh-i belîğ)** susamış! **(nidâ)** Dünyaya bir bak, iyilik çeşmende **(teşbîh-i belîğ)** bir içim su var mı? **(kinâye)**”

4 Yûsufistân-ı bahâ hüsnüñe hem-vezn olmaz
İşte sen cümle güzel işte terâzû var mı

“Güzellik Yusufistanı **(teşbîh-i belîğ, telmîh)** senin güzelliğine denk delmez. İşte sen, işte bütün güzeller, terazi var mı? **(mübâlağa)**”

5 Bir seniñ gibi bu vâdî-i melâhatde ‘aceb
Saçı sümbül yüzü gül gözleri âhû var mı

“Bu güzellik vadisinde **(teşbîh-i belîğ)** senin gibi saç sümbül, **(teşbîh-i belîğ)** yüzü gül **(teşbîh-i belîğ)**, gözleri ahu **(teşbîh-i belîğ)** gibi olan biri var mı? **(istifhâm)**”

6 Dediler tal‘atına mâh-ı nev etmiş taklîd
Onda âyâ bu güzel çeşm ile ebrû var mı

“Yüzün için yeni ayı taklit etmiş dediler. **(teşbîh-i mücmel)** Acaba onda bu güzel göz ile kaş var mı? **(rücu‘)**”

7 Vâsf-ı zülfün ile gûyâ gececi bülbüldür
Sâlim’iñ hâme-i pâki gibi pür-gû var mı

“Bülbül, zülfünü anlatmakla gecelemetedir. Salim’in **(tecrîd)** pak kalemi gibi güzel söyleyen var mı? **(istifhâm)**”

283

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

1 Şem‘-i dil âteş-i aşkıñla yanar bir er idi
Tünd-bâd-ı gam-ı hicrânıñı gördü eridi

“Gönül mumu **(teşbîh-i belîğ)** aşkının ateşiyle yanan bir kişydi. **(teşbîh-i mufassal)** Ayrılık gamının **(teşbîh-i belîğ)** kasırgasını gördü, eridi. **(cinâs)**”

- 2 Vâkıf olsaydı melâl-i dile ol şâh-ı hüsün
O gedâ ‘âşık-ı nâ-çâra kerem eyler idi

“O güzellik padişahı **(açık istiâre)** gönlün üzüntüsünü bilseydi, kölesi **(teşbîh-i belîğ)** olan çaresiz âşığa iyilik ederdi.”

- 3 Mâni‘-i seyr-i cemâl olmasañ ey hâb gözümler
Merdüm-i dîdede eşkimle seni besler idi

“Ey uyku! **(nidâ; teşhîs)** O cemali seyretmeme engel olmasan, gözümler gözbebeğinde gözyaşım ile seni beslerdi. **(hüsn-i ta‘lîl)**”

- 4 Va‘de kılsa gece gelmeklige ol mâh bize
Reh-güzârıñı gönül subha degin bekler idi

“O ay **(açık istiâre)** gece gelmek için bize söz verseydi, gönül, **(tecrîd)** sabaha kadar yolunu beklerdi.”

- 5 Böyle ser-keşlige Sâlim sebep âyâ noldu
Bir zamân zülf-i siyeh üstümeze dıtrir idi

“Salim! **(tecrîd)** Bir zamanlar siyah zülûf **(teşhîs)** üstümüze titrerdi. **(kinâye)** Şu an bu serkeşliğin sebebi acaba nedir? **(istifhâm)**”

284

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Gam-ı hicri bâña ol mâh-ı tâbânı unutturdu
Melâl-i hâtırım cânân değil cânı unutturdu

“Ayrılığının kederi bana o parlak ayı (**açık istiâre**) unutturdu; (**mübâlağa**) gönlümün üzüntüsü değil sevgiliyi, kendimi bile unutturdu.”

2 Hayâl-i kâkül-i dil-ber ile derd-i serim yokdur
Felek baña ser-â-pâ nakş-ı hûbânı unutturdu

“Gönül alanın (**açık istiâre**) kâkülünün hayaliyle başımın derdi yoktur; (**kinâye**) felek bana güzellerin hayalini baştan başa unutturdu.”

3 O meh-rû va ‘d-i vasl etmişdi ammâ gamze-i câdû
Ne sihr etdiyse etdi ‘ahd ü peymânı unutturdu

“O ay yüzlü (**teşbîh-i belîğ**) kavuşmayı vadetmişti; Ama cadı yan bakış (**teşbîh-i belîğ**) ne sihir ettiyse etti, sözünü unutturdu.”

4 Senâ-hânı durur şimdi ser-â-ser ‘ârız-ı yârîñ
O ruhlar bûlbûlâna verd-i handânı unutturdu

“O yanaklar, bûlbüllere gülen gülü unutturdu, şimdi sevgilinin yanağını övmektedirler. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

5 Nola olmazsa Sâlim şimdilik eş‘ârımız memdûh
Bize bu çarh-ı keç-rev sû-yı ‘irfânı unutturdu

“Salim! (**tecrîd**) Şiirlerimizin şimdilik övülmemesine şaşılır mı? (**istifhâm**) Bu kötü talih bize irfanı unutturdu.”

285

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Fıkr-i vuslatdır hemîşe ‘âşıkıñ hûlyâları
Eksik olmaz derdmendânıñ gam-ı bî-câları

“Âşığın hayalleri hep kavuşma fikri üzerinedir; aşk dertlilerinin yersiz gamları eksik olmaz.”

- 2 Her perî-rûya yakışmaz cîlve-i nâz u niyâz
Dil berîñ nâzik gerekdir nâz u istiğnâları

“Her peri yüzlüye (**teşbîh-i belîğ**) naz ve niyaz göstermek yakışmaz. Gönül alanın (**açık istiâre**) nazlanma ve çekinmeleri nazik olmalıdır.”

- 3 Hatt-ı dil-cûyuñ temâşâ eden olur bî-karâr
Artırır lâ-büd bahârîñ makdemi sevdâları

“Gönül çeken tüylerini seyreden kendinden geçer; baharın gelişi sevdaları (**kinâye**) elbette artırır.”

- 4 Bu tegâfûl-gûne vaz‘-ı nâ-pesendîde neden
Böyle nisyâna sebep ne âşık-ı şeydâları

“Âşıkları görmezden gelerek unutmaya sebep nedir?”

- 5 Sen şehenşâh-ı serîr-i mekrûmetsin cümleye
Bir nigâhıñ kâm-rân eyler bütün ednâları

“Sen, herkese iyilik etme tahtının (**teşbîh-i belîğ**) şahlar şahısın; (**teşbîh-i müekked**) bir bakışın en aşağı mertebede olanları bile mutlu eder.”

- 6 Her seher pîrâmen-i gül-bünde bezm-i gülşeniñ
Goncayı bîdâr ederler bülbül-i gûyâları

“Şakıyan bülbülleri, gül bahçesi meclisinin (**teşbîh-i belîğ**) gül fidanının yanındaki goncayı her seher uyandırır.”

- 7 Âsumâna eyledi peyveste âh u zârımı
Şehr-i İstanbul’uñ ey Sâlim melek-sîmâları

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) İstanbul şehrinin melek yüzlüleri (**teşbîh-i belîğ**) ah edip inlemelerimi gökyüzüne ulaştırdı.”

286

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Ne dem ol kaşı yâ ile zarûrî iftirâk oldu
Fîrâk-ı kâmetiyle kaddimiz mânend-i tâk oldu

“Ne zaman ki o kaşı ya ile (**teşbîh-i belîğ**) ayrılmaya mecbur olduk; boyunun ayrılığından belimiz binanın kemeri gibi (**teşbîh-i mücmel**) büküldü. (**fîrâk, iftirâk: isticâk**)”

- 2 Hisâr’ın neyleyimsensiz olan zevkın baña şimdi
Şehâ her bir kirası dâğ-ı iştiyâk oldu

“Ey şeyh! (**nidâ; açık istiâre**) Hisar’ın sensiz olan zevkini ne yapayım? (**istifhâm**) her bir kirazı istek yarasının şekli (**teşbîh-i mufassal**) oldu.”

- 3 Nola eşk-i revân deryâ gibi cûş u hurûş etse
Gamınla fûlk-i dil pâ-bend-i gird-âb-ı fîrâk oldu

“Akan gözyaşının derya gibi coşmasına (**teşbîh-i mufassal**) şaşılır mı? (**istifhâm**) Gönül kayığı (**teşbîh-i belîğ**) gamınla ayrılık girdabının (**teşbîh-i belîğ**) ayağını bağladı.”

- 4 Dil-i şeydâya bî-hûde nedendir böyle incinmek
Seninle beynimizde gâlibâ yine nifâk oldu

“Âşık gönlün (**tecrîd**) böyle incinmesi nedendir? (**istifhâm**) Seninle aramızda galiba yine nifak oldu.”

- 5 Fîrûzân etmede dâmân-ı sabrım âteş-i hasret
Var ise kevkeb-i bahtımla Sâlim ihtirâk oldu

“Hasret ateşi (**teşbîh-i belîğ**) sabır eteğimi (**teşbîh-i belîğ**) yakmaktadır;
Salim, -eğer varsa- (**tecrîd**) baht yıldızıyla yandı. (**mecâz-ı mürsel**)”

287

Mefâ‘ilüm fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Cemâl-i pâkiñe hat revnâk-ı ‘izâr oldu
Nezâregâh-ı mahabbet benefşezâr oldu

“Tüy, temiz cemalinde yanağının rengini arttırdı; sevgi penceresi (**teşbîh-i belîğ**) menekşe bahçesi oldu. (**teşbîh-i mufassal**)”

- 2 Gönülde kalmadı aslâ sükûndan behre
Hevâ-yı kâkül-i dil-berle bî-karâr oldu

“Gönülde (**tecrîd**) sükûndan bir pay kalmadı; gönül alanın (**açık istiâre**) kâkülünün hayaliyle kendini kaybetti.”

- 3 Gözet esîriñi dâm-ı şikenc-i kâkülde
Kazâ ile saña murg-ı gönül şikâr oldu

“Kâkülün kıvrım tuzağındaki (**teşbîh-i belîğ**) esiri gözet; gönül kuşu (**teşbîh-i belîğ**) kazayla sana av oldu.”

- 4 Nühüfte âteş-i ‘aşkım bilindi âhımdan
Gamıñla dâğ-ı derûn cümle âşikâr oldu

“Gizli aşk ateşim (**teşbîh-i belîğ**) ah etmemle ortaya çıktı; gamınla gönlümün yarası tamamen ortaya çıktı.”

- 5 Nezâremizden o şûh oldu münfa‘il Sâlim
Nigâhımız o gül-endâma hayf bâr oldu

“Salim! (**tecrîd**) O şuh bakışımızdan gücendi; ne yazık ki bakışımız o gül endamlıya (**teşbîh-i belîğ**) yük oldu.”

288

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- 1 Sürdü çıkardı turradan ol mâh dilleri
Yandı kül oldu dilleri kaldı konak yeri

“O ay (**açık istiâre**) saçından gönülleri sürüp çıkardı; gönüller yandı kül oldu, geriye konak yeri kaldı. (**kinâye**)”

- 2 Bûy-ı vefâ-yı gülşeni teftîş ederek
Hep bâda verdi murg-ı seher nahl-i gülleri

“Seher kuşunun gül bahçesininin vefa kokusunu (**teşbîh-i belîğ**) teftîş ederek gül fidanlarını hep rüzgâra verdi. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 3 Vardıkda dergehine garaz pâyn öpmedir
‘Uşşâka gayrı lutfu gerekmez ayak teri

“Dergâhına ulaşmaktan maksat ayağını öpmektir; âşıklara ayağının terinden başka iyilik gerekmez.”

- 4 Hep neş’e ile toldu derûn-ı kadeh-keşân
Sâkî alınca destine billûr sâgarı

“Saki, billur kadehi eline alınca şarap içenin gönlü daima neşeyle dolar.”

- 5 Sâlim mu‘attar etdi midâdıyla ‘âlemi
Yâd eyleyip cihâna o zülf-i mu‘anberi

“Salim, (**tecrîd**) o güzel kokulu zülfü anarak mürekkebiyle âlemi kokulandırdı. (**mübâlağa**)”

289

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 Safâ-tı gülşene diller gelir mi gelmez mi
'Aceb ki kendine diller gelir mi gelmez mi

“Gönüller gül bahçesi eğlencesine gelir mi ? (**istifhâm**) Acaba gönüller kendine gelir mi?”

- 2 Mürüvvet eyle sabâ bir haberle gel âyâ
O mâh orada ki neyler geli mi gemez mi

“Ey saba! (**nidâ; teşhîs**) Lütfet, bir haberle gel: O ay (**açık istiâre**) acaba orada ne yapıyor? Gelecek mi? Gelmeyecek mi? (**istifhâm**)”

- 3 O şûha söyle niyâzım benim meded ey âh
Gönül kudûmunu ister gelir mi gemez mi

“Ey ah! (**nidâ; teşhîs**) Yardım et, isteğimi o şuha söyle: Gönül (**tecrîd**) gelmesini istiyor, gelecek mi gemeyecek mi? (**istifhâm**)”

- 4 Deyiñ o şûh-ı cefâ-cûya sînemiz şimdi
Donandı dâğ ile yer yer gelir mi gelmez mi

“O cefa arayan şuha, sinemizin yaralarla (**mecâz-ı mürsel**) olduğunu söyleyin, gelecek mi gelmeyecek mi? (**istifhâm**)”

- 5 Açıldı bâb-ı hayâlim ümîd ile Sâlim
Harîm-i hâneme dil-ber gelir mi gelmez mi

“Salim! (**tecrîd**) Hayal kapım (**teşbîh-i belîğ**) ümitle açıldı: Gönül alan (**açık istiâre**) haneme gelir mi? Gelmez mi? (**istifhâm**)”

290

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 O meh-pâre ne dem meclisde kasd-ı ‘ayş u nûş etdi
Sebûda mey safâ-yı nûş ile cûş u hurûş etdi

“O ay parçası (**açık istiâre**) mecliste yemek içmek istediğinde, testideki şarap, onun tarafından içilme sevinciyle coştı. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 2 Şu rütbe nâleler etdim gamıñla gülsitân içre
Benim bülbülleri feryâd u zârım hep hamûş etdi

“Gül bahçesi içinde gamınla o kadar inledim ki, ağlayıp inlemelerim bütün bülbülleri sessiz bıraktı. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 3 Binâgûşuñla çeşmiñ yâd ederken gûş edip sâgar
Baña meclisde tâze her habâbın çeşm ü gûş etdi

“Mecliste kulak memenle gözünü anarken kadeh (**teşhîs**) bunu duyarak her bir hava kabarcığını göz ve kulak yaptı. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 4 Gönülde sabra tâkat yok serimde zerre ârâmım
Beni sevdâ-yı zülfüñ sevdiğim bî-sabr u hûş etdi

“Gönülde sabra güç yetiremiyorum; başımda zerre kadar kararım yok. Sevdiğim! (**nidâ**) Zülfünün karası beni sabırsız ve akılsız yaptı.”

- 5 O mâhıñ Sâlimâ nâzın hemîşe ederek tahsîn
Hırîdârân anı gitdikçe istiğnâ-fürûş etdi

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Müşteriler o ayın (**açık istiâre**) nazını daima hoş görerek onu daha da ilgisiz yaptı.”

- 1 Ser-i zülfün dil-i bî-çâreye cây-ı safâ oldu
Gönül dûr olmuyor senden ne olduysa baña oldu

“Zülfün, çaresiz gönle safa yeri oldu; gönül senden uzaklaşmıyor ne olduysa bana oldu.”

- 2 Hayâl-i mû-miyânından yine ben geçmedim hergiz
Seni geçmeklige ‘âlem baña hep bir yaña oldu

“Senden vazgeçmem için bütün dünya birleşti; belini hayal etmekten asla vazgeçmedim”

- 3 Nola bîgâne-izevk u safâ olsak firâkıñla
Gönül dedikleri ma‘na gamıñla âşinâ oldu

“Ayrılığınla zevk ve sefadan uzak olmamıza şaşılır mı? **(istifhâm)** Gönül dedikleri şey senin aşk kederinle âşinadır.”

- 4 Buyur teşrîf-i gülşen eylemez misin benim cânım
Derûn-ı sînede her meyve-i bâğ-ı vefâ oldu

“Buyur benim canım, gül bahçesini **(teşbîh-i belîğ)** şereflendirmez misin? **(istifhâm)** Gönülün içinde vefa bağının **(teşbîh-i belîğ)** her meyvesi olgunlaştı.”

- 5 Cefâ etmem vefâkârımdır idi Sâlimâ dil-dâr
Bize her ne dediye hep vefâdan mâ‘adâ oldu

“Ey Salim! **(nidâ; tecrîd)** Gönül alan **(açık istiâre)** eziyet etmem, vefalıyım derdi, bize her dediği vefanın dışında şeyler oldu.”

292

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Da‘vet etdik bezme ol hurşîd-i rahşân gelmedi
Bir tenezzül eyleyip ben hâke cânân gelmedi

“Meclise davet ettik, o parlak güneş (**açık istiâre**) gelmedi. O sevgili, ben toprağa (**teşbîh-i belîğ**) tenezzül edip, gelmedi. (**hurşîd, hâk: tezâd**)”

- 2 Tîre-baht imiş ümîdim gibi kâşânem benim
Subha dek baktık bu şeb ol mâh-ı tâbân gelmedi

“Ümidim gibi evim de kara bahtlı (**mecâz-ı mürsel**) imiş. Bu gece sabaha kadar baktık, o parlak ay (**açık istiâre; istihdâml**) gelmedi.”

- 3 Eylemiş şöyle hirâsân bîdi gamzeñ bağda
Bellidir hâlâ yüzünden beñzine kan gelmedi

“Yan bakışının bağda söğüt ağacını (**teşhîs**) ne kadar korkuttuğu yüzünden belli; hâlâ benzine kan gelmedi. (**hüsn-i ta‘lîl**)”

- 4 Dîde-dûz-ı intizâr etdi bizi nerkis gibi
Noldu âyâ bâğa ol serv-i hırâmân gelmedi

“Nergis gibi gözümüzü yollarda bıraktı; (**teşbîh-i mufassal; hüsn-i ta‘lîl**) acaba ne oldu da o salınan servi (**açık istiâre**) bağa gelmedi. (**istifhâm**)”

- 5 Keyfimiz bu intizâr ile gelir mi Sâlimâ
Kûy-ı cânâna giden kâsıd da el-ân gelmedi

“Ey Salim! (**nidâ; tecrîd**) Acaba bu bekleyişin sonunda keyfimiz gelir mi? (**istifhâm**) Sevgilinin mekânına giden haberci de şimdiye kadar gelmedi.”

293

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Ey kemân-ebrû yapardıñ hâtır-ı vîrânımı
Saña nakl etsem neler çekdim dem-i hicrânımı

“Ey keman kaşlı! (**teşbîh-i belîğ**) Eğer ayrılık zamanında neler çektiğimi sana anlatsaydım yıkık gönlümü (**mecâz-ı mürsel**) yapardın.”

2 Hamdü li’llâh kim cemâliñ şâdmân etdi beni
Tal’atıñ kıldı münevver külbe-i ahzânımı

“Allah’a hamdolsun ki cemalin, beni mutlu etti; doğuşun, (**kapalı istiâre**) hüznün evimi nurlandırdı. (**telmîh**)”

3 Dâğ-ber-dil olur idiñ hüsnüne sad reşk ile
Ey kamer seyr eyleseñ ger behcet-i cânânımı

“Ey ay! (**nidâ; teşhîs**) Eğer sevgilimin güzelliğini seyretseydin onun güzelliğini kıskanarak gönlün yaralarla dolardı. (**hüsn-i ta’lîl**)”

4 Lutfu var olsun ferâmûş etmeyip ben bendesin
Makdemiyle etdi handân bu dil-i nâlânımı

“Lütfu var olsun! Ben kölesini (**teşbîh-i belîğ**) unutmayıp gelişiyile ağlayan gönlümü (**tecrîd**) güldürdü.”

5 Hâledir zann eylerim âgûşumu Sâlim hemân
Ben der-âgûş eyledikçe ol meh-i tâbânımı

“Salim! (**tecrîd**) O parlak ayımı (**açık istiâre**) kucakladığımda, kolumu hale zannederim. (**teşbîh-i mufassal**)”

SONUÇ

“Sâlim Dîvânı’nda (Gazellerde) Edebî Sanatların Kullanımı” başlıklı bu tez çalışmamızın sonunda Dîvân’da bulunan gazellerde *edebî sanatlardan* 32 çeşidinin kullanıldığını belirledik. Bu sanatları sayısal olarak ifade edersek: 669’u *belîğ*, 101’i *mufasssal*, 43’ü *mücmel*, 29’u *müekked* olmak üzere *teşbîh*: 842; *tecrîd*: 486; 375’i *açık*, 37’si *kapalı* olmak üzere *istiâre*: 412; *nidâ*: 345; *istiḥâm*: 276; *mecâz-ı mürsel*: 198; *teşhîs*: 170; *intâk*: 6; *kinâye*: 91; *hüsn-i ta’lîl*: 90; *telmîh*: 73; *mübâlağa*: 45; *leff ü neşr*: 42; *tenâsüb*: 39; *tezâd*: 27; *irsâl-i mesel*: 23; *istihdâm*: 19; *tekrîr*: 14; 7’si *tenâsüble* 2’si *tezâdla* birlikte olmak üzere *ihâm*: 12; *ta’rîz*: 10; *rücû’*: 6; *tecâhül-i ârif*: 5; *mugâlata-i ma’neviyye*: 4; *cinâs*: 3; *tevriye*: 2; *istidrâk*: 2; *müşâkele*: 2; *aliterasyon*: 1; *iktibâs*: 1; *iştikâk*: 1; *tazmîn*: 1 ve *terdîd*:1 defa kullanılmıştır.

Bu sanatlardan *teşbîh* ve *istiâre*ler genellikle kalıp benzetmelerle yapılmış olmasına rağmen, *tenâsüb* ve *tezâd* sanatları kelimelerin gerçek, mecaz ve yan anlamlarından faydalanılarak başarılı bir şekilde kullanılmış; *hüsn-i ta’lîl* sanatıyla özgün hayaller ortaya konmuştur. Edebiyat teorisi kitaplarında zekâyâ bağlı sanatlar sınıfına dâhil edilen; *istihdâm*, *tevriye*, *mugâlata-i ma’neviyye* gibi sanatlar da ustalıkla kullanılmıştır. Ayrıca, tüm bu sanatlar şiirde, sanat yapma kaygısı olmaksızın tabîî bir şekilde yer almıştır.

Sâlim Dîvânı’nda dil, kelime kadrosu ve bu kelimelerle yapılan tamlamalar yönünden ağırdır. Fakat çok sade bir dille ifade edilen beyitler de vardır.

Salim Efendi, aristokrat bir ailede yetişmiş; İstanbul’da yaşamış; iyi bir eğitim almış; farklı mekânlarda ve çok önemli görevlerde bulunmuştur. Yer yer yaşantısından izler taşıyan gazellerinde *mahallileşme* akımının etkisi gözlenmektedir.

“Netice müddeâ-yı aşkı isbat eyler efganım

Sirişkimle nisaba baliğ oldukça şehadetde” G 270:3

beyti, kadılık görevi yaptığını;

“Her taraf dil-ber ile yek-sere mâlî Sâlim

Nola kim namı bu şehrin Tarab-efzûn olsa” G 251: 5

beyti, Trabzon’da bulunduğunu;

“Hat-ber-âverde olaldan berü ol cânâne

Cümleden baña güzel gelmede Kâğıd-hâne” G 273: 2

beyti, İstanbul’un meşhur eğlence mekânlarında vakit geçirdiğini;

“Bilirler bahtı ne gûne dü şeşdir şeş der-i tâli‘

Yek-â-yek setr edenler dîde-i ‘ibret ile zânı” G 277: 4

beyti, tavla ile ilgilendiğini akla getirmektedir.

Özetle, ait olduğu dönemin genel özelliklerini taşıyan **Sâlim Dîvânı**’nda *edebî sanatlar* başarıyla kullanılarak; üzerinden yıllar geçmesine rağmen değerinden bir şey kaybetmeyen, her asırda okuyanlara zevk veren bir eser meydana getirilmiştir.

ÖZET

“Sâlim Dîvânı’nda (Gazellerde) Edebî Sanatların Kullanımı” başlığını taşıyan bu çalışmamızda öncelikle Dîvân’daki 293 gazeli düz cümleye aktararak eserin bu bölümünde kullanılan *edebî sanatları* tespit ettik. Birinci bölümde, şairin gazellerde kullandığı *edebî sanatları* konuyla ilgili kaynaklar arasından seçilmiş dört eseri temel alarak tanımladık ve Dîvân’dan örneklerle açıkladık. İkinci bölümde ise söz konusu gazelleri ve düz cümleye aktarılmış hallerini tespit ettiğimiz *edebî sanatları* da bulunduğu yerde parantez içinde göstermek suretiyle verdik. Çalışmamız sırasında karşılaştığımız güçlükleri “Giriş” bölümünde; elde ettiğimiz sonuçlardan hareketle şairin edebî kişiliği hakkındaki yorumlarımızı “Sonuç” bölümünde anlattık.

SUMMARY

In our study which bears the title called “Use of Literary Arts in Sâlim’s Dîvân (in Gazelles)”, firstly we turned 293 gazelles into simple (literal) sentences and revealed the *literary arts* used in them. In the first chapter we defined the *literary arts* used in gazelles by the poet, assuming them as the basis of four chosen works from various sources related to title and we explained them with examples from Dîvân. However, in the second chapter, we presented gazelles and their *literary arts* that transformed to literal sentences as we showed them in parenthesis. In “Introduction” we narrated the difficulties faced during our study and in “Conclusion” chapter we wrote our comments, which derived from our study, upon the literary personality of the poet.

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca öğrencisi olmaktan gurur duyduğum, bu çalışma esnasında da eserlerinin yanı sıra bizzat şahsına kaynak olarak başvurduğum, maddi manevi destek ve yardımlarını aldığım Hocam Sayın Prof. Dr. **Adnan İNCE**'ye tarifsiz şükranlarımı sunarım. Ayrıca aynı vasıflarla andığım Hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. **Şahin BARANOĞLU**'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Sayın Arş. Gör. **Ali İhsan YAPICI**'ya her konudaki yardım ve destekleri için teşekkürler ederim.

KAYNAKLAR

- AHMED CEVDET PAŞA, Hazırlayanlar: Turgut Karabey-Mehmet Atalay (2000) *Belâgat-ı Osmâniyye*, Akçağ Yayınları: Ankara
- AKSOYAK, İ. H. ve M. MACÎT, (2005) “Edebî Sanatlar” *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları: Ankara
- AKTAŞ, H. *Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, Yort Sovul Yayınları: Edirne
- _____ (2002) *Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*, Çizgi Kitabevi: Konya
- AKTAŞ, Ş. (1993) *Edebiyatta Uslûp ve Problemleri*, Akçağ Yayınları: Ankara
- AYDIN, H. (2002) *Mehmet Âkif Ersoy’un Şiirlerinde Edebî Sanatlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- AYVAZOĞLU, B. (2004) *Aşk Estetiği*, Ötüken Neşriyat: İstanbul
- _____ (1990) “Dil, Mecaz, Sembol”, *Dergâh Dergisi*, C I, S 1, s. 16, Emek Matbaacılık: İstanbul
- _____ (1990) “Divan Şiiri ve Modern Şiirimizde Ortak Sembolizm Eğilimi”, *Dergâh Dergisi*, C I, S 3, s. 16, Emek Matbaacılık: İstanbul
- BARANOĞLU, Ş. (2000) “Dil, Mecaz, Gramer”, *Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları*, S 24, s. 65-76 Harvard Üniversitesi: ABD
- _____ (1999) *Abdurrahman Süreyyâ Mizânü’l Belâga*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- BİLGEGİL, M. K. (1989) *Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belâgat*, Enderun Kitabevi: İstanbul
- COŞKUN, M. (2001) “Edebî Sanatlardan İhamın Tanım Problemi İle İlgili Düşünceler”, *Türk Dili*, S 600, s. 882-890, TDK Yayınları: Ankara
- _____ (2002) “Edebî Sanatların Terim Olarak Dîvanlardaki Kullanımı Üzerine” *Türkler Ansiklopedisi*, C 11, s. 701-707, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara
- ÇÖGENLİ, M.S.-Y. ŞAFAK-RECEP TOPARLI (1991) *Arapça Farsça Türkçe Örnekleriyle Edebî Sanatlar Bedî’*, Fen Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri: Erzurum
- DEFNE, Z. Ö. (1988) *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebî Sanatlar Bakımından Bir Araştırma*, TDK Yayınları: Ankara

- DEVELLİOĞLU, F. (2000) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi: Ankara
- DİLÇİN, C. (1986) “Divan Şiirinde Gazel”, *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı*: 415-416-417, s. 78-247
- _____ (2004) *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları: Ankara
- _____ (1983) *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları: Ankara
- DURMUŞ, İ. (2000) “İhâm”, *TDVİA, C 21*, s. 525-527
- GARİBOĞLU, K. (1969) *Edebiyat Bilgileri Batıda ve Bizde Edebî Akımlar*, Gariboğlu Yayınları: Ankara
- HACİMÜFTÜOĞLU, N. (1992) “Bedî”, *TDVİA, C 5*, s. 320-322
- KAPTAN, Y. (1999) *Ahmed Paşa Divanında Edebi Sanatlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- İNCE, A. (1994) *Mirzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı*, Ankara
- İSMAİL b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerâhî (1988) *Keşfü'l Hafâ*, C 1-2, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye: Beyrut
- KARAALİOĞLU, S. K. (1983) *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, Yelken Matbaası: İstanbul
- _____ (1980) *Türk Şiir Sanatı*, İnkılâp ve Aka Kitabevi: İstanbul
- KILIÇ, H. - K. YETİŞ (1993) “Cinas”, *TDVİA, C 8*, s. 12-14
- KILIÇ, Z. (2001) *Bâkî Dîvânı'nda Ses ve Seslenme Esâsına Dayanan Sanatlar*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- KOCAKAPLAN, İ. (2000) *Edebî Sanatlar Yönünden Yahya Kemal'in Şiirleri*, *Türk Dili, S 580*, s. 366-374
- _____ (2005) *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları: İstanbul
- KÖKSAL, M. F. (2005) “Belâgat Kitaplarında İki Sanat: Tecâhül-i Ârif ve İstifham” *Klâsik Türk Şiiri Araştırmaları*. Akçağ Yayınları: 2005
- KÜÇÜK, S. (1994) *Bâkî Dîvânı, Tenkitli Basım*, TDK Yayınları: Ankara
- KÜLEKÇİ, N. (2003) *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, Akçağ Yayınları: Ankara

- LEVEND, A. S. (1984) *Divan Edebiyatı Kelimeler Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi: İstanbul
- MEHMET CELÂL (1312/1896-1897) *Osmanlı Edebiyatı Numuneleri*, Matbaa-i Safâ ve Enver: İstanbul
- MERMER, A.- N. KOÇ KESKİN (2005) *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları: Ankara
- MUALLİM NACÎ, Hazırlayanlar: Alemdar Yalçın-Abdülkadir Hayber, *İstılâhât-ı Edebiyye*, Akabe Yayınları
- ONAY, A. T. Hazırlayan: Cemal Kurnaz (1993) *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: Ankara
- ÖZÖN, M. N. (1954) *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İnkılap ve Aka Kitabevi: İstanbul
- _____ (1941) *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Maarif Matbaası: İstanbul
- PALA, İ. (1995) *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları: Ankara
- _____ (1999) “Hüsn-i Ta‘lîl” TDVİA, C 19, s. 32-34
- _____ (2005) *Divan Edebiyatı*, Kapı Yayınları: İstanbul
- RECÂİZÂDE MAHMUD EKREM, (1299/1882) *Talim-i Edebiyat*, Mîhran Matbaası: İstanbul
- SARAÇ, M. A. Y. (2004) *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Gökkuşbu Yayınları: İstanbul
- ŞAHİNER, N. (1975) *Edebi Sanatlar*, Yeni Asya Yayınları: İstanbul
- TAHİR-ÜL MEVLEVÎ, Hazırlayan: Kemal Edip Kürkçüoğlu (1994) *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi: İstanbul
- TARLAN, A. N. (1981) *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Neşriyat: İstanbul
- TEKİN, A. (1999) *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, Akçağ Yayınları: İstanbul
- VANLIOĞLU, M.- M. ATALAY (1994) *Edebiyat Lügati*, Fen Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri: Erzurum
- YEŞİLÇİÇEK, V. (1996) *Bazı Edebî Sanatların Belâgat Kitaplarına Göre Tanım ve Tasnifi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- _____ (2001) “Edebiyat Teorisi Temel Kitaplarında Teşbih Sanatı”, AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C II, S 2, s. 221-235

YETİŞ, K. (1992) “Belâgat”, TDVİA, C 5, s. 384-388

_____ (1996) *Talim-i Edebiyat’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sâhasına Getirdiği Yenilikler*, AKM Yayını: Ankara

_____ (1996) “Dilin Gelişmesi Açısından Edebî Sanatlar ve Bunların Tasnifi Meselesi” *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988*, s. 317-332, TDK Yayınları: Ankara

_____ (1992) “Belâgat, Rhétorique ve Edebiyat Nazariyesi Sahasında Türkçe Neşredilmiş Kitapların Açıklamalı Bibliyografyası I”, TDAY Belleten 1987, s. 367-406, TDK Yayınları: Ankara

_____ (1985) “Yenileşme Devri Türk Edebiyatında Millî Rhétorique Meselesi”, TDAY Belleten 1985, s. 199-210, TDK Yayınları: Ankara

_____ (1988) “Tanzimat Sonrası Belâgat ve Rhétorique Kitaplarımıza Fransız Rhétorique Kitaplarının Tesirleri” *Türk Dünyası Araştırmaları*, S 56, s. 93-99, TDAV Yayınları: İstanbul

YILDIRIM, M. (2002) *Bâkî Dîvânı’nda Sözü’n Gerçek Anlamına Dayalı Sanatlar*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

YÜZBAŞIOĞLU, M., *Örneklerle Edebiyat Bilgileri*, Kipaş Dağıtımçılık

